

Neringa BAGDONAITĖ

DAKTARO DISERTACIJA

**PSICHOLOGINĖ PRIKLAUSOMŲ NUO
ALKOHOLIO MOTERŲ TAPATUMO
KŪRIMO GRINDŽIAMOJI TEORIJA:
VIDINĖ ATSKIRTIS KURIANT
ILIUZINĮ TAPATUMĄ**

**SOCIALINIAI MOKSLAI,
PSICHOLOGIJA (S 006)**
VILNIUS, 2022

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Neringa Bagdonaitė

PSICHOLOGINĖ PRIKLAUSOMŲ NUO
ALKOHOLIO MOTERŲ TAPATUMO KŪRIMO
GRINDŽIAMOJI TEORIJA: VIDINĖ ATSKIRTIS
KURIANT ILIUZINĮ TAPATUMĄ

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, psichologija (S 006)

Vilnius, 2022

Disertacija rengta 2016-2021 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Vytauto Didžiojo universitetui su Mykolo Romerio universitetu Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė:

prof. dr. Rasa Pilkauskaitė Valickienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija, S 006).

TURINYS

ĮVADAS	15
1.PSICHOLOGINĖ PRIKLAUSOMYBĖS IR TAPATUMO SĄVOKŲ PERSPEKTYVA	27
1.1 INTEGRALI PRIKLAUSOMYBĖS SAMPRATA	27
1.1.1 Psichoanalitinės psichologinės priklausomybės prielaidos	32
1.1.2 Neuropsichoanalitinė samprata: psichologiniai ir neurologiniai dėmenys.	39
1.1.3 Neurobiologinė samprata: priklausomybė kaip neuroadaptacinis sutrikimas	42
1.1.4 Fenomenologinė nuostata į psichologinę priklausomybę	47
1.1.5 Integrali psichologinės priklausomybės samprata	52
1.2 PSICHOLOGINĖ TAPATUMO SAMPRATA.....	54
1.2.1 Tapatumo samprata	55
1.2.2 Savastis tapatumo (susi)kūrime	58
2.TYRIMO METODOLOGIJA	65
2.1 KONSTRUKTYVISTINĖS GRINDŽIAMOSIOS TEORIJOS PASIRINKIMAS.....	65
2.1.1 Metodologinės tyrimo analizės gairė.....	68
2.1.2 Tyrimo dalyvės	77
2.1.3 Duomenų rinkimas: biografinis naratyvinis interviu	80
2.1.4 Tyrimo etika	82
2.1.5 Tyrėjos (ne)šališkumo dilema.	84
2.1.6 Tyrėjos tapatumo kaita.....	85
3.TYRIMO RADINIAI	88
3.1 SANTYKIO SU MAMA DINAMIKA: PRIKLAUSOMO TAPATUMO ŠERDIS	90
3.1.1 Emocinis apleistumas vaikystėje: „ <i>Tiesiog augi sau ir auk</i> “	91
3.1.2 Šeimyninis portretas: visagalės mamos ir nebylaus tėvo vaizdinys.....	93
3.1.3 Mamos kritikos reikšmė: „ <i>Kažkokia nepilnavertė</i> “	95
3.1.4 Chaotiškas vaikystės vaizdas: „ <i>Nebūnanti mama</i> “	96
3.1.5 Savo mamos mama.....	98

3.1.6	Trapi savosios motinystės linija	99
3.1.7	Uždelsta paauglystė	101
3.2	PRIKLAUSOMO TAPATUMO PATYRIMAS: VIDINĖ SUMAIŠTIS.	103
3.2.1	Tapatumas – „užrakintų“ jausmų buveinė	104
3.2.2	Vidinė ataka: „Užspaustas kūnas“	107
3.2.3	Reiklumo sau refleksija: „ <i>Niekada negalėjau kažkaip atsipalaiduoti</i> “ ..	108
3.2.4	Kontrolės poreikis: tarp valdingumo ir bejėgystės.	110
3.2.5	Kaltės paralyžius: „ <i>Tu kalta, tu kalta, tu kalta</i> “	111
3.2.6	„Geros“ ir „blogos“ mergaičių personifikacijų ir alkoholio sąveikų dinamika	112
3.2.7	Transgeneracinis nuolankių versus valdingų moterų modelis.	114
3.3	EGZISTENCINIS NEREIKŠMINGUMAS: „NEMATOMOS“	115
3.3.1	„Savęs kaip nieko“ patyrimo analizė	116
3.3.2	Tuščiaviduris tapatumas: „ <i>Atrodo, kad pasakoju ne apie save</i> “	121
3.3.3	Vidinė dilema: „Aš“ ar „Tu“?	121
3.3.4	„Nematomos“	122
3.4	TARPASMENINIŲ SANTYKIŲ KŪRIMO NARATYVAS: NUO SIAUBO IKI EUFORIJOS	124
3.4.1	Artumo sunkumai: „ <i>Apsikabinimai man purvina</i> “	125
3.4.2	Santykių kūrimo motyvai: nuo įvertinimo siekio iki noro būti „Pelene“	127
3.4.3	Atsakomybių persvara: „ <i>Ko gero per daug prisiėmiau sau</i> “	129
3.5	PRIKLAUSOMO TAPATUMO PLĖTOTĖ: AUKOS VAIDMUO	131
3.5.1	„Nelaiminga dukra“	133
3.5.2	„Nereikalinga dukra“	137
3.5.3	Bejėgystės išgyvenimo ir alkoholio sąveika: alkoholis - „apglėbianti mama“	139
4.	GRINDŽIAMOJI PRIKLAUSOMŲ NUO ALKOHOLIO MOTERŲ TAPATUMO KŪRIMO TEORIJA	140
4.1	VIENPUSIŠKUMU PAREMTAS PRIKLAUSOMŲ NUO ALKOHOLIO MOTERŲ TAPATUMO KŪRIMO KONSTRUKTAS: VIDINĖS ATSKIRTIES KOMPENSAVIMAS, KURIANT ILIUZINIŲ TAPATUMĄ	140
4.1.1	Vidinė atskirtis – kuriamo tapatumo ašis	144
4.1.2	Vidiniai ir išoriniai procesai	148

4.1.3 Patyriminis lygmuo	155
4.1.3.1 Vidinis „užsišaldymas“	156
4.1.3.2 „Amžina dukra“	159
4.1.4 Patyrimo suabsoliutinimas	161
4.1.4.1 „Niekas“	162
4.1.4.2 „Viskas“	163
4.1.5 Kūniškumas.	165
4.1.5.1 Vidinė tuštuma	166
4.1.5.2 Piktnaudžiavimas išorinėmis medžiagomis	168
4.1.6 Lyties tapatumas	171
4.1.6.1 Moteriškumo imitavimo prielaidos	171
4.1.6.2 Idealizuotas moteriškumas	173
4.1.6.3 „Negyvas“ moteriškumas	176
4.1.7 Iliuzinis tapatumas	179
4.1.8 Paradoksalus atskirų tapatumo dalių santykis	180
5. DISKUSIJA	182
5.1 VIENTISUMO IR TĘSTINUMO STOKOJANTIS TAPATUMAS: VIDINIŲ STRUKTŪRŲ STOKA	182
5.1.1 Galios iliuzijos – kaip apsauga nuo savojo bevertiškumo.	185
5.1.2 „Viskas“ arba „niekas“ dilema.	186
5.1.3 Psichologiškai „negimusios“	187
5.1.4 „Rojaus“ ilgesio hipotezė.	189
5.1.5 Vidinio kritiko gniaužtuose: reiklumas ir nemeilė sau	190
5.2 VIDINĖ TUŠTUMA IR FIZINIS TURINYS: VITALINIŲ POREIKIŲ (PA) PILDYMAS.	192
5.3 VIDINIS SUSISKALDYMAS: „GERŲ“ IR „BLOGŲ“ TAPATUMO DALIŲ ATSKIRTIES SANTYKIS	195
5.3.1 „Vidinis užsišaldymas“: Juodvarnių brolių pasaka.	197
IŠVADOS.	201
REKOMENDACIJOS	223
LITERATŪROS SĄRAŠAS.	205
SANTRAUKA.	223
SUMMARY	251

„Kas nepažino meilės jausmo, tas, galima sakyti, negyveno.“
Žan Moljer

„Meilės priešingybė – ne neapykanta, bet galia.“
C. S. Lewis

PRATARMĖ

„Tuomet Karalius tars stovintiems dešinėje: Ateikite, mano Tėvo palaimintieji, paveldekite nuo pasaulio sukūrimo jums paruoštą karalystę! Nes Aš buvau išalkęs, ir jūs mane pavalgydinote, buvau ištroškęs, ir mane pagirdėte, buvau keleivis, ir mane priėmėte, buvau nuogas, ir mane aprengėte, buvau ligonis, ir mane aplankėte, buvau kalinys, ir atėjote pas mane.“

(Pagal Matą 25, 34:40)

Moterų priklausomybė alkoholiui – vis dar stipriai visuomenės neigiamas ir vengiamas reiškiny. Tai vis dar nematoma – supančios aplinkos, tėvų, sutuoktinių, kolegų, statistikos apklausų, gydymo organizacijų. Priklausomybė alkoholiui nepatrauklus, emociškai nepatogus „reikalas“ – nežinome, kaip su ja elgtis, kaip padėti nuo jos kenčiančiam, kaip į ją reaguoti. Neretai būtent dėl šio nežinojimo nenorime jos matyti ir nususukame vaizduodami, kad jos nematome. Arba galvojame, kad moralizuodami, atstumdami ir peikdami padarysime poveikį nuo jos kenčiančiam. Gaila, tačiau tai ne tik nepadeda, bet nuo priklausomybės kenčiančio perspektyvoje atveria visą savęs kaip blogio branduolį, kuriame ir taip itin trūksta gerumo patirčių. Taip užsisuka visas užburtas ratas. Ir mes visi su tuo ratu susieti: kenčia ne tik artimiausia geriančiųjų aplinka, bet ir didesnė visuomenės dalis bei ateinančios kartos. Sustabdyti šį užburtą ratą galime tik kiekvienas asmeniškai skirdami daugiau empatijos ir atjautos tam, kuris labiau nuskriaustas nei mes. Taip elgdamiesi mes kursime empatišką, supratingą ir ryšius su kitais puoselėjančią kultūrą. Nors ir kaip gėrimas suponuoja neatsakingą elgesį, tai viso labo žmogaus vidinės kančios išraiška, jo būdas egzistuoti, būti šiame pasaulyje.

Šis darbas yra apie moteris, kurioms labiausiai gyvenime trūko dvasinio ryšio – emocinio „pamaitinimo ir pagirdymo“, besąlygiško priėmimo ir saugumo jausmo. Trūko paprasčiausio pamatymo ir supratimo, saugaus glėbio, atjautos ir nuraminimo. Šios moterys užaugo stokodamos vidinio gerumo patirčių. Jas keitė giluminiai įsitikinimai savo blogumu, netinkamumu ir kaltės dėl savo blogumo jausmai. Būtent šie vidiniai išgyvenimai yra priklausomų nuo alkoholio moterų vidinio pasaulio pūliniai, kurie bandomi „sterilizuoti“ alkoholiu. Nežinau nei vienos priklausomos nuo alkoholio moters, kuri po savo išoriniu fasadu neslėptų šių sielos žaizdų.

Šios temos pasirinkimas buvo nesąmoningas, daugiau iš smalsumo. Tiek savo praktikoje, tiek ankstyvoje jaunystėje teko matyti nemažai nuo priklausomybės alko-

holiui kenčiančių moterų. Šie skausmingi vaizdiniai žadino manyje daugybę klausimų - kam taip žaloti save, ką tokio turi / daro / suteikia alkoholis, kad pajėgia visiškai užvaldyti suaugusio asmens sąmonę. Profesinis kelias priklausomybių linkme atvedė mane būtent į šios temos nagrinėjimą. Tad šį darbą skiriu visoms savo kelyje (tiek asmeniniame, tiek profesiniame) sutiktoms moterims, kurios patiria alkoholio vartojimo sunkumų.

Noriu padėkoti visiems vienaip ar kitaip prisidėjusiems prie šio darbo atsiradimo. Esu labai dėkinga savo vadovei prof. dr. Rasai Pilkauskaitei Valickienei, kuri pasitikėjo manimi ir mano darbu, palaikė ir pastūmėjo mane į priekį reikiamu laiku. Jaučiu dėkingumą visiems Psichologijos doktorantūros komiteto nariams, kurie 2016 m. įžvelgė šio darbo prasmingumą ir suteikė man galimybę studijuoti doktorantūroje. Ypač dėkinga esu Doktorantūros komiteto pirmininkei prof. dr. Ritai Žukauskienei, kuri įsiminė kaip itin autoritetinga asmenybė savo darbo lauke, tačiau tuo pačiu visada su doktorantais kūrė konstruktyvų santykį. Tariu didelį „ačiū“ savo draugei ir šio darbo „pribuvėjai“ dr. Tomai Jasiukevičiūtei-Zelenko, kurios palaikymas lydėjo mane visą šią sudėtingą darbo rengimo kelionę. Tariu „ačiū“ savo psichoterapeutei, kuri nepraleido nei vieno mano atodūsiu, netikėjo mano netikromis šypsenomis ir į mūsų bendrą darbą žiūrėjo labai rimtai. Būtent jai jaučiu begalinį dėkingumą už sugrąžintą pa(si)tikėjimą savimi, savo jėgomis, gyvenimu ir kitais žmonėmis. Tariu didelį ačiū Fenomenologinių tyrimų instituto lyderei dr. Agnei Matulaitei už jaukias supervizijas ir reikšmingas tyrimo vykdymo gaires. Esu dėkinga savo kolegėms – Ugnei ir Eglei, kurių ištiesios pagalbos rankos paskutiniaisiais disertacijos gynymo etapais man buvo didžiulė parama. Tariu „ačiū“ visiems – šeimai, draugams, kaimynėms Eglei ir Ievai, kolegoms, kurie išreiškė susidomėjimą mano tema ir palaikė mane sunkiame ir ilgame rašymo procese.

Galiausiai, už šio darbo atsiradimą labiausiai esu dėkinga savo tyrimo dalyvėms – visoms kartu ir kiekvienai atskirai. Esu dėkinga už jų drąsą ateiti į tyrimą, kalbėti apie save, atskleisti jautriausius savo gyvenimo aspektus ir patirtis. Kaip jos, taip ir aš, tikiuosi, kad šis bendras mūsų darbas į šį pasaulį atneš daugiau žinojimo, aiškumo, vilties bei tikėjimo tiems, kuriems labiausiai to reikia.

DISERTACIJOJE NAUDOJAMI SUTRUMPINIMAI

angl.	–	angliškai
DSM	–	diagnostinis ir statistinis psichikos sutrikimų vadovas
GT	–	grindžiamoji teorija
GTM	–	grindžiamosios teorijos metodologija
KGT	–	konstruktyvistinė grindžiamoji teorija
lot.	–	lotyniškai
pan.	–	panašiai
PSO	–	pasaulio sveikatos organizacija
PTSS	–	potrauminio streso sutrikimas
TLK	–	tarptautinis statistinės ligų ir sveikatos sutrikimų klasifikacijos leidinys
t.t.	–	taip toliau
žr.	–	žiūrėti

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Priklausomybė alkoholiui – psichikos ir elgesio sutrikimas, atsirandantis dėl pasikartojančio alkoholio vartojimo. Pagrindiniai šio sutrikimo požymiai yra stiprus troškimas vartoti psichoaktyviąją medžiagą, sutrikusi kontrolė, vartojimas, nepaisant žalingų pasekmių, padidėjusi tolerancija ir abstinenciniai reiškiniai, nutraukus vartojimą, bei susiaurėjęs gyvenimo interesų repertuaras (TLK-10, 2008).

Probleminis gėrimas – alkoholio vartojimo būdas, kuris nors ir kelia vartotojui problemų įvairiose svarbiose gyvenimo sferose, tačiau dar negali būti diagnozuojamas kaip priklausomybė. Probleminis gėrimas yra potencialus priklausomybei pasireikšti. Šiame darbe probleminis gėrimas apima nesunkaus, vidutinio ir sunkaus alkoholio vartojimo sutrikimų klasifikacijai pagal DSM-V (angl. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) priskiriamus vartojimo būdus.

Tapatumas ar ego tapatumas – integruotas savęs pojūtis ir gebėjimas integruotai suvokti kitus (Kernberg, 1985; 1992). Brandžiam tapatumo jausmui susiformuoti reikalinga ego sintezės funkcija, palaikanti savojo tapatumo tęstinumo ir vientisumo jausmą (Erikson, 1963; 1968). Neišsivysčiusi ego sintezės funkcija reiškiasi tapatumo difuziškumu, kuris patiriamas vidiniu fragmentiškumu, prieštariniais savęs ir kitų

vaizdiniais, skurdžiu santykių su kitais suvokimu bei negalėjimu perteikti savęs ir santykių su kitais kitiems (Kernberg, 2016).

Tapatumo kūrimas – asmeninės pastangos, skirtos išlaikyti savęs vaizdo ir gyvenimo būdo tęstinumą gyvenimo eigoje (Erikson, 1963; 1968), atspindinčios naratyviniame pasakojime (McAdams, 2011; 2013).

Savastis – giluminis iniciatyvos, suvokimo ir kūrybos centras, kuriame integruotos pagrindinės ambicijos ir idealai, vieningas savo psichikos ir fizinio kūno patyrimas bei vientisumo jausmas laike ir erdvėje (Kohut, 1971). Visą psichinį pasaulį (tiek sąmoningą, tiek nesąmoningą) vienijantis ir tvarką darantis centras, atsakingas už asmens psichinę raidą (Asper, 1993; Edinger, 1992).

Savasties objektas – tai ypatingai objektų kategorijai priklausantys asmenys, kurie suteikia būtiną, tačiau neturimą psichologinę funkciją. Šie objektai yra ypatingi tuo, kad patiriami kaip dalis savęs (Kohut, 1971).

Dvynių funkcijos poreikis – savasties psichologijos terminas, nurodantis būtinybę patirti panašumą su savasties objektais, kas suteikia bendrumo – buvimo kitų ar bendruomenės dalimi, pojūtį (Kohut, 1971; 1987). Šio poreikio patenkinimas palengvina prisitaikymą prie bendruomenės normų, socialinių įgūdžių raidą, empatiškumą ir susietumo jausmą, o stoka reiškiasi savęs kaip kitokio ir izoliuoto potyriais.

Autobiografinė savastis – tai savasties dalis, susijusi su autobiografinė atmintimi, kuri formuojasi apie 4–5 gyvenimo metus (Barkauskienė ir kt., 2017). Šiam raidos pasiekimui yra būtina vieninga savęs reprezentacija sąveikoje su kitais, padedanti išlaikyti vientisumą, susidūrus su daugybe savęs ir kitų reprezentacijų, bei įgyti priežastinę ir laiko perspektyvą.

Savivoka – tai žinios ir įsitikinimai apie save ir kitus, įgyti ankstyvoje vaikystėje sąveikose su reikšmingais kitais (Kernberg, 2006). Savivoka yra ypatingas tapatumo komponentas, susijęs tiek su kognityviniu, tiek su emociniu dėmenimis, suteikiantis savęs pojūtį.

Objekto reprezentacija – kito asmens idėja intrapsichiniame pasaulyje (Kernberg, 1976).

Savęs reprezentacija – vidinis savęs vaizdas. Jei asmuo nėra įtvirtinęs visapusiškų objektų ryšių, ši reprezentacija bus skilusi į mažiausiai dvi atskiras dalines savęs reprezentacijas: viena - tik gera, kita - tik bloga (Kernberg, 1985).

Objektų ryšiai – vidiniai struktūriniai ryšiai tarp išorinių objektų reprezentacijų ir savęs reprezentacijų (Andrikienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004).

Visapusiški objektų ryšiai – nurodo išvystytą gebėjimą matyti save ir kitus, turinčius tiek gerų, tiek blogų, tiek mėgstamų, tiek nemėgstamų, savybių. Šis raidos pasiekimas leidžia integruoti įvairius savęs ir kitų aspektus į sąlyginai stabilią vientisą visumą (Andrikienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004).

Mentalizacija – tai gebėjimas suprasti savo ir kitų vidines psichikos būsenas, suteikti prasmę emocijoms ir tinkamai jas reguliuoti sąveikose su kitais (Fonagy ir kt., 2004). Mentalizacija yra tiesiogiai susijusi su savasties raida, o vidinių būsenų supratimas ir įprasminimas įtvirtina subjektyvumą ir visapusišką savasties pažinimą (Barauskienė ir kt., 2017).

Individuacija – analitinės literatūros terminas, nurodantis tokį psichinį procesą, kurio metu formuojasi ir diferencijuojasi psichologinis asmens individualumas „sąmoningumo kūrimas iš originalios tapatumo būsenos“ (Jung, 1913). Tai yra atsisiskyrimo nuo pašoninių būsenų ir patirčių procesas, kurias būtina reinteguoti ir pritaikyti viduje.

Archetipas – tai metapsichologinis, konceptualus modelis, paaiškinantis pasikartojantį tam tikrų patirčių ir archetipinių vaizdinių žmonijoje universalumą skirtingose kultūrose ir epochose. Archetipinio turinio aktyvavimas – personažai, temos ar jausminiai šablonai dažniausiai yra lydimi stiprių ir galingų fantazijų (Gordon, 2000). Pagal C. G. Jungą, archetipas yra psichosomatinė esybė, kuri fiziškai reiškiasi instinktais, o psichiškai – vaizdinių forma.

Persona – tai psichinė struktūra, kuri mezgasi ankstyvojoje vaikystėje kaip vidinė kompensacija, kuria siekiama palaikyti savivertę, prisitaikant prie aplinkos lūkesčių (Jung, 2012; Jacoby, 2008). Tokiu būdu, persona padeda sulaukti kitų patvirtinimo ir pripažinimo.

Šešėlis – tai pašonės struktūra, kurioje „gyvuoja“ atmetos ar nepageidaujamos savęs dalys, neatitinkančios ego kuriamo savęs vaizdo (Asper, 1993).

Perkėlimas – psichoanalitinis terminas, panašus į projekciją; tai yra toks procesas, kuriame kitas asmuo yra suvokiamas ne remiantis išorine realybe, bet vidine realybe – patirtimis, lūkesčiais, kompleksais, fantazijomis, jausmais. Tai yra nesąmoningas procesas, neintegruotų savęs dalių rezultatas, projektuojamos tos savęs dalys, kurios yra atskirtos pašonėje (Gordon, 2000).

Tranzitinis objektas – tai yra toks vaiko objektas, kuris suteikia komfortą ir nusiramimą, jam jaučiami intensyvūs prieraišumo jausmai. Šis išorinis objektas yra tiek realus, tiek sukurtas, nes vaikas suteikia jam reikšmę ir charakteristiką iš savo vidinio pasaulio (Gordon, 2000).

Projekcija – vienas iš psichologinės gynybos mechanizmų, kuris reiškiasi savo neigiamų savybių, minčių, jausmų ar elgesio nesąmoningu priskyrimu kitiems (Andriekienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004).

Pasyvi agresija – agresija kitiems rodoma netiesiogiai, bet nepritariamai elgesiu. Taip reaguojama, siekiant elgtis nepriklausomai, negaunant pasitenkinimo dėl savo nuo ko nors priklausomų norų (Andriekienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004).

Skėlimas – priešingų jausmų atskyrimas, dėl negebėjimo integruoti savęs ir kitų teigiamų ir neigiamų savybių į vientisą vaizdą (Andriekienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004); skėlimas nurodo priešingų ego būsenų aktyvią gynybinę atskirtį ir apsaugo ego nuo nepakeliamų konfliktų tarp meilės ir neapykantos, taip aukojant didesnę integraciją (Kernberg, 1985).

Neigimas – neigiamas kitiems akivaizdžių skausmingų išgyvenimų ar faktų buvimas (Andriekienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004).

Idealizacija – perdėtas kitų žmonių teigiamų savybių išryškėjimas (Andriekienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004).

Nuvertinimas – perdėtai neigiamas savo ar kitų žmonių galimybių apibūdinimas (Andriekienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004).

Visagališkumas – gynybinė strategija, sukurianti kitų kontroliavimo fantaziją, kuriai būdingas priešiškus, neigimas ir atsisakymas priimti tikrovės ribotumus (Kernberg, 1985); toks jausmų ir veiksmų išreiškimas, tarsi asmuo turėtų ypatingų galių, gebėjimų, geresnių nei kitų (Andriekienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004).

Internalizacija – psichoanalitinė sąvoka, nurodanti procesą, kurio metu kito asmens funkcijos ar savybės yra inkorporuojamos, absorbuojamos ir perimamos kaip sau priklausančios (Gordon, 2000).

Regresija – tai gynybiškas grįžimas į ankstesnius raidos etapus, dažniausiai sandūroje su nerimą keliančiomis situacijomis, kurias įveikti asmuo neturi suaugusiam tinkamų įrankių (Greenberg, 2016). Regresas gali pasireikšti, patiriant tiek vidinį, tiek išorinį spaudimą.

Susiliejinimas – psichologinė patirtis, kai artimame santykiuje prarandamos asmeninės ribos, o tapatumas patiriamas kaip jungtinis (Gordon, 2000). Savastis ir objektas patiriami kaip emociškai neatskiriami (McWilliams, 2014).

Depersonalizacija – disociacinio gynybos mechanizmo forma, kuria atsiskiriama nuo savęs ir savo veiksmų. Gali turėti įvairių formų: jausti netikrovės jausmą, matyti save tarsi filme, jausti save išorėje, nepriklausyti savo mintims ir jausmams (McWilliams, 2014).

Disociacija – sutrikęs sąmonės gebėjimas integruoti, prisiminti, suvokti save ar aplinkinius; sutrikęs sensorinis ir motorinis elgesys (Andrikienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004).

Konfrontacija – bendravimo būdas, kurio metu neigiama destrukcija yra pateikiama be nurodymų, kaip elgtis. Tai yra konfrontacija su tikrove, o ne su konfrontuojančiu asmeniu (McWilliams, 2014).

Asmeninė sąmonė – psichikos dalis, savyje talpinanti tokius psichinius procesus, kaip impulsai, troškimai, baimės, prisiminimai, kurie nėra prieinami sąmonei. Šis turinys atsidūrė sąmoneje represijos proceso dėka, dėl apsisaugojimo nuo galimo skausmo patyrimo (Gordon, 2000).

Sąvokos, kilusios empirinio tyrimo metu

Priklausomas tapatumas yra priešingas ego tapatumo sąvokai. Jo esmė – ego sintezės stoka, pasireiškianti ego difuziškumu, t. y. ego tapatinimusi su sąžoniniais (neintegruotais) dariniais, tokiais kaip vaikystės introjektai, identifikacijos, kompleksai ir archetipai. Priklausomo tapatumo sąvoka atspindi pagrindinę difuzinio tapatumo charakteristiką – būtinybę palaikyti santykį su kitais ego tapatumo tęstinumui ir vientisumui užtikrinti (Fonagy ir kt., 2004; 2018).

Kompensacinis tapatumas – pusiau sąžoningas mąstymo ir elgesio būdas, orientuotas į kitų poreikių patenkinimą ir susiliejamą su kitais, tokiu būdu kompensuojant savosios vertės ir galios jausmo stoką. Šiame tyrime kompensacinis tapatumas susijęs su savęs kaip itin stiprios pateikimu kitiems, moteriškų vaidmenų idealizavimu, siekiant kompensuoti trapią savęs vertę, bei bandymu kompensuoti vidinę tuštumą fiziniu turiniu – maistu ar alkoholiu.

Impotentiškas tapatumas – savęs kaip bejėgio ir beverčio pojūtis, kuris tarpasmeniniuose kontekstuose reiškiasi nemokėjimu brėžti asmenines ribas, pasipriešinti neigiamai kitų įtakai bei buvimui atskirtyje. Impotentiškas tapatumas susijęs su sutrikusiomis patirties integravimo struktūromis – patyrimo suabsoliutinimu bei stagnacija.

Vidinė atskirtis - neišvystyta ir nediferencijuota vidinė struktūra, susijusi su sutrikusiu savęs pojūčiu ir gebėjimu integruotai suvokti kitus, šiame darbe žyminti ryšio tarp dviejų polių – vidinio ir išorinio – stoką.

Iliuzinis tapatumas – nesąžoningas, nesujungtų kompensacinio ir impotentiško tapatumo dalių darinys, kurio pagrindinė prielaida – iškreiptas, iliuzijomis paremtas savęs ir kitų patyrimas ir suvokimas, kurį palaiko skėlimo, idealizavimo, visagališkumo ir nuvertinimo, neigimo, projekcijų bei kitų nebrandžių gynybinių strategijų naudojimas.

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas

Šio darbo aktualumą apsprendžia visame pasaulyje sparčiai augantis moterų alkoholio vartojamumas (Roche ir Deehan, 2002; Shore ir kt., 2016) ir su tuo susijusios grėsmės. Kintantį moterų gėrimo modelį išduoda ir pasauliniu mastu fiksuojamas moterų ir vyrų gėrimo supanašėjimas² (Bratberg ir kt., 2016; Grucza ir kt., 2018; McPherson, Casswell ir Pledger, 2004), galimai atspindintis mažėjančias vyrų gėrimo tendencijas (Grucza ir kt., 2018). Žvelgiant į socialinius moterų gyvenimo pokyčius iš ilgalaikės perspektyvos, akivaizdu, jog šiuolaikinės moterys išgyvena ypatingą laikotarpį: žymiai daugiau laiko skiria išsilavinimui, karjerai, vėliau gimdo ir augina vaikus, keliauja ir aktyviai dalyvauja socialiniame gyvenime. Vėlgi, šis socialinis ir ekonominis moterų postūmis laikomas „didžiuoju lyčių supanašėjimu“ (angl. *grand gender convergence*), „antruoju demografiniu tranzitu“ bei „moterų pakilimu“ (Bailey ir DiPrete, 2016). Šį postūmį apibūdinantys terminai atspindi ženklų moterų socialinio ir ekonominio vaidmenų transformaciją, vykstančią nuo 1960 m. Tiek užsienyje, tiek Lietuvoje moterys jau kurį laiką užima svarbiausias valstybės ir kitų svarbių sektorių pareigas. Nepaisant šių moterų pasiekimų, randama duomenų, kad didėjanti moterų emancipacija susijusi su panašiais (Hout, 2016) ar ženkliai mažesniais subjektyvaus laimingumo rodikliais nei prieš penkiasdešimt metų (Stevenson ir Wolfers, 2009). Tad tiek globaliai išaugęs moterų alkoholio suvartojamumas, tiek subjektyvūs nelaimingumo rodikliai leidžia kelti prielaidą, kad moterų emancipacijos procesas galimai nėra toks sklandus ir paprastas, kaip yra socialiai reprezentuojamas.

Probleminis gėrimas³, galiausiai progresuojantis į priklausomybę alkoholiui – potencialiai mirtina liga. Mokslinėje literatūroje probleminis gėrimas apibrėžiamas, kaip žalingas alkoholio vartojimo šablonas, susijęs su neigiamais psichinės sveikatos

² Angliškai šis terminas nurodomas kaip „gender convergence“ – juo reiškiamas pastebėjimas, kad vyrų ir moterų alkoholio vartojimo įpročiai supanašėja; didžiąja dalimi, nes moterys susiduria su stresoriais, kas istoriškai priklausė vyrų laukui.

³ Mokslinėje literatūroje randama nemažai sutrikusio alkoholio vartojimo apibrėžčių. Pvz., besaikis gėrimas (angl. *binge*) nusako tokį vartojimo būdą, kurio metu suvartojama 5 ar daugiau standartinių vienetų (toliau SV) alkoholio vyrams, 4 SV moterims. Sunkus gėrimas (angl. *heavy*) nusako besaikio gėrimo modelį dažnesniu ritmu, t.y. daugiau kaip penkias dienas per praeitą mėnesį (SAMHSA). Šie vartojimo būdai kelia alkoholio vartojimo sutrikimų ir priklausomybės išvystymo riziką. Šiame darbe probleminio gėrimo kategorijai priskiriamos visos sutrikusio alkoholio vartojimo formos: lengvo, vidutinio ir sunkaus lygio alkoholio vartojimo sutrikimai, atsirandantys dėl žalingo alkoholio vartojimo (APA, 1994; DSM-V), tačiau ne pati priklausomybė alkoholiui.

ir funkcionavimo padariniais (Tuithof ir kt., 2014). Šis žalingas alkoholio vartojimo būdas ilgainiui įtvirtina nusistovėjusio elgesio ir fizinio alkoholio vartojimo modelį, kuris kliniškai atpažįstamas kaip priklausomybės sindromas (DSM-V). Remiantis PSO (2018) duomenimis, maždaug 0,7 milijono pasaulio moterų kasmet miršta nuo alkoholio vartojimo, apie 2,6 milijonai moterų dėl gėrimo patenka į oficialius neįgaliųjų sąrašus. Moterų mirštamumo dėl alkoholio vartojimo sukeltų ligų sąrašė pirmauja širdies ir kraujotakos ligos (41,6 % visų su gėrimu susijusių mirčių), virškinimo ligos (22,0 %), netyčiniai sužalojimai (15,5 %). Geriančios moterys susiduria su žymiai didesne onkologinių ligų rizika (Ward ir kt., 2019). Nurodoma (PSO, 2018), kad alkoholio vartojimo sutrikimų paplitimas didesnis tarp Rytų Europos šalyse (3,5 %) ir Amerikoje (5,1 %) gyvenančių suaugusių moterų.

Apčiuopti moterų probleminio gėrimo mastą Lietuvoje nėra paprasta. Žvilgterėjus į Lietuvos statistinius duomenis, moterų gėrimo paplitimas nekelia daug įtariamų. Pavyzdžiui, remiantis Statistikos departamento pateiktais 2019 m. duomenimis, savaitės dienomis (pirmadieniais-ketvirtadieniais) moterys geria visiškai mažai – vos 3,9 proc. apklaustųjų. Tris iš keturių darbo dienų alkoholį vartojo 3,5 proc. (2014 – 2,5 proc.), dvi iš keturių 7,9 proc. (2014 -15,2 proc.). Vieną iš keturių dienų vartojo jau trečdalis – 33,1 proc. apklaustų moterų (2014 -26,3 proc.). Nė vieną darbo dieną alkoholio nevartojo daugiau kaip pusė apklaustųjų – 51,5 proc. (2014 – 52,6 proc.).

Lyginant 2014 m. ir 2019 m. duomenis, matyti, kad moterų alkoholio suvartojamumo tendencijos netolygios, būdinga tai mažėjanti, tai didėjanti gėrimo kryptis. Pavyzdžiui, visas savaitgalio dienas alkoholį vartojo 5,6 proc. moterų (2014 – 1,7 proc.). Tačiau net 76 proc. apklaustų moterų teigė, jog per metus iki apklausos nei sykiu nevartojo sveikatai žalingo alkoholio kiekio. Žalingą alkoholio vartojimą kartą per mėnesį nurodė tik 4,3 proc. moterų. Taip nurodžiusių moterų 2014 m. buvo 39 proc.

Vertinant moterų gėrimo duomenis pagal amžiaus grupes, matyti, kad daugiausia alkoholio suvartoja vidutinio amžiaus moterys 35- 44 m. (86,1 proc.), bei šį amžių supančios grupės 25-34 m. (80, 3 proc) ir vyresnės 45-54 m. (81,7 proc.). Atsižvelgiant į apklaustų moterų išsilavinimą, nustatyta, kad alkoholinius gėrimus dažniau naudoja aukštąjį išsilavinimą turintys vyrai ir moterys (procentais nedetalizuojama).

Tyrimė, kuriame nagrinėjamos sunkaus gėrimo sąsajos su demografiniais veiksniais keturiose Rytų Europos šalyse (1994 – 2002 m. pagal Finbalt duomenimis; Helasoja ir kt., 2007), atskleidžiama daugiau svarbių duomenų, susijusių su moterų gėrimu. Kas dvejus metus paštu atliekamoje apklausoje duomenys buvo analizuojami iš Estijos

(n = 6271), Latvijos (n = 6106), Lietuvos (n = 7966) ir Suomijos (n = 15764) šalių respondentų. Lyginant moterų gėrimą, pastebėta, kad sunkus gėrimas labiau paplitęs tarp aukštesnio išsilavinimo moterų visose šalyse, išskyrus Latviją – čia sunkaus gėrimo buvo daugiau tarp mažiau išsilavinusių moterų, o Suomijoje – tarp nevedusių moterų. Sunkaus gėrimų rodikliai buvo labai panašūs visose tirtose šalyse, tačiau Latvijoje ir Estijoje sunkaus gėrimo buvo kur kas daugiau tarp jaunesnių ir mažiau išsimokslinusių moterų.

Pasitelkdami Finbalt tyrimo apklausos formatą, Klumbienė ir kolegės (2012) nagrinėjo, kaip keitėsi gėrimas Lietuvoje posovietinio tranzito metu (1994 – 2010). Tyrimo apklausa vyko paštu, nagrinėjamas 20 – 64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų alkoholio suvartojamumas. Tyrimas parodė, kad per tiriamąjį laikotarpį jaunų ir turinčių išsilavinimą moterų gėrimas drastiškai išaugo (daugiau kaip keturis kartus), ypač reguliarius vyno ir alaus vartojimas. Tyrimo autoriai kelia prielaidą, kad tai galėjo lemti daugelis veiksnių: rūšinio vyno importas į Lietuvą, reklaminės strategijos, nutaikytos į aukštesnio socialinio sluoksnio asmenis, formuojami nauji socialiai „modernūs“ miesto gyvenimo būdo įpročiai bei didesnės finansinės galimybės. Kitame reprezentatyviame tyrime Vėryga ir kolegės (2013) nustatė, kad žalingiausias alkoholio vartojimo paplitimas, remiantis AUDIT⁴ klausimynu, būdingas 25-34 m. amžiaus moterims. Šiek tiek mažiau žalingas gėrimas nustatytas išteklėjusioms ir našlėms moterims. Tyrimo autoriai nerimauja dėl vis jaunėjančio didelio alkoholio suvartojamumo tarp moterų (amžiaus grupė 15-24 m.).

Kituose atliktuose šalies tyrimuose moterų gėrimo ypatumai mažiau ryškūs. Neseniai atliktame tyrime (Karpuškienė, Rastėnienė ir Liepuonius, 2019) autoriai apklausė 1 101 Lietuvos gyventoją, o gautus apklausos rezultatus palygino su Lietuvos ir naujausiais tarptautinių organizacijų atliktais tyrimų rezultatais. Tyrimo rezultatai parodė, kad iš visų per paskutinius metus gėrusių respondentų pusė moterų (48,3 proc.) apklausos savaitę vartojo alkoholį. Pagal gėrimo pobūdį respondentai buvo skirstomi į kelias grupes. Pažymima, jog tarp girtaujančių grupei priskiriamų respondentų yra tik labai maža dalis moterų (ši grupė geria stiprius gėrimus), reguliariai geriančių grupėje vyrų yra keliskart daugiau nei moterų (ši grupė geria silpnesnius gėrimus), o tarp progomis geriančių grupei priskirtų respondentų dažniau yra moterų (dominuoja pu-

⁴ AUDIT testas yra klasikinė metodika, skirta žalingam alkoholio vartojimui nustatyti. Tyrimuose žalingas alkoholio vartojimas nustatomas, apibrėžiant saikingo alkoholio vartojimo ribą, ir įvardijamas kaip probleminis alkoholio vartojimas ar tiesiog piktnaudžiavimas alkoholiu.

tojančių gėrimų ir vyno naudojimas). Pastaroji grupė pasižymi geresniais demografiniais – išsilavinimo, darbinio statuso, pajamų rodikliais. Šiame tyrime taipogi buvo nagrinėjama alkoholio vartojimo aplinka ir įpročiai. Išanalizuoti respondentų duomenys atskleidė, kad dauguma moterų (64,7 proc.) geria su giminėmis, draugais, kolegomis. Atsakymai gauti iš socialinės rizikos šeimų parodė, kad 37 proc. tokių moterų geria viešose vietose. Daugiau specifinės informacijos, susijusios su moterų gėrimo ypatumais, šiame tyrime neatskleidžiama.

Tad iš pateiktų statistinių ir tyrimų rezultatų duomenų matyti, kad sudėtinga apčiuopti probleminio moterų gėrimo mastą Lietuvoje. Remiantis turimais duomenimis, matyti, kad ryškiausios Lietuvos moterims būdingos gėrimo tendencijos yra susijusios su kraštutiniais sociodemografiniais rodikliais: probleminis gėrimas būdingas tiek tarp jaunesnio amžiaus išsilavinusių, dirbančių moterų, tiek tarp jaunesnio amžiaus neišsilavinusių, nedirbančių moterų. Šioje vietoje svarbu priimti duomenį prielaidą, jog oficialioji statistika ir apklausos nevisiškai atspindi alkoholio vartojimo tendencijas. Visgi, randami Lietuvos ir Baltijos šalyse atliktų tyrimų duomenys iš dalies sutampa su tarptautinių epidemiologinių tyrimų, nagrinėjančių lyčių gėrimo skirtumus duomenimis – vis dažniau ir daugiau išgeria darbingo amžiaus, išsilavinusios ir dirbančios moterys (IRGGA⁵; GENACIS⁶, Wilsnack, 2002; 2012).

Probleminis moterų gėrimas ir priklausomybė alkoholiui reikalauja ypatingo dėmesio dėl itin žalingo alkoholio poveikio jų pačių psichinei sveikatai, socialiniam gerbuiui, gyvenimo kokybei apskritai bei ateities kartoms. Kalbant apie moterų psichinę sveikatą ir probleminį gėrimą, svarbu paminėti keletą svarbių aspektų. Pirma, randama duomenų, kad dėl tam tikrų biologinių ypatumų moterims greičiau išsivysto sunkūs priklausomybės simptomai (Diehl ir kt., 2007). Be to, moterys yra linkusios mažiau naudotis arba nesinaudoti priklausomybės gydymo paslaugomis (Brady ir Ashley, 2005; Greenfield *ir kt.*, 2007), o pagalbos dažniausiai ieško bendros sveikatos priežiūros sitemoje (Weisner ir Schmidt, 1992) arba psichiatrinių ligų sektoriuje (Green, 2006).

Antra, probleminio gėrimo pasireiškimas moterims retai būna pavienė problema – gretutinių psichikos sutrikimų ir probleminio gėrimo lygis yra gan aukštas.

⁵ IRRGA yra tarptautinė mokslinė grupė, kuri studijuoja lyties skirtumus, vartojant alkoholį (angl. *The International Research Group on Gender and Alcohol*). Projekte dalyvauja daugiau kaip 35 šalys.

⁶ GENACIS yra daugiadisciplininis tarptautinis projektas, pradėtas, siekiant išspręsti duomenų apie lytį ir alkoholio vartojimą trūkumą. Projekte dalyvauja mokslininkai iš daugiau kaip 20-ies šalių.

Pavyzdžiui, užsienio literatūros apžvalgos rodo, kad moterys, turinčios alkoholio vartojimo problemų, žymiai dažniau kenčia nuo valgymo sutrikimų (Gadalla ir Piran, 2007; Harrop ir Marlatt, 2010). Net 50 proc. moterų, turinčių valgymo sutrikimus, yra probleminės alkoholio vartotojos arba priklausomos nuo alkoholio (Holderness, Brooks-Gunn ir Warren, 1994). Valgymo sutrikimai ir probleminis gėrimas ne tik siejami su sunkesniais alkoholio vartojimo padariniais jaunų moterų imtyse (Gadalla ir Piran, 2007; Piran ir Robinsons, 2006). Dar daugiau, abiejų sutrikimų pasireiškimas – ypačingai sudėtinga kombinacija, susijusi su žymiai didesne mirties rizika (Franko ir kt., 2005). Panašiai, beveik trečdaliui moterų, kurioms nustatytas PTSS, diagnozuojama priklausomybė alkoholiui, ir atvirkščiai moterims, kurios yra priklausomos nuo alkoholio, yra būdingi PTSS simptomai (Kessler ir kt., 1997). Nesenai atliktos sisteminės analizės (Bagdonaitė ir Pilkauskaitė-Valickienė, 2017; Langdon ir kt. 2016; Thege ir kt. 2017), nagrinėjusios moterų PTSS ir probleminio gėrimo ryšius, atskleidė, jog tarpasmeninės traumos, ypač seksualinės prievartos patyrimas, yra itin sietini su probleminio gėrimo pasireiškimu tarp moterų. Probleminis alkoholio vartojimas gali būti tiek traumos priežastis, tiek pasekmė, o vartojimas dėl traumos įveikos didina abiejų sutrikimų chroniškumo tikimybę (Bagdonaitė ir Pilkauskaitė-Valickienė, 2017). Galiausiai, neįveikta trauma yra linkusi kartotis iš kartos į kartą (Gudaitė, 2008).

Trečia, depresija, nerimas ar panikos sutrikimai persipina su probleminiu moterų gėrimu (Čiūras, Navickas ir Danilevičiūtė, 2014; Grant ir Harford, 1995). Ištirta, kad moterims depresija pasireiškia anksčiau nei gėrimo problemos (Churchill ir Farell, 2017), o geriama dėl neigiamų emocijų įveikos stokos (Anker ir kt., 2016). Dar daugiau, nemokėjimas valdyti savo emocijų ir gėrimas jų įveikai didina seksualinės prievartos riziką (Messman Moore ir kt., 2015). Kiti ištyrė (Grant ir Harford, 2011), jog moterų priklausomybė alkoholiui siejosi ne tik su moterų depresijos požymiais, bet ir tylią socialinę izoliaciją. Autoriai (Franko ir kt., 2005; Piran ir Robinsons, 2006), analizuojantys gretutinius moterų, turinčių alkoholio vartojimo problemų sutrikimus, nuolat pabrėžia tiek galimą neteisingą sutrikimų diagnozės galimybę, tiek prastus gydymo rezultatus.

Ketvirta – tarpasmeninis aspektas. Girtaujančios moterys žymiai dažniau kenčia nuo smurto artimoje aplinkoje patyrimo (PSO, 2018). Tyrimai rodo, kad jos yra linkusios ištraukti į smurtinius santykius (Mueller ir kt., 2009; Zywiak ir kt., 2006), patiria buitinį smurtą (Graham ir kt., 2011), susideda su geriančiais partneriais (Walitzer, 2006) bei geria konfliktų metu (Lau-Barraco, Skewes ir Stasiewicz, 2009). PSO (2018) duomenimis, smurtinių įvykių sukelta žala neretai „pražiūrima“ – tai yra antrinis gė-

rimo poveikis⁷. PSO (2016) lengvą alkoholio prieinamumą ir žalingą partnerio gėrimą pripažino veiksniais, didinančiais moterų smurto patyrimą.

Galiausiai, alkoholis turi įtakos moterų ir jų (ne)gimusių vaikų sveikatai. Pirma, didesnė nesaugios seksualinės sueities tikimybė gėrimo metu didina nepageidaujamo nėštumo galimybes (Connery, Albright ir Rodolico, 2014; Sekharan ir kt., 2015), kuris dėl gėrimo problemų gali būti ilgai nepastebimas, kas neigiamai veikia būsimo kūdikio sveikatą (Schoeps ir kt., 2018). Antra, gėrimas viso nėštumo metu yra sietinas su įvairiomis nėštumo komplikacijomis (Patra ir kt., 2011) bei vaisiaus alkoholiniu sindromu (Chudley ir kt., 2005). Trečia, motinų gėrimas neišvengiamai susijęs su prasta motinyste, kuri turi lemtingų neigiamų padarinių suaugusių vaikų psichinei sveikatai (Kelley ir kt., 2011; Wolfe, 2017), alkoholio vartojimui (Sharmin ir kt., 2017), nusikalstamumui (af Klinteberg ir kt., 2011), tarpasmeniniams santykiams (Kelley 2010; Wolf 2016) bei sveikatos būklei, ypač lėtinių ligų atžvilgiu (Pecukonis, 2004).

Svarbu paminėti, jog nuo 2020 m. pasaulis išgyvena ypatingą laikotarpį – COVID-19⁸ pandemiją (NIH, 2020). Tyrimai rodo, kad pandemijos metu moterys yra jautresnės patiriamam stresui, dažniau pasitelkia alkoholį jo įveikai, tad moterų alkoholio vartojimas pandeminiu metu didėja (Daly ir Robinson, 2021; Rodriguez, Litt ir Stewart, 2020). Autoriai (Neil ir kt., 2020) svarsto, jog didesnis moterų alkoholio vartojimas per pandemiją gali būti susijęs su specifiniu karantino reikalavimų elementu – užsidarymu namuose, kai darbo ir vaikų auginimo našta daugiausia nugula ant moterų pečių. Visi šie autoriai pabrėžia streso įveikos ar savigydos (Khantzian, 1990, 2003) alkoholio vartojimo motyvus tarp moterų. Didesnis moterų patiriamas stresas pandemijos metu ir gėrimas jo įveikai – ypatingai jautri tema, tačiau šios temos nagrinėjimas išeina už šio darbo ribų, tad tik trumpai apžvelgiamas.

Kalbant apie moterų gėrimo reiškinį iš visuomenės perspektyvos, reikia pasakyti, kad šiuo atžvilgiu moterys sulaukia žymiai daugiau stigmatizavimo⁹ (Keyes ir kt., 2010) nei vyrai. Palyginus su kitomis psichinėmis ligomis, priklausomybės atsiradimas

⁷ Šiai kategorijai taipogi prisikirama žala jaunesniems nei penkiolikos metų asmenims, kurie negeria, tačiau dalyvauja smurtiniuose įvykiuose ir rizikuoja būti sužaloti.

⁸ COVID-19 yra infekcinė, lengvai persiduodanti liga, susijusi su kvėpavimo, virškinimo, širdies ir neurologiniais simptomais, kurie sunkiais atvejais gali sukelti mirtį. COVID-19 pandemija yra antra labiausiai mirtina pandemija, pastebėta nuo Ispaniško gripo 1918 m. laikų.

⁹ Stigma reiškia socialinio priėmimo diskvalifikavimą, marginalizavimą. Su šiuo reiškiniu paprastai susiduria alkoholį ar narkotines medžiagas naudojantys asmenys. Tai yra diskriminacijos aktas, paremtas neigiamo socialinio požiūrio, jausmų, suvokimo, reprezentacijų.

apskritai sulaukia daugiau viešo pasmerkimo (Corrigan ir kt., 2007) dėl kitų suvokiamos atsakomybės už savo veiksmus. Tyrimai moterų atžvilgiu rodo, kad ypač kaltinamos ir smerkiamos tos moterys, kurios vartoja alkoholį nėštumo metu, gimdo lėtinio alkoholizmo sindromu sergančius kūdikius (Corrigan ir kt., 2017; 2018). Room (2005) kalba, kad stigmatizavimo ir marginalizavimo tikimybę didina tokie socioekonominiai faktoriai kaip socialinė nelygybė ir skurdas¹⁰. Autoriai, analizuojantys istorinę moterų stigmatizavimo perspektyvą, pabrėžia nuo senovės moterims taikomus dvigubus standartus, o stigmatizavimą didžiąja dalimi sieja su geriančių moterų neatitikimu joms socialiai priskiriamų – žmonos, mamos, globėjos, meiluzės – vaidmenų bei specifinių su nuolankumu ir globa susijusių savybių stoka (Carter, 1997). Svarbu pabrėžti, kad bijodamos viešo pasmerkimo ir atstūmimo moterys mažiau naudojasi priklausomybės gydymo paslaugomis (Keyes ir kt., 2010). Tai išryškina neigiamą stigmos poveikį, ne tik siekiant blaivybės, bet ir sveikstant. Lietuvoje atliktas tyrimas parodė pačių sveikatos specialistų stigmatizuojantį požiūrį į sergančius priklausomybe (Jasiukevičiūtė, Danilevičiūtė ir Pajarskienė, 2010). Tad moterų gėrimo stigmatizavimo problema yra aktuali, bei reikalaujanti atskiro dėmesio tiek sveikatos priežiūros, tiek visuomenės lygmenyse.

Iš pateiktų duomenų matyti, kad probleminis gėrimas ir priklausomybė nuo alkoholio yra vienas pagrindinių moterų prastos psichinės ir fizinės sveikatos, nelaimių, smurto, ypač buitinio, neįgalumo, socialinių problemų bei ankstyvos mirties priežasčių visame pasaulyje. Moterų gėrimas didina finansinę ir ekonominę naštą – mažėja girtaujančių moterų darbinis pajėgumas ir įsidarbinimo galimybės rinkoje, dėl ko didėja ir socialinių paslaugų poreikis (Salonsalmi ir kt., 2017). Tokios moterų gėrimo pasekmės neigiamai veikia visą visuomenę, dėl to tai yra svarbi visuomenės sveikatos problema, reikalaujanti ypatingo tiek sveikatos priežiūros specialistų, tiek socialinių darbuotojų, tiek tyrėjų dėmesio. Bet koks reikšmingas moterų gėrimo pokytis yra svarbus, atsižvelgiant į potencialią moterų gėrimo žalą.

Šiame darbe siekiama nagrinėti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus. Tokia priklausomybės alkoholiui tyrinėjimo perspektyva padėtų pažinti priklausomybę ne tik kaip medicininę, bet su asmens tapatumu susijusią problemą. Tyrimo metu gauti rezultatai galėtų pasitarnauti, sprendžiant įvairius su moterų priklausomybe alkoholiui susijusius klausimus Lietuvoje – gerinant psichinės sveikatos gydymo rezultatus, parenkant efektyvesnes psichologines prieigos priemones, kuriant

¹⁰ Skurdas apima ne tik prastesnį ekonominį statusą, bet ir išsilavinimo lygį, pajamas, profesiją, prastą kaimynystę.

ir plėtojant prevencines ir specializuotas rehabilitacijos, edukacines motinystės ar vaikų auklėjimo programas. Galiausiai, tai padėtų pačioms priklausomoms nuo alkoholio moterims geriau suvokti save, atpažinti sau destruktivią elgseną bei atrasti konstruktyvių tapatumo kūrimo galimybių.

Tyrimo naujumas

Priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimas šiame darbe suprantamas kaip psichologinis fenomenas, kuris buvo tiriamas, remiantis priklausomų nuo alkoholio moterų asmenine perspektyva. Tai mažai tyrinėta tema psichologijos mokslo krypties erdvėje. Kokybinės prieigos tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjami psichologiniai priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo aspektai tiek Lietuvoje, tiek užsienyje, nėra daug. Literatūros apžvalga atskleidė, kad dauguma tokių tyrimų akcentuoja socialinius tapatumo konstravimo aspektus (Emslie, Hunt ir Lyon, 2015; Emslie, Lennox ir Ireland, 2017; Hanpatchaiyakul ir kt., 2017; Jasiukevičiūtė, 2013; Lennox ir kt., 2018; Peralta, 2008; Simonen, Torronen ir Tigerstedt, 2014) bei rodo, kad socialinės struktūros, tokios kaip lytis ir vaidmenų stereotipai, yra svarbūs tapatumo konstravimo aspektai moterų priklausomybės alkoholiui kontekste.

Kokybinių tyrimų, nagrinėjančių priklausomų nuo alkoholio moterų patirtis psichologiniu lygmeniu, yra, tačiau nedaug. Šie tyrimai išryškina vidinio nestabilumo ir bandymo atitikti normalumą patirtis (Thurang ir Tops, 2013) bei alkoholio poveikį nestabiliam savęs patyrimui (Shinebourne ir Smith, 2009). Pasitelkdami grindžiamosios teorijos metodologiją, kiti autoriai analizavo specifines priklausomų nuo alkoholio moterų imtis – sveikstančių nėščiųjų (Brudenell, 1996), lesbiečių (Mathews, Lorah ir Fenton, 2005) bei tam tikrus su savęs priėmimu ir motinyste susijusius tapatumo aspektus. Daugiau išsamių tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjami psichologiniai priklausomų nuo alkoholio moterų išgyvenimai, sistemiškai analizuojant duomenis, nepavyko rasti.

Šiame tyrime nagrinėjama priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo tema siūlo į biografinį naratyvą orientuotą požiūrį. Žinojimo, kuris būtų pagrįstas autentiškomis, asmenine patirtimi paremtomis priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo istorijomis, Lietuvoje labai trūksta tiek psichologinėje, tiek kultūrinėje aplinkoje. Tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjama priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesai psichologinėje literatūroje nepavyko rasti. Darbe pateikiamoje priklausomų nuo alkoholio moterų biografiniuose aspektuose atsispindi Lietuvos

kultūra, vyraujantis požiūris į moteris, jų vietą visuomenėje, kas savo ruožtu formuoja priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumą. Šis disertacinis darbas yra pirmasis Lietuvoje, kuriame priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimas nagrinėjamas biografinio naratyvo perspektyvoje. Taip siekiama kuo išsamiau pažinti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus. Tam specialiai pasirinkta biografinio naratyvo interviu ir grindžiamosios teorijos metodologija leidžia pažinti tiek asmens kuriamą gyvenimo kontinuumą, tiek jį konceptualizuoti bei interpretuoti, taip užpildant dalyvių nutylimas, neįsąmonintas reikšmes. Biografinis naratyvo interviu taikomas kaip pagrindinis duomenų rinkimo būdas, siekiant tyrinėti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo tęstinumą ir vientisumą. Empiriniai duomenys buvo analizuojami, taikant grindžiamosios teorijos metodologines gaires. Atliktas tyrimas atskleidė svarbių radinių: išnagrinėtos pagrindinės priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo aspektų charakteristikos, atskleisti išoriniai ir vidiniai priklausomybę alkoholiui veikiantys tapatumo kūrimo veiksniai, sugeneruotas empiriniais tyrimo radiniais paremtas teorinis konstruktas, galintis paaiškinti tapatumo kūrimo procesus. Šie tyrimo radiniai praplečia psichologinių tapatumo kūrimo procesų priklausomybės alkoholiui kontekste supratimą. Tokios žinios gali būti itin aktualios specialistams, dirbantiems šioje srityje, bei paskatinti tyrėjus tolesniems tapatumo kūrimo kaip psichologinio fenomeno priklausomybių kontekste tyrinėjimams.

Mokslinė problema

Apibendrinant mokslinius tyrimus, atliktus moterų priklausomybės alkoholiui sferoje (Anker ir kt., 2016; Churchill ir Farell, 2017; Gadalla ir Piran, 2007; Grant ir Harford, 1995; Grant ir Harford, 2011; Harrop ir Marlatt, 2010; Holderness, Brooks-Gunn ir Warren, 1994; Franko ir kt., 2005; Kessler ir kt., 1997), galima pastebėti, kad dauguma užsienyje atliktų tyrimų nagrinėja tarpusavio ryšius su gretutiniais sutrikimais, pasiremdami kiekybine tyrimo prieiga. Tikrinamos įvairios teorinės prielaidos, teoriniai modeliai. Šiuose tyrimuose vyrauja funkcinė nuostata į priklausomybės pasireiškimą: lydimas vieno ar kito emocinio ar biologinio aspekto ar motyvacinių nuostatų asmuo įsitraukia į alkoholio vartojimą. Itin trūksta tęstinės ir kompleksiškos priklausomo asmens perspektyvos supratimo – savęs suvokimo ir integracijos įvairiuose kontekstuose. Randami tyrimai neatskleidžia tapatumo kūrimo aspektų ir jų charakteristikos – kaip pačios moterys suvokia save ir kaip kuria savąjį tapatumą įvairiuose kontekstuose. Trūksta tyrimų, kurie padėtų atskleisti priklausomybės reiškinio daugiasluoksniškumą ir sąsajas su asmens kuriamu tapatumu.

Apžvelgus užsienyje atliktus kokybinius tyrimus, skiriančius dėmesį moterų gėrimui (Emslie, Hunt ir Lyon (2015; Emslie, Lennox ir Ireland 2017; Lennox ir kt., 2018; Peralta 2008; Simonen, Torronen ir Tigerstedt, 2014; Hanpatchaiyakul ir kt., 2017), pastebima, jog itin mažai dėmesio kreipiama psichologijos mokslo atžvilgiu, pasigendama psichologinių įžvalgų. Ypač trūksta tyrimų, kuriuose dėmesys būtų sutelkiamas į priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimą kaip psichologinį fenomeną. Kitas svarbus pastebėjimas – randamuose tyrimuose mažai dėmesio skiriama emociniams išgyvenimams. Taip pat trūksta žinių apie priklausomų nuo alkoholio moterų tarpasmeninį kontekstą ir jo reikšmę jų kuriamam tapatumui. Iki šiol moksliniuose tyrimuose nėra detalios atskleista, kokie veiksniai sąlygoja moterų priklausomybės alkoholiui pasireiškimą. Visi šie trūkumai neleidžia pažvelgti į priklausomas nuo alkoholio moteris iš jų pozicijos, riboja šio sudėtingo fenomeno supratimą ir apsunkina sėkmingo gydymo galimybes.

Lietuvoje psichologinių tyrimų, atliktų priklausomybės alkoholiui ir tapatumo tematika, itin trūksta. Lietuvos psichologinėje literatūroje nepavyko aptikti tyrimų, kurie nagrinėtų moterų priklausomybę alkoholiui tapatumo kūrimo perspektyvoje. Šiuo atžvilgiu moterims skiriamas per mažas dėmesys. Stinga tyrimų, kuriuose atspindėtų kontekstiniai – socialiniai, kultūriniai –veiksniai priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procese. Mokslinis šios temos iširtumas psichologiniame kontekste yra menkas. Pasigendama tyrimų, kurie nagrinėtų moterų, identifikuojančių save kaip priklausomas nuo alkoholio, tapatumo kūrimo procesą, remiantis jų vidine perspektyva – biografiniu naratyvu, kuriame galėtų atsiskleisti priklausomybės alkoholiui trajektorija, įvairūs savęs integracijos aspektai. Iki šiol lieka neaišku, kokie yra priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesai ir kaip šie procesai susiję su priklausomybės alkoholiui pasireiškimu. Moterų priklausomybė alkoholiui sulaukia žymiai daugiau stigmatos visuomenėje, deja, kol kas nėra tyrimų, kurie leistų pažiūrėti į šį reiškinį iš jų perspektyvos.

Tyrimo tikslas ir klausimai

Šie moksliniai trūkumai suponuoja pagrindinius tyrimo klausimus:

1. Kokios pagrindinės charakteristikos išryškėja priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo aspektuose: patyrimuose, prielaidose, kontekstuose, sąveikose su savimi ir kitais?
2. Kokie vidiniai ir išoriniai tapatumo kūrimo veiksniai sąlygoja moterų priklausomybės alkoholiui pasireiškimą?

Šio tyrimo tikslas – sukurti grindžiamąją teoriją, paaiškinančią priklausomų

nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus. **Tyrimo objektas** – priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesai.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti tapatumo sampratą, remiantis įvairiomis teorinėmis kryptimis, bei priklausomybės sampratą, remiantis psichoanalitine, neuropsichoanalitine, neurobiologine ir fenomenologine perspektyvomis.

2. Ištirti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo proceso specifiškumą, išgryninant alkoholio vartojimo vaidmenį.

3. Sukurti grindžiamąją priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus paaiškinančią teoriją bei interpretuoti ją, remiantis psichoanalitine ir analitine paradigma.

Atsižvelgiant į tai, jog kokybiniuose darbuose, plėtojančiuose moterų priklausomybės ir tapatumo tematiką, dominuoja socialinių teorijų prieiga, šiame darbe priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumą siekiama nagrinėti, pasitelkiant tradicines – psichoanalitines ir analitines – teorines perspektyvas. Grindžiamosios teorijos interpretacijoje remiamasi šiomis teorinėmis – savaties psichologijos (H. Kohut), objektų ryšių (O. Kernberg; D. Winnicot) bei analitinės literatūros autorių (K. Asper; E. Edinger; C.P. Estes; M. Jacoby; E. Neumann;) koncepcijomis.

Darbe pasitelkiami tyrimo metodai:

Aprašomoji mokslinės literatūros analizė. Šis analizės būdas taikytas apibrėžti ir konceptualizuoti psichologinę tapatumo sampratą bei priklausomybės fenomeną įvairiomis mokslinėmis kryptimis.

Biografinio naratyvo interviu. Duomenys buvo renkami, pasitelkiant biografinio naratyvo interviu (Schutze, 1983; 2007), kuriuo siekta išgauti spontanišką, išsamų dalyvių pasakojimą apie asmeninį išitraukimą į gyvenimo įvykius ir atitinkamas patirtis tam tikrų temų srityse bei savęs reprezentaciją. Suprasti, kaip priklausomos nuo alkoholio moterys kuria savąjį tapatumą biografiniame naratyve, leido jų sukurta pasakojimo aktualumo struktūra, nuoseklus joms svarbių gyvenimo aspektų pasakojimas.

Grindžiamosios teorijos metodologija. K. Charmaz (2010; 2014) konstruktyvistinė GT versija pasitelkta kaip empirinio tyrimo strategija, siekiant atskleisti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus bei sukurti empiriniais duo-

menimis grįstą teoriją. Tam pasitelkti specifiniai GTM analizės įrankiai – sisteminis duomenų rinkimas, sintezė, analizė ir aukšto lygmens konceptualizavimas.

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro įvadas, tiriamajam reiškiniui svarbios literatūros apžvalga, metodologinė dalis, empirinė dalis, tyrimo rezultatai, diskusija, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai. Svarbu paminėti, jog remiantis kokybinės prieigos reikalavimais, iš pradžių buvo atliktas empirinis tyrimas, sukonstruotos (sub) kategorijos ir grindžiamoji teorija, parengta diskusinė dalis ir tik tada atlikta išsami teorinė analizė.

Disertaciją sudaro penkios pagrindinės dalys. Pirmoje, teorinėje dalyje analizuojama priklausomybės samprata, remiantis psichoanalitiniu, neuropsichoanalitiniu, neurobiologiniu bei fenomenologiniu supratimais. Pristatoma integrali psichologinės priklausomybės samprata. Toliau pateikiama psichologinė tapatumo samprata bei savasties reikšmė tapatumo susikūrimo, remiantis įvairiomis teorinėmis kryptimis. Atsižvelgiant į apžvelgtą literatūrą, pateikiama priklausomo tapatumo sąvokos prielaida. Metodologinėje disertacijos dalyje pristatoma šio tyrimo strategija – konstruktyvistinė grindžiamoji teorija, pagrindžiamas šis metodologinis pasirinkimas. Pateikiamas biografinio naratyvo interviu duomenų rinkimo būdas, jo dėmė su tiriamuoju objektu. Aprašomos GT metodologinės tyrimo gairės, dalyvių atranka ir tyrimo etika, svarstoma tyrėjos (ne)šališkumo dilema ir tyrėjos tapatumo kaita. Empirinėje disertacijos dalyje pateikiamos pagrindinės ašinio kodavimo metu atskleistos kategorijos, padedančios paaiškinti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus: 1) Santykio su mama dinamika: priklausomo tapatumo šerdis; 2) Priklausomo tapatumo patyrimas: vidinė sumaištis; 3) Egzistencinis nereikšmingumas: „nematomos“; 4) Tarpasmeninių santykių kūrimo naratyvas: nuo siaubo iki euforijos; 5) Priklausomo tapatumo plėtotė: aukos vaidmuo. Tyrimo rezultatų dalyje pristatoma sukurta GT apie priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimą pavadinimu – „Vidinės atskirties kompensavimas kuriant iliuzinį tapatumą“. Atskleidžiama šio teorinio konstrukto struktūra ir ašis: pagrindiniai procesai ir matmenys. Diskusijos dalyje gauti rezultatai analizuojami, remiantis teorinėmis darbo gairėmis, bei gretinami su panašaus pobūdžio tyrimais. Disertacinį darbą užbaigia išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas bei priedai.

Bendra disertacijos apimtis – 219 puslapis (be priedų). Remiamasi 303 literatūros šaltiniais.

1. PSICHOLOGINĖ PRIKLAUSOMYBĖS IR TAPATUMO SĄVOKŲ PERSPEKTYVA

1.1 INTEGRALI PRIKLAUSOMYBĖS SAMPRATA

Tarptautiniuose žodynuose (Merriam Webster; Collins English Dictionary) sąvoka „priklausymas“ (angl. *dependence*) žymi tokius reiškinio aspektus, kaip: buvimą kontroliuojamu kažkuo iš išorės; būseną, kurioje nuolat jaučiamas kažko poreikis, ypač dėl egzistencinio ar veikimo tęstinumo patvirtinimo; buvimą subjektu kažkam; buvimą paveiktu ar įtakotu. Kaip antonimai šiai sąvokai nurodomi tokie terminai – savarankiškumas, nepriklausomumas, kliovimasis savimi, savęs pakankamumas, savęs palaikymas. Tad, akivaizdu, jog priklausymo sąvokos prigimtis – vidinis silpnumas, bejėgiškumas, asmeninės galios stoka. Būtent šios savybės ar etiketės, pavyzdžiui, silpnavalis, lengvabūdis, palaidūnas, kuriomis apibūdinami priklausomi asmenys, itin paplitusios visuomenėje.

Lotynų kilmės žodžio *addiction* etimologinės šaknys nusako vergišką pasidavimą kažkam. Būti priklausomam (lotyniškai *addicere*) reiškia atsižadėti kalbėjimo, atiduoti savo balsą kažkam, būti be balso. Priklausomybė – tai savo balso kažkam (asmeniui, vietai, dalykui ar procesui) atidavimas. Tas kažkas gali būti bet kas – griežtas ar nelankstus požiūris ir panašiai. Terminė *addicere* taipogi glūdi dvasinė prasmė, t. y. atiduoti savo balsą aukštesnei galiai, kūrybiškoms jėgoms, dieviškumui. Senovėje priklausomybė reiškė legalų prekių perdavimą kitam. Vergas buvo žinomas kaip priklausomas, be balso asmuo, kuris tarnavo savo šeimnininkui. Priklausomybė – tai savęs atidavimo kito valdymui veiksmas. Šio lotyniško termino šaknys yra siejamos su graikų mitu apie vergą *Addictus*, kurį šeimnininkas išlaisvino nuo vergystės grandinių. Tačiau vergas buvo taip pripratęs prie savo grandinių ir jų keliamo skausmo, kad nusprendė jų nenusiimti ir toliau su jomis klajojo po žemę. Vergijos aspektas priklausomybėse lieka aktualus iki šiol. Šiais laikais vergavimas įgijo kitas formas – tai vergavimas cheminėms medžiagoms, destruktiviems santykiams, malonumą teikiančiai veiklai ir pan. Jo esmė – nenumaldomas poreikis, valios pasipriešinti stoka, kitaip sakant, nekontroliuojamumas. Daugelis tyrėjų esminiu priklausomybės kriterijumi laiko kontrolės praradimą, nepaisant sau neigiamų pasekmių, įvairiose gyvenimo sferose. Nors priklausomybės samprata keitėsi ir vystėsi, šis priklausomybės aspektas lieka pagrindiniu tyrėjų objektu iki šiol.

Priklausomybės sampratos ištakos – moralinis modelis, paremtas moraliniais vertinimais ir religinėmis prielaidomis. Moralinis priklausomybės modelis rėmėsi ma-

nymu, jog žmonės vadovaujasi laisvais asmeniniais pasirinkimais, t. y. racionaliai ir apgalvotai renkasi vartoti alkoholį, siekdami maksimalaus malonumo ir žinodami galimas tokio veiksmo neigiamas pasekmes (Clark, 2011). Šiame modelyje priklausomas asmuo matomas ne kaip sergantis, bet kaip amoralus, t. y. stokojantis moralinių savybių ar autonomijos (Clark, 2011). Toks požiūris formavo smerkiančius, kaltinančius veiksmus į priklausomus asmenis.

Nuo 18 a. sutrikusi kontrolė priklausomybėse laikoma svarbiausiu priklausomybės kriterijumi (Levine, 1978), bandant apibrėžti priklausomybę kaip asmeninio nesusivaldymo sutrikimą. Tik 19 a. pradžioje į priklausomybės sampratą įtraukiami tolerancijos ir abstinencinių reiškinių komponentai. Be to, priklausomybė apibrėžiama kaip būseną, mažinanti savarankiškumo gebėjimą ir laisvos valios raišką. Apie 1950 m. didelę įtaką priklausomybės kaip ligos sampratai padarė Anoniminių alkoholikų (AA) judėjimas JAV. Pagal AA koncepciją, dauguma žmonių gali gerti saikingai, tačiau tam tikra žmonių grupė yra išskirtinai jautri svaigalams ir turi didelę tikimybę prarasti kontrolę. AA remiasi idėja, jog iki priklausomybės pasireiškimo galimybė kontroliuoti svaigalų vartojimą yra, tačiau su laiku ji negrįžtamai parandama. Globalus AA judėjimas, bendradarbiaujant su ligoninėmis, reikšmingai prisidėjo prie priklausomybės kaip ligos sampratos įtvirtinimo (Levine, 1978).

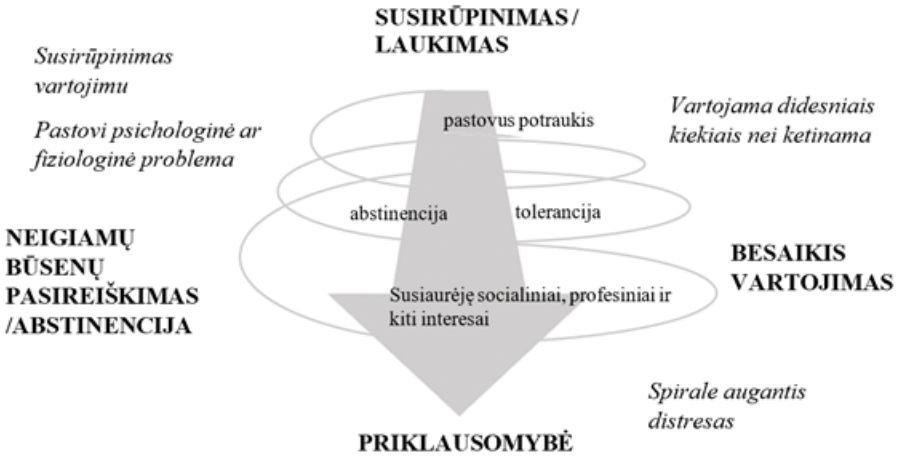
20 a. pradžioje dedamos mokslinės pastangos vis labiau konsolidavo priklausomybės kaip ligos koncepcijos poziciją. Didelę reikšmę tam turėjo psichiatras Lawrence Kolb, atlikęs tyrimus su beždžionėmis ir žmonėmis. Mokslinė pažanga šioje sferoje, naujos tyrinėjimų galimybės bei fundamentalūs atradimai¹¹ antroje 20 a. pusėje leido įtvirtinti priklausomybės kaip smegenų ligos sampratą (Courtwright, 2010). Tyrimai atlikti su emisijos tomografijos skaitytuvais, nagrinėję sveikų ir priklausomų asmenų smegenų veiklą, patvirtino, jog priklausomybė yra lėtinė, panaši į kitas lėtines ligas, tai tokia liga, kaip, pavyzdžiui, širdies ligos. Abi suardo normalų, sveiką organo funkcionavimą, turi rimtas žalingas pasekmes, yra prevencijuojamos, gydomos, o jei negydomos, gali tęstis visą gyvenimą (National Institute on Drug Abuse (NIDA), 2008; Volkow ir Morales, 2015). Pripažįstami socialinio konteksto, genetiniai komponentai bei reikšmingas gretutinių psichikos ligų pasireiškimas. Priklausomybė apibrėžiama ne fiziologiniais požymiais, bet nekontroliuojamu potraukiu vartoti, nepaisant neigia-

¹¹ Tarp kurių: intrakranijinis savistimuliacijos pelių stebėjimas; endogeninės opiatų sistemos atradimas; specifinių receptorių atvaizdavimas ir jų funkcijų aprašymas; supratimas apie psichoaktyvių medžiagų sujaudinimą; mezolimbinės dopamininės atlygio sistemos ištyrimas ir kt. (Courtwright 2010).

mų pasekmių. Toks naujas moksliskai pagrįstas priklausomybės kaip smegenų ligos požiūris, dar vadinamas NIDA paradigma, siejamas su Leshner ir Volkow nuopelnais ir plėtojamas iki dabar.

Įsigalėjus priklausomybės kaip ligos modeliui, priklausomybė apibrėžiama kaip lėtinis, nuolat pasikartojantis sutrikimas, kuriam būdingi keli pagrindiniai požymiai: a) kompulsyvus noras vartoti psichoaktyvią medžiagą, b) kontrolės ties vartojimo kiekiu ar dažnumu susilpnėjimas, bei c) neigiamų būsenų pasireiškimas, kuomet medžiagos vartojimas yra ribojamas (Koob & Le Moal, 2005; 2008). Priklausomybė conceptualizuojama kaip trijų etapų ciklas, kurį sudaro *vartojimo laukimas / susidomėjimas vartojimu, besaikis vartojimas ir neigiamų būsenų pasireiškimas / abstinencijos sindromas*. Šie trys pagrindiniai priklausomybės komponentai ir jų kartojimas palaipsniui sukuria neigiamų būsenų ir priklausomo elgesio kartojimo ciklą, kuris plėtėjančia amplitude spiralės principu juda žemyn, kol galiausiai įtvirtinama patologiška būseną, kliniškai žinoma kaip priklausomybė (1 pav. Koob, Le Moal, 1997; 2001). Šis priklausomybės modelis akcentuoja priklausomybės vystymosi cikliškumą ir išryškina, jog priklausomybė nepasireiškia staiga, o vystosi palaipsniui, stiprėjant vartojimo poreikiui ir silpnėjant vartotojo kontrolei. Visus priklausomybės vystymosi etapus lydi progresyvus smegenų atlygio sistemos nuregulavimas (angl. *downregulating*; Koob, Le Moal, 1997). Remiantis eksperimentinės psichologijos prielaidomis, Koob ir Le Moal (1997) akcentuoja, jog kiekvieną priklausomybės komponentą veikia specifiniai elgesio pastiprinimo šaltiniai. Pavyzdžiui, besaikio vartojimo komponentas labiausiai siejamas su teigiamu psichoaktyvios medžiagos poveikio pastiprinimu. Neigiamų būsenų / abstinencijos komponentą labiausiai pastiprina alkoholio poveikis, lengvinantis abstinencijos požymius, t. y. neigiamas pastiprinimas. Išmokti, sąlyginiai teigiami ir neigiami pastiprinimo būdai labiausiai siejami su vartojimo laukimo komponentu. Atitinkamai aiškinami neurocheminiai pokyčiai: besaikio vartojimo komponentas aktyvuoja dopaminerginę ir opiatinę smegenų sistemas, neigiamų būsenų / abstinencijos komponentas susijęs su dopamino ir opiatinės funkcijos sumažėjimu ir streso hormono lygio pakilimu smegenyse. Visi šie aspektai sąveikauja tarpusavyje, darydami vartotoją vis mažiau ir mažiau pajėgų kontroliuoti savo elgesį. Pagal šį modelį priklausomybė yra lėtai judantis spirale žemyn ir veikiamas įvairių elgesio pastiprinimo komponentų procesas, susijęs su reikšmingais pokyčiais smegenų atlygio sistemoje. Todėl šis modelis yra laikomas psichiatrinium, o jo komponentai atspindi skirtingus priklausomybės kriterijus pagal DSM-V ir TLK-10 leidinius (Koob ir LeMoal, 2001; Saunders, 2017).

1 pav. Medicininio priklausomybės modelio diagrama (sudaryta pagal Koob ir LeMoal, 2001).

Apibendrinant pastaruosiu metu įsitvirtinusių medicininės priklausomybės sampratą sudaro keleri aspektai: elgesio (susirūpinimas vartojimu, psichologinės problemos, nekontroliuojamas vartojimas), neurobiologinis (abstinencijos ir tolerancijos sąlygojami dopamininės ir opiatinės veiklos sutrikimai smegenyse) bei socialinis (susiaurėję socialiniai ir kiti svarbūs interesai). Priklausomo elgesio kartojimą ir iš to kylančius neurobiologinius pokyčius veikia tam tikras konfliktas – negalėjimas kontroliuoti vartojimo, nepaisant tam tikrų neigiamų pasekmių. Šis konfliktas ilgainiui sekina psichologinius ir neurocheminius išteklius, vis daugiau įsitraukiant į priklausomą elgesį, kuris galiausiai tampa dominuojantis asmens gyvenime ir mediciniškai diagnozuojamas kaip priklausomybė (TLK-10). Reikia pasakyti, jog priklausomybės kaip medicininės ligos modelis įnešė žymiai daugiau aiškumo priklausomybės reiškinio supratimui tiek moksliniame, tiek praktiniame lygmenyse, tačiau neišvengė kolegų kritikos dėl sudėtingo žmogiško elgesio prigimties suredukavimo į biologinį ir elgesio fenomeną (Heim, 2014). Itin pasigendama vidinių, subjektyvių būsenų dimensijos įtraukimo, kuri liko apleista nuo medicininio požiūrio įsivyravimo (Courtwright, 2010).

Psichologijos moksluose priklausomybė siejama su asmenine psichopatologija. Šį faktą gerai atspindi pirmojo DSM-I leidinio, kuriame priklausomybė alkoholiui buvo apibrėžta kaip sociopatinės asmenybės sutrikimo potipis, nuostata. Visgi įsivyraujanti

medicininė priklausomybės samprata išstūmė priklausomos nuo alkoholio asmenybės idėją. Tačiau iki šiol tyrėjus, dirbančius psichologijos sferoje, domina, kaip asmenybės savybės yra susijusios su priklausomybės pasireiškimu. Nustatyta, kad priklausomybės išvystymas gresia tiems asmenims, kurie pasižymi specifinėmis impulsyvumo, neurotiškumo bei ekstravertiškumo savybėmis (pagal "Didžiojo penketo" asmenybės dimensijas; angl. *Big Five*). Kotov ir kt. (2010) metaanalizėje ištyrė, kad neurotiškumo savybė su nesukalbamumu ir nesivaldymo bruožais itin siejama su priklausomybės alkoholiui išvystymo rizika, palyginus su kitais psichopatologiniais bruožais. Didelės apimties metaanalizėje Hakulinen, Elovainio ir Batty (2015) ištyrė, jog rizikingas alkoholio vartojimas labiau būdingas ekstravertams ir žemo sąmoningumo asmenims. Kiti autoriai nagrinėjo su impulsyvumo savybėmis susijusius teorinius modelius. Tyrimais nustatyta, kad asmenys, kuriems būdingi stipriai išreikšti impulsyvumo ir aštrių pojūčių bruožai, žymiai dažniau išvysto priklausomybę alkoholiui (Moffitt et al., 2011; Quinn ir Harden, 2013; Handley ir kt., 2011). Kiti autoriai nustatė (Dissabandara ir kt., 2014), kad jautrumas atpildui ir neapdairus impulsyvumas (angl. *rash impulsivity*) išskirtinai siejami su priklausomybių rizika ir mąstymo ypatumais, didinančiais priklausomą elgesį. Tokie tyrimų rezultatai yra svarbūs, išryškinantys specifinių su impulsyvumu ir neurotiškumu susijusių savybių sąsajas su elgesio kontrolės problema priklausomybėse.

Sociokognityvinių teorijų autoriai siekė ištirti, kaip savęs aspektai, tokie kaip saviveiksmingumo suvokimas bei alkoholio vartojimo lūkesčiai, įtakoja priklausomo elgesio raišką. Saviveiksmingumu laikoma asmens pasitikėjimo savo gebėjimu pasiekti teigiamą rezultatą vidinė reprezentacija tiek specifinėse sferose, tiek bendrai veikloje (Bandura, 2002). Manoma, kad šie įsitikinimai veikia asmens motyvaciją, emocijas, būsenas, veiksmų pasirinkimą bei dedamas pastangas tikslams pasiekti. Keletas autorių nagrinėjo, kaip suvokiamas saviveiksmingumas atsisakyti alkoholio vartojimo veikia priklausomo elgesio raišką. Tyrimais nustatyta, kad tarp suaugusių asmenų žemas suvokiamas saviveiksmingumas atsisakyti išgerti lygis yra siejamas su dabartinėmis ir būsimois alkoholio vartojimo problemomis bei priklausomybės gydymosi vengimu (Greenfield ir kt., 2000; Young ir kt., 2011). Longitudiniame tyrime kiti autoriai ištyrė, jog teigiami alkoholio vartojimo lūkesčiai, kartu su saviveiksmingumo atsisakyti išgerti stoka, prognozavo didesnę alkoholio suvartojamumą netolimoje ateityje tarp studentų (Blume ir kt., 2003). Šios psichologinės įžvalgos yra svarbus žinių indėlis psichologinės priklausomybės sampratos formavimui. Nepaisant to, šios žinios nepajėgia atskleisti visuminio, kompleksiško priklausomybės reiškinio suvokimo.

Pastaruoju metu vis daugiau tyrėjų atkreipė dėmesį į kontekstinių veiksmų įtaką priklausomybių susiformavimui. Atlikti kokybiniai ir kiekybiniai tyrimai nustatė, jog žemas socioekonominis statusas, ankstyvos traumos patirtis (Logan ir kt., 2002), palai-kančių santykių stoka (Moos ir Moos 2005) bei benamystė turi įtakos priklausomybių pasireiškimui (Burlingham, 2010). Vėlgi, nors šių tyrimų rezultatai pateikia svarbių įžvalgų, jie yra riboti, bei nepakankami esminėms priklausomybės pasireiškimo prie-žastims nustatyti.

Apžvelgiant psichologinę mokslinę literatūrą, nagrinėjami įvairūs priklausomybės aspektai. Autoriai išskiria skirtingus psichologinius (asmenybinių savybių, kognityvinius saviveiksmingumo, vartojimo lūkesčių) ar sociokultūrinius priklausomybės aspektus. Galima pastebėti, kad priklausomybė yra įvairiabriaunė, turinti daug sudedamųjų dalių: psichologinių (asmeninių savybių, saviveiksmingumo įsitikinimų, lūkesčių), sociokultūri- nių (gyvenimo sąlygos, socialinė parama). Visgi, apžvelgiant psichologinę mokslinę lite- ratūrą, galima pastebėti vyraujančią vienpusišką požiūrį į priklausomybės reiškinį bei per mažą dėmesį, skiriamą psichologinės kančios aspektui priklausomybėse. Todėl sekančiuo- se poskyriuose pateikiamos psichoanalitinės, neuropsichoanalitinės, neurobiologinės bei fenomenologinės priklausomybės sampratos, siekiant atskleisti priklausomybės reiškinio kompleksiskumą bei išryškinti psichologinės kančios šaltinius. Tokiu būdu siekiama pateik- ti integralų psichologinės priklausomybės modelį, atspindintį pateikiamų sampratų tarpu- savio ryšius, skirtumus ir panašumus.

1.1.1 Psichoanalitinės psichologinės priklausomybės prielaidos

Šiuolaikinėje psichoanalitinėje literatūroje priklausomybė traktuojama kaip visiškai psichologinis fenomenas (Dodes, 1990; 1996; 2003; 2009; Director, 2002, 2005; Johnson, 1992; 1993; 1999; 2003a,b; 2011; Khantzian, 1999; 2003). Ankstyvosios psichoanalitinės prielaidos apie priklausomybę išryškino instinktų svarbą. Psichoanalizės „tėvo“ Freudo (1920) požiūriu, masturbacija – tai pirminė priklausomybės forma, kurią vėliau keičia kitos cheminės medžiagos, suteikiančios malonius potyrius. Tačiau tokie greitai malonumo šaltiniai, anot psichoanalitiko, neišvengiamai kuria po to sekančius nemalonus potyrius – nerimą, kaltę ar sumenkusią saviver- tę. Freud teigė, kad jokia gynybinė forma negali pilnai išlaisvinti nuo neigiamų jausmų, išskyrus specifinį veiksma, kuris yra atliekamas patenkinti homeostazės poreikius. Šis autorius vienas pir- mųjų pastebėjo, kad priklausomo veiksmo atlikimas kuria kartojimo / kompulsijos ciklą, kuriuo priklausomi asmenys pašamonėje vėl ir vėl siekia sau įrodyti, kad gali kontroliuoti vartojimą. Laikui bėgant įvairios prielaidos apie priklausomybę keitėsi ir vystėsi, tačiau kelios prielaidos

laikomos esminėmis iki šiol: a) priklausomybė padeda kompensuoti psichinių funkcijų trūkumą, b) priklausomybės pagrindas – pašmoninio susilieimo troškimas, c) priklausomybė – tai būdas susidoroti su bejėgiškumo patyrimu bei d) priklausomybė kaip savigydos perspektyva. Analitinė literatūra šia tema pateikia kitokią perspektyvą – e) priklausomybė matoma, kaip sutrikęs archetipinis iniciacijos modelis, kuriuo siekiama dvasinio atgimimo, psichinės transformacijos.

1 lentelė. Psichologinės priklausomybės apibūdinimai

Psichologinė kryptis	Psichologinis priklausomybės apibūdinimas	Aspektai
Savasties psichologija	Priklausomybė padeda kompensuoti psichinių funkcijų trūkumą, ypatingai motiniškos figūros „savasties objekto“ internalizacijos stoką (Kohut, 1971;1986; Can ir kt., 2017).	Vidinių funkcijų kompensacija
Objektų ryšių psichologija	Priklausomybė kaip tranzitinis fenomenas (Winnicott, 1960), kurio pagrindas pašmoninio susilieimo troškimas (Johnson, 1992; 1993) dėl neįtvirtintų vidinių objektų pastovumo (Johnson, 1992; 1993); priklausoma veikla tampa tarsi daliniu objektu be animacijos, kuris kompensuoja pašmonėje glūdinčias susilieimo fantazijas.	Pašmoninio susilieimo troškimas
Objektų ryšių / savasties psichologija	Priklausomybė – tai bejėgiškumo atstatymas priklausomu elgesiu (Dodes 1990, 1996; 2009; 2011); kompulsyvus veiksmas (Johnson, 1999; 2003b; 2011); visagališkas sprendimas (Director, 2002; 2005). Priklausomybė susijusi su ūmiu poreikiu atkurti jausminių būsenų kontrolę kaip savosios galios ar potencijos jausmą.	Bejėgiškumo vengimas
Ego psichologija	Priklausomybė – kaip savigydos forma (Baker ir kt., 2004; Khantzian, 1990; 1995; 2003; 2012) susidedanti iš: 1) farmakologinio medžiagos poveikio; 2) sutrikusios asmenybės organizacijos bei 3) iš to kylančios psichologinės kančios, bei 4) nemokėjimo tinkamai pasirūpinti savimi.	Savigyda
Analitinė psichologija	Priklausomybė, kaip sutrikęs archetipinis iniciacijos modelis (Naifeh, 1995; Zoja 2000), kuriuo siekiama dvasinio atgimimo, psichinės transformacijos, perėjimo į kitą raidos etapą (M.Klein pozicijos koncepcija). Pasak Zoja, priklausomybėse atkuriamas ankstyvos vaikystės modelis, kuomet priklausomas asmuo nuolat bando patalpinti savyje „nei neklystančiai stabilų, nei pastovų gerą objektą“ – psichoaktyvios medžiagos „gerą poveikį“, kuris greitai baigiasi.	Pašmoninio atitaisymo troškimas

Savasties psichologijoje keliami prielaidai, kad tam tikra psichoaktyvi medžiaga yra tarsi vidinių funkcijų pakaitalas. Didžiausią dėmesį skyręs savasties struktūroms ir reprezentacijoms, priklausomą elgesį šios krypties atstovas Kohut (1971) išskirtinai siejo su motiniškos figūros – savasties objekto – internalizacijos stoka, kuri gali pasireikšti vidinės tuštumos, apmirimo jausmais, vidiniu fragmentiškumu, bejėgiškumu, depresiškumu, žema saviverte ar atvirksčiai – išreikšta visagalybe bei priklausomais tarpasmeniniais santykiais, kuriuose nesąmoningai siekiama patenkinti vaikystėje nepatenkintus psichologinius poreikius ir tokiu būdu palaikyti savąją vertę ir prasmę (Kohut, 1968). Tokiu būdu psichoaktyvi medžiaga yra naudojama kaip apsauga nuo emociškai skausmingų patyrimų, kas suteikia laikiną nusiramimą, reguliuoja įtampą ir pan. Skirtingai nei savasties psichologijos autoriai, šiuolaikiniai objektų ryšių¹² atstovai (Johnson, 1992; 1993; 1999; 2003b; 2011) labiausiai išryškino pašąmoninio susiliejimo troškimo bei tarpasmeninių santykių kūrimo sunkumų aspektus priklausomybėse. Esminiu priklausomybės aspektu šioje teorinėje perspektyvoje laikomas neįtvirtintas vidinių objektų pastovumas ankstyvoje vaikystėje, vėliau pauglystėje trikdantis atsiskyrimo nuo tėvų procesą (Johnson, 1992; 1993) ir dėl to visą autonomijos raidą (Kins ir kt., 2013; Mayselless ir Scharf, 2009). Vidinių objektų pastovumo neįtvirtinimas¹³ reiškia, kad kertiniu raidos etapu (tarp 1-3 m.) vaikas negavo emocinio palaikymo atsiskyrimo proceso metu „emocinio pasipildymo“ (pagal Mahler, Pine ir Bergman, 1975), dėl ko jis stokoja vidinio saugumo ir autonomijos, tad nuolatinis išorinis patvirtinimas jam yra gyvybiškai būtinas. Toks asmuo gyvena vidiniame konflikte: nors sąmoningai suvokia, kad yra atskiras, tačiau pašąmonėje ir trokšta, ir bijo būti kontroliuojamas, susiliejęs su kitu asmeniu. Ši vidinė dilema kelia nesąmoningus pykčio jausmus, kurių toks asmuo nemoka nei reikšti, nei išgyventi. Manoma, kad tokiais atvejais priklausomas veiksmas gresia kiekvieną sykį, kai išoriniuose santykiuose atsiranda poreikis atsiskirti, reikšti agresyvumą. Vietoje to, priklausomas asmuo vartoja alkoholį, kuris tarsi tampa tuo daliniu objektu be animacijos, atstojančiu „ge-

¹² Ši psichoanalitinė perspektyva didelį dėmesį skyrė internalizuotų ankstyvųjų objektų ryšių pobūdžiui ir jo raiškai psichoterapiniame kontekste.

¹³ Laikoma, kad asmuo, kuriam būdingas objektų pastovumo sutrikimas, negeba išlaikyti saugaus atstumo santykiuose, nuolat svyruoja tarp savojo tapatumo praradimo baimės išitraukiant į santykį, o atsitraukęs patiria sunkius paliktumo jausmus. Toks asmuo nemoka liūdėti, toleruoti ambivalenciją bei yra linkęs į tobulo asmens suradimo fantazijas, idealizavimą.

rają motiną”, bei tokiu būdu padedančiu kompensuoti pašąmonėje glūdinčias susilieimo fantazijas (Johnson, 1992; 1993; 1999; 2003b; 2011). Toks veiksmas padeda palaikyti vidinę darną bei išvengti tarpasmeninių sunkumų.

Lyginant šias dvi psichoanalitinių autorių perspektyvas, galima pastebėti, jog savaties psichologijos autoriai labiau akcentuoja vidinės kančios aspektus, t. y. vidinio susietumo jausmo stoką, kurią kompensuoja alkoholis. Tuo metu objektų ryšių atstovai labiau akcentuoja psichologinę priklausomybę nuo kito asmens bei nemokėjimą tinkamai reikšti intensyvių jausmų. Psichologinė kančia šiuo atveju gali būti suprantama, kaip autonomijos stoka, neleidžianti kurti ir palaikyti stabilių artimų santykių.

Panašiai teigė šiuolaikinės santykių krypties autoriai, kurie taipogi labiausiai akcentavo santykių tarp vaiko ir globėjo pobūdį. Winnicot (1960) teigimu, priklausomybė visada pasireiškia kaip regresyvus veiksmas, kaip reakcija į išorinę deprivaciją, kuriuo simboliniame lygmenyje atkuriamas ryšys su motina iki jos deprivacijos. Tačiau, skirtingai nei objektų ryšių atstovai, šis autorius teigė, kad regresavimas vyksta į visišką priklausymo nuo išorinių objektų raidos etapą – pirmuosius gyvenimo metus, kuomet kūdikis siekia nuolatinio malonumo išgyvenimų. Winnicot (1960) priklausomybės medžiagas ar veiklą per tiesioginį fizinį pasitenkinimą mato, kaip bandymus iš naujo surasti prarastus objektus. Tokiu būdu priklausomybė yra panaši į tranzitinį fenomeną, nes atstoja motiną, tačiau tuo pačiu metu tai nėra sąmoningai atpažįstama. Čia, kaip ir objektų ryšių paradigmoje, laikomasi požiūrio, kad priklausomybė yra panaši į tranzitinį fenomeną, nes atstoja motiną, tačiau tuo pačiu metu tai nėra sąmoningai atpažįstama.

Skirtingai nei iki šiol minėti autoriai, psichoanalitinės psichoterapijos autorius Dodes (1990, 1996; 2009; 2011) vienas pirmųjų sukritikavo ankstesnes psichoanalitines prielaidas dėl per mažo dėmesio, skiriamo bejėgiškumo¹⁴ patyrimui. Anot Dodes (2009), priklausomybė išskirtinai susijusi su bejėgiškumo atkūrimo (angl. *reversal of helplessness*) aspektu kaip pagrindine psichologine priklausomybės funkcija, kuri tarnauja savų jausmų, galios veikti kontrolės susigrąžinimui. Patologišką bejėgiškumo patyrimą Dodes sieja su centriniu narcisizmo aspektu ir Kohut (1971) postulatu apie vidinės kontrolės pojūtį – „visagališkumą savo proto plotmėje”. Tokiu būdu priklausomas veiksmas suteikia iliuzinį galėjimo išsilaivinti iš bejėgiškumo potyrį, kuris remiasi tikro paradokso principu: ego funkcionavimu *versus* ego funkcijų praradimu (Dodes, 1990). Panašiai, kaip ir anksčiau minėti objektų ryšių

¹⁴ Bejėgiškumas priklausomo asmens perspektyvoje patiriamas kaip užvaldantis.

autoriai (Johnson 2003b; 2011), šis autorius priklausomybę traktuoja kaip kompulsyvų elgesį, kuomet sužadinti agresijos instinktai yra slopinami, nereiškami dėl viduje integruotų suvaržymų, o vietoje to atliekamas priklausomas elgesys. Tad priklausomybė Dodes (1990; 1996; 2009; 2011) teoriniuose rėmuose atlieka dvejopas funkcijas: a) kaip ego gynyba, skirta atkurti savikontrolę – savireguliacijos poreikis; ir b) kaip instinktyvus darinys – agresyvaus instinkto raiška, sužadinta nepakeliamo bejėgiškumo patyrimo. Dar daugiau, šis autorius pabrėžia ne farmakologinį, bet psichologinį išsilaisvinimo potyrį, nes įtampos palengvėjimas jaučiamas dar iki farmakologinio psichoaktyvios medžiagos poveikio. Tai parodo, kaip pats priklausomo veiksmo sprendimas padeda atkurti vidinės potencijos ar galios pojūtį ir tokiu būdu palaikyti psichologinį vientisumą. Tad šis autorius (Dodes, 2009) narcisistinių įsiūtį ir bejėgiškumą laiko labiausiai reikšminga klinicine savybe palaikančia priklausomybę bei didžiausiu psichologinės kančios šaltiniu.

Kiti autoriai (Almond, 1997; Director, 2002; 2005) išryškina ne tik bejėgiškumo, bet ir kompensacinio visagališkumo vaidmenį priklausomybėse. Anot šių autorių, bejėgiškumo kontekste priklausomo veiksmo atlikimas visada figūruoja kaip visagališkas sprendimas, kur visagališkumas suprantamas kaip subjektyvi būseną – visiškos kontrolės ar įtakos jausmas, kurį asmuo bando sukelti veiksmu ir (arba) fantazija (Director 2005).

Viena populiariausių savigydos (angl. *self-medication*; Baker ir kt., 2004; Khantzian, 1990; 1995; 2003; 2012) teorijų teigė, kad priklausomybė – tai nepavykęs savireguliacijos ar savęs koregavimo (angl. *self-correction*) būdas, susidedantis iš trijų pagrindinių aspektų: 1) farmakologinio medžiagos poveikio, kurį priklausomas asmuo sau prisitaiko (angl. *self-selection*), 2) sutrikusios asmenybės organizacijos bei 3) iš to kylančios psichologinės kančios. Skirtingai nuo kitų teorinių požiūrių, šis autorius akcentuoja pagrindinį priklausomų asmenų emocinio gyvenimo elementą – negėbėjimą pasirūpinti savimi (angl. *self-care*; Khantzian, 2012; Khantzian ir Mack, 1983). Pagal Khantzian ir Mack (1983), šis psichologinis gebėjimas garantuoja saugumą, gerą savijautą ir išlikimą, jis susijęs su tam tikrų ego funkcijų išvystymu: 1) pakankamu savęs vertinimu, kuris leidžia tausoti save, 2) gebėjimu numatyti grėsmes ir reaguoti į nerimo signalus, 3) žinojimu apie išorinį pasaulį ir savęs pakankamumą išgyventi, 4) gebėjimu būti pakankamai atkakliu ar agresyviu, siekiant apsaugoti save, 5) bei polinkiu sietis su tais, kurie nekelia grėsmės asmens egzistencijai. Pasiremdamas savasties psichologijos autoriaus Kohut (1971) postulatais, Khantzian

(1995) kelia prielaidą, jog negalėjimas tinkamai pasirūpinti savimi – tai ankstyvosios ego raidos nesėkmė, kuomet vaikui nepavyksta internalizuoti nuoseklių tėvų rūpinimosi vaiku sąveikų. Dėl tėvų internalizacijos stokos ankstyvuoju raidos laikotarpiu priklausomi asmenys neišvysto aukštesnių ego funkcijų, tokių kaip realybės tikrinimas, sprendimų priėmimas, kontrolė ir gebėjimas daryti priežasties-pasekmės išvadas bei negali tinkamai pasirūpinti savimi rizikingose situacijose. Tad šios teorijos rėmuose priklausomybės alkoholiui išvystymas išskirtinai siejamas su deficitine ego struktūra, kuri savo ruožtu nepalankiai veikia priklausomų asmenų savivaizdį, emocijų savijautą, santykius su kitais. Tam, kad išvengtų nemalonių vidinių išgyvenimų, priklausomi asmenys ieško išorinių būdų, kuriais galėtų palengvinti išgyvenamą diskomfortą. Savigydos teorija nuo anksčiau minėtų teorinių postulatų išsiskiria tuo aspektu, kad joje atitolstama nuo pašąmonių susiliejo ar kontrolės atkūrimo poreikių ir labiau akcentuojama vidinė kančia ir ego funkcijų stoka.

Analininėje literatūroje priklausomybė siejama su pašąmonine mirties tematika. Šioje perspektyvoje priklausomybė traktuojama kaip regresyvus, sutrikusios krypties iniciacijos procesas, kurio metu asmuo nesąmoningai siekia dvasinio atgimimo, tačiau vartojant psichoaktyvias medžiagas, sulaukia priešingo rezultato – dvasinės ir organiškios mirties¹⁵ (Zoja, 2000). Šį pašąmoninį procesą Zoja interpretuoja, pasiremdamas Melanie Klein depresinės pozicijos postulatu. Pagal Klein, galimybės liūdėti patirtis yra nulemta ankstyvosios vaikystės patirties: kai mama patiriama kaip visuma, nedaloma – ne tik gera mama, bet tuo pačiu ir bloga, vaikas pažįsta mamą kaip vientisą asmenį ir tapatinasi su ja kaip vientisas, mylimas ir tikras asmuo. Tik tuomet pasireiškia depresinė pozicija. Jei kūdikis nepajėgia integruoti visos mamos, tuomet atsiranda „mylimo objekto netektis“ – Klein terminais, paranoidinė-šizoidinė pozicija. Zoja (2000) sako, kad šis modelis yra atkuriamas priklausomybėse, kuomet priklausomas asmuo nuolat bando patalpinti savyje „nei neklystančiai stabilų, nei pastovų gerą objektą“ – psichoaktyvios medžiagos „gerą poveikį“, kuris greitai baigiasi (p. 64). Taip priklausomas asmuo pašąmonėje siekia

¹⁵ Zoja išryškina mirties ir atsinaujinimo temas psichoaktyvių medžiagų pasaulyje. Pasak jo, vartojimo metu „mirtis“ įvyksta keliais etapais. Iš pradžių miršta momentinės problemos, rūpesčiai, pašąmonėje slopinamas nerimas, vėliau miršta sąmoningumas ar ego, o ryškiausias organiškios mirties pojūtis jaučiamas psichoaktyvių medžiagų poveikiui pasibaigus – abstinenciniai požymiai, lydimi psichologinio sąstingio. Svarbus ir atgimimo momentas, vykstantis vartojimo metu. Pirmame euforiškame vartojimo etape suaktyvėja pašąmonė, tai, kas slopinama, iškyla į paviršių, užplūsta gyvybinės jėgos – įvyksta tarsi psichinė transformacija. Tačiau Zoja sako, kad visame šiame sutrikusios iniciacijos procese kaip svarbus psichologinis etapas praleidžiamas atsižadėjimo (angl. *renunciation*) momentas, kuris pasireiškia tik po organiškios mirties – biologinės deprivacijos metu.

atitaisyti tai, ko jam trūksta, o nemokėdamas tinkamai liūdėti – pasiduoda kaltės ir pasiaukojimo suabsoliutinimui. Klein požiūriu, kaltės jausmai yra natūralios raidos fazės, būtinos ego brandai ir gebėjimui mylėti, tačiau priklausomi asmenys nėra praeję šių raidos etapų – jie regresuoja į „okeaniškas“¹⁶ patirtis atitinkančias situacijas, vyraujančias iki stabilaus ego įtvirtinimo. Zoja (2000) teigia, kad Klein raidos fazės dera su iniciacijos reiškinio esme – perėjimas į kitus psichologinės raidos etapus yra numatomas tik netekties ir išliūdėjimo patirtimis (taip, kaip ankstyvoje vaikystėje). Galima pastebėti, kad šis Zoja (2000) postulatą apie sutrikusį iniciacijos procesą yra artimas kitų autorių idėjoms (objektų ryšių, santykių psichologijos), apie pašamominio susiliejimo ir trūkstamo objekto kompensavimo poreikius, kuriuos bandoma patenkinti alkoholio vartojimu. Visgi, šio autoriaus prielaidos apie priklausomybės reiškinį išsiskiria mirties fenomeno raiškos priklausomybėse aspektu.

Kitas analitinis autorius (Naifeh, 1995) taipogi remiasi archetipiniu iniciacijos modeliu interpretuodamas priklausomybę, tačiau jo interpretacija yra skirtinga. Naifeh (1995) teigia, kad priklausomybėse iniciacija vyksta regresyvia kryptimi per keturis pagrindinius etapus. Pasinėrimas į psichoaktyvias medžiagas, kuris yra valdomas poreikių tenkinimu – atspindi grįžimą prie motinos. Kontrolės iliuziją, kaip būtiną sąlygą tęsti priklausomybę, Naifeh (1995) sieja su ego išsipūtimo raiška – patriarchališku herojaus impulsu. Priklausymo grupei pojūtis randamas kasdienėje priklausomo asmens aplinkoje. Galutinė priklausomybės stadija – pseudosocietinė individualizacija – kai vis dažniau būnama vienumoje ir izoliacijoje nuo aplinkinių. Tad nors abu autoriai remiasi ta pačia idėja, jų interpretacijos yra skirtingos, tačiau naudingos, siekiant geriau suprasti psichologinius priklausomybės reiškinio aspektus. Abiejų autorių prielaidos akivaizdžiai rodo, kad priklausomybė yra susijusi su egzistencine kančia, tam tikru įstrigimu raidoje, kurį siekiama atitaisyti destruktivia individualizacijos proceso inversija, kuri yra ligota, netikra ir naudojanti archetipinę iniciacijos energiją (Naifeh, 1995).

Apibendrinant aukščiau apžvelgtas teorines prielaidas, šiame darbe priklausomybė yra apibūdinama kaip psichologinis fenomenas, susijęs su siekiu kompensuoti vidines funkcijas (Kohut, 1971), autonomijos stoka (Johnson, 1992; 1993; 1999; 2003b; 2011), bejėgiškumo vengimu (Dodes, 1990, 1996; 2009; 2011), nemokėji-

¹⁶ Freudo terminas „oceanic feeling“ yra palaimingos būsenos prototipas. Ši būsena yra tokia, kurioje neegzistuoja jokie dirgikliai, norai, įtampa, pojūčiai, ribos. Tokia būsena siejama su buvimu motinos išsčiose. Laikoma, kad gyvenimo eigoje žmonės ilgisi ir siekia tokios būsenos.

mu tinkamai pasirūpinti savimi (Khantzian, 1990; 1995; 2003; 2012) bei nesąmoningu dvasinio atsinaujinimo siekiu (Zoja, 2000; Naifeh, 1995). Priklausomybė visada reiškiasi kaip neadaptyvus, prisitaikymo prie sudėtingų vidinių ar išorinių sunkumų būdas. Galima pastebėti pagrindinę daugumą psichoanalitinių prielaidų jungiančią giją – esminis priklausomų asmenų rūpestis ir nesąmoningas siekis yra atkurti nutrūkusį ryšį su gerąja vidine mama simboliniame lygmenyje ir tokiu būdu palaikyti vidinę darną ir tęstinumo jausmą. Vieningai sutariama, kad priklausomybės atveju asmuo regresuoja į ankstyvuosius raidos etapus, kuriuose vyko fiksacija, dėl ko jie stokoja brandžių, suaugusiam asmeniui reikalingų savybių ar įgūdžių ir bando juos kompensuoti priklausoma veikla. Visi šie požūriai išryškina emocinių išgyvenimų ir tarpasmeninių santykių kūrimo sunkumų svarbą priklausomybėse.

1.1.2 Neuropsichoanalitinė samprata: psichologiniai ir neurologiniai dėmenys

Pastaruosius du dešimtmečius vis daugiau psichoanalitikų (Johnson, 2009; 2016; 2013; Johnson ir Mosri, 2016; Mosri, 2017; 2019; Kaplan-Solms ir Solms, 2000) atkreipė dėmesį į gausėjantį neurobiologinių žinių proveržį, kuris gali atverti naujas perspektyvas, padedančias geriau suprasti bei kurti efektyvesnes gydymo intervencijas tokiems klinikiniais reiškiniais kaip priklausomybė ar potrauminio streso sutrikimas (Yovell, 2000). Tokioje psichoanalitinių ir neurobiologinių žinių integravimo dialektikoje „gimė“ nauja psichoanalizės šaka – neuropsichoanalizė. Šis terminas reiškia, jog psichoterapiniame darbe greta psichoanalitinių interpretacijų įtraukiami ir neurobiologiniai aspektai (Johnson, 2001; 2003a; 2009; 2010; Johnson ir Mosri, 2016). Kaip teigia Kaplan-Solms ir Solms (2000), neuropsichoanalizės tikslas nėra pakeisti psichinį proto modelį biologiniu, tačiau praplėsti tradicinį metapsichologinį požiūrį nauju – biologiniu dėmeniu (cit. Johnson, 2009). Neuropsichoanalizės šerdis – dualūs monizmo aspektai, o tai reiškia, jog žmogaus smegenys yra sudarytos iš vienos rūšies medžiagos, kuri gali būti suvokiama dviem skirtingais požiūriais: fiziniu, žvelgiant iš išorės, ir psichiniu, žvelgiant iš vidaus. Tokiu būdu neuropsichoanalizė padeda sukurti naudingą balansą tarp dviejų skirtingų perspektyvų – psichoanalizės, kliniškai pagrįstos tradicijos, turinčios ilgalaikę išvalgių idėjų patirtį, bei neuromokslų, t. y. eksperimentais pagrįstos tradicijos. Tad neuropsichoanalizės esmė - gauti papildomos perspektyvos ties tuo, kas negali būti pažinta tiesiogiai. Kaip teigia Soms ir Turnbull (2011), ar klinikinis fenomenas vertinamas empatiškai ar statistiškai, ar klinikiniais vertinimais tai įneša suvokimo artefaktą.

Johnson (2009) pabrėžia abiejų mokslų svarbą priklausomybių supratimui. Priklausomybė – vienas iš tų sutrikimų, kuris reikalauja tiek subjektyvios patirties, tiek neurologinio cheminės medžiagos sukeltų smegenų pokyčių, supratimo (Johnson, 2016). Neuropsichoanalizė bando susieti protą ir smegenis tam, kad būtų atskleista įvairių asmenybės pokyčių, motyvacijos ir sudėtingų emocijų vidinė psichologinė struktūra, pasireiškianti pažeidus prigimtinės smegenų struktūras (Johnson, 2009). Tokiu būdu galima nustatyti daugybės simptomų ir sindromų sukeliančių veiksnius, juos susieti anomiškai. Nagrinėdamas pavienius įvairių medžiagų priklausomybės atvejus, pasitelkiant neuropsichoanalitinę nuostatą, Johnson (2001; 2003a; 2009; 2010; 2011) sugretina neurologinius ir psichologinius priklausomybės dėmenis. Psichologinį priklausomybės dėmenį šis autorius interpretuoja, pasiremdamas psichoanalitinėmis prielaidomis – varos išstūmimo koncepcija, kuriai itin charakteringas kompulsyvus elgesys (Johnson, 1992; 1993; 2003b; 2011). Kiti autoriai (Mosri, 2017) psichologinį priklausomybės dėmenį sieja su latentine depresija ar neaiškių neigiamų afektyvių būsenų pasireiškimu iki priklausomybės išvystymo.

Neurobiologinį priklausomybės dėmenį Johnson ir Mosri (2016) traktuoja, kaip dopaminerginės transmisijos ventralinės smegenų padangtės (lot. *ventral tegmental*) zonoje link sutelktinio branduolio (lot. *nucleus accumbens*) uzurpavimą. Anot šių autorių – tai yra varomoji priklausomybės jėga. Vartojant psichoaktyvias medžiagas, ši dopamininė¹⁷ veikla yra užvaldoma, o su vartojimu susijęs elgesys įtvirtinamas neigiamo ir teigiamo pastiprinimo poveikio elgesiu. Dopamininę smegenų veiklą šis autorius sugretina su afektų neuromokslo postuluojuama instinktyvia ieškojimo¹⁸ (angl. *SEEKING*; pagal Panksepp, 1981; 1998) sistema. Ši instinktyvi sistema atsakinga už

¹⁷ Dopaminas – smegenų malonumo neurotransiteris.

¹⁸ Didelę savo gyvenimo dalį paskyręs afektų neuromoksliui, Panksepp (1981; 1998) teigia, kad visų žinduolių organizmai dalijasi pagrindinėmis požiūvinėmis emocijinėmis grandimis, kurios valdo instinktyvų elgesį per antrinį mokymosi ir tretinį kognityvinį procesus (Solms ir Panksepp, 2012). Jis išskyrė pagrindines šias sistemas ir didžiosiomis raidėmis rašė jų pavadinimus, norėdamas pabrėžti, kad žodžiai, kurie gali būti vartojami šnekamojoje kalboje, afektinio neuromokslo kontekste reiškia konkretaus neuroninio tinklo, susijusio su afektyviais jausmais ir specifiniu elgesiu, aktyvumą. Šias septynias grandis jis pavadino: IESKOJIMO (varos), PYKČIO (pykčio ir įsiūčio), BAIMĖS (migdolinio kūno smegenų dalyje išmoktas bausių įvykių laukimas), GEISMO (angl. *lust*; seksualinio troškimo moduliavimas įvairias būdais), GLOBOS (rūpinimosi), PANIKOS (atsiskyrimo baimė), ŽAIDIMO (socialinių sąveikų vara), SAVASTIES (būtina sukurti subjektyvius emocijinius jausmus visų žinduolių smegenyse), kurios yra pirminio proceso, generuojančios emocijas, elgesį ir jausmus.

tokių gyvybinių poreikių kaip maisto, vandens, sekso ar santykių paieškas¹⁹. Pagal savo pobūdį ši sistema atitinka Freudo libidinių varų sistemą. Ieškojimo sistema susijusi su išlikimo instinktu. Aktyvuojantis šiai sistemai, jaučiamas jaudulys ir teigiami lūkesčiai (Wright and Panksepp, 2012). Priklausomybėse šios sistemos uzurpavimas pasireiškia susiaurėjusiu išgyvenimo interesu, kuomet siekiama tik priklausomos veiklos. Tai leidžia kelti prielaidą, jog įvairiuose priklausomo veiksmo atlikimo etapuose šios sistemos aktyvavimas suteikia teigiamus motyvacijos gyventi jausmus. Lemtingus pokyčius ieškojimo sistemoje rodo klinikiniai simptomai: pasireiškiantis troškimas vartoti cheminę medžiagą ir sapnai apie vartojimą (naujas varos objektas; Johnson, 2001). Kitaip sakant, psichoaktyvios medžiagos naudojimas suformuoja naują galingą varą, kuri užgožia visas kitas gyvybiškai svarbias varas, bei paralyžiuoja valią, o emociškai tai patiriama kaip skubus, aktyvus procesas, orientuotas į patenkinimą. To pasekoje pasireiškia nebrandi psichologinė gynyba (ypač neigimas ir idealizavimas), kuri palaiko šios naujos varos ieškojimo patenkinimą ir apsaugo asmenį nuo su tuo susijusio nerimo, tačiau dėl dopamininės veiklos dominavimo nepajėgia suteikti pasitenkinimo jausmo.

Neuropsichoanalitine nuostata priklausomybėse svarbi ne tik ieškojimo, bet ir panikos sistema (angl. PANIC; pagal Panksepp, 1981; 1998), kuri randasi vidurinėse smegenyse ir yra susijusi su endogenine opiatine veikla. Pagal Panksepp (2010) konceptualizavimą, panikos sistema susijusi su prieraišumo/artumo poreikiu, ji aktyvuojasi kiekvieną sykį, kai vaikas patiria mamos atstūmimą, kuomet kyla psichologinis stresas, o biologiniame lygmenyje – kortikotropiną paleidžiančio faktoriaus išsiskyrimo lygis. Endogeninės opiatinės sistemos funkcija moderoja patiriamą stresą (Stein ir kt., 2007; cit. Johnson ir Faraone, 2013). Neuropsichoanalitiniai autoriai (Johnson, 2010; Mosri, 2017) mano, kad priklausomų asmenų panikos sistema yra sutrikusi, dėl ko jiems būdingas žemas endogeninis opiatinis tonusas ir tarpasmeninių santykių kūrimo sunkumai. Todėl psichoaktyvių medžiagų vartojimas gali turėti dvejopą traktuotę: kaip susivienijimas su tranzitiniu objektu psichologiniame lygmenyje bei kaip būdas pakelti opiatinį toną fiziologiniame lygmenyje (Johnson, 2010; Johnson ir Faraone, 2013; Mosri, 2017). Be to, anot Johnson (2010), vartojant psichoaktyvias medžiagas vietoje

¹⁹ Ieškojimo sistema išsiskiria iš kitų dėl savo plataus akiračio – ji dalyvauja praktiškai visose tikslo siekiančiose psichinėse ir kūno veiklose. Ši psichologinė sistema dar prilyginama „atpildo grandinės“, „skatuliuko iškilumo“ ar kitaip dopamininės veiklos smegenyse sistemai. Ieškojimo sistemos sužadinimas generuoja hedonistinius teigiamas vertės pokyčius. Įvairūs atlikti tyrimai su gyvūnais ir žmonėmis rodo, kad šios sistemos aktyvavimas lemia euforišką padidėjusį įsitraukimą į įvairius gyvenimo malonumus. Aktyvuota ieškojimo sistema ne tik kelia veiksmo poreikį, bet ir leidžia spontaniškai numatyti ateities įvykius. Ši sistema yra žmogaus evoliucijos dalis: tik jos dėka galima numanyti, ką reikia daryti tam, kad išgyventum.

psichologinio artumo poreikio patenkinimo, pakilusi opiatinė veikla smegenyse suteikia netikrą artumo signalą. Todėl laikoma, kad tik asmenys, kurių neuroafektyvių tinklų sistemos yra pažeistos, turi tiek labilią ieškojimo sistemą, tiek žemą endogeninių opiatų lygį, todėl yra jautresni psichoaktyvių medžiagų poveikiui ir priklausomybėms (Johnson ir Faraone, 2013; Mosri, 2019).

Apibendrinant, neuropsichoanalitinėje literatūroje priklausomybė yra suprantama per du atskirus dėmenis – psichologinį ir neurobiologinį. Psichologinis priklausomybės dėmuo traktuojamas kaip varos išstūmimas, kompulsyvus elgesys, neigiamos afektinės būsenos, pasireiškiančios iki priklausomybės. Neurobiologinis dėmuo yra siejamas su dopamininės veiklos arba instinktyvios ieškojimo sistemos uzurpavimu bei panikos sistemos ir opiatinės veiklos sutrikimais. Tokia priklausomybės dėmenų diferenciacija laikoma svarbia praktinio darbo lauke, nes padeda geriau suprasti, kaip psichoaktyvios medžiagos reguliuoja su tarpasmeniniais santykiais susijusius sunkumus, kaip keičia asmens neuroafektyvą struktūrą bei kaip tai įtakoja perkėlimą konsultavime (Johnson, 2009; 2010; 2011; Johnson ir Morsi, 2016; Johnson ir Faraone, 2013). Remiantis apžvelgtomis neuropsichoanalitinėmis prielaidomis, galima teigti, jog šioje teorinėje perspektyvoje psichologinės kančios aspektas yra labiausiai siejamas su sutrikusiu neuroafektyvės sistemos tinklu ir dėl to artumo patyrimo sunkumais.

1.1.3 Neurobiologinė samprata: priklausomybė kaip neuroadaptacinis sutrikimas

Didžiausias mokslinis proveržis priklausomybių neurobiologijoje įvyko palyginus visai neseniai - per pastaruosius keturiasdešimt metų. Šioje paradigmoje daugiausia tyrėjų dėmesio skiriama siekiant išsiaiškinti neurobiologinius pokyčius lemiančius priklausomybės įtvirtinimą: psichoaktyvios medžiagos naudojimo tranzitą nuo atsitiktinio iki tokio, kuriame galutinai prarandama kontrolė²⁰(Koob ir Le Moal, 1997; 2001). Šioje mokslinėje perspektyvoje remiamasi jau minėtu medicininiu modeliu, kuris apibrėžiamas per tris pagrindinius priklausomybės komponentus: susidomėjimą vartojimu, besaikiu vartojimu ir neigiamų būsenų pasireiškimu/abstinenciniu sindromu (Koob & Le Moal, 2005; 2008). Šie trys pagrindiniai priklausomybės komponentai ir jų kartojimas palaipsniui sukuria neigiamų būsenų ir priklausomo elgesio kartojimo ciklą, kuris plėtojantis amplitudė spiralinės principu juda žemyn, kol galiausiai įtvirtinama patologiška būseną, kliniškai žinoma kaip priklausomybė (Koob, Le Moal, 1997;

²⁰ Šie priklausomybės vystymosi etapai atitinka ir skirtingus vartojimo terminus, pvz., pastovus naudojimas, patiriant nuolatinę žalą, atitinka piktnaudžiavimo alkoholiu sąvoką (angl. substance abuse), o priklausomybė siejama su visiškos kontrolės praradimu.

2001). Šis sutrikimas dar konceptualizuojamas, kaip progresuojantis nuo impulsyvaus link kompulsyvaus elgesio spektro. Šis elgesio pokytis priklausomybės raidoje laikomas reikšmingu, nes žymi ir pakitusius motyvacinius aspektus: impulsyvumą priklausomybės pradžioje pastiprina pozityvi motyvacija, o kompulsyvumą skatina vėliau pasireiškiantis neigiamas emocinis fonas, veikiantis kaip priklausomo elgesio plėtojimo motyvacijos stiprintojas (Koob ir Le Moal, 2008). Šios dvi teorinės prielaidos šioje mokslinėje perspektyvoje jau kurį laiką plėtojamos kaip teigiamo ar neigiamo pastiprinimo modeliai kelia nemažai mokslinių debatų, nes vieni mokslininkai išskirtinai pabrėžia teigiamą psichoaktyvios medžiagos poveikį priklausomybės raidai (Robinson ir Berridge, 1993; 2000), o kiti – neigiamas pasekmes (Baker ir kt., 2004; Koob ir Le Moal, 2001; 2005), kurių siekiant išvengti kuriamas uždaras vartojimo ratas. Pastarojo dvidešimtmečio tyrimuose bandoma apjungti šiuos abu aspektus (Koob ir Le Moal, 2004). Visgi, sutariama dėl nuostatos, kad teigiamas, vartojimą skatinantis psichoaktyvios medžiagos poveikis užima kertinę vietą vartojimo pradžioje, t. y., kol vartojimas dar neįtvirtintas, o neigiamas pastiprinantis poveikis labiau veikia ne vartojimo pradžioje, o palaikant nuolatinį vartojimą (Koob ir Le Moal, 2008).

Autoriai, nagrinėjantys teigiamą pastiprinantį psichoaktyvios medžiagos poveikį, savo nagrinėjimus labiau sutelkė ties smegenų atpildo²¹ (angl. *reward*) sistemos nagrinėjimais, o autoriai, nagrinėjantys neigiamo pastiprinimo įtaką priklausomybės išvystymui, daugiausia dėmesio skyrė abstinencinių reiškinių ir su tuo susijusių neigiamų emocijų būsenų nagrinėjimui. Pavyzdžiui, Jellinek (1960) ir Lindesmith (1947) pastebėjo, kad pakartotinį svaigančios medžiagos vartojimą skatina nemalonūs abstinencijos požymiai ir su tuo susiję motyvaciniai pokyčiai. Panašiai ankstesni autoriai (Solomon, 1977; Solomon ir Corbit, 1974) siūlė priešingo proceso (angl. *opponent-process*) teorijos modelį, kuris postuluoja, jog psichoaktyvių medžiagų poveikis inicijuoja hedoninės / emocinės būsenos pakilimą, o tai savo ruožtu griaua emocinės homeostazės būseną, dėl ko automatiškai pasijungia vidiniai homeostatiniai mechanizmai, slopinantys svaigalų keliamą malonumą. Kitaip sakant, jei yra emocinis pakilimas, bus ir kritimas. Priešingo proceso modelio autoriai priklausomybę laikė organizmo prisitaikymo sutrikimu, kuomet dėl pernelyg stiprios cheminės stimuliacijos organizmo atsaką reguliuojanti sistema nebepajėgia susitvarkyti. Pasiremdami šiais teoriniais postulatais, Koob ir Le Moal (2001; 2004) išplėtojo alostazės (angl. *allostatic*) teoriją

²¹ Atpildas susijęs su dopamino išsiskyrimu smegenyse. Atpildas siejamas su malonumu ar hedoniška reakcija į dirgiklį, yra subjektyvaus pobūdžio.

neuronų veiklos perspektyvoje, kurioje pagrindinis vaidmuo atitenka smegenų atpildo ir antiatpildo²² funkcijoms, turinčioms didžiulę motyvacinę įtaką. Anot šių autorių, kompulsyvus psichoaktyvių medžiagų naudojimas išsivysto tuomet, kai pastoviai dirginama smegenų atpildo sistema nebepajėgia atliepti organizmo poreikių, o dėl per stipraus dirginimo dominuoja smegenų antiatpildo procesai (Koob ir Le Moal, 2008). Atpildo potyriui didžiausią reikšmę turi pakilęs „gerųjų“ neuromoduliatorių lygis įvairiose smegenų dalyse, ypač dopamino (detalesnė informacija 2 lentelėje), o antiatpildo biocheminė sudėtis – „blogieji“, distresą suteikiantys neuromoduliatoriai (Koob ir Le Moal, 2001).

2 lentelė. Pastiprinančio alkoholio poveikio neurocheminis pagrindimas. Parengta pagal Koob ir Le Moal (2008).

Psichoaktyvi medžiaga	Neurotransmiteriai	Smegenų sritis
Alkoholis	Dopaminas ↑	Sutelktinis branduolys (lot. <i>nucleus accumbens</i>)
	Opioidų peptidai ↑	Ventralinė smegenų padangtė (lot. <i>ventral tegmental</i>)
	Aminobutrinė rūgštis (GABA) ↑	Migdolinis kūnas (lot. <i>amygdala</i>)
	Endokanabinoidai ↑	

Sutrikusi atpildo ir antiatpildo sistemų veikla apibūdinama tam tikrais specifiniais terminais. Pavyzdžiui, atpildo sistemos sutrikimas, kuomet nepakanka „gerosios“ biochemijos išteklių, laikomas tos pačios sistemos (angl. *within system*) neuroadaptacija²³. Tuomet pernelyg stiprus atpildo sistemų aktyvavimas, ženkliai keliantis streso ir su juo susijusios neurotransmisijos lygį smegenyse bei tampantis papildomu neigiamų hedonistinių jungčių šaltiniu, vadinamas tarpsteminė neuroadaptacija (angl. *between system*; žr. 3 lentelė). Šie fiziologiniai pokyčiai yra svarbūs, nes priklausomybei progresuojant gali tapti ilgalaikiais net abstinencijai pasibaigus, o tai savo ruožtu didina jautrumą stresui ir atkryčio riziką (Koob ir Le Moal, 2008). Tokie teoriniai teiginiai yra patvirtinti tyrimų, atliktų su gyvūnais (Kalivas ir kt., 2003) ir žmonėmis (Volkow ir kt., 2003), rezultatuose.

²² Šis terminas išvystytas Koob ir Le Moal (1997). Antiatpildo koncepcija remiasi hipoteze, jog yra smegenų sistemos, kurios riboja atpildą. Šis procesas yra sužadinamas pernelyg stipria atpildo sistemos veikla.

²³ Neuroadaptacija laikomas neuronų sistemos funkcijų pokytis, kuris atsiranda dėl pasikartojančių iššūkių šioje sistemoje.

3 lentelė. Tos pačios sistemos ir tarp sisteminė neuroadaptacija abstinencijos nuo alkoholio metu. Parengta pagal Koob ir Le Moal (2008).

Neurotransmiteriai	Psichologinis poveikis
Dopaminas ↓	Disforija
Serotoninas ↓	Disforija
Aminobutrinė rūgštis (GABA) ↓	Nerimas, panikavimas
Neuropeptidas Y ↓	Streso mažinimas
Dinorphinas ↓	Disforija
Kortikotropiną paleidžiantis faktorius ↓	Stresas
Norepinephrinas ↓	Stresas

Koob ir Le Moal (2008) neigiamus smegenų veiklos pokyčius, atsirandančius dėl perteklinio psichoaktyvių medžiagų naudojimo, vadina tamsiąja priklausomybės puse, nes būtent pastarosios pasireiškimas sukelia neigiamų emocinių būsenų foną bei keičia motyvaciją – siaurina elgesio repertuarą išskirtinai medžiagos vartojimo linkme. Tokia neurobiologinė kombinacija - kai sumažėja atpildo neurotransmiterių funkcija ir aktyvuojasi antiatpildo sistema – suteikia galingą neigiamo pastiprinimo šaltinį, skatinantį kompulsyvų elgesį ir galiausiai priklausomybės pasireiškimą (Koob ir Le Moal, 2005; 2008). Ilgainiui toks neurotransmiterių nuregulavimas (angl. *downregulating*) sutrikdo normalios homeostazės funkcijos palaikymą ir veda link alostatzės būsenų, kurios apibūdinamos kaip pastovus reguliacinės sistemos ar homeostazės nukrypimas nuo normalaus veikimo lygio. Nuolatinis nuokrypis nuo homeostazės su laiku akumuluojasi į sunkios patologijos būseną, kuri dar vadinama alostatiniu krūviu²⁴ (Koob ir Le Moal, 2001; 2008). Analizuodami sunkius priklausomybės atvejus, kai kurie neuropsichoanalitinės krypties autoriai (Johnson, 2010; 2013) remiasi šiomis alostatzės ir alostatinio krūvio koncepcijomis, siekiant paaiškinti biologinį nesibaigiančio distreso ar depresijos pagrindą.

24 Alostatinis krūvis gali būti apibūdinamas kaip ilgalaikė alostatzės kaina, didėjanti per laiką ir atspindinti žalos didėjimą bei vedanti link pataloginių būsenų. Alostatinis krūvis yra pasikartojančių nukrypimų nuo homeostazės pasekmė, kuri pasireiškia pakitusiai smegenų veiklos nustatymais, reikalaujančiais didesnių energijos kiekių apsiginti.

Mokslininkai, nagrinėjantys teigiamą, atpildą suteikiantį bei vartojimą skatinantį psichoaktyvių medžiagų poveikį, ypatingą dėmesį skyrė skatulio sujautrinimo²⁵ (angl. *incentive sensitization*) reiškiniui bei su tuo susijusiai dilemai - „norėti“ versus „patikti“ – analizavimui. Priklausomybę aiškinanti skatulio sujautrinimo teorija teigia, kad psichoaktyvių medžiagų naudojimas keičia smegenų veiklą ir paraleliai psichologinius procesus, vienas kurių ryškiausias – pernelyg didelis jautrumas į dirgiklius, susijusius su psichoaktyvių medžiagų naudojimu, – taip vadinamas skatulio iškilumas (angl. *incentive salience*; Robinson ir Berridge, 1993; 2000). Skatulio iškilumas svarbus tuo, kad skatina dėmesio apdorojimo šališkumą ir kompulsyvų „norėjimo“ jausmo patyrimą. Skatulio iškilumas išskirtinai siejamas su suaktyvinta dopamino neurotransmisija mezolimbiniuose smegenyse, kuri medijuoja „norėjimą“, tačiau prasilenkia, t. y. neturi nieko bendro su „patikimu“ (Robinson ir Berridge, 1993), o „norėjimui“ augant – „patikimas“ drastiškai krenta (Berridge ir Robinson, 2016). Ši disociacija gali būti todėl, kad „patikimas“ nėra susijęs su dopamininės veiklos aktyvavimu, bet su karštais taškais (angl. *hot spots*), esančiais įvairiose smegenų dalyse (Berridge, 2007). Kitaip sakant, nors sąmoningai vartojimas gali būti suvokiamas kaip nemalonus ir nepatinkantis, tačiau neurobiologinis „norėjimo“ neurochemijos pagrindas gali tapti nevaldomu smegenų procesu. Robinson ir Berridge (1993; 2000) kalba, kad mezolimbinės sistemos sujautrinimo pavojus gresia, vartojant perteklinius kiekius alkoholio ar kitų psichoaktyvių medžiagų, o sykių pasireiškus – gali likti visam laikui. Mezolimbinės smegenų sistemos sujautrinimas priklausomybės raidos perspektyvoje laikomas kertiniu, nes būtent šis fiziologinis pokytis lemia ir priklausomo elgesio perėjimą į kompulsyvų elgesį.

Apibendrinant aukščiau apžvelgtas teorijas, reikia pasakyti, jog neurobiologinėje perspektyvoje visas tyrėjų dėmesys sutelkiamas ties neurobiologiniais procesais, kurie veikia priklausomybės tranzitą nuo savarankiško iki nevaldomo elgesio. Itin daug dėmesio skiriama neigiamų (Baker ir kt., 2004; Koob ir Le Moal, 2001; 2005) ir teigiamų būsenų (Robinson ir Berridge, 1993; 2000) sąsajoms su priklausomo elgesio raida. Vieningai sutariama, kad priklausomybė formuojasi dėl pernelyg stipraus smegenų atlygio sistemos dirginimo, dėl ko sutrinka reguliacinės organizmo funkcijos (Koob

²⁵ Neurobiologiškai sujautrinimas yra siejamas su padidėjusiu psichoaktyvių medžiagų gebėjimu pakelti dopamino neurotransmisijos lygį tose smegenų dalyse, kurios gauna dopamino sąnaudas. Psichologiškai skatulio sujautrinimas susijęs su padidėjusiu norėjimu gauti specifinį atlygį, kuris pasireiškia, kuomet sujautrintas asmuo susiduria su atlygio dirgikliais, o tai pasireiškia siekiančiu elgesiu ar subjektyviu atlygio įvertinimu.

ir Le Moal, 2008). Sutrikusi smegenų atpildo sistema yra stiprus neigiamų būsenų ir motyvacijos vartoti psichoaktyvią medžiagą šaltinis. Pasikartojantis psichoaktyvių medžiagų vartojimas veda link patologiškų neurotransmiterių išsekimo būsenų - alostatinių krūvių (Koob ir Le Moal, 2001), kurios reiškiasi sunkiais depresijos požymiais. Šios patologinės būsenos yra ilgalaikės ir nutraukus psichoaktyvių medžiagų vartojimą (Koob ir Le Moal, 2008). Lemtingą vaidmenį priklausomybėse atlieka skatulio sujautrinimo reiškinys, kuris pasireiškia vartojant didelius kiekius psichoaktyvių medžiagų. Šis priklausomybės aspektas labiausiai siejamas su „norėjimo“ vartoti psichoaktyvią medžiagą aspektu, nepaisant to, ar tai patinka vartotojui ar ne. Laikoma, kad yra svarbu atsižvelgti į šiuos neurobiologinius aspektus, dirbant su priklausomybėmis (Johnson, 2010; 2013), siekiant visapusiškiau suprasti priklausomų asmenų perspektyvą.

1.1.4 Fenomenologinė nuostata į psichologinę priklausomybę

Atskleidus tris skirtingas – psichoanalitinę, neuropsichoanalitinę ir neurobiologinę sampratas apie priklausomybę, trečioji – fenomenologinė perspektyva pasirinkta dėl keleto priežasčių. Pirma, tiek anksčiau atskleisti psichoanalitinis, neuropsichoanalitinis, tiek neurobiologinis požiūriai neišryškina svarbaus patyriminio priklausomybės aspekto, t. y. kaip priklausomybę patiria ir išgyvena priklausomas asmuo. Antra, tai gali būti tarsi tam tikra atsvara gan mediciniam neurobiologiniam požiūriui. Toliau pateikiama fenomenologinė priklausomybės samprata pasirinkta tarsi tarpinis variantas, kadangi šioje perspektyvoje pagrindinis dėmesys sutelkiamas ties asmens *subjektyvumu - pasaulio ir jo būtybėmis susietumo patyrimu*. Kaip teigia Copoeru (2014), fenomenologija padeda suvokti priklausomą asmenį kaip eilinį, kol jis netampa patogiu apdorotu sveikatos sistemų konstruktui, o pati priklausomybė yra kiek daug daugiau nei tik fiziologinis sutrikimas: ji apima tokius egzistencinius aspektus kaip gyvenimo ciklas, sprendimai, vertybės, normos, požiūris į įstatymus ir jų laužymą (p. 339).

4 lentelė. Psichologinės priklausomybės fenomenologiniai aprašymai

Literatūros šaltiniai	Aspektai	Fenomenologiniai priklausomybės aprašymai
Schlimme (2010)	Įkūnytumas	Priklausomybė konceptualizuojama kaip įkūnytąs įprotis, kuris įgyjamas vystant priklausomybę ir yra itin veiksmingas gyvenamos patirties (angl. lived experience) keitimo atžvilgiu (Schlimme, 2010); įkūnytumas vyksta per „psichotropinės technikos kartojimą“ bei reiškiasi poreikio cikliškumu; žvelgiant priklausomo žmogaus akimis, psichoaktyvios medžiagos vartojimas yra labai panašus į kito žmogaus kvėpavimą ar valgymą. Tai skatina kitų „realybių“ įsivėšėjimą sąmonėje.
Heideggerio fenomenologija (Copoeru, 2014; Schlimme, 2010)	Neautentiška egzistencija	Priklausomybė visada susijusi su neautentiška egzistencija, tokia, kurios būtį diktuoja „jie“: mintys, pasirinkimai, įpročiai, nuostatos (Duynand 2009; cit. Copoeru 2014). Pagal Schlimme (2010), „priklausomybėje asmeninė atsakomybė už save yra sutrikusi, nes klausomasi ne savo, o kažko kito komandų“. „Kažkas kitas“ – tai svetima savęs dalis, nepavaldi sąmonės kontrolei.
Copoeru (2014)	Savarankiškumo stoka	Viskas, ką priklausomi asmenys daro, yra susiję su poreikiu pataisyti vidinį „gedimą“ ar situaciją, nemokant pasimėgauti. Negalėjimas pasimėgauti šioje vietoje laikomas svarbiu aspektu, nes priklausomas asmuo stokoja savarankiškumo tame, kam priklauso.
Schlimme (2010)	Emocinis atbukimas ar plūduriavimas abejingumo būsenoje (angl. <i>floating in a state of indifference</i>)	Priklausomybė yra itin reikšminga priklausomo asmens perspektyvoje, tad, kol įmanoma ją palaikyti, priklausomas asmuo tiesiogiai keičia galimus išgyvenimus ir jaučiasi plūduriuojantis (angl. <i>floating</i>) virš gyvenimo aplinkybių. Priklausomi asmenys ketina gyventi gerą gyvenimą, tačiau jiems tai reiškia būti komfortiškai atbukusiu (angl. <i>comfortably numb</i>), t. y. nesigilinti į trauminius išgyvenimus ar chaosą, kuriame gyvenama.
Husserl (1966) genetinė fenomenologija (Copoeru, 2014)	Pasyvus ego	Pasyvus ego nereaguoja į natūraliai kylančius impulsus, t. y. neleidžia būti jais paveiktam ar į juos patekti, dėl to ego laisvumas jausmų konstitucijos atžvilgiu yra pasyviame lygyje; priklausomybės problematiškumą sudaro ego neveiksmingumas – vietoje gabumų, galimybių, intencijų, valios branduolio – ego nėra atsakingas už savo pojūčių generavimą (Copoeru, 2014).

Husserl (1939) genetinė fenomenologija (Copoeru, 2014)	Pasyvios sintezės motyvacija	Pasyvioji motyvacija suprantama kaip motyvacija, kuri yra pasyvios sintezės rezultatas, o ne argumentuotas pasirinkimas. Ši motyvacija reprezentuoja subjekto „natūralią pusę“, t. y. tą, kuri valdoma neaiškumo, žemiausių instinktų, kompleksų ir pan.
---	---	--

Fenomenologijos lauke nagrinėjami tokie psichopatologijos aspektai kaip laisvės ar išgyvenamos autonomijos dilema depresijos (Schlimme, 2012), savideterminacijos patyrimas suicido ir priklausomybės (Schlimme, 2010; 2013) kontekstuose. Šioje mokslinėje perspektyvoje priklausomybė konceptualizuojama kaip įkūnytas įprotis, kuris įgyjamas vystant priklausomybę ir yra itin veiksmingas gyvenamos patirties (angl. *lived experience*) keitimo atžvilgiu. Šis pakartotinai atliekamas įprotis vadinamas psichotropine technika (angl. *psychotropic technique*; Schlimme, 2010), kuri siejama su tapatumo ir saviveiksmingumo pokyčiais. Schlimme (2010) kalba apie tai, kad priklausomo akimis psichoaktyvios medžiagos vartojimas yra labai panašus į kito žmogaus kvėpavimą ar valgymą. Tai įtvirtinama per pastovų įkūnyto elgesio kartojimą, kuris dominuoja visose gyvenimo situacijose. Galiausiai, tai, kad šis įprotis tampa įkūnytas, atspindi cikliškas medžiagos poreikis, pasireiškiantis kaip ir visi kiti natūralūs poreikiai – valgyti, gerti, kvėpuoti. Įpročio įkūnytumas žymi ir sutrikusią refleksiją, kuomet poreikis vartoti medžiagą suvokiamas kaip natūraliai sau priklausantis bei sukuriantis iliuzinį kontrolės jausmą. Toks Schlimme (2010) požiūris rezonuoja su Copoeru (2014) teiginiu, kad įprotį formuojantis medžiagų vartojimas skatina skirtingų tikrovės provincijų (angl. *provinces of realities*) išsivėžėjimą su savo struktūromis ir taisyklėmis.

Remiantis Heideggerio fenomenologiniu požiūriu, priklausomybė visada yra susijusi su neautentiška egzistencija, tokia, kurios būtį diktuoja „jie“: mintys, pasirinkimai, įpročiai, nuostatos (Duyndam 2009; cit. Copoeru, 2014). Panašiai priklausomybę apibūdina Schlimme (2010), teigdamas, kad priklausomybėje asmeninė atsakomybė už save yra sutrikusi, nes klausomasi ne savo, o „kažko kito“ komandų. „Kažkas kitas“ šio autoriaus suprantamas kaip svetima savęs dalis, kuri nėra pavaldi sąmonės kontrolei. Kiti autoriai priklausomybę vadina tam tikra mėgavimosi forma, kuriai būdinga savarankiškumo jausmo stoka, o toks etapas žymi pirminį atsiskyrimą nuo pradinio susikurto pasaulio vaizdo. Tokiu būdu viskas, ką priklausomi asmenys daro, yra susiję su poreikiu pataisyti vidinį „gedimą“ ar situaciją, tačiau toks santykis su pasauliu neišvengiamai kelia priklausomybę nuo išorinių objektų (psichoaktyvios medžiagos ar

veiklos). Negalėjimas pasimėgauti šioje vietoje laikomas svarbiu aspektu, nes priklausomas asmuo stokoja savarankiškumo tame, kam priklauso. Tokios teorinės prielaidos artimos fenomenologiniams Schlimme (2010) aprašymams, kuriuose pabrėžiama, jog priklausomi asmenys ketina gyventi gerą gyvenimą kaip ir visi kiti, tačiau nepriimant duomėn visų gyvenimo keliamų iššūkių. Gyventi gerą gyvenimą priklausomiems reiškia būti „komfortiškai atbukusiu“, t. y. nesigilinti į trauminius išgyvenimus ar chaosą, kuriame gyvenama. Dar daugiau, Schlimme (2010) teigia, kad pati priklausomybė yra itin reikšminga priklausomų akyse, tad kol įmanoma ją palaikyti, priklausomas asmuo tiesiogiai keičia galimus išgyvenimus ir jaučiasi plūduriuojantis (angl. *floating*) virš gyvenimo aplinkybių.

Siekdamas išanalizuoti giliausius jausmų klodus ir suvokti priklausomybės esmę, Copoeru (2014) pasitelkia Husserl (1966) genetinę fenomenologinę perspektyvą, kurioje atranda, jog priklausomybė nėra aktyvaus, budraus ego, bet pasyvaus ego praktika, kas ir sukuria terpę priklausomybei vystytis ir plėtotis. Remiantis šiuo požiūriu, pasyvus ego nereaguoja į natūraliai kylančius impulsus, t. y. neleidžia būti paveiktų jais ar į juos patekti. Kitaip sakant, neleidžia „būti nuneštam ant sparnų“, dėl to ego laisvumas jausmų konstitucijos atžvilgiu yra pasyviame lygyje. Tokiu būdu ego visų pirma seka pojūčius, kylančius iš kitų objektų, o ne iš savęs. Nesąmoningai tai darydamas, ego yra priklausomas ir valdomas savo priklausomybės objektų. Šioje vietoje ir kyla didžiausia problema, nes priklausomybės problematiškumą sudaro ego neveiksminumas – vietoje gabumų, galimybių, intencijų, valios branduolio ego nėra atsakingas už savo pojūčių generavimą. Be to, Copoeru (2014) teigia, jog tam, kad ego suvoktų tam tikrą veiksmą, yra būtina suvokti savo vystymosi perspektyvą, t. y. suprasti, kaip ir kodėl ego buvo paveiktas, kaip jo pasyvumas sukėlė tokią reakciją.

Kad geriau suvoktų ego veiksmus, Husserl atsižvelgia į „motyvaciją protu“ ir „pasyvią motyvaciją“, kuri, anot jo, ir yra asmenį viliojanti perimti tam tikras pozicijas galia. „Pasyvioji motyvacija“ suprantama kaip motyvacija, kuri yra pasyvios sintezės rezultatas, o ne argumentuotas pasirinkimas. Ši motyvacija reprezentuoja subjekto natūralią pusę, t. y. tą, kuri valdoma neaiškumo. Pasak Husserl (1939; cit. Copoeru, 2014), galiausiai tokiu būdu pasiekama užtemdyta, paslėpta reprezentacija ir reprezentuojantys kompleksai. Ši natūrali pusė iškart priklauso žemesnių jausmų, instinktyviam gyvenimui, kuris taipogi valdo dėmesį (Husserl, 1939: 279), [...] visą dvasios gyvenimą persmelkia „akli“ asociacijų, skatulių, jausmų veiksmai, kurie ir skatina instinktus ir lemia instinktų pagrindą ir t. t., tendencijos, kurios atsiranda vidinėje tamsoje, visa tai

pagal „aklas“ taisyklės nulemia tolesnį sąmonės veiksmų kursą (Husserl, 1939: 277; cit. Copoeru, 2014). „Aklas“ taisyklės Husserl laiko „paslėptomis priežastimis“, lemiančiomis kompulsyvų elgesį, kurios nėra atsparios refleksijos šviesai.

Kalbant apie pasyvios natūros aspektą, verta paminėti, kad Schlimme (2010) pabrėžia priklausomų asmenų saviveiksmingumą, patiriamą atliekant veiksmus, susijusius su alkoholio ar kitos psichoaktyvios medžiagos vartojimu. Tačiau problema kyla tada, kai priklausomiems asmenims itin trūksta saviveiksmingumo, įgyvendinant kitus, realistiškus gyvenimo tikslus. Toks priklausomų asmenų beveik tobulas saviveiksmingumo patyrimas priklausomybės kontekste, anot Schlimme (2010), lemia buvimo šalia „visko kitko“ patirtį, jei tik palaikomas pakankamas intoksikacijos lygis. Todėl pagrindiniu priklausomybės tikslu Schlimme laiko „plūduriavimą abejingumo būsenoje“, kas gali būti pasiekama tik organizuojant savo gyvenimą ties „psichotropinės technikos“ atlikimu. Tačiau ši „plūduriuojanti būseną“ yra itin trapi dėl situacijų, kurios nesusijusios su „psichotropinės technikos“ atlikimu. Kitaip sakant, gebėjimo prisiimti atsakomybę už savo gyvenimą atžvilgiu.

Pasiremdamas Husserl genetinė perspektyva, Copoeru (2014) daro išvadą, jog priklausomybė turėtų būti matoma kaip ypatingai problematiška egzistencinė forma, tarsi egzistencinis įstrigimas, kurį nulemia sunkumai siekti troškimų, aistrų, idealų. Be to, priklausomybė gali būti traktuojama kaip pasyvaus ego forma, kai asmuo leidžia būti paveikiamas užliejančiu išorinių objektų pojūčiu. Abiem atvejais svarstomos konstitucinės ego ribos – refleksyvumo stoka, dėl ko privalomas itin varginantis ir skausmingas lipimas virš savosios asmeninės situacijos, tam, kad įgyti tinkamą požiūrį, leidžiantį priimti teisingus sprendimus. Copoeru (2014) taipogi pabrėžia priklausomų asmenų negalėjimą sukurti ryšio su ateitimi, kitaip sakant, negebėjimą galėti / trokšti / prisiversti (angl. *will*).

Šiame darbe aprašomi tokie psichologinės priklausomybės fenomenologiniai aspektai kaip įkūnytumas, autentiškumo stoka, ego pasyvumas savo impulsų ir jausmų atžvilgiu bei pasyvios sintezės motyvacija. Visi šie aspektai išryškina priklausomų asmenų patyrimo perspektyvą, kuri yra ganėtinai apribota savo pasirinkimų ir potyrių bei refleksijos galimybėmis. Fenomenologinė nuostata į psichologinę priklausomybę išsiskiria tuo aspektu, kad joje priklausomybė nėra patologizuojama, o matoma, kaip būdas egzistuoti. Šioje paradigmoje psichologinės kančios aspektas gali būti suprantamas kaip egzistencinis įstrigimas, t. y. ribotų vidinių galimybių egzistencija, pasiduodanti klaidinantiems, sau destruktiviems, išoriniams impulsams, o ne sąmoningam elgesiui.

1.1.5 Integrali psichologinės priklausomybės samprata

Kaip jau minėta, priklausomybė yra daugialypis reiškinys, kuris gali būti studijuojamas remiantis įvairiomis disciplinomis. Šiame darbe aktuali yra psichologinė priklausomybės samprata, o šioje teorinėje analizėje svarbus psichologinės kančios aspektas, todėl integruojant apžvelgtus psichoanalitinius, neurobiologinius, neuropsichoanalitinius, fenomenologinius priklausomybės aspektus, pateikiama integrali psichologinės priklausomybės samprata. Apžvelgtos skirtingos priklausomybės sampratos yra tiek panašios, tiek skirtingos, savo ruožtu reikšmingai papildančios psichologinę priklausomybės sampratą. Pateikiamas integralus psichologinis priklausomybės modelis, kurį sudaro pagrindiniai psichoanalitiniai, neurobiologiniai, neuropsichoanalitiniai ir fenomenologiniai aspektai (2 pav.).

Psichologinės priklausomybės pagrindu psichoanalitinėje literatūroje laikomi – vidinių struktūrų stygius, pašąmoniniai susiliejimo troškimai, bejėgiškumo atkūrimo imperatyvas, savigydos bei pašąmoninės brandos siekis (archetipinis iniciacijos modelis). Šie psichologiniai aspektai yra siejami su psichologine kančia, kuri reiškiasi tiek vidiniais sunkumais - negebėjimu suvokti ir reikšti savęs, savo jausmų bei nemokėjimu tinkamai pasirūpinti savimi, tiek išoriniais - negebėjimu kurti brandžių artimų santykių. Šie psichologiniai aspektai yra psichologinės priklausomybės fundamentas, kadangi simboliniame lygmenyje priklausomu elgesiu yra siekiama patenkinti pašąmonėje glūdinčius vaikystėje nepatenkintus poreikius bei palengvinti psichologinę kančią. Kalbant psichoanalitiniais terminais, priklausomybės objektas tampa tarsi tuo vaikystės objektu be animacijos, kuris svaiginančiu poveikiu patenkina pašąmonėje glūdinčius susiliejimo bei kitus poreikius.

Psichologinei priklausomybei yra svarbūs neurobiologiniai modeliai, neuroiniame lygmenyje paaiškinantys tokius svarbius priklausomybės komponentus, kaip abstinencija, tolerancija, troškimas vartoti, priklausomybė bei jautrumas atkryčiui. Yra du paaiškinimai, kaip psichoaktyvi medžiaga veikia motyvacinę sistemą ir priklausomybės įtvirtinimą: per teigiamą sustiprinantį psichoaktyvios medžiagos poveikį (Robinson ir Berridge, 1993; 2000) ir neigiamą pastiprinimą (Baker ir kt., 2004; Koob ir Le Moal, 2001; 2005). Šie du procesai veikia priklausomą elgesį skirtingais priklausomybės vystymosi etapais. Laikoma, kad teigiamas pastiprinimas svarbus pradinuose priklausomybės etapuose, o neigiamas - pasireiškus abstinenciniams reiškiniams ar neigiamoms būsenoms. Todėl ir priklausomybės vystymosi procesas traktuojamas, kaip judantis nuo impulsyvaus link kompulsyvaus elgesio. Neurobiologinėje perspek-

tyvoje priklausomybė laikoma būseną, kai dėl pernelyg stipraus smegenų atlygio sistemos dirginimo sutrinka reguliacinės organizmo funkcijos (Koob ir Le Moal, 2008), vystosi patologinės smegenų neurotransmiterių išsekimo būsenos – alostatiniai krūviai (Koob ir Le Moal, 2001). Šie neurobiologiniai pokyčiai tampa galingais papildomais psichologinės kančios šaltiniais ir motyvacinė jėga, kuri savo ruožtu silpnina asmens psichologinius ir neurobiologinius išteklius bei skatina priklausomo elgesio raišką. Psichologinei priklausomybei yra svarbus skatulis sujautrinimo reiškinys (Robinson ir Berridge, 1993; 2000), kuris pasireiškia vartojant didelius kiekius psichoaktyvių medžiagų ir taip keičia smegenų veiklą, kad asmuo nori vartoti psichoaktyvią medžiagą, nepaisant subjektyvaus nepatikimo suvokimo.

Psichologinė priklausomybė yra neatsiejama nuo neurobiologinių priklausomybės aspektų, tačiau šie aspektai yra skirtingai interpretuojami skirtingų mokslinių disciplinų atstovų. Neuropsichoanalitinėje literatūroje vyrauja supratimas, jog psichoaktyvi medžiaga keičia smegenų darbą, uzurpuojant dopamininę veiklą (kaip ir neurobiologinėje sampratoje), tačiau šis reiškinys prilyginamas naujos varos susiformavimui, kuri yra orientuota į patenkinimą ir tampa dominuojančia asmens gyvenime (Johnson, 2001). Laikoma, kad psichoaktyvi medžiaga paveikia įvairias instinktyvias neuroafektines sistemas (Johnson, 2010; Mosri, 2017), kurios dėl vaikystėje patirtų artumo traumų yra pažeistos ir dėl to yra itin jautrios psichoaktyvių medžiagų poveikiui. Tokiu būdu priklausoma medžiaga atlieka keleriopą vaidmenį priklausomybėse: simboliniame lygmenyje atkuriamas ryšys su tranzitiniu objektu ir taip kompensuojamas psichologinio artumo poreikis, o neurobiologiniame lygmenyje suteikiamas netikras artumo impulsas dėl pakilusios opiatinės veiklos lygio (Johnson, 2010). Tokios neuropsichoanalitinės priklausomybės nuostatos aiškiai demonstruoja psichologinį, su pažeistomis neuroafektinėmis struktūromis bei tarpasmeninių santykių sunkumais susijusį priklausomybės pagrindą.

Psichologinės priklausomybės sampratai yra reikšmingi fenomenologiniai priklausomybės aspektai. Fenomenologijoje priklausomybė taipogi neatsiejama nuo asmens biologinio lygmens. Tačiau čia išryškunami ne neurobiologiniai sutrikimai, bet patyriminis - priklausomo elgesio įkūnytumo aspektas (Schlimme, 2010). Kitaip sakant, neurobiologiniai priklausomybės pokyčiai priklausomo asmens perspektyvoje patiriami kaip baziniai kūno poreikiai, tokie kaip valgymas ar kvėpavimas. Psichologinės ir fenomenologinės priklausomybės prielaidos yra gan artimos, papildančios viena kitą, tačiau konceptualiai skirtingos. Visi psichologinės priklausomybės aspektai

išryškinti fenomenologijos teorinėje analizėje, tokie kaip neautentiška egzistencija, savarankiškumo stoka, emocinis atbukimas ar „plūduriavimo“ būsenų siekimas, pasyvus ego ir pasyvios sintezės rezultatas per patyriminę dimensiją atitinka psichoanalitinėje literatūroje išryškintus psichologinių struktūrų trūkumus, autonomijos, sąmoningumo ir atsakomybės už save jausmo stoką. Esminis skirtumas tarp šių prielaidų yra tas, kad fenomenologinėje literatūroje aprašomi patyriminiai aspektai, o psichoanalitinėje literatūroje šie aspektai patologizuojami ir vadinami atitinkamais asmenybės raidos sutrikimais. Bendrai, fenomenologiniai priklausomybės aspektai byloja apie neįtvirtintos egzistencijos problemą, kuri reiškiasi asmeninės atsakomybės stoka, siekiu „plūduriuoti“ virš gyvenimo aplinkybių, ego neveiksmumu savo egzistencijos atžvilgiu ir pasyvia pasąmoninio pasaulio sintezės motyvacija.

Apibendrinant, šiame darbe psichologinė priklausomybės samprata apima psichologinę, neurobiologinę ir fenomenologinę dėmenis. Psichologinė priklausomybė suprantama kaip pamatinė, sąlygojanti priklausomo elgesio plėtojimą įvairiais nesąmoningais ir pusiau sąmoningais motyvais, kurie yra susiję tiek su psichologiniais, egzistenciniais ir tarpasmeniniais sunkumais, tiek su neuroafektyvių sistemų pažeidimais. Neurobiologinis psichologinės priklausomybės aspektas yra svarbus priklausomybės vystymosi ir progresavimo supratimo atžvilgiu.

2 pav. Psichologinės priklausomybės sampratos integracija

PSICHOLOGINĖ PRIKLAUSOMYBĖ

Psichoanalitiniai aspektai: pasąmonės troškimai ir galios atkūrimo imperatyvas

Neurobiologiniai aspektai: sutrikusi smegenų veiklos neuroadaptacija

Neuropsichoanalitiniai aspektai: kompulsyvus elgesys ir sutrikusios neuroafektyvės struktūros

Fenomenologiniai aspektai: neautentiška egzistencija

1.2 PSICHOLOGINĖ TAPATUMO SAMPRATA

Mokslinėje literatūroje egzistuojančios asmens tapatumą nagrinėjančios teorijos gali būti skirstomos į dvi pagrindines ontologines prieigas – individualiąją ir socialinę. Individualioji tapatumo prieiga daugiausia remiasi psichoanalitine paradi-

gma, tad nenuostabu, jog joje daugiau akcentuojami tokie tapatumo aspektai kaip - psichinių struktūrų raida bei vientisos ir tęstinės savasties suvokimas. Kita – socialinė prieiga daugiau pabrėžia socialinius tapatumo kūrimo aspektus, joje palaikoma savęs kaip laikino, daugialypio suvokimo idėja, priklausomumas nuo socialinės aplinkos. Abi priegios kalba apie vieną ir tą patį fenomeną – tapatumą, tačiau akcentuojami skirtingi tapatumo fenomeno aspektai. Šiame darbe pasitelkiama psichologinė ar individualioji tapatumo prieiga. Apžvelgiamos skirtingos tapatumo teorijos, apibrėžiama tapatumo sąvoka. Tolesnėje literatūros apžvalgos dalyje dėmesys skiriamas savasties ir tapatumo sąvokų diferenciacijai - savasties ir ego susietumo ir atskirties analizei. Pasitelkiami skirtingi psichoanalitinės ir analitinės teorijų požiūriai, aptariama šiame darbe nagrinėjamo priklausomo tapatumo apibrėžtis, jo susiformavimo prielaidos bei turinys.

1.2.1 Tapatumo samprata

Tapatumas (lot. *identitatis* - tapatybė; tapatumas) – gan dažnai socialiniuose moksluose nagrinėjama sąvoka. Remiantis žodyninėmis reikšmėmis, tapatumo sąvoka nurodo du prieštarigus aspektus – objektų panašumą ir savęs tapatinimą su kažkuo bei objektų skirtingumą - savo skirtingumą nuo kitų, individualumą. Psichologijos moksluose ši sąvoka siejama su E. H. Eriksono psychosocialinės raidos teorija, kurios centre – tapatumo įgijimas arba vaidmenų sumaištis paauglystėje. Tapatumo raidos esmė, pagal Eriksoną (1963; 1968) - konflikto tarp dviejų priešingų jėgų išsprendimas - skirtingų polių integracija arba ego sintezė. Didelę reikšmę tam turi saugių santykių su artimais žmonėmis patyrimas, leidžiantis formuotis vaiko – savęs, kaip atskiro, supratimui. Introjeksija ir identifikacija - tai du pagrindiniai tapatumą formuojantys procesai. Išsivysčiusi ego sintezė leidžia perdirbti vaikystės tapatumus ir patirtis į stambų, savarankiškai pasirinktą idealų ir vertybių rinkinį paauglystėje. Įgytas tapatumas reiškiasi poreikiu išlikti savimi - tokiu pačiu (angl. *selfsameness*), nesąmoningu siekiu išlaikyti asmeninio charakterio tęstinumą bei palaikyti vidinį solidarumą su grupiniais idealais ir tapatumu (Erikson 1980; cit. Schwartz, 2001). Pagal Eriksoną, tapatumo įgijimas yra nuolat besitęsiantis ir kintantis procesas, kurio pagrindas - įgyti vidiniai modeliai paauglystėje. Tokia tapatumo apibrėžtis apima tiek vidines, tiek socialines kontekstualias dimensijas (Schwartz, 2001).

Psichoanalitinės objektų ryšių paradigmos atstovas Kernberg (1985; 2006) išryškino emocijų išgyvenimų svarbą tarpasmeniniuose santykiuose tapatumo formavimuisi ir konsolidacijai paauglystėje. Pagal šį autorių, tapatumą sudaro integruotų vidinių santykių (objektų ryšių) reprezentacijų konsolidacija (savivoka) – ego

tapatumas, iš kurio kristalizuojasi asmeninis tapatumas (angl. *self-identity*), kaip integruoto savęs vaizdo ir santykių su reikšmingais kitais pobūdžio visuma (Kernberg 1976; 1936; p. 148). Vidiniai santykiai nurodo simbolines tarpasmenines konstrukcijas, apimančias tiek kognityvų, tiek emocinį dėmenis, kurių struktūra integruojama ankstyvosios raidos metu (Mullin ir kt., 2018). Neišvystyti vidiniai santykiai reiškiasi tapatumo difuziškumu, kurio pagrindas – atskirtos priešingos kokybės afektų atminties struktūros, susiformavusios ansktyviausiose sąveikose su artimais asmenimis. Integruotos priešingos kokybės afektinės atminties struktūros reiškiasi integruotu savęs pojūčiu ir gebėjimu integruotai suvokti kitus. Tam reikalingas teigiamų afektyvių patirčių vyravimas ankstyviausiose kūdikystės etapuose bei galėjimas pilnai integruoti objektų reprezentacijų dėmenį į dinamiškai organizuotą bendrą visumą. Anot Kernberg (2006), šios vidinės struktūros yra visą psichinę patirtį organizuojanti jėga, pirminės psichinės motyvacijos sistemos pagrindas. Tad būtent šiam tapatumo aspektui šis autorius skyrė daugiausia dėmesio.

Kitas objektų ryšių autorius Blos (1968), nagrinėdamas tapatumą, didesnę dėmesį skyrė paauglystėje vykstantiems vidiniams pokyčiams, o šį procesą suvokė kaip antrinį atsiskyrimo - individuacijos procesą. Šis autorius tapatumo įgijimą siejo su tuo, kiek emociškai asmuo jaučiasi nepriklausomas nuo tėvų ir tuo pačiu galintis palaikyti lygiavertį santykį. Blos (1968) išskyrė kelis esminius procesus, vykstančius paauglystės metu, reikšmingai veikiančius tapatumo konsolidaciją paauglystėje: 1) atsiskyrimo-individuacijos proceso perstruktūravimą apimančių atsiskyrimą nuo ankstyvųjų tėvų vaizdinių ir savojo „Aš“ atsiradimą; jei šis procesas nebuvo sėkmingas vaikystėje, vaikas neįgyjo savo ir kitų vidinių reprezentacijų ribų, vyrauja savęs ir kitų kontrolė bei savęs vaizdo priklausomybė nuo kitų. Tokiu atveju, kai vidinis perstruktūravimo procesas nevyksta paauglystėje, tolesni tarpasmeniniai santykiai kuriami, remiantis vidinių santykių modeliu; 2) trauminės patirties integracija – jei ankstyvosios ego traumos buvo per sunkios, paauglystėje vengiama šios emocinės patirties, o tai vėliau reiškiasi baimėmis, disociacija ar kompulsyviu elgesiu; 3) savo istorijos tęstinumo palaikymas – jei vyrauja gynybiniais mechanizmais iškreipta realybė, paauglys negali kurti ego tęstinumo, nes nepajėgia susieti praeities, dabarties ir ateities įvykių į vientisą visumą, vyrauja vidinis fragmentiškumas. Bendrąja prasme, jei šie gelminiai vidiniai procesai vyksta nesėkmingai – ego tapatumo įtvirtinimo procesas neįvyksta, o tai kelia autonomiško psichinio funkcionavimo sunkumus (Kins Soenens ir Beyers 2012; Kins ir kt., 2013; Mayselless ir Scharf, 2009).

Kiti autoriai tapatumą apibūdino per struktūrinę sampratą (Marcia, 1966), ku-

ria siekė objektyvizuoti tapatumo raidos procesą. Remiantis Marcia (1980) tapatumo modeliu, tapatumas apibūdinamas kaip dviejų priešingų – įsipareigojimų ir paieškos (į problemų sprendimą orientuotas elgesys) – dimensijų ryšys. Tai, kiek asmuo yra subrendęs priiimti tam tikrus įsipareigojimus, atspindi pasiektas tapatumo būsenas, kurios išsidėsto hierarchine tvarka nuo žemiausios – difuzinio tapatumo, išankstinio sprendimo būsenos, moratoriumo bei aukščiausios – pasiekto tapatumo būsenos (Kroger ir Marcia, 2011). Aukštesnės būsenos nuo žemesnių skiriasi tuo, kad ją išgyvenantis asmuo daugiau ieško, tyrinėja alternatyvas, priima sprendimus ir juos įgyvendina tikrovėje. Pavyzdžiui, difuzinio tapatumo statuso asmenys stokoja tapatumo jausmo ir įsipareigojimų. Išankstinio sprendimo statuso asmenys pasižymi neapmąstyty sprendimų priėmimu, būdingas nelankstumas alternatyvoms. Moratoriumo statusas žymi, kad asmuo yra aktyvioje tapatumo ieškojimo būsenoje, tačiau dar vengia įsipareigojimų. Galiausiai, pasiekto tapatumo būseną apibūdinama, kaip tapatumo formavimosi pabaiga, kurią vainikuoja rimti įsipareigojimai, ateinantys po tapatumo paieškos etapo. Šis modelis, nors ir sulaukė nemažai tyrėjų dėmesio, neišvengė kritikos dėl pernelyg mažo dėmesio, skiriamo tiek vidiniams, tiek išoriniams procesams, veikiantiems tapatumo formavimąsi (Bosma & kunnen, 2001; Schwartz, 2001).

Atsižvelgdamas į psichoanalitinės prielaidas apie gyvenimo tęstinumo poreikį, McAdamas (2011; 2013) pateikė visiškai kitokią – naratyvinę tapatumo sampratą, tapatumą suvokdamas kaip vidinę istoriją, padedančią patirti savo gyvenimo vientisumą ir prasmę bei susietumą su kitais žmonėmis ir bendruomene apskritai. McAdams (2013) teigimu, kuriamas naratyvinis tapatumas yra veikiamas tiek aplinkos naratyvų, tiek kultūrinių aspektų, atsižvelgiant į kitus, aplinką bei save ir savo išgyvenimus (McAdams ir McLean, 2013). Pasak šio autoriaus (McAdams, 2008), yra keli pagrindiniai naratyvinio tapatumo principai, atsiskleidžiantys pasakojime: praeities rekonstravimas bei susitelkimas į įsivaizduojamą ateitį; istorijos, kuriamos svarbių savęs aspektų integracijos tikslais; pasakojimi asmeniui svarbiausi įvykiai; istorijos kinta ir pasimiršta; keičiasi jų interpretavimo pobūdis; pasakojimas yra sociokultūrinis atspindys; istorijoje vengiama atskleisti neigiamus moralinius aspektus. Apibendrinant galima pasakyti, kad asmens naratyvas yra epizodinių prisiminimų ir numatyty tikslų sintezės išdava, kuria kuriamas nuoseklus tapatumas laiko atžvilgiu (McAdams ir McLean, 2013). Naratyvinis tapatumas apima tiek asmenybės lygmenį (McAdams, Pals 2006), tiek sociokultūrinius aspektus.

Apibendrinant, psichologinėje mokslinėje literatūroje tapatumas apibrėžiamas

įvairiai, kuomet išskiriami tokie pagrindiniai aspektai: vidiniai – vidinės struktūros, paremtos afektine ankstyvųjų santykių patirtimi, jų restruktūrizacija paauglystėje, ego tęstinumo įtvirtinimas ir vientisas vidinės istorijos kūrimas; išoriniai – autonomijos vystymas, savęs įtvirtinimas, prisiimant socialinius vaidmenis (įsipareigojimus), sociokultūrinių aspektų integravimas vidinėje istorijoje. Šiame darbe tapatumas suprantamas kaip integruotas savęs pojūtis ir gebėjimas integruotai suvokti kitus (Kernberg, 1976; 1936), kurio esmė – ego sintezė, palaikanti savojo būdo ir santykių su kitais pastovumą (Erikson, 1963; 1968). Remiantis psichoanalitinėmis tapatumo sampratomis, tapatumo kūrimas yra nesibaigiantis, visą gyvenimą trunkantis procesas (Erikson, 1963), kurio pamatas – vaikystėje ir paauglystėje įtvirtinti vidiniai modeliai (Kernberg, 1985). Šiame darbe tapatumo kūrimas yra suprantamas kaip asmeninės pastangos, skirtos išlaikyti savęs vaizdo vientisumą ir gyvenimo būdo tęstinumą gyvenimo eigoje (Erikson, 1963), atsispindinčios gyvenimo istorijos pasakojime (McAdams, 2011; 2013).

1.2.2 Savastis tapatumo (susi)kūrime

Apžvelgiant tiek užsienio, tiek Lietuvos autorių tyrimus, nagrinėjančius tapatumą, galima pastebėti vyraujančią tapatumo ir savasties sąvokų sanplaiką. Neretai šios sąvokos pateikiamos kaip sinonimai, tapatinamos. Vos keli autoriai (Legkauskas, 2000; Jasiukevičiūtė, 2013; Marcia, 2006) diskutuoja apie savasties ir tapatumo sąvokų sutapatinimą bei neteisingą jų naudojimą. Atkreipiamas dėmesys, kad aiškesnė šių sąvokų diferenciacija - svarbūs aspektai, galintys turėti reikšmės tiek empirinių tyrimų, tiek psichoterapinio darbo pasiekimams (Marcia, 2006). Psichoanalitinės teorijos, nagrinėjančios asmens raidą, aiškiai atskiria savasties ir ego tapatumo reikšmes. Vieningai sutariama, kad savastis daugiau susijusi su egzistencine dimensija – savosios būties žinojimu bei šį žinojimą lydinčiu suvokimu ir potyriais, o ego - su psichosocialine dimensija – tai yra subjektyvioji charakterio dalis, nurodanti savęs suvokimo ir patyrimo integravimą bei reikšmingų kitų patyrimą (Kernberg, 1985; 2005). Laikoma, kad šios asmenybės struktūros neegzistuoja viena be kitos, o jų tarpusavio ryšys yra svarbi asmens psichinio funkcionavimo ašis.

Psichoanalitinėje objektų ryšių paradigmoje (Kernberg, 1985; 1992; 2016) savastimi laikoma intrapsichinė struktūra, savyje talpinanti daugybę objektų ryšių diadų²⁶. Manoma, kad savastis integruojama tuomet, kai objektų reprezentacijų dėmuo yra dinamiškai organizuotas į bendrą visumą. Tokiu būdu savastis su integruotomis objektų reprezentacijomis siejasi dvejopai: ji apima tiek primityvias „geras“, tiek „blogas“

²⁶ Objektų ryšių terminais, savastis, kitas asmuo ir juos jungiantis afektas sudaro objektų ryšių diadas.

savęs ir objektų reprezentacijas, o tai leidžia išsamiai integruoti savęs ir kitų vaizdinius. Pagrindinė savasties integracijos nesėkmės priežastis – pernelyg stiprių tiek teigiamų, tiek neigiamų afektinių būsenų patyrimas ankstyvuose santykiuose. Taip formuojasi specifinės priešingos afektinės kokybės atminties struktūros (Andrikienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004), kurias sudaro savęs sąveikoje su reikšmingu kitu reprezentacijos suvokimas. Jos yra pirminės psichinės motyvacinės sistemos pagrindas (Kernberg, 2006), veikiantis pastangas priartėti, palaikyti ar padidinti sąlygas, kuriose patiriamas didžiausios teigiamų afektų būsenos, bei išvengti didžiausių neigiamų afektų būsenų. Šių afektinių atminties struktūrų pasidalijimas į dvi priešingos kokybės sferas turi reikšmės tiek savasties, tiek tapatumo integracijai, nes ši atskirtis yra palaikoma skėlimo ir disociacijos būdu, siekiant išlaikyti tobulą savęs ir kitų santykių patyrimo sritį bei išvengti bauginančių neigiamų afektinių būsenų patyrimų. Taip susiformuoja dvi pagrindinės, tarpusavyje nesusiejamos ankstyvosios psichinės patirties sritys – idealizuojama (remiasi tik geromis savęs sąveikomis su kitais) ir grėsminga arba paranojiška (kuri remiasi tik neigiamų savęs ir kitų reprezentacijų segmentu). Negalėjimas sujungti šių dviejų patirties sričių į vieną ir yra difuzinio tapatumo pagrindas (Kernberg, 1985). Subjektyviame lygmenyje tai patiriama nevientisumu, suskilusiu vidiniu pasauliu, bei sunkumais suvokti save tikroviškai kaip įvairiapusę žmogišką būtybę (Kernberg 1985; 2016). Reiškiasi charakterio nelankstumas, sunku prisitaikyti prie išorinės realybės.

Savasties psichologijos pradininkas Kohut (1968; 1971) savastį apibrėžė kaip giluminį iniciatyvos, suvokimo ir kūrybos centrą, kuriame integruotos pagrindinės ambicijos ir idealai, vieningas savo psichikos ir fizinio kūno patyrimas bei vientisumo jausmas laike ir erdvėje. Šis autorius teigė, kad savastis yra palaikoma ir sutvirtinama savasties objektų (dažniausiai motinos ir tėvo) teikiamu veidrodiniu atspindžiu, idealizavimu ir dvynių funkcijomis (Kohut ir Wolfe, 1978; Kohut, 1968). Šių savasties objektų teikiamos funkcijos padeda augančiam vaikui susikurti pirmąsias savasties užuomazgas – branduolinę savastį (angl. *nuclear self*; Andrikienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004), kuri vėliau tampa dvipole savastimi (angl. *bipolar self*), kuri leidžia vaikui susiformuoti vidinius idealus ir įgyti tam tikras galias tiems idealams įgyvendinti. Remiantis Kohut (1968; 1971) teoriniais postulatais, motina atlieka veidrodinio atspindžio funkciją - patvirtina vaiko ypatingumą, vertę ir visagalybės potyrius. Tėvui įprastai priskiriamas idealizuojamo objekto vaidmuo – jis privalo būti vedantis, išmintingas, stiprus, o toks – identifikacinio prieraišumo pobūdžio santykis suteikia vaikui vertybinių, tikslų ir gebėjimo mėgautis savo veikla ir būti autoritetu kitiems pagrindą. Šiuos psi-

chinės raidos procesus Kohut laikė narcisistiniais poreikiais, o jų patenkinimą siejo su sveiko narcisizmo raida ir transformacija (Kohut, 1968). Kohut teigė, kad jei sąveikų su savasties objektais trūko – formuojasi pataloginė grandiozinė savastis (angl. *grandiose self*), kurios šerdis – archajiškų savasties objektų santykių forma. Tai reiškia, kad tokių asmenų vidinės struktūros nepajėgia funkcionuoti savarankiškai, o artimuose santykiuose kiti pasitelkiami kaip savęs objektai, tam kad patenkinti atspindžio, idealizavimo ir dvynių poreikius, kad išsaugoti bent silpnąją branduolinę savastį. Išorinėje plotmėje grandiozinė savastis gali reikštis dvejopai: arogancija, išsipūtimu, agresyvu elgesiu, įsiūčiu arba menka saviverte, iniciatyvumo stoka, pasyvumu, drovumu (Andrikienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004). Taigi, santykius su savasties objektais – tėvais Kohut (1968; 1971) laikė pagrindiniais psichinės raidos komponentais, formuojančiais sveiką narcisizmą ar narcisistinę savastį (Kohut, 1966), kurios padeda konsoliduoti darnią savasties struktūrą, vėliau suteikiančią stabilų ego tapatumo jausmą, vertybes, prasmę ir pastovumą bei skatinančias asmeninio potencialo atsiskleidimą.

Apibendrinant šiuos du skirtingus požiūrius, galima pastebėti, kad Kohut teorinės idėjos yra gan artimos aprašytoms Kernberg prielaidoms. Abu autoriai išryškina išorinę vaikui svarbių asmenų įvidinimo (internalizavimo) reikšmę savasties ir ego formavimuisi. Kohut kalba apie savasties objektų teikiamų funkcijų įtraukimą į savasties struktūrą, o Kernberg – apie vidinių objektų reprezentacijų afektinius atspalvius. Abiem atvejais diskutuojama apie tarpasmeninio pobūdžio afektinės patirties integraciją patirties struktūroje ir to reikšmę savasties integracijai ir ego susikūrimui.

Šiuolaikinės psychodinaminės krypties autoriai (Fonagy ir kt., 1991; 2004) savasties raidą taipogi siejo su tarpasmeniniu pobūdžiu tarp kūdikio ir globėjų, paabrėždami jame besimezgantį prierašumą ir jo kokybę. Šie autoriai laikosi požiūrio, kad savasties šerdis internalizuojama tuomet, kai santykiai tarp globėjų ir kūdikio yra sklandūs: tėvai kūdikį supranta, kaip turintį savo vidinį pasaulį - būtybę su intencijomis (angl. *intentional being*), jo psichikos būsenos atpažįstamos ir „apdorojamos“ atspindžio ir „pažymėjimo“ būdu (Fonagy ir kt., 2004). Jei motina sugeba atpažinti tikrąjį jausmą, kuris sukelia kūdikio neigiamas reakcijas, ji pradeda procesą, kuris pirmojo lygio afektų reprezentacijas verčia antrojo lygio afektų reprezentacijomis, o tai galima vadinti ir vaikui pažįstamais jausmais (Milašiūnas, 2014). Taip vystosi vaiko afektinės patirties refleksyvus gebėjimas, tai vėliau tampa normalia mentalizavimo funkcija (Allen ir Fonagy, 2006). Jei globėjai nepajėgia atspindėti vaiko patiriamų neigiamų emocijų būsenų – į besikuriančią savasties struktūrą internalizuojama svetima kito

reprezentacija (Fonagy ir Targer, 1995; Fonagy ir kt., 2004), atspindinti kūdikio – kaip siaubingo ir nepakeliamo – vaizdinį. Šis skausmingas vaizdinys, jei tinkamai nesusiejamas su savimi, trukdo vaikui palaikyti vieningą ir priimtina savęs reprezentaciją. Dėl to šie nepriimtini savęs aspektai nuolat reikalauja eksternalizavimo proceso, kad projekcijos pagalba galėtų būti suvokiami kaip dalis kito, kas leistų neapkęsti, žeminti bei naikinti (Fonagy ir kt., 2004). Fonagy ir kt. (2018) išryškina kelias itin svarbias svetimos savasties integravimo pasekmes: a) mentalizacijos raidos tarpasmeniniame kontekste sutrikimą; b) psichologinės savasties žlugimą, pasireiškiant svetimai savasčiai; bei c) gyvybiškai būtiną priklausomybę nuo fizinio kito būties kaip priemonę eksternalizacijai (p. 198). Kernberg (2006) papildo šių autorių mintis, rašydamas, kad toks nepalankus savasties raidos manevras lemia neigiamo segmento patirties dominavimą (intensyvių primityvių neigiamų afektų), kurie savyje neatlaikomi, tai vėliau veda link sunkių mentalizacijos apribojimų bei difuzinio tapatumo pasireiškimo. Laikoma, kad mentalizacijos vaidmuo itin svarbus autobiografinės savasties raidos ir patyrimo atžvilgiu. Sklandų šio raidos aspekto procesą gali užtikrinti tik stabilių savęs ir kitų reprezentacijų integracija ankstyvoje vaikystėje, tai lemia vidinių priešasčių supratimo ir kitų elgesio prognozavimo atsiradimą (Fonagy ir kt., 2004). Paauglystėje šis autobiografinės savasties raidos pasiekimas padeda patirti vieningą savęs reprezentaciją bei prisideda prie tapatumo brandos kognityviniu aspektu (Barkauskienė ir kt., 2017).

Apibendrinant visas šias teorines prielaidas, galima pastebėti tą patį jas vieningantį aspektą: bendraujant su artimu asmeniu, vaikas susikuria tam tikras savęs ir kito reprezentacijas, kuriose atsispindi afektų reguliavimo patirtis santykiuose, įgalinanti savasties funkcionavimą ir patirties struktūravimą (mentalizaciją). Visgi, skirtumas yra tas, kad šiuolaikiniai psichodinaminiai autoriai pabrėžia ne pačio objekto / figūros ar jų teikiamų funkcijų internalizavimą, bet to objekto reflektuotą kūdikio savastį. Kitaip sakant, vaikas įvidina ne objektą, atliekantį tam tikras funkcijas ar keliantį tam tikrus afektus, bet save patį lyg psichikos būklę, kurią globėjas apglėbia savimi, siekdamas nuraminti jausmus (Andrikienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004, p. 158). Galima sakyti, jog šios reprezentacijos ir yra pagrindinė medžiaga, iš kurios kristalizuojasi ego tapatumas.

Analitinėje literatūroje savastis yra laikoma visą psichinį pasaulį (tiek sąmoningą, tiek nesąmoningą) vienijančiu ir tvarką darančiu centru, atsakingu už asmens psichinę raidą (Asper, 1993; Edinger, 1992). Čia savastis suprantama kaip aukščiausias psichinis autoritetas, tarsi vidinė empirinė dievybė, kurios pavaldinys - ego (Edinger, 1992). Šioje

paradigmoje vyrauja aiški atskirtis tarp ego ir savasties: ego laikomas subjektyviuoju, o savastis – objektyviuoju tapatumu. Išryškina ego – savasties atsiskyrimo svarba, etapai - kuo daugiau ego atsiskiria nuo savasties, o tai reiškia – ir pašamonės, tuo daugiau sąmoningumo įgyjama (Edinger 1992; Fordham, 1985; Neumann, 1966). Reikšmingą vietą šiame – individuacijos procese - užima ego (savasties ašies) užuomazgos pirmaisiais gyvenimo metais. Tam, kad ego – savasties ašies raida ir diferenciacija būtų sėkminga, reikalinga teigiamo mamos vaizdinio integracija vaiko vidiniame pasaulyje (Asper, 1993). Tik tuomet kai pirminis mamos ir vaiko ryšys yra pakankamai geras, ego nuleidžia savo inkarą savastyje, organiškai skleidžiasi prigimtinės jos duotybės. Palankaus pirminio ryšio su mama stoka nepadeda konsteliuoti teigiamo mamos vaizdinio vaiko viduje, o tai daro didžiulę žalą visai tolesnei ego - savasties ašies raidai. Negavęs archetipinio „rojaus“ patyrimo pirmaisiais savo gyvenimo metais, vaikas išgyvena priešingą – „pragaro“ patirtį, kurioje vyrauja alkio, tuštumos, šalčio, bejėgystės, visiškos vienatvės, saugumo ir užuovėjos netekties bei apleistumo potyriai (Neumann, 1966). Manoma, kad dėl to formuojasi silpnas, susvetimėjęs nuo savosios savasties, atskirtas nuo savo psichobiologinio potencialo ego. Pasak Asper (1993), archetipinės „rojaus“ intencijos niekur nedingsta vėlesniame amžiuje, jos reiškiasi artumo, priėmimo, pripažinimo, saugumo troškimuose, projektuojamuose kitiems – pašamonėje vis ieškoma ir viliamasi gerosios mamos patirties, visiško saugumo, kad tai padėtų išvystyti savąjį potencialą. Tokia ego dezintegracija apsunkina ir savojo tapatumo jausmą – trūksta savosios vertės, gyvybingumo, ryšio su savimi pajautimo, o sąmoningai tai patiriama kaip atitolimas nuo savęs.

Kalbėdamas apie ego tapatumo raidą, Edinger (1992) išryškina ego susilieimo ir susvetimėjimo procesus - psichinį cikliškumą - kurio dėka vystosi atskira ir brandi ego struktūra. Sąmoningumo įgijimo procesui būtina tiek gauti palaikymą iš aplinkos, tiek susidurti su frustracijomis ir tokiu būdu patirti savo atskirumą. Tik taip palaipsniui diferencijuojasi ir stiprėja ego struktūra, didėja sąmoningumas, autonomijos jausmas bei subjektyvus tapatumas, kartu priimant ir savąjį netobulumą bei atskirumą. Tad sveika ego raida neišvengiamai susijusi su optimalaus ryšio su savastimi praradimu – infliacijos ir susvetimėjimo patyrimų keliu. Tačiau šioje vietoje svarbu pažymėti Edinger (1992) pastebėjimus, jog per ilgas užsibuvimas tiek ego infliacijos²⁷ būsenoje, kai tėvai išaukština vaiką ir nebrėžia ribų, tiek susvetimėjimo – kai tėvai pernelyg aplei-

²⁷ Infliacija – ego susitapatinimo su savastimi būseną, pasireiškianti nerealistškai išdidintu arba sumenkintu savęs suvokimu. Infliacijoje ego neatsiskiria savęs nuo pašamoninių turinių.

džia vaiką, reikšmingai veikia ego – savasties ašies sutrikimus. Vienas ryškiausių tokių pažeidimų – ego ryšio su savastimi praradimas – kraštutinis susvetimėjimo jausmas, kuris gali reikštis į vidų ar išorę nukreipta agresija ir priešiškuumu.

Analitinėje literatūroje kalbama apie gynybinių struktūrų, tokių kaip personos ir šešėlio kūrimo reikšmę, kuria pridengiamas trapus tapatumo jausmas ir po juo slypintys tuštumos, negyvumo išgyvenimai. Tačiau taip funkcionuojantis ego rizikuoja būti nuolatinėje, jau minėtoje, infliacijos – išsipūtęs nuo sau priskirtų socialinių vaidmenų (Jung, 2012; Jacoby, 2008) – ar menkavertiškumo savasties būsenose (Edinger, 1992), o tai kelia realybės praradimo grėsmę. Psichoanalitiniai autoriai šiuos reiškinius prilygina grandiozinio narcisizmo tapatumui (Jacoby 2008; Kohut, 1968).

Dar viena užtemdytos savasties ir ego tapatumo problema, randama analitinėje literatūroje – giluminių kompleksų susiformavimas ir jų raiška. Šioje literatūroje kompleksu laikomas vidinis apibendrintų sąveikų su reikšmingais žmonėmis vaizdinys, turintis didelį emocinį krūvį (Stern, 1985; Jacoby, 2003; RIG's: Representations of Interactions that have been Generalized), organizuojantis vidinį patyrimą bei sąveikas su išoriniu pasauliu. Pagal emocinę prasmę giluminiai kompleksai konsoliduojasi į tam tikrą, dominuojantį archetipą. Kompleksai „gyvena“ asmeninėje pašąmonėje - jie nėra prieinami sąmonei, dėl to nevaldomi. Taip jie gali būti išgyvenami kaip svetimos savęs dalys – vaikystės identifikacijos, personifikacijos ar subasmenybės. Būdami autonomiškais nesąmoningais dariniais, kompleksai suvaržo ego, versdami jį tapatintis su komplekso primetamu tapatumu bei jausmais: tiek viduje - su grėsminga vaikystės figūra, tiek išorėje - su bejėgio pozicija (Gudaitė, 2014). Analitinėje literatūroje daugiausia dėmesio atkreipiama į motinos ir tėvo kompleksus, jų svarbą žmogaus psichikai, individualumo vystymui (Kast, 1997). Giluminių kompleksų susiformavimas ir savalaikis neišitapatinimas iš tėvų kompleksų turi lemtingų pasekmių – apsunkinamos partnerystės patirtys, o aktualios problemos gali būti perkeliamos į ateities kartas. Kast pastebi, jog kompleksų valdomi asmenys gyvena pagal išvestinį ar primestinį tapatumą (Kast, 1998), t. y. jie labiau suvokia ir apibūdina save per socialinius vaidmenis arba gyvena pagal savo tėvų šeimos modelius. Iš to kas pasakyta, matyti, kad kompleksai labiausiai reiškiasi tarpasmeniniuose santykiuose, primityviai ir nelanksčiai, iškreipdami realybės suvokimą. Apibendrinant galima pasakyti, kad kompleksų susiformavimas ir jų raiška neigiamai veikia asmens tapatumo raidą ir vientisumo jausmą, neleidami aiškiai suvokti ir jausmiškai integruoti dabartyje kylančių problemų.

Apibendrinant tai kas pasakyta, skirtingos psichoanalitinių ir analitinių auto-

rių idėjos apie savasties ir ego santykį bei atskirtį yra artimos, papildančios viena kitą. Apžvelgtos teorinės prielaidos leidžia kelti pagrindinę prielaidą, kad ego ir savasties raida yra susijusi, tačiau šios sąvokos nėra tapačios: savastis yra labiau siejama su psichinio pasaulio centru, psichinės patirties organizavimu ir struktūravimu, kuomet ego atlieka socialinės adaptacijos - ryšio su realybe ir kitais palaikymo, vertinimo bei savasties gynybinę funkciją. Laikoma, jog geresnė savasties integracija leidžia susikurti stipresnei ego struktūrai. Vieningai sutariama, kad pagrindinį vaidmenį ego tapatumo formavimesi atlieka savasties integracija, didžiąja dalimi priklausanti nuo gimimo ar iki jo užsimezgusių santykių su globėjais kokybės. Pernelyg intensyvių afektų patyrimas ankstyvoje vaikystėje, idealizavimo, atspindžio ar empatijos stoka sutrikdo visą savasties ir ego struktūrų integraciją. Nepakankamai integruota savastis neleidžia formuotis stipriai ego struktūrai, o tokia psichinė konfigūracija veikia keleriopai. Savasties lygmenyje – pasireiškia netikrumo ar svetimumo potyriai bei sunkumai suvokti tiek savo, tiek kitų vidinį pasaulį. Ego tapatumo lygmenyje vyrauja primityvūs ego gynybos mechanizmai, kuomet kuriami iškreipti išoriniai santykiai, gyvenimo tikrovė. Bendrąja prasme, savasties integravimo sunkumai sutrikdo ego raidą, ego lengvai pasiduoda uzurpuojamas pašamonės turinių - svetimų introjektų bei identifikacijų, kompleksų ar savasties būsenų. Galima sakyti, jog tai ir yra pagrindinė normalus ir difuzinio tapatumo atskirtis – vaikystės identifikacijų ir introjektų sintezė (Erikson, 1968) *versus* primityvi, šių tapatumo komponentų raiška.

Remiantis apžvelgtomis teorinėmis perspektyvomis, šiame darbe keliami prielaidai, kad difuzinis tapatumas – tai *priklausomas tapatumas*, nes ego tęstinumui palaikyti gyvybiškai svarbiais tampa santykio su kitais (fizinio ar psichologinio) palaikymas (Kernberg, 1985; 1992; 2006; Kohut, 1968; 1971, Fonagy ir kt., 1995; 2014). Jei normalus tapatumas – vaikystės introjektų ir identifikacijų ego sintezės darinys, tai priklausomo / difuzinio tapatumo turinys – svetimi bei priešiškos prigimties introjektai ir identifikacijos, užvaldančios ego poziciją. Analitiniu požiūriu, priklausomo tapatumo turinys būtų – pernelyg stiprus tapatinimasis tiek su išoriniais sau priskiriamais vaidmenimis ar persona, tiek su pašamoniniais dariniais – kompleksais ir archetipais.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

2.1 KONSTRUKTYVISTINĖS GRINDŽIAMOSIOS TEORIJOS PASIRINKIMAS

Šiame darbe pasitelkta kokybinė prieiga dėl unikalios galimybės išsamiai nagrinėti ir pažinti tiriamą fenomeną, remiantis „gyvomis“ patirtimis, t. y. empiriniais duomenimis. Siekiant sukurti GT apie priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus priklausomybės alkoholiui kontekste pasirinkta konstruktyvistinė²⁸ (Charmaz, 2006; 2010; 2014) GT versija. KGT versijos pasirinkimą lėmė objektyviais ir subjektyviais argumentais paremti sprendimai. Objektyvūs šios versijos pasirinkimo argumentai – tai ontologinės ir epistemologinės simpatijos, jų atitikties su tyrėjos pasaulėžiūra (Morrow, 2007; Levers, 2013). Tyrėjai itin svarbus asmens intersubjektyvumas, todėl ji renkasi konstruktyvistinę²⁹-interpretacinę ontologiją, kurios prielaidos išryškina asmens patirčių ir socialiai kuriamų prasmų svarbą (Ponterotto ir Grieger, 2007). Priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimą tyrėja supranta, kaip formuojamą tarpasmeninių patirčių, o šį fenomeną siekiama pamatyti iš tyrimo dalyvių perspektyvos. Remiantis konstruktyvistine ontologija, socialinė tikrovė nėra duota, ją savo veiksmis ir sąveikomis kuria joje gyvenantys žmonės. Priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesas suprantamas, kaip konstruojamas įvairiose sąveikose, kontekstuose, kompleksinėse situacijose. Tad žinių kūrimas yra įvairiausių sąveikų ir jų refleksijų išdava.

Remiantis interpretatyviaja paradigma, laikomasi prielaidos, kad žmonių patyrimai yra realūs, nekvestionuojamas jų tikrumas. Atliekant tyrimą, visų pirma, siekiama atskleisti, kaip tyrimo dalyvis supranta gyvenimą, kaip jį išgyvena, patiria ir konstruoja savo realybę naratyviniame veiksmo (Levers, 2013). Interpretacinių tyrimų

²⁸ Konstruktyvistinė grindžiamoji teorija – tai šiuolaikinė GT versija, taikanti metodologines strategijas, tokias kaip kodavimas, atmintinių rašymas ir teorinė atranka, tačiau nutolstanti nuo savo pirmtakų epistemologinėmis nuostatomis, bet atsižvelgiant į pastarųjų penkių dešimtmečių metodologinį kokybinių užklausų progresą. KGT sutelkia dėmesį į gamybą, kokybę, duomenų panaudojimą, tyrimo santykius, tyrimo situaciją, tyrėjo subjektyvumą ir socialinę padėtį. Konstruktyvistiniai grindžiamosios teorijos tyrėjai siekia abstraktaus studijuojamo gyvenimo supratimo ir mato analizę, kaip lokuotą laikę, vietoje ir situacijoje, kuri nagrinėjama.

²⁹ Konstruktyvizmas – tai socialinė mokslinė perspektyva, tyrinėjanti, kaip kuriama realybė. Ši perspektyva pripažįsta subjektyvumą ir numano, kad žmonės, tarp jų ir tyrėjai, konstruoja realybę, kurioje dalyvauja. Konstruktyvistinė užklausa prasideda ties patirtimi ir klausia, kaip nariai ją konstruoja. Konstruktyvistai įeina į fenomeną iš vidaus, įgauna daugybę požiūrio taškų ir sudeda juos į konstrukcijų tinklą. Konstruktyvistai pripažįsta, kad jų tiriamojo reiškinio interpretacija pati savaime yra konstrukcija.

tikslas yra suprasti, kaip dalyvaudami socialiniuose procesuose visuomenės nariai įgyvendina savo tikrovę ir suteikia jai prasmę, bei parodyti kaip šios prasmės, įsitikinimai ir ketinimai prisideda prie jų veiksmų (Orlikowski & Baroudi (1991), cit. Goldkuhl, 2012). Kognityviniai elementai (prasmės, įsitikinimai ir ketinimai) šiame supratimo ieškojimo procese yra svarbiausi – tiek dalyvių, tiek tyrėjo atžvilgiu.

Tyrėja remiasi reliatyvistine epistemologija, kuri paremta interpretacinė paradigma ir pragmatiškumo³⁰ aspektais (Morse ir kt., 2016). Reliatyvistinės epistemologijos nuostatos išryškina tyrėjo ir dalyvių bendrų žinių ir abipusės prasmės interpretacijų konstravimą, siekiant suformuoti interpretacinį dalyvių patirties atvaizdą. Ši epistemologinė pozicija skiriasi nuo kitų GT versijų. Klasikinės GT kūrėjo Glaser požiūriu, tyrėjas privalo atlikti tyrimą be išankstinių nuostatų ar griežtų procedūrų. Corbin ir Strauss (1990) pabrėžia sistemiskus duomenų analizės etapus, tyrimo technikas, aprašomumą. O Charmaz (2006; 2008; 2012) epistemologiniu požiūriu atsiskiria nuo klasikinių GT pradininkų. Pasak Charmaz, egzistuoja daugybė socialinės tikrovės atmainų, kurios konstruoja kategorijas tik sąveikoje su tyrėju. Tyrėjas šioje paradigmoje negali likti nešališkas tyrimo atžvilgiu – jo požiūris į pasaulį bei patyrimas įtakoja analitinį procesą. Be to, tyrėjas turi būti kritiškas ir aktyvus tyrimo procese: matantis duomenis kaip problemiškus, reliatyvius, situacinius ir dalinius (Charmaz, 2007).

Šios pasirinktos reliatyvistinės epistemologinės nuostatos svarbios tyrimui keliamų tikslų ir duomenų įprasminimo lygmenyse. Klasikinė GT siekia bekonteksčių, abstrakčių apibendrinimų, neatsižvelgiančių į istorinę ir situacijos lokaciją, o pagal Charmaz – apibendrinimų, kylančių iš duomenų laiko ne bekonteksčių, bet sąlygotų laiko, vietos bei sąveikos su pačiu tyrėju. Klasikinė GT siekia teorijos, kuri būtų pritaikoma, “veiktų” ir būtų aktuali. O konstruktyvistų siekiamybė yra teorija, kuri būtų patikima, autentiška, rezonuojanti ir naudinga.

Duomenų įprasminimo lygmenyje Charmaz (2014) siekia ne išryškinti tyrėjo analitiškumą ir balsą (objektyvistinis požiūris; A.L. Strauss), bet refleksyviai atspindėti dalyvių požiūrį ir balsus integruotus analizėje, atsižvelgiant į abiejų pusių subjektyvumą. Tuo pat metu Charmaz (2014) tyrėjui suteikia ypatingą poziciją – jis turi išlikti autentiškas, su savo požiūrio tašku, nes jis / ji ateina iš specifinės aplinkos ir nagrinėja unikalią socialinę tikrovę, kurioje gyvena ir veikia tyrimo dalyviai (Švedaitė- Saka-

³⁰ Pragmatiškumas – filosofinė tradicija, kuri mato realybę kaip taktišką ir neapibrėžtą, atvirą daugybei interpretacijų. Pragmatizmas numano, kad žmonės yra aktyvūs ir kūrybiški. Šioje filosofijoje laikoma, kad praktiški veiksmai sprendžiant problemas turi prasmę, kad per veiksmus žmonės pažįsta pasaulį. Faktai ir vertybės matomi kaip susieti o ne atskiri, o realybė – reliatyvistinė ir laikina.

lauskaitė, 2019). Pragmatiškumo aspektas yra tame, kad atkreipiamas dėmesys į dalyvių kalbą – kokie terminai laikomi savaime suprantamais, kuo remiantis jie formuojami ir pan. (Morse ir kt., 2016). Interpretacinė paradigma leidžia priimti žmonių patirtis kaip tikras, nekvestionuojant jų tikrumo. Visa tai skatina demonstruoti žmogiškąsias tyrėjo savybes – pagarbą, empatiją bei kiek galima didesnę įėjimą į tiriamą fenomeną iš vidaus, siekiant perteikti jų ir savo išgyvenimus, susijusius su šiuo fenomenu.

Atsižvelgiant į ontologines ir epistemologines šio tyrimo prielaidas, kaip tinkama kokybinių tyrimų strategija pasirinkta KGT pagal Charmaz (2006; 2010; 2014). Kitos GT versijos atmetos dėl tyrėjos pasaulėžiūros ir šių versijų nuostatų neatitikimo, ypač dėl tyrėjo nešališkumo pozicijos ir objektyvistinės realybės sampratos. Konstruktyvistiniu požiūriu, tyrimo metu tyrėjas yra išorinis dalyvis duomenų atžvilgiu, tačiau jis taipogi yra vidinis atsirandančios teorijos dalyvis dėl sąveikų su duomenimis, kurios savo ruožtu įtakoja duomenų interpretavimą (Levers, 2013). Visi šie procesai yra veikiami tiriamojo reiškinio ir socialinių struktūrų. Charmaz (2006) šią poziciją aiškina tyrėjo, kaip ne *tabula rasa* buvimo supratimu, t. y. tyrėjas į tyrimo lauką ateina su savo pasaulio ir tiriamojo reiškinio supratimu ir tai veikia duomenų interpretavimą. Čia išankstinis tyrėjo žinojimas apie tiriamą reiškinį priimamas kaip tam tikras privalumas, galintis pagilinti bei išplėsti tiriamojo reiškinio analizę (Charmaz, 2014).

Kitas svarbus KGT versijos pasirinkimo argumentas – tiriamojo objekto savybės. Nors tyrimo objektas kito tyrimo eigoje, jo esmė išliko ta pati – tai priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo veiksmas, atsispindintis jų biografiniuose naratyvuose. Siekiant susidaryti išsamų tiriamojo reiškinio vaizdą, dėmesys kreipiamas į tapatumo kūrimo procesą, kontekstus bei patirtis – nuo gyvenimo pradžios iki dabartinio interviu momento. Charmaz (2014) siekia atsakyti į klausimą „kaip“, o ne „kodėl“ (klasikinė versija; A. Glaser). Suformuluoti šio tyrimo klausimai taip pat orientuoti į tiriamojo reiškinio atskleidimą bei veiksmą – kokia pagrindinė charakteristika atiskleidžia priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesų aspektuose: patyrimuose, prielaidose, kontekstuose, sąveikose su savimi ir kitais. Kokie yra tiriamąjį reiškinį formuojantys veiksniai. Vėlgį, nors tyrimo eigoje tyrimo klausimai kito, tačiau jų esmė liko panaši – siekiama atskleisti, atrasti pagrindinius priklausomų moterų tapatumo kūrimo procesų aspektus, bendrą charakteristiką, veiksnius. Šie tyrimo interesai taipogi sąlygojo KGT versijos pasirinkimą, kadangi būtent ši versija išskirtiną dėmesį skiria veiksmo dimensijai. Čia svarbus žinojimas, kaip tam tikrose aplinkybėse žmonės konstruoja prasmes, kas vyksta šių prasmų konstravimo procesuose (Charmaz, 2006). Kaip jau minėta, pabrėžiamas tyrėjo konstravimo vaidmuo, dirbant su duomenimis,

bei socialinių realybių įvairovė tiriamojo reiškinių atžvilgiu.

Galiausiai, KGT versija pasirinkta dėl pagrindinės šio tyrimo ambicijos – sugeneruotos grindžiamosios teorijos. Šiuo atžvilgiu visos GT versijos yra panašios – sukuriama empiriniais duomenimis pagrįsta teorija apie tiriamąjį reiškinį. Visgi, galima pastebėti skirtumus teorijos iškilimo ir pateikimo atžvilgiais. KGT versija pabrėžia aktyvų teorijos konstravimo pobūdį per tyrėjo sąveikas su duomenimis bei interpretacinį aspektą. Tuo metu kitos GT versijos pabrėžia tyrėjo nešališkumą, natūralų teorijos iškilimą iš duomenų (klasikinė versija; A. Glaser) bei įvairias technikas, skirtas teorijos generavimui (objektyvistinė versija; Corbin ir Strauss, 2008). Remiantis KGT, sukurta teorija yra suprantama ne kaip objektyvi tiesa apie tiriamąjį reiškinį, bet kaip tyrėjos siūloma interpretacija apie priklausomumą nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus. Ši interpretacija yra priklausoma nuo kontekstualių – laiko, vietos, kultūrinių ir socialinių veiksnių.

KGT versijos pasirinkimą iš dalies lėmė subjektyvūs argumentai – tyrėjos asmeninės savybės: tokios, kaip drąsa leisti į nežinomybę ir neapibrėžtumą, atvirumas naujoms patirtims bei empatiškumas. Šios savybės yra skatinamos ir laikomos svarbiomis, dirbant su KGT versija. Visi šie argumentai lėmė, kad tyrėja pasirinko būtent konstruktyvistinę GTM pagal Charmaz (2006; 2010; 2014).

Toliau aptariamos metodologinės šio tyrimo gairės, aprašomas biografinio naratyvinio interviu duomenų rinkimo būdas, pristatomas tyrimo dalyvių atrankos procesas ir tyrimo etika. Trumpai diskutuojamas tyrėjos (ne)šališkumo klausimas bei tapatumo kaita tyrimo metu.

2.1.1 Metodologinės tyrimo analizės gairės

GTM – tai sisteminis tyrimo būdas, kuriuo remiantis mokslinis žinojimas – teorija – konstruojama iš empirinių duomenų. Esminiai KGT kūrimo procesai lieka panašūs kaip ir kitų GT versijų: renkami pirminiai duomenys, jie transkribuojami, atliekamas pirminis³¹ ir fokusuotas kodavimas³², kuris dar laikomas konceptualizavimu, išskiriamos pagrindinės kategorijos, pereinama prie teorinio kodavimo, kuriami teoriniai konceptai, rašomos atmintinės (žr. 1 pav.). Visi šie GT analizės etapai yra glaudžiai susiję, persipynę

³¹ Pirminis kodavimas – tai ankstyvasis įsitraukimo į duomenis etapas. Jo metu formuojamas ryšys tarp duomenų rinkimo ir atsirandančios teorijos vystymo, o tai padeda suprasti ir paaiškinti šiuos duomenis. Per kodavimą apibrėžiama, kas vyksta duomenyse, ir pradeda apčiuopti, ką tai reiškia.

³² Procesas, kurio metu duomenys yra išskirstomi, apibrėžiami ir pavadinami, apie ką šie duomenys yra. GT kodai yra atsirandantys, jie atrandami, tyrėjui sąveikaujant su duomenimis. Kodavimo procesas gali nuvesti tyrėją į nenumatytas vietas ir tyrimo klausimus. GT tyrėjai seka tokiu duomenų vedimu.

nę, tai leidžia tyrėjui visiškai *panirti* į tyrimą bei jo duomenis, tapti jautresniam bei įgyti tolesnio duomenų rinkimo ir tyrinėjimo kryptį (Charmaz, 2010). Taip užtikrinamas empirinių duomenų analizės patikimumas (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Visgi, fokusuotam kodavimui Charmaz suteikia daugiausia dėmesio – tai antra didžiojo kodavimo fazė, kuri nuo pradinės skiriasi aukštesnių analitinių funkcijų reiklumu: tenka atsijoti, rūšiuoti, sintetinti ir analizuoti didelius kiekius duomenų, daryti atsakingus ir emancipuotus sprendimus - kurie pirminiai kodai turi daugiausia analitinės reikšmės duomenų kategorizavimui ir pan. Fokusuotas kodavimas padeda sutirštinti ir išryškinti tai, kas analizėje jau padaryta, parodo vykstančios analizės esmę.

Charmaz (2014) itin akcentuoja tyrėjo vaidmenį fokusuoto kodavimo metu – jo analitiškumą, gebėjimą pamatyti ir išlaikyti analitines kryptis visos analizės metu. Tyrėjo įžvalgos, kylančios pradinio kodavimo metu, yra svarbios – galinčios atvesti tyrėją į visiškai netikėtas, jaudinančias tyrimo perspektyvas, jei tik tyrėjas pasitelkia įžvalgas, geba matyti netiesiogines reikšmes tekste bei drįsta teigti savo unikalų požiūrį. Kaip ir visose kitose GT versijose, fokusuoto kodavimo metu itin aktualus išlieka nuolatinis duomenų lyginimo aspektas. Tik šis nuolat atliekamas veiksmas didina analizės krypties turėjimo pojūtį bei padeda išgryninti esmines analizės idėjas. Charmaz (2014) pabrėžia ir netikėtumo momentą („Aha, dabar aš suprantu!“), kuris gali pasireikšti įvairiuose analizės duomenyse, kuomet belyginant duomenis išryškėja slaptos duomenų reikšmės. Fokusuoto kodavimo jėga glūdi tyrėjo dėmesio sutelktume ir aktyvume, įsitraukiant į analizės procesą – tarpusavio sąveikavime su duomenimis ir veikime. Tad fokusuoto kodavimo metu daromi pagrįsti sprendimai analizei suteikia skeletą ar karkasą, o tyrėjui – didesnę pasitikėjimą savimi. Iš *panirimo* į duomenis etapo fokusuotas kodavimas pakelia į kitus analizės lygmenis. Taip iš duomenų gausos atsiranda analitinė forma bei kryptis, kuri toliau plėtojama tolesniais duomenimis ir analitinėmis procedūromis.

Kitas, analitiškai dar daugiau pažengęs kodavimo lygis, sekantis po fokusuoto kodavimo – tai teorinis kodavimas. Pagal Glaser (1978), šis terminas nurodo tokį konceptualizavimą, kuris susieja esminius kodus su tyrime kilusiomis hipotezėmis, kurios integruojamos teorijoje (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Šis kodavimo būdas neišvengia daugybės tyrėjų debatai: ar teorinis kodavimas yra dirbtinai pritaikomas, ar tai natūraliai atsirandantis procesas, lieka neaišku (Charmaz, 2014). Iš esmės, teorinis kodavimas padeda analitinius duomenis abstrahuoti aukštesniu lygmeniu. Charmaz (2014) teigia, kad teoriniai kodai atlieka integracinę analizės funkciją: suteikia formą fokusuotiems kodams, leidžia papasakoti rišlią analitinę istoriją, duoda teorinę kryptį. Tinkamai parinkti kodai gali suteikti darbui aštrų analitinį braižą. Priešingai, netinka-

mi kodai gali sugadinti analizę – padaryti ją nesuprantamą, atstumiančią skaitytojui. Be to, kaip ir kituose kodavimo lygmenyse – čia aktuali duomenų įstumimo jėgos grėsmė, jei tyrėjas pernelyg susižavi ar siekia atitikti mokslines tendencijas. Charmaz (2014) tai vadina dirbtiniu duomenų įstumu į „senas dėžutes“ (p. 153). Glaser rekomenduoja (1998; 2005) tokias teorinio kodavimo šeimas - vadinamus vienetus (angl. *unit*), skirtus kategorijoms pateikti: laipsnis, dimensija, sąveikos, pobūdis, pasekmės, kontekstas, sąlygos, kovariacijos, procesai, strategijos, tapatumo vienetas, reikšmės ir tikslai, priešybių poravimas, reprezentacija, spektras ir kt. Charmaz (2014) papildoma Glaser konceptualizavimo šeimų sąrašą – veiksmo, galios, tinklų, naratyvo ir biografijos vienetais, o suteikiant teorinį fundamentą ji skatina panaudoti simbolinio interaktyvumo jautrumą, nes tai padėtų integruoti dalyvių naratyvą.

Šio darbo GT apie priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimą kons-travimas prasidėjo nuo tiriamojo klausimo išsikėlimo. Atlikus šias užduotis, sekė bio-grafinio interviu pagrindinio klausimo suformulavimas. Surinkus pirminius duomenis, jie buvo iškart transkribuojami, atliekamas pirminis kodavimas. Reikia pasakyti, kad šis procesas nebuvo lengvas ir tolygus - pirminį kodavimą tyrėjai teko iš naujo atlikti net keletą kartų, kol šitas procesas tapo gerai įvaldytas ir pakankamai analitiškas. Tam itin pasitarnavo kokybinių tyrimų instituto supervizijos, bendras darbas su supervizore. Analizuojant pirminius duomenis, kodas buvo priskiriamas kiekvienam prasminiam vienetui (5 lentelė) pagal Charmaz (2010; 2014) rekomendacijas. Šio kodavimo metu išlaikomas atvirumas teorinių koncepcijų atžvilgiu: susilaikoma nuo teorinių įžvalgų, leidžiama duomenims patiems „kalbėti“. Atliekant pirminį kodavimą, susitelkiama į tekste vykstantį veiksmą, procesus, o siekiant išlikti kuo arčiau dalyvių dažnai naudojami *in vivo*³³ kodai (tekste žymimi pasviruoju šriftu, pateikiami kabutėse).

5 lentelė. Pirminis kodavimas (parafrazės; sudaryta autorės)

Interviu išrašas	Kodo nr.	Parafrazės
Manau, kad buvau planuota	1.	Savo istorijos pradžia: lauktas vaikas
Turėjau vyresnį brolių, penkiais metais vyresnį	2.	Vyresnis brolis – svarbi vaikystės figūra
Ir nežinau	3.	„ <i>Nežinau</i> “, ką pasakyti apie save
Gyvenau normalioje šeimoje [atsikrenkščia], pilnavertėje šeimoje, kaip pasakyt, abu tėvai	4.	„ <i>Normali ir pilnavertė</i> “ šeima: žvilgsnis į savo šeimą iš visuomeninės pozicijos

³³ Kodai, kuriuos tyrėjas pritaiko tiesiogiai iš duomenų. Tai gali būti tiek kasdienė kalba, kurią dalyviai naudoja, tiek pasakojantys pareiškimai, atrandami interviu metu.

Močiutė buvo	5.	Močiutės buvimo fakto pateikimas
Ir mylimas, mylimas lepinamas vaikas buvau	6.	Savęs kaip mylimos vaikystėje pabrėžimas: „ <i>Mylimas ir lepinamas vaikas</i> “
Jautėtės mylima šeimoje?	7.	
Ir dabar jaučiuosi, dar abudu tėvai gyvi	8.	Iki šiol jaučiasi artima su tėvais
Pauzė, <i>ką aš žinau?</i>	9.	Savojo žinojimo dilema: „ <i>Ką aš žinau?</i> “, „ <i>Nežinau</i> “
<i>Darželio nelankiau</i> , [atsikrenkščia]	10.	Darželio nelankymas: socialinio aktyvumo stoka?
Nes su močiute gyvenom kartu	11.	Buvimas su močiute: faktai <i>versus</i> jausmai
O mokykloj, mokykloj gerai sekėsi, gerai, pirmose klasėse iš viso pirmūnė buvau	12.	Mokykloje sekėsi gerai: „ <i>Iš viso pirmūnė</i> “
Nu šiaip visada gerai mokiausi	13.	Gera mokinė mokykloje
Niekada nebuvo problemų su manimi	14.	Problemų nekeliantis vaikas tėvams
<u>Iš viso, kaip tėvai sakė, niekada nebuvo problemų su manimi, labai geras, paklusnus vaikas buvau.</u>	15.	Patvirtina tėvų lūpomis: „ <i>Labai geras, paklusnus vaikas</i> “
Niekada jokių, rami visada	16.	Trumpa vaikystės refleksija ir paklusnaus vaiko prisiminimų „bazė“: emociškai apleisto vaiko „ištakos“?

Pastaba. Išrašuose fiksuojamos pauzės, balso intonacijos kaita, žymima neverbalinė raiška pokalbio metu. Šioje lentelėje pasvirasis teksto šriftas žymi sulėtintą dalyvės kalbą, pabrėžtas tekstas – pakeltą balso intonaciją. Detalios transkribavimo simbolių naudojimo gairės yra pridėtos 1 priede.

Sekančiame analizės etape pirminiai kodai jungiami į stambesnius prasminius vienetus – fokusuotus kodus ar konceptus³⁴. Toks duomenų konceptualizavimas yra esminis GTM principas, juo parodomas ryšys tarp empirikos ir, ja remiantis, kuriamos abstrakčios teorijos. Šis analitinis procesas vyksta sistemingai, ciklišku principu – duomenys lyginami tarpusavyje, nuolat judama pirmyn ir atgal. Fokusuoto kodavimo tikslas – atskleisti duomenyse glūdinčią problemos esmę, socialines sąveikas. Dėmesys atkreipiamas į veiksmą ir procesus, siekiama vartoti veiksmožodinius daiktavardžius (angl. *gerund*; lietuvių kalboje – tai žodžiai su priesaga - *imas*), atspindinčius tęstinį veiksmą, veiksmo tendencijas (6 lentelė).

6 lentelė. Fokusuotas kodavimas (konceptai)

	Pirminiai kodai	Konceptai	Išrašai iš atmintinės
1.	Savo istorijos pradžia: lauktas vaikas	Vaikystės prisiminimų amnezija: emociškai apleisto vaiko „ištakos“?	Kalbantis jaučiau, kad ši dalyvė retai kada pasakoja kitiems apie save, be to, ji tai atvirai pripažino pati pokalbio metu. Analizuojant pasakojimą, mane apima dvejopi jausmai: viena vertus, ši dalyvė itin akcentuoja, kad jos vaikystė buvo laiminga, o ji mylima. Tačiau, kita vertus, tai neatsispindi dalyvės tekste, ypač jos, suaugusios, emocijose pasaulyje. Kur dingsta tikroji dalyvės patirtis? Įdomu, kas šiai dalyvei yra tėvų meilė, kaip ji rodoma, reiškiamą?
2.	Vyresnis brolis – svarbi vaikystės figūra		
4.	„Normali ir pilnavertė“ šeima: žvilgsnis į savo šeimą iš visuomeninės pozicijos		
6.	Savęs kaip mylimos pabrėžimas: „ <i>mylimas ir lepinamas vaikas</i> “		
8.	Iki šiol jaučiasi artima su tėvais		
16.	Trumpa vaikystės refleksija ir paklusnaus vaiko prisiminimų „bazė“: emociškai apleisto vaiko „ištakos“?		

³⁴ Analitinės koncepcijos yra GT formavimo komponentai. Konceptai yra abstrakčios idėjos, paaiškinančios duomenis, turi apibūdinančias savybes ir ribas. GT tyrėjai konstruoja „šviežius“ konceptus iš induktyvių duomenų, tikrina ir vysto juos abdukcijos principu. Konstruktyvistams konceptai suteikia abstraktų studijuojamo reiškinio žinojimą, yra patalpinti sąlygose jų atsiradimo laike, vietoje, žmonėse ir aplinkybėse, tyrimo procese.

3.	„Nežinau“, ką pasakyti apie save	Savo vaikystės žinojimo praradimas: „Ką aš žinau?“	Po tokio – dalyvės, savęs kaip mylimo vaiko perteikimo - įdomu, kur dingo jos žinios apie save, užtikrintumas?
12.	Mokykloje sekėsi gerai: „Iš viso pirmūnė“	Buvimas „gera mergaitė“ – svarbiausias vaikystės akcentas	Buvimo „gera mergaitė“ motyvas jau nuskambėjo keliuose istorijose. Atrodo, kad būti „gera mergaitė“ reiškia būti tokia, kuri niekam netrukdo, neiko nereikalauja, nekelia jokių rūpesčių. Šis tėvų keliamas reikalavimas yra pagrindinis jų vaikų vaikystėje. Tai giliai įtvirtinta jų vaikystės santykių modeliuose, „įcementuota“. Atrodo, kad dalyvės iki šiol siekia likti tokiomis mergaitėmis.
13.	Gera mokinė mokykloje		
14.	Problemų nekeltantis vaikas tėvams		
15.	Patvirtina tėvų lūpomis: „Labai geras, paklusnus vaikas“		

Tradiciskai, pagal bendras GT kūrimo gaires, toliau seka ašininis kodavimas (Strauss ir Corbin, 1990; 1998). Ši analitinė procedūra padeda susieti kategorijas su subkategorijomis, išryškinti kategorijų savybes ir dimensijas bei išskirti vieną centrinę ašį, apie kurią sukasi visas ryšių tinklas. Tokiu būdu duomenys, kurie buvo iškonstruoti ir conceptualizuoti, dabar iš naujo jungiami į vieną bendrą visumą. Vieni tyrėjai mėgsta šią techninę procedūrą dėl aiškių analizės rėmų ir skaidrumo, kurį suteikia atsirandančių idėjų analitinė galia. Kiti ją kritikuoja dėl nenatūralaus, procedūrinio duomenų apdorojimo, kuris savo ruožtu suvaržo natūralų - iš duomenų išskylančią žinojimą (Urquhart, Lehmann ir Myers, 2010; Charmaz, 2010). Pati K. Charmaz (2014) ragina kūrybiškai pažvelgti į analizę, duomenų apdorojimą bei pateikimą. Ji pabrėžia kategorijų aprašomumo svarbą, vengia procedūrinio taikymo ir skatina laikytis natūraliai kylančių (angl. *emergent*) analitinių strategijų. Remiantis šiomis rekomendacijomis, šiame darbe atskleidžiamos pagrindinės kategorijos ir jų tarpusavio ryšiai, tyrėjos vertinami kaip svarbiausi ir iškilieji duomenų analizės elementai. Šio kodavimo metu jau pasitelkiamas teorinis kodavimas – atskleidžiami kategorijų tarpusavio ryšiai, jos jungiamos į viena bendresnę sistemą, išryškinama centrinė kategorija. Šiuo kodavimo metu įvesta „priklausomo tapatumo“ sąvoka, siekiant apibrėžti conceptualių kategorijų ypatumus. Priklausomas tapatumas panaudotas kaip sąvoka, nurodanti dalyvių sutrikusį, paskli-

dusį, frustruotą bei priklausymą kitiems orientuotą tapatumo jausmą. Teorinėje analizėje, atliktoje po duomenų analizės etapo, ši sąvoka sugretinama su difuzinio tapatumo sąvoka, kurios pagrindinis principas – ego sintezės stoka, neleidžianti palaikyti savojo tapatumo vientisumo ir tęstinumo. Sutrumpintas pirmosios kategorijos sudarymo pavyzdys pateikiamas žemiau (7 lentelė).

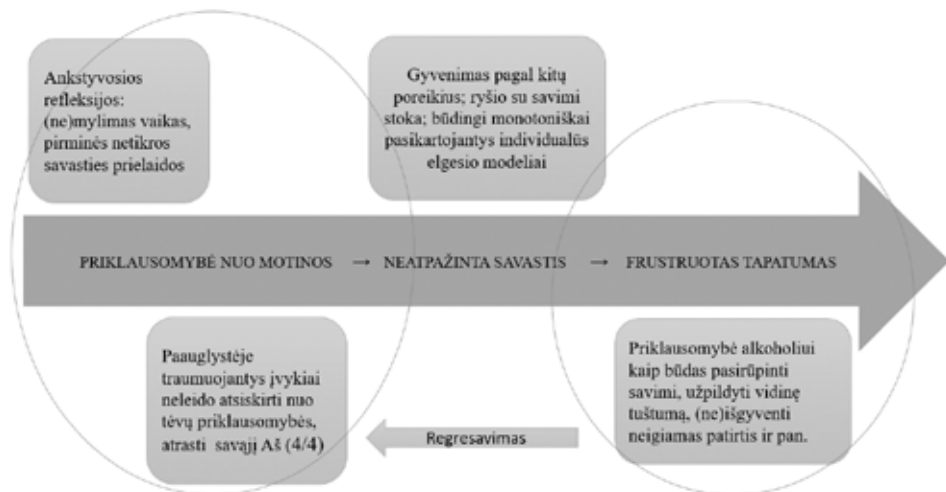
7 lentelė. Ašinis kodavimas (kategorijos)

Konceptai	Ašinio kodavimo kategorijos
Vaikystėje ties fizinio išlikimo riba: „ <i>Gaudavau tai ko reikia, kad išgyvenčiau</i> “	
Mama neleidžianti būti savimi: „ <i>Negalėjau rodyti jausmų, blogai jaustis, sakyti „aš“, atsiprašinėjimai dėl visko</i> “	
Slapta meilė mokytojoms kaip gelbėjimasis iš emocinės mirties gniaužtų	
Vaikystę užgožiantis rūpestis: „ <i>Kad nors mama negertų</i> “	Santykio su mama dinamika: priklausomo tapatumo šerdis
Gimus sesei, mamos vaidmenyje: „ <i>Jau mažiukę man reikėdavo prižiūrėt</i> “	
Emocinis atmetumas vaikystėje: „ <i>Tiesiog augi sau ir auk</i> “	
Išskirtinių galių ar tėvų įvertinimo poreikis? „ <i>Turėjau būti pati geriausia</i> “	
Prieraišumo sunkumų patyrimas: „ <i>Kaip pasimetęs peliukas, nežinau pas ką - mamą, močiutę ar dieduką?</i> “	
Savo ir mamos santykio apibūdinimas: „ <i>Neprijaukintas kačiukas</i> “	
Ankstyvas subrendimas: „ <i>Vaikas su senom smegenytėm</i> “	
Reikšmingas mamos perspektyvos vaikystėje nesupratimas: „ <i>Mama kažkokia nelaiminga</i> “	

Galutinis ir metodologinis tyrimo analizės tikslas yra sukurti savarankišką teoriją, galinčią paaiškinti surinktų duomenų esmę (Glaser ir Strauss, 1967; Corbin ir Strauss, 1990; Charmaz, 2012; 2014). GT siekiama ne empirikos aprašymo, bet jos konceptualizavimo – analitinės teorijos, kuri kategorizuoja ar aiškina procesus ar reiškinius (Bagdonaitė-Stelmokienė ir Žydzūnaitė, 2016). Metodologiškai GT leidžia sukurti dviejų tipų teorijas: konkrečias ir bendras (angl. *formal*). Pagrindinis skirtumas tarp šių teorijų remiasi abstrahavimo lygiu: bendrosios teorijos yra labiau generalizuotesnės, o konkrečiosios – siauresnės, glaudžiau susijusios su tiriamuoju objektu (Bagdonaitė-Stelmokienė ir Žydzūnaitė, 2016). Šiame darbe palaipsniui vis į aukštesnį lygį abstrahuojami tyrimo duomenys leido sukurti vidutinio lygmens konkrečią teoriją. Laikantis Charmaz (2010; 2014) pagrindinių metodologinių nuostatų – ši teorija yra interpretacinio pobūdžio, ji nepretenduoja į vienos objektyvios realybės atvaizdavimą.

Atmintinių rašymas laikomas kertiniu – komunikaciją tarp duomenų ir tyrimo, jungiančiu žingsniu. Tai yra dar vienas GTM ypatumas, skiriantis nuo kitų kokybinių tyrimų metodologijos. Anot Charmaz (2014), atmintinių rašymas bei šioje erdvėje vykstantys apmąstymai suteikia analizei indukcinį pagrindą. Šiame darbe atmintinės buvo rašomos nuo pat pirmųjų analizės procesų. Jose nugulė pirmieji tyrimo analizės metu kilę pastebėjimai, įžvalgos, tyrėjos potyriai. Pasak Charmaz (2014), atmintinėse gimstančių idėjų, minčių ir nuomonių rašymas visos duomenų analizės metu atlieka kelis svarbius vaidmenis: a) nematomą padaro matomu, b) skatina mąstymo procesus rašymo metu, c) daro darbą konkretų ir suvaldomą, d) suteikia erdvę, kurioje galima įsitraukti tiek į savo idėjų vystymą, tiek į kritišką refleksiją, e) leidžia sustoti ir suturėti svarbiausius tyrimo momentus. Duomenų analizės metu, siekiant užrašyti kiekvieną į galvą atėjusią idėją, atmintinės buvo rašomos visur: ant popieriaus lapų, lapelių, telefono užrašuose, kompiuterio dokumentuose. Taipogi buvo braižomos įvairios schemas, padedančios suvokti duomenyse vykstančius procesus ir pan. Viena iš tokių preliminarių diagramų buvo sudaryta ir pateikta doktorantūros komisijai III kurse disertacinio darbo pristatymo metu (3 pav.) Visos atmintinės buvo nuolat peržiūrimos kūrybinio proceso metu.

3 pav. Ankstyvoji atmintinė: preliminarus empirinių duomenų organizavimas schematiškai

Kitas, labiau subjektyvus turinys, nugulęs atmintinėse – analizės metu tyrėją lydėję jausmai, refleksijos apie juos bei sapnai, jų turinys, asociacijos apie sapnus. Sapnų analizė ir interpretacija vyko psichoterapiniame kontekste nuo pat duomenų rinkimo pradžios. Analitiniam darbui įsibėgėjus, disertacija sapnuose reikšdavosi kūdikio ar nėštumo simboliu, o tyrėjos ryšys su disertacija – kūdikio maitinimu krūtimi. Disertacijos rašymo baigimo etapai sapnuose reikšdavosi nėštumu, per kurį buvo galima matyti vaisiaus kontūrus – disertacijos formą. Sapnai, kaip emocinio pasaulio atspindys – buvo tarsi dar viena priemonė, padedanti geriau suprasti tyrėjos santykį su tyrimo analize, jos kryptį, vystymosi etapus. Šie subjektyvūs tyrėjos aspektai toliau tekste integruojami įvairiuose tyrimo procesuose. Tyrėjos praleisto laiko ir subjektyvių patirčių atspindys analizėje daro darbą integralų, detalų, turintį grožinės literatūros bruožų. Tai itin rekomenduojama šios metodologijos šalininkų (Charmaz, 2001; Charmaz ir Mitchell, 2001; Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017). Tad įvairiausių aspektų, susijusių su tyrimu ir jo medžiaga, registravimas atmintinėse daugiau ar mažiau vyko visą tyrimo analizės procesą. Pirmosios atmintinės pavyzdys pateikiamas 4 paveikslėlyje.

4 pav. Pirmosios atmintinės pavyzdys

Pirmoji atmintinė: mamos vieta pasakojimuose

Bekoduojuant pirmuosius interviu, tampa akivaizdu, jog tyrimo dalyvių gyvenimo istorijose esminė tema sukasi apie bandymą alkoholiu užpildyti vidinę tuštumą. Tas esminis poreikis itin akivaizdus dalyvių detaliuose alkoholio vartojimo scenų pasakojimuose. Kol kas kaip stebėtojai iš išorės taip pat matyti, kad ši tema tamptariai susijusi su santykiais su mama bei artimais santykiais suaugusiojo amžiuje. Bekoduojuant trečią gyvenimo istoriją, atsiranda pastebėjimai, kad dalyvių savęs koncepcija stipriai siejasi su motinos gyvenimais. Čia pastebėjau kelias tendencijas: arba mama žavimasi ir idealizuojama, arba mama buvo kančios šaltinis, arba apie mamą mažai reflektuojama. Pirmuoju atveju dalyvė pasižymi labai panašiu gyvenimo būdu kaip mama, antruoju – dalyvė paskendusi nelaimingos vaikystės patirtyse, savo asmeninėje tragedijoje, trečiuoju – dalyvė itin mažai kalba apie motiną ir jaučia vidinę tuštumą.

Įrašas apie sapną:

Sapnuoju, kad einu per vandens telkinį tarsi per kokį paviršių. Matau, kad tas vanduo po manimi tokios sodrios žalios spalvos su įvairiais atspalviais. Ta žalia spalva tokia ryški - švytinti, tas vanduo atrodo kaip „gyvas. Aš einu per tą vandenį, galėdama nenuskęsti. Man šis gyvas vanduo asocijuojasi su empiriniais duomenimis – jie gyvi, tikri, „gyvenantys“ kaip tas vanduo. Šiuo metu aš pradėdau pirminį duomenų kodavimo procesą ir ketinu „pasinerti“ į duomenis.

2.1.2 Tyrimo dalyvės

Tyrimo dalyvės buvo atrenkamos teorinės atrankos būdu. Pastangos buvo dedamos pasiekti tą tyrimo dalyvių grupę, kuri tyrimo metu suteiktų informacijos, leidžiančios nuodugniai suformuoti teoriją apie nagrinėjamą reiškinį – priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus biografiniuose naratyvuose. Tyrimo dalyvėmis buvo moterys, kurios identifikuoja save kaip priklausomas nuo alkoholio. Šiuo atveju tyrėja vengė pasitelkti priklausomybę objektyvizuojančių testų naudojimą ar kitų diagnostinių priemonių taikymo dėl keleto priežasčių. Pirma, siekiant išvengti galios ar ekspertės pozicijos, kuri verstų dalyves pasijausti psichologiškai marginalizuotomis. Antra, remiantis interpretaciniu požiūriu, pakanka tikėti dalyvių patirtimis, jų buvimo priklausomomis potyriais. Visgi, pagrindiniu kriterijumi, nurodančiu priklausomybės pasireiškimą, tyrėja laikė - kontrolės praradimą, t. y. negalėjimą valdyti

alkoholio vartojimo intensyvumo, kiekio ir dažnumo. Šis kriterijus buvo svarbus, atskiriant problemiškaai vartojančias alkoholi moteris nuo turinčių priklausomybę.

Tyrimo buvo apsistota ties dešimt tyrimo dalyvių dėl keletos aspektų. Pirmia, nauji interviu su dalyvėmis nebesuteikė tyrimui jokių naujų duomenų ar informacijos – t. y. išskylančių konceptų. Tai suponavo teorinį išbaigtumą ar „prisitotinimą“³⁵. Antra, tyrimas, atliktas su dešimt dalyvių, leido tyrėjai optimaliai panaudoti ir komfortiškaai dirbti su duomenimis. Trečia, GTM atranka – teorinė, orientuota į tiriamojo reiškinio atskleidimą, o ne duomenų reprezentatyvumą (Žydzūnaitė, 2006).

Dalyvės buvo kviečiamos dalyvauti tyrimo dviem būdais: a) per specialų kvietimą, paskelbtą socialinių tinklų platformoje (Fenomenologinių tyrimų institutas; internetinė prieiga: Fenomenologinių tyrimų institutas | Facebook), suburiančioje tiek tyrėjus, tiek psichologus, tiek visus bendruomenės narius (skelbimas pridedamas 2 priede); b) klinikinėje aplinkoje, tiesiogiai kreipiantis į nuo alkoholio priklausomas moteris, kurios siekia pagalbos. Šiuo atveju, tyrėja, dirbanti medicinos psichologe, apie vykdomą mokslinį tyrimą ir galimybę dalyvauti jame informavo moteris³⁶, kurios kreipėsi pagalbos dėl priklausomybės nuo alkoholio gydymo. Klientės galėjo laisvai nuspręsti - ar nori dalyvauti tyrimo, ar ne. Penkios moterys sutiko, trys atsisakė dalyvauti tyrimo. Kitos penkios dalyvės atsiliepė pagal skelbimą, jos pačios susisieki su tyrėja telefonu. Viena moteris, norėjusi dalyvauti tyrimo, neatitiko pagrindinio priklausomybės alkoholiui kriterijaus – kontrolės praradimo. Su visomis moterimis, kurios sutiko dalyvauti tyrimo, buvo susitarta dėl interviu vietos ir laiko pagal jų galimybes. Prieš įrašant interviu, dalyvės buvo trumpai supažindintos su tyrimo tema bei moksline nauda, duodama pasirašyti informuoto sutikimo forma.

Kriterijai, pagal kuriuos tyrimo dalyvės buvo kviečiamos dalyvauti tyrimo, buvo nustatyti, remiantis metodologinėmis GT gairėmis – skirtingų ir panašių atvejų įtraukimu, siekiant sukurti induktyviai grindžiamą teoriją ir empiriškai prisotinti atskirus tiriamojo reiškinio aspektus. Pagal šį principą buvo ieškoma dalyvių, turinčių tiek **homogeniškų kriterijų** – moteriška lytis, pripažįsta esanti priklausoma nuo alkoholio, t. y. nekontroliuoja alkoholio vartojimo intensyvumo, šiuo metu visai nevartoja alkoholio, ne mažiau kaip 2 mėn.; tiek **heterogeniškų kriterijų** – amžius (nuo 20 iki 60

³⁵ Teorinis prisotinimas yra dar vienas specifinis GT terminas, nurodantis tokį analizės etapą, kuriame nauji duomenys nebesuteikia naujų teorinių įžvalgų ar savybių apie atsirandančią grindžiamą teoriją.

³⁶ Visų pirma, privačios gydymo įstaigos sutikimas buvo gautas, prieš pasiūlant klientėms dalyvauti tyrimo.

m.), priklausomybės trukmė (nuo 1 m.), šeiminė padėtis (netekėjusi, bevaikė, augina vaikus, išsituokusi), išsilavinimas ir profesinis statusas (studentė, bedarbė, dirbanti), gydymo patirtis (jokios, AA bendruomenė, psichologas).

Tyrime dalyvavo 10 tyrimo dalyvių. Tyrimas vyko Lietuvos sostinėje Vilniuje nuo 2018 m. lapkričio iki 2019 m. liepos mėnesio. Interviu vyko dalyvėms tinkamu laiku, jaukioje klinikinėje aplinkoje. Prieš interviu dalyvės buvo informuojamos apie konfidencialumą ir jų teises palikti tyrimą. Kiekvienas interviu buvo įrašomas į diktofoną. Visi interviu vyko gan sklandžiai. Vieną interviu teko trumpam nutraukti dėl dalyvės emocinio susijaudinimo ir išreikšto pageidavimo neįrašinėti šių išgyvenimų interviu metu. Ši medžiaga buvo reflektuojama atmintinėse, įtraukiama į duomenų analizės procesus. Visos dalyvės buvo gan atviros ir nuoširdžios, atsakingai atsižvelgė į tyrimą ir dalyvavimą jame, noriai dalijosi įvairiomis savo patirtimis. Buvo matyti, kad savo dalyvavimu jos siekė padėti tiek sau - bandant išsikalbėti ir geriau suvokti save, tiek kitoms nuo priklausomybės alkoholiui kenčiančioms moterims. Dar vienas svarbus pastebėjimas - dalyvėms būdinga savojo nereikšmingumo nuostata, išreiškiamą iki interviu, dvejojimas savosios istorijos tinkamumu. Ši tendencija buvo būdinga kone visoms tyrime dalyvavusioms moterims. Tai irgi buvo vertinama kaip svarbi tyrimo analizės dalis. Interviu pabaigoje kelios dalyvės apeliavo į visuomenės apilaidumą priklausomybės alkoholiui atžvilgiu ir stereotipų vyravimą („*tas toksai, kad / tas, kad tu geri / ir alkoholizmo nieks nemato. Nu mato, ir čia nieks visuomenėj nenori tuo užsimit ir susirūpint... ir kalbėt, kad yra tokia problema, dabar taip kalbama, kad jos nėra, tiesiog, kad / kažkoks ten kaime prasigėrė, kad kaime žmonės prasigeria, asocialios, sakykim, šeimos, sakau, kad yra problema ir neasocialiose šeimose*“ Jurgita). Iki interviu dalyvėms buvo siūloma arbatos, kavos ar vandens stiklinė. Baigus interviu ir išjungus diktofoną, kelios dalyvės tęsė pokalbį, atverdamos daugiau subtilių savo išgyvenimo detalių, kurios jų sutikimu dar „šviežios“ iš karto buvo rašomos atmintinėse.

Siekiant užtikrinti dalyvių konfidencialumą ir anonimiškumą, vardai ir kita identifikavimo informacija buvo pakeista. Šie tyrimo dalyvėms svarbūs aspektai buvo aptarti tyrimo pradžioje (tyrimo interviu gairės 3 priede). Tyrimo dalyvių demografiniai duomenys ir interviu laikas pateikiami žemiau (8 lentelė). Tyrimo dalyvių privatumas buvo užtikrinamas, saugant interviu medžiagą nuo trečiųjų asmenų.

8 lentelė. Demografiniai ir interviu trukmės duomenys

Dalyvės	Amžius (metai)	Šeiminė padėtis (vaikai)	Išsilavinimas	Priklausomybės trukmė (metai)	Interviu laikas	Gydymosi patirtis
Rasa	41	Ištekėjusi (3)	Aukštasis neuniversitetinis	1	1 h 07 min	Psichologo konsultacijos
Jurgita	33	Vieniša (-)	Aukštasis neuniversitetinis	1	1 h 05 min	Psichologo konsultacijos
Ugnė	35	Ištekėjusi (3)	Mokslų daktarė	1	1 h 43 min	Psichologo konsultacijos
Regina	57	Ištekėjusi (2)	Aukštasis	12	1 h 14 min	Medikamentinis gydymas
Ineta	25	Vieniša (-)	Aukštasis neuniversitetinis	3	1 h 25 min	Neturi
Laima	26	Ištekėjusi (-)	Aukštasis	6	1 h 11 min	Psichologo konsultacijos
Aistė	33	Ištekėjusi (1)	Aukštasis	1	57 min	Psichologo konsultacijos
Daiva	47	Išsituokusi (2)	Aukštasis	16	1 h 07 min	Reabilitacinė bendruomenė
Justė	64	Išsituokusi (2)	Aukštasis	2	59 min	Psichologo konsultacijos
Gitana	30	Išsituokusi (1)	Aukštasis	3	56 min	Psichologo konsultacijos

2.1.3 Duomenų rinkimas: biografinis naratyvinis interviu

Šiame tyrime duomenys buvo renkami, pasitelkiant biografinį naratyvinį interviu (Fisher-Rosenthal ir Rosenthal, 1997; Schutze, 1983; 2007). Tai reiškia, kad tyrimo duomenys renkami, išklausančiam asmens biografijos naratyvą interviu forma, kurio

turinys – asmens pasakojimas (angl. *narrative*) apie savo gyvenimą. Pagrindinis šio duomenų rinkimo būdo elementas – paties pašnekovo kuriama pasakojimo aktualumo struktūra, atskleidžianti centrinius pasakojimo „mazgus“. Pagrindinė tyrėjo užduotis – pateikti klausimą su prašymu papasakoti savo gyvenimo istoriją, empatiškai ir atidžiai jos klausytis nepertraukinėjant pasakotojo, vienok, skatinti pasakojimą neverbaliomis ir parakalbinėmis išraiškomis, rodančiomis interesą ir dėmesį. Svarbu, kad tyrėjas išlauktų pasakojimo pabaigos pagal pašnekovo nuožiūrą, tuomet, antroje pokalbio dalyje, užduodami papildomi klausimai biografinėmis temomis, kurios jau paminėtos pasakojime. Galutiniame pasakojimo etape tyrėjas gali užduoti motyvacinius - „kodėl“ ar labiau atvirus klausimus bei pasiteirauti, galbūt yra kažkas svarbaus, ko pašnekovas nepateikė apie save (Rosenthal, 1993).

Didžiausias biografinio naratyvinio interviu privalumas – spontaniškas, nesusplanuotas, t. y. neparuoštas pasakojimo fenomenas. Toks interviu pobūdis skatina tyrimo dalyvius pateikti išsamų, spontanišką pasakojimą apie asmeninį įsitraukimą į gyvenimo įvykius, atitinkamas patirtis tam tikrų temų srityse (Schutze, 2007). Teorinė biografinio naratyvinio interviu technika yra paremta nuostata, kad biografinės asmens savireprezentacijos yra įtinkinamiausios, naudojant pasakojimą kaip teksto formą, skirtą perteikti įvykius, kuriuos tas asmuo patyrė (Fischer-Rosenthal and Rosenthal, 1997). Pats poreikis pasakoti naratyvą stimuliuoja pasakojimą tarpasmeninėje interviu situacijos sąveikoje, tačiau jo turinys nėra kontroliuojamas šios situacijos. Atvirkščiai, tarpasmeninė tyrėjo ir dalyvio sąveika yra kontroliuojama dalyvio patirčių turiniu ir struktūra. Kalbine nuostata būtini pasakojimo elementai yra aktyvuojami pasakojimo srauto pagalba. Išskiriami tokie pagrindiniai biografinio naratyvo elementai: a) spaudimas kondensuoti informaciją, b) spaudimas detalizuoti bei c) spaudimas uždaryti tekstą (Schutze, 1983). Spaudimas kondensuoti nurodo, kad pasakotojas negali papasakoti visko ir privalo pasakoti tik tai, kas yra susiję ir turi bendrą pasakojimo reikšmę. Ši susijusių įvykių atranka vyksta pačio pasakojimo metu, tuo pačiu, suteikiant joms reikšmę ir moralą. Spaudimas detalizuoti susijęs su pasakotojo įsipareigojimu susieti savo gyvenimo įvykius vieną su kitu ir taip sudaryti įvykių grandinę, kuri pasakojime sujungiama laikine, priežastine, baigtinumo ir kitomis prasmėmis. Spaudimas uždaryti tekstą kreipia pasakotoją užbaigti epizodą ar tarpasmeninę situaciją ar gyvenimo skyrių. Kitaip sakant, uždaryti įterptus patirties modelius. Patirtys, apie kurias dalyviams sunku kalbėti, kurios yra psichologiškai skausmingos – pasakojime vengiamos. Jos atsiduria pasakojimo fono konstrukcijose, išplečiant argumentavimą ar konkrečius

įvykius. Spontaniškai kuriamo naratyvo metu šie pagrindiniai pasakojimo principai nuolat konkuruoja, tokiu būdu palaikydami pasakojimą su jam būdingais specifiniais bruožais.

KGT leidžia tyrėjui pačiam sąmoningai pasirinkti duomenų rinkimo būdus, kurie padės atsakyti į tyrimo klausimus (Charmaz, 2014). Duomenų rinkimo būdas yra svarbus tiriamojo fenomeno atskleidimui, supratimui ir įprasminimui. Biografinio naratyvinio interviu pasirinkimą lėmė tai, kad tyrėja nagrinėjo tapatumo kūrimo procesą, tad svarbus buvo pasakojimo tęstinumas ir nuoseklumas, įvairios detalės. Biografiniuose tyrimuose biografijos pasakojimas yra identiškas tapatumo fenomenai, kuris atskleidžiamas per asmens tęstinumo ir rišlumo kūrimą įvykių kaitoje (Apitzsch ir Siouti, 2007). Šis duomenų rinkimo būdas itin tinkamas, kai siekiama analizuoti socialinę fenomeną kaip konstruojamą, apčiuopiamą procesą: tai yra analitinė proceso procedūra, suteikianti socialinių įvykių genezės idėją bei fiksuojanti socialinę realybę iš kenčiančių asmenų perspektyvos (Schutze 1983; cit. Apitzsch ir Siouti, 2007).

Atliekant biografinius naratyvinius interviu, pradžioje dalyvėms buvo užduodamas pagrindinis prašymas: „*Prašau papasakoti savo gyvenimo istoriją nuo tada, kai buvote mažas vaikas iki šių dienų*“. Toliau tyrėja perėmė aktyvios klausytojos poziciją, stengėsi nepertraukinėti dalyvių, tačiau papildomais klausimais skatino išlaikyti dalyvių istorijų pasakojimų chronologiškumą ir pagrindinę pasakotojo liniją.

2.1.4 Tyrimo etika

Šiame darbe tyrėja yra dualioje – tyrėjos ir tuo pačiu dalyvių psichologės pozicijoje. Todėl šioje vietoje itin svarbu aptarti tiek teigiamas, tiek neigiamas tokios situacijos puses. Savo kaip psichologės klientų įtraukimas į mokslinį tyrimą gali turėti tiek teigiamą, tiek neigiamą potekstę. Vieni tyrėjai tokią sveikatos specialisto – tyrėjo poziciją skatina dėl didesnio praktikos ir mokslo susietumo galimybės (Goldfried ir Marvin, 2010; Yanos ir Ziedonis, 2006; Petronytė-Kvedaruskienė, 2018). Kiti autoriai (Sales ir Folkman, 2000), priešingai, kalba apie galimą dalyvių išnaudojimą bei iškreiptą tokio santykio pobūdį – jų perkeliama vertinimo baimę, siekius pateisinti tyrėjos lūkesčius. Kita galima grėsmė slypi tame, kad tyrėjas, pernelyg stipriai tapatindamasis su specifine tyrimo imtimi ar gydymo sistema – gali tapti pernelyg šališkas, o tai gali įtakoti prasčiau mokslinės tyrimo vertės kainą. Svarbų vaidmenį dualioje sveikatos specialisto – tyrėjo rolėje užima tyrėjo gebėjimas varijuoti tarp skirtingų vaidmenų, sąmoningumas, nesirenkant sau patogesnio ar labiau pažįstamo vaidmens būdo. Diskutuojama, kad

tyrėjui būtina turėti aiškų moralinį tapatumą ar integruotą tapatumą (Yanos ir Ziedonis, 2006), o tai reiškia – aiškiai žinoti savo etinę atsakomybę tiek prieš tyrimo dalyves, tiek prieš visuomenę apskritai. Integruotas tapatumas užtikrina subalansuotą santykį tarp mokslo ir praktikos, harmoningą, o ne konfliktišką geradariškumo ir mokslinio integralumo egzistavimą.

Ruošdamasi duomenų rinkimo etapui ir siekdama kelti savo kaip tyrėjos kompetencijas bei išvengti galimų etikos keblumų, tyrimo metu tyrėja lankė Fenomenologinio instituto vykdomus giluminio interviu mokymus. Taipogi buvo pasitelkiamos Charmaz (2014) intensyvios apklausos (angl. *intensive interviewing*) rekomendacijos: atvirų klausimų naudojimas; dėmesio sutelktumas ties dalyvių perspektyva; sekimas paskui užuominas ar tiesiogiai nereiškiamą požiūrį. Pagrindinė tyrėjos užduotis interviu metu buvo dalyvių pasakojimai. Jų metu tyrėja visą dėmesį atidavė dalyvėms – jų klausėsi ir iš jų mokėsi (Charmaz, 2014).

Siekiant išvengti įvairiausių keblumų, interviu metu tyrėjos pastangos buvo kreipiamos į lygiaverčio santykio kūrimą, kuriame dalyvės galėtų jaustis savo patirties ekspertėmis. Tai buvo pabrėžiama kiekvieno interviu metu. Taipogi interviu metu tyrėja reiškė pagarbą dalyvių perteikiamoms patirtims ir prasmėms, jų gyvenimo požiūriui ir pasirinkimams, tokiu būdu sukurdamą nevertinančią, nesmerkiančią ir priimančią aplinką. Pagarbus santykis su tyrimo dalyviais ir tyrėjos sąmoningumas etiniais klausimais – svarbi tyrimo dalis (Charmaz, 2006), kuri buvo reflektuojama atmintinėse. Dar vienas svarbus etikos užtikrinimo principas – psichinės įtampos mažinimas tyrimo metu (Bagdonaitė – Stelmokienė, 2020). Šiam aspektui užtikrinti tyrėja nuolat domėjosi dalyvių emocijų būseną, jų galėjimu tęsti pokalbį, saugumu kalbėti jautriais klausimais. Be to, iki interviu tyrimo dalyvės buvo perspėtos apie jų teisę neatsakyti į joms nepatogius klausimus ar nutraukti pokalbį bet kuriuo metu. Po interviu dėmesys buvo atkreipiamas į dalyvių emocijų būseną, pagal individualų poreikį skiriama laiko reflektuoti kylančius jausmus. Visgi, reikia pasakyti, jog interviu su dalyvėmis nebuvo emociškai reiklūs dėl priklausomoms nuo alkoholio moterims būdingos pagrindinės savybės – nemokėjimu dalintis savais sunkumais. Vienas interviu buvo emociškai jautrus dėl dalyvės sunkumo kalbėti apie save – ilgų pauzių, atsakymų neturėjimo. Šiame interviu tyrėja dėjo visas pastangas sukurti dalyvę priimančią ir palaikančią emocijų atmosferą. Visų interviu metu tyrėja siekė būti geranoriška, nesuteikti tyrimo dalyvėms jokios žalos, nuolat laikytis etikos taisyklių. Į interviu pokalbį buvo žiūrima atsakingai – ruošiamasi iš anksto, nepaskubomis, skiriant tiek savo laiko, kiek dalyvėms būtina.

2.1.5 Tyrėjos (ne)šališkumo dilema

Kaip jau anksčiau minėta, ateiti į tyrimo lauką su kuo mažiau išankstinių nusistatymų, išlikti jautriems gaunamiems duomenims ir nevertinti jų, remiantis tam tikromis pasirinktomis teorijomis ar iškeltomis hipotezėmis – GTM tyrėjams gan įprastas ir pažįstamas reikalavimas (Clarke, 2005, Mills, Bonner ir Francis, 2006). Tokiomis GTM nuostatomis siekiama išlaikyti tyrėjo nešališkumą bei būsimo tyrimo skaidrumą ir autentiškumą. Visgi, šios GTM nuostatos vis garsiau kritikuojamos tyrėjų (Conlon ir kt., 2015; Foley ir Timonen, 2015; Žydzūnaitė, 2006) dėl neišvengiamos būtinybės susipažinti su aktualia literatūra iki tyrimo: identifikuojant tyrimo sritį, pagrindžiant tyrimo klausimus, rengiant projektą bei siekiant finansavimo. Be to, kiti autoriai teigia, jog įsigilinimas į tiriamo reiškinių dabartinį mokslinį statusą yra labiau naudingas ir produktyvus (Dunne, 2011; Hallberg, 2010), jei tik tyrėjas geba likti atviru gautiems duomenims ir neverčia duomenis dirbtinai „išsprauti“ į teorines sampratas (Timonen, Foley ir Conlon, 2018). Šiam GTM diktatui taipogi prieštarauja Charmaz (2014): tokį atėjimą į tyrimo lauką ji laiko pačiu savaime išankstiniu nusistatymu. Anot jos, tokia pozicija – tai puikus, vengimo gilintis į savo fundamentalias išankstines nuostatas, būdas: ką tyrėjai laiko savaime suprantamu apie save, situaciją ir pasaulį (Charmaz, 2014). Pasak Charmaz (2006), būti „švariu lapu“, ateinant į tyrimo lauką, nėra įmanoma, nes tyrėjas turi savo pasaulėžiūrą, patirtį, istoriją, o tai neišvengiamai veikia jo subjektyvumą. Ši autorė labiau pabrėžia empatiją, kuri būtina, siekiant pažinti tyrimo dalyvių patirtis ir suteikti joms prasmę. Tokiu būdu empatija gali padėti sukonstruoti bendrą suvokimą ar žinojimą apie tiriamą reiškinį, neatskiriant savosios patirties (Charmaz, 2012).

Kalbant apie šį tyrimą bei šios tyrėjos nešališkumą tiriamam reiškiniui, natūraliai kyla klausimas: ar šio darbo autorei, daugelį metų paskyrusiai studijoms ir darbui priklausomybių sferoje, įmanoma visiškai atsiriboti nuo sukauptų žinių, ruošiant tyrimą ar tyrimo metu? Greičiausiai nelabai. Paties tyrimo projekto paruošimas, stojant į doktorantūros studijas, nesudarė didelių sunkumų. Nemažą reikšmę tam turėjo tyrimų šioje srityje stoka bei socialinės prieigos tyrimų dominavimas. Priklausomybės reiškinio pažinimas daugiau iš psichiatrinės/medicininės pusės bei teorinės literatūros skaitymo atidėjimas iki pat tyrimo analizės pabaigos taipogi reikšmingai prisidėjo prie naujos – dalyvių patirtimis pagrįstos, teorijos iškilimo.

Visgi, verta paminėti teigiamą šališkumo tyrimo temai aspektą. Ilgametis domėjimasis priklausomybės fenomenu bei simpatija šiai mokslinei sferai pasitarnavo tiek

teoriniu jautrumu³⁷ (Bryant, 2002), tiek kantrybe ir ištverme ilgame ir varginančiame GT kūrimo procese (Švedaitė-Sakalauskaitė, 2019). Pasak Charmaz (2014), rizika paženkti tyrimui savuoju išankstiniu žinojimu labiausiai gresia tuomet, kai tyrėjas neigia tokį žinojimą. Ji labiau išvelgia teigiamą savojo išankstinio žinojimo pusę duomenų analizei. Anot šios autorės, artimas tiriamo fenomeno pažinimas - būtina geros analizės sąlyga. Tai apima ne tik gilesnį pažinimą tų žmonių, kurie susiduria su šiuo fenomenu, bet ir geresnį supratimo lygį - pramušantį tai, kas lieka neatskleista ir neįvardinta pasakojimuose (Charmaz, 2014).

2.1.6 Tyrėjos tapatumo kaita

Nors tyrėjos subjektyvumas - vienas svarbiausių gero kokybinio darbo kriterijų, tačiau tai tuo pačiu ir vienas didžiausių tyrimo iššūkių. Būti vidiniu duomenų dalyviu (angl. *insider*) ir išlaikyti objektyvumą (angl. *outsider*) - nelengva užduotis tyrėjui. Ji neišvengiamai susijusi su vidiniais tyrėjo išgyvenimais ir pokyčiais (Palaganas ir kt., 2017; cit. Bagdonaitė – Stelmokienė, 2020), kuriuos verta aptarti.

Priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo tematikos nagrinėjimas buvo neišvengiamai susijęs su mano pačios - kaip tyrėjos ir kaip moters tapatumo pokyčiais. Į tyrimo lauką žengiau gan drąsiai, nusiteikusi atskleisti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus, atskleidžiamus jų pasakojimuose. Iki tyrimo pradžios priklausomos nuo alkoholio moterys man visada atrodė nuskriausta, engiama, atstumta visuomenės dalis. Bandžiau suvokti ir atrasti atsakymus, „kodėl taip yra?“ Galbūt tikėjaisi atrasti išorines šio reiškinio priežastis – „kaltuosius“. Pradėjusi dirbti su duomenimis, iš pradžių vengiau pastebėti pačių dalyvių pasyvumą ir atsakomybės vengimą, kuriant savąjį tapatumą. Kai kuriose vietose norėjosi pateisinti dalyves, atrodė, kad tai aplinka kalta dėl jų apleistumo. Šių vengtinų tyrimo analizės aspektų taipogi nepastebėjau savyje. Tik paraleliai vykstantis psichoterapinis darbas padėjo man pamatyti ir suvokti savo šešėlines puses, o tada ir atpažinti jas dalyvių pasakojimuose. Ne sykį pačioje psichoterapijoje ir išėjusi iš savo psichoterapinio seanso svarsčiau apie naujas asmenines išvalgas, kai kurių savo savybių panašumą su tyrimo dalyvėmis ir mano pasirinkimą nagrinėti būtent šią temą. Tad tik asmeninė psichoterapija ir sąmoningumo savęs atžvilgiu augimas padėjo man išsitapatinti iš savo ydingų prisiimamų vaidmenų tarpasmeniniuose santykiuose bei susigrąžinti savas projekcijas. Taip keitėsi,

³⁷ GTM sąvoka, žyminti kelias reikšmes: teorinis jautrumas gali būti apibūdinamas, kaip gebėjimas greitai „pagauti

augo ir stiprėjo mano pačios tapatumas – tiek kaip asmens, tiek kaip tyrėjos. Su šiais vidiniais pokyčiais keitėsi ir mano santykis su duomenimis – aš nebepateisinau tam tikrų dalyvių bruožų, bet drįsau teigti jų trūkumus, silpnas vietas. Taip keitėsi visas tyrimo analizės pobūdis, atsirado naujos įžvalgos, o iš jų „gimė“ nauja teorija.

Be abejonės, visas šios tyrimo analizės ir mano tapatumo virsmo procesas neišvengė krizių, sunkių momentų išgyvenimo. Į tyrimo lauką atėjusi su per dideliu optimizmu ar pasitikėjimu savimi, vėliau susidūriau su beviltiškumo akimirkomis. Momentais trūko tikėjimo savo jėgomis, tikėjimo³⁸, kad „aš galiu“. Šioje vietoje gelbėjo tik asmeninė psichoterapija - emocinis palaikymas, o kartais konfrontacijos, gaunamos šiame kontekste. Tai padėjo man įtvirtinti geresnę vidinę pusiausvyrą - kurti tikroviškesnį savęs vaizdą, įsisaugoti savo ribotumus ir stipriąsias puses. Buvo akimirku, kai mano naujai įgytas tapatumas „grįždavo“ ar regresuodavo į ankstesnį, nepakankamumo jausmu nuspalvintą tapatumą (refleksija pateikiama 5 pav.). Taigi, asmeninė psichoterapija ir man svarbių žmonių palaikymas, tikėjimas manimi ir mano kuriamu darbu padėjo man nepalūžti ir neprarasti tikėjimo savo jėgomis ir savęs pakankamumu³⁹.

5 pav. Asmeninės refleksijos pavyzdys

Asmeninė refleksija: savęs nepakankamumo tema

2020 m. pradžia (po sunkios ligos)

Didžiausias mano rūpestis dėl ateinančių metų – disertacijos gynymas, straipsnio rašymas, straipsnio publikavimas, darbo integravimas pasaulyje, plačiame kontekste. Kartais vis dar suabejoju savimi – ar man pavyks, ar pajėgsiu, ar manęs užteks? Ar užteks mano proto, mano rašymo gebėjimų, mano laiko, manęs, kad šį darbą padaryčiau iki galo. Ar užteks manoj tapatumo? Būtent iki galo, iki galutinio išbaigtumo.

³⁸ Analitinė autorė Gordon (2000) rašo, kad tikėjimas yra svarbiausias kūrimo/kūrybinio proceso komponentas. Ji išskiria kelis svarbius tikėjimo aspektus, susijusius su galimybe kurti: a) tikėjimu savo vidiniu pasauliu, jo nesterilumu, netuštumu, b) tikėjimas, kad kūrimo šaltinis nesustos tekėti, t. y. proto pajėgumai neištuštės kaip banko sąskaita, bet su laiku didės jo pajėgumai, c) tikėjimas svarbus sintezės, konstruktyvumo atžvilgiu, tikėti, kad teigiamos meilės galios yra pakankamai stiprios atlaikyti ir balansuoti destruktivias, neapykantos vidines jėgas, d) reikia pakankamai tikėjimo, kad visagališkumas būtų pakankamai pažabotas, kad savasis ribotas žmogiškumas būtų priimtas ir vertinamas, e) reikia tikėjimo, kad šiame pasaulyje egzistuojantys žmonės yra pakankamai geri ir norintys gero, nepriešiški ir pavydūs, o tai leidžia tikėtis minimalaus persekiojimo ar destruktivios kritikos, tuo pačiu būtina pajauti, kad aplinkos žmonės yra pakankamai solidūs ir galintys atsispirti kito dominavimo poreikiui, ir, galiausiai f) būtina turėti pakankamai tikėjimo, kad patirties ir iliuzijų sfera yra pakankamai diferencijuota ir įtvirtinta, tad yra mažai pavojaus, kad vidinis ar išorinis žinojimas ar realybė būtų užvaldytas ir nuvestas iliuzijų.

³⁹ Gordon teigia, kad tikėjimas, jog esi pakankamai geras savo vidumi ir galintis priimti išorinį pasaulį, itin svarbus kūrybinio darbo procese.

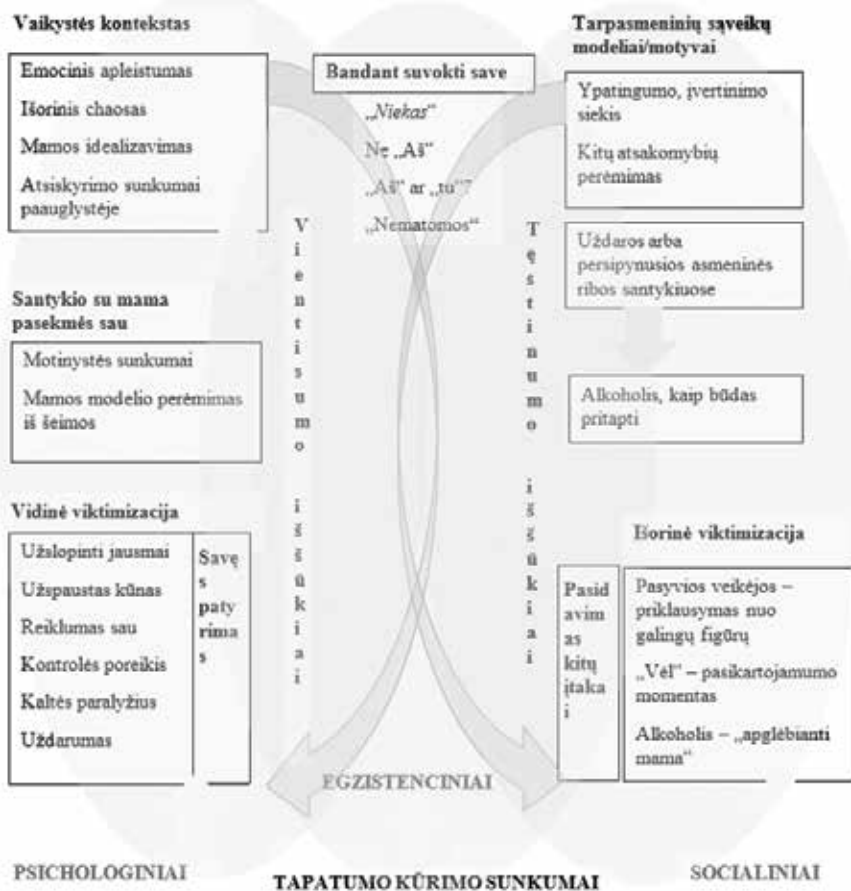
Tad šis tyrimas ir asmeninė raida, vykstanti šio tyrimo kontekste, įgijo man didžiulę asmeninę reikšmę: praplėtė mano savęs ir kitų suvokimo ir matymo ribas, griovė senas nuostatas ir suteikė vietos naujiems atradimams bei reikšmingiems pokyčiams visose svarbiose gyvenimo sferose. Kartu augo ir mano kaip tyrėjos tapatumas ir su tuo susijusi kompetencija, kuri, vėlgi, prieš galutinai baigiant darbą, neišvengė dvejonų savimi, tačiau jas atlaikė.

3. TYRIMO RADINIAI

Šioje dalyje pateikiami GTM analizės radiniai, gauti ašinio kodavimo metu. Atskleidžiamos penkios kategorijos: 1) Santykio su mama dinamika: priklausomo tapatumo šerdis; 2) Priklausomo tapatumo patyrimas: vidinė sumaištis; 3) Egzistencinis nereikšmingumas: „nematomos“; 4) Tarpasmeninių santykių kūrimo naratyvas: nuo siaubo iki euforijos; 5) Tarpasmeninė priklausomo tapatumo plėtotė: aukos vaidmuo. Kategorijų pavadinimai yra abstraktūs - atspindintys bendrą kategorijoje analizuojamą temą ir jos charakteristiką. Aprašomos įvairios kategorijų dimensijos – procesai, sąveikos, struktūriniai ir prasminiai aspektai. Pagrindiniai kategorijų aspektai aprašomi ir pagrindžiami tyrimo dalyvių teiginiais, pateikiamos vaizdinės iliustracijos.

Ašinio kodavimo metu nebuvo išskirta viena pagrindinė ašinė kategorija. 6 paveiksle pateikiama ašinio kodavimo konstravimo schema kaip bendras analizės orientyras. Biografiniuose naratyvuose išryškėjo trijų matmenų tapatumo kūrimo sunkumai: psichologiniai, egzistenciniai ir socialiniai. Atskleidžiami dalyvių kuriamo tapatumo vientisumo ir tęstinumo iššūkių aspektai. Pasakojimuose svarbus tapatumo kūrimo proceso matmuo, atskleidžiantis fragmentiškus dalyvių tapatumo kūrimo aspektus. Pateikiamas vidinio ir išorinio lygmens tapatumo kūrimo kontekstas, sąveikos, priklausomo tapatumo kūrimo veiksniai.

6 pav. Bendrosios tyrimo analizės orientyras, kuriuo remtasi ašinio kodavimo metu (sudaryta tyrėjos)

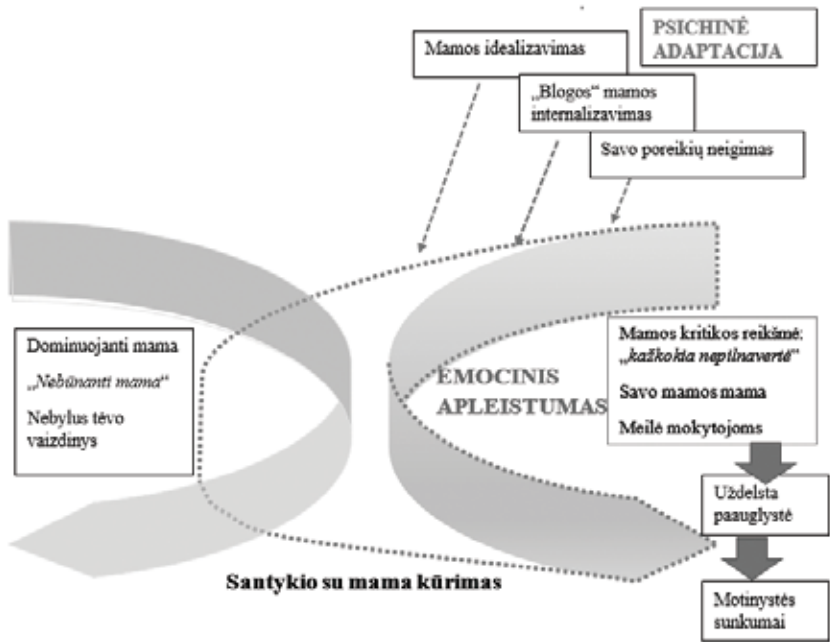
3.1 SANTYKIO SU MAMA DINAMIKA: PRIKLAUSOMO TAPATUMO ŠERDIS

Šioje kategorijoje atskleidžiamas dalyvių pasakojimuose iliustruojamas savęs vaizdas santykiuose su mama ir artima aplinka vaikystės ir paauglystės laikotarpiu. Dauguma tyrimo dalyvių savo pasakojimuose piešia sudėtingą, saviapgaulę ir neigimu nuspalvintą vaikystės santykio su mama paveikslą. Šių pasakojimų esmė – emocinis apleistumas, kurį dalyvės vengia įsisąmoninti. Visgi, dalyvių kuriami vaikystės paveikslai nėra vienodi. Viena dalis dalyvių išreiškia, kad vaikystėje patyrė save, kaip stokojančias motiniškos globos ir dėmesio. Kita – atvirkščiai dalijasi trumpais, tačiau tobulos („*labai gražios*“) vaikystės pasakojimais. Abiem atvejais dalyvės itin pagražina savo mamos paveikslą, išryškindamos jos teigiamas savybes ir patį santykį – tokiu būdu suidealizuodamos mamą, tačiau po tuo paslėpdamos savo artumo poreikius, meilės patyrimo stoką. Net kai santykiuose su mama jų patirta skriauda didžiulė, dalyvės vengia pripažinti neigiamus šio santykio aspektus sau, nemoka jų išgyventi, suteikti jiems prasmę savo gyvenimo istorijoje. Tai veikia dalyvių kuriamą tapatumą dvejopai – neleidžia pilnai suvokti savęs, savo jausmų ir poreikių, o tai apsunkina tapatumo vientisumo jausmą. Negalėjimas pilnai suvokti mamos ir kitų, savo ruožtu, iškreipia artimų santykių kontekstą ir neigiamai veikia dalyvių kuriamo tapatumo tęstinumo jausmo palaikymą. Šioje kategorijoje atskleidžiama, kaip pasakojimuose kuriamas santykis su mama veikia dalyvių emocinį pasaulį ir tapatumo jausmo formavimąsi, jo įtvirtinimo sunkumus išoriniame pasaulyje.

Žemiau pateiktame grafiniame paveikslėlyje iliustruojami dalyvių kuriamo santykio su mama ypatumai – emocinis apleistumas ir dalyvių pasitelkiama psichologinė adaptacija, siekiant išgyventi artumo su mama stoką: mamos idealizavimas, „blogos“ mamos internalizavimas⁴⁰ bei savo poreikių neigimas (šie psichiniai procesai žymimi punktyrine linija; žr. 7 pav.).

⁴⁰ Internalizavimas – tai toks psichologinis procesas, kuomet santykio su išoriniu objektu dėka formuojasi psichinės struktūros. Ankstyvojoje kūdikystėje ir vaikystėje itin svarbų vaidmenį atlieka sėkmingas motinos „savasties figūros“ internalizavimas (Kohut, 1971). Jei motinos internalizacijos trūksta, nesiformuoja psichinės struktūros, o internalizuojamas savęs kaip blogos, nevertos meilės suvokimas ir blogos mamos introjektas.

7 pav. Priklausomo tapatumo ištakos: emocinis apleistumas santykio su mama kūrime (sudaryta tyrėjos)

3.1.1 Emocinis apleistumas vaikystėje: „Tiesiog augi sau ir auk“

Tyrėjos prašymas pasidalinti savo gyvenimo istorija nuo tų dienų, kai jos prisimena save, iki dabartinio momento dalyvėms tapo netikėtu iššūkiu - nemaža dalis jų, reaguodamos į šį prašymą, sutriko ir pasimetė. Vienos iš šį pasimetimą reagavo, ilgai ieškodamos tinkamų žodžių savo vaikystei perteikti, kitos - garsiai juokėsi. Apibendrinusios savo vaikystę vos keliais sakiniais, dauguma dalyvių stengėsi kuo greičiau „ištrūkti“ iš šio gyvenimo epizodo. Šią prielaidą atskleidžia ne tik subjektyvus tyrėjos pastebėjimas, bet ir tiesioginės kelių dalyvių užuominos. Pvz., Regina, trumpai papasakojusi apie vaikystę, savo jautrų, nedrąsų balso tembrą staiga pakeičia į griežtą toną, klausdama: „*Tai nežinau, kiek čia apie vaikystę, kiek čia detalčiau smulkiau reikėtų pasakoti?*“. Tokiu būdu Regina tarsi perteikia, kad šis laikotarpis ne tik emociškai nepatogi vieta būti, bet ji neverta nei jos, nei kitų dėmesio.

Kitas svarbus trumpų vaikystės pasakojimų atskleidimo momentas – socialinių, o ne asmeninių aspektų išryškinimas. Kalbėdamos apie gyvenimo pradžios patirtis, dauguma dalyvių akcentavo socialiai teigiamus ir visuomenėje vertinamus šeimos aspektus: socialinių normų atitikimą („*augome normalioje, gražioje, tvarkingoje šeimoje*” Daiva), tėvų išsilavinimą („*augau inteligentų šeimoje*“ Regina), šeimos narių skaičių („*nežinau, gyvenau normalioj šeimoj, pilnavertėj.. abu tėvai, močiutė*” Rasa; „*augau pilnoj šeimoj, su tėvu ir su mama*” Laima), gyvenimo sąlygas („*šiaip gyvenom gerai, tikrai pasiturinčiai palyginus pagal kaimo visus šitus rodiklius*“ Jurgita). Ką tokiu pasakojimo pobūdžiu dalyvės stengėsi perteikti? Išoriškai svarbių bruožų išryškinimas, regis, liudija, kaip svarbu dalyvėms atitikti socialines normas ir, galbūt, tokiu būdu bent iš dalies patvirtinti trapų savojo tapatumo ar vertės jausmą.

Iš tiesų, emocinio apleistumo vaikystėje tema, vis labiau ryškėjanti su kiekviena dalyvių piešiamo vaizdo pasakojime detale, radosi kaip pamatinė, visus pasakojimus apjungianti gija. Tačiau, kaip jau minėta, šis skausmingas patyrimas dalyvių neatskleidžiamas tiesioginėmis reikšmėmis – jis uoliai slepiamas po motiniškos meilės ir globos ar savo ypatingumo iliuzijomis. Pvz., Rasos trumpos vaikystės prisiminimų „bazėje“ dominavo paklusnaus ir tėvams problemų nekeliančio vaiko samprata („*niekada nebuvo problemų su manimi.. labai geras paklusnus vaikas buvau*“ Rasa). Nors ši dalyvė pasakoja apie „*beprotiškos tėvų meilės*“ patyrimus, lepinimą ir ribotas atsakomybes namuose („*mano darbas buvo mokytis ir viskas*“), jos pasakojime pasigendama savęs kaip savo gyvenimo istorijos autorės ar žinotojos vaidmens („*ką aš žinau?*“, „*nežinau*“). Ugnė savo pasakojimą pradėjusi nuo savės, kaip „*normalaus*“ vaiko vertinimo („*vaikas kaip vaikas*“), teigia neturėjusi teisės į individualius poreikius („*tiesiog augi sau ir auk*“). Stokojanti bazinio supratimo apie savo ir tėvų emocinį ryšį („*mhhhm... nu santykiai kaip santykiai.. pas mus viskas gerai buvo*“), Ugnė toliau savo pasakojimą plėtoja ties nevaikiško savarankiškumo ir pareigingumo jausmais, išugdytais nuo mažų dienų, ir žūt būtinį siekį tapti geriausia tarp kitų vaikų. Laima pasakojo apie „*neypatingą, be didesnio streso*“ vaikystę ir minimaliai tenkinamus bazinius poreikius („*tiesiog gaudavau to, ko reikia – pavalgyt, nežinau, prižiūri, aprengt mane*“) bei ne per šilčiausias tarpasmenines sąveikas su artimaisiais, kuriose jai itin trūko fizinio kontakto – „*apsikabinimų*“ („*apkabinimų nežinau, neprisimenu visiškai*“). Daiva savo pasakojime negalėjo įvardinti santykių su artimaisiais emocinio atspalvio bei akcentavo savaime suprantamus tėvų reikalavimus nudirbti ūkio darbus („*tik atsimenu, kad pas mus vis darbas, daržai, ūkiai visada būdavo.. turėdavome dirbti*“), tarsi tai būtų vienintelis tėvų ir vaikų emocinio

susietumo palaikymo būdas. Justė, nors dalijosi, jog užaugusi didžiulėje tėvų meilėje, tik labai nedrąsiai užsimena, kad mamos trūko vaikystėje („*mano mama // visa buvo darbe.. buvo atsidavusi savo darbui.. labai mylėjo savo darbą*“). Aistė savo istoriją pradeda, skubotai paberdama savo gyvenimo įvykius ir pasiekimus tarsi CV aprašymą, tarp kurių ir tėvų skyrybos vaikystėje, kurių ji, teigia nesupratusi („*Man buvo 4 metukai, aš nesupratau*“; „*Tai man nebuvo to šoko tokio, kažkokio nu lūžio gyvenime, kad tėvai išsiskyrė*“). Tad iš dalyvių pateiktų vaikystės laikotarpi apibūdinančių pasakojimų išryškėja kelets svarbių aspektų: vengimas kalbėti apie savąją vaikystę, piešiamas blankus ir paviršutiniškas vaikystės vaizdas, po kuriuo slepiasi emocinis apleistumas, nedvejojimas tėvų meile, teisingumu ar tobulumu, bei siekis pateikti išoriškai „tvarkingą“ vaikystės ir šeimos paveikslą.

3.1.2 Šeimyninis portretas: visagalės mamos ir nebylaus tėvo vaizdinys

Dalyvių vaikystės pasakojimuose mama – svarbi figūra. Jai nei iš tolo neprilygsta nuolankaus ir paprasto tėvo vaizdinys. Apie mamą dalyvės kalba išreikšdamos didžiulį pasigėrėjimą – mama joms atrodo ypatinga, turinti ypatingų galių ar gebėjimų. Ugnė pasakoja apie mamos, kaip išskirtinių savybių turinčios asmenybės, būdą: „*nu jinai buvo nu tokia kitokia negu, kad visos mamos. Ta prasme, man tai visos draugės visi pavydėjo mano mamos, nes jinai ten buvo tokia visada graži, elegantiška, tokia „gerietė“*“, „*nu ta prasme, jinai buvo tokia / nu gal nu šaltesnė, ta prasme, jinai buvo tas žmogus, kuris valdo visą situaciją, kuris ten sureguliuoja kada ten kas tvarko namus [juokiasi]. Mes atsimenu ir su sese, ir su tėvu tvarkydavom šeštadieniais ten visus namus, ten grindis plovėm, kol ten mama dirbo iki pietų šeštadieniais. Nu ta prasme jinai ten buvo taip sau susidėliojusi, kaip jai yra patogų.*“ Ugnės pasakojime mama atrodo ypatinga, jai nepri-lygsta kitos mamos. Nors Ugnės vaikystėje tėvas - artimiausia figūra („*tėtis nu ir buvo / taip va kažkaip su manim va daugiau*“), jis nuvertinamas kaip „*visiškai žemiškas*“ ar „*žmogus, kuriam nieko nereikia*“. Mamos ypatingumo skraiste užgožtus tėvų santykius atskleidžia ir tiesioginis Ugnės požiūris į tėvą: „*toks kažkoks po krūmu*“.

Panašų psichologinį šeimos portretą savo pasakojime piešia Laima. Ji perteikia mamą kaip psichologiškai sadistišką, dominuojančią ir Laimai nepasiekiamą asmenybę („*su mama buvo labai sunkūs santykiai, nes pribijojau jos. Nebuvo fizinio smurto, bet žiaurus psichologinis, nes negalima buvo pasakyti „aš“*“). Tėvas jos šeimoje – stokojantis jėgos ar įtakos šeimoje („*visiškai neutralus: jeigu jo paklaust, tai atsako, tai nei piktas, nei geras, toks // nežinau ar myli, ar ne...*“). Tėvo meilė ir dėmesys Laimai rodomi pini-

gais ar dovanomis, kurių „nu tikrai to nestokodavo“. Pasyvus ir nuolankus Laimos tėvo charakteris būdingas ir santykių su motina, kuriame ji užima emociškai dominuojančią poziciją („mama tokia agresyvesnė, pavyzdžiui rėkia ant jo, o jįsai atsiprašinėja“).

Jurgita dalijasi apie jos ir mamos santykio prarają: („mama buvo visą laiką griežta, ir ji ją „jūs“ kreiptis reikėdavo“), dėl kurios jų emocinis susitikimas buvo neįmanomas („nu kad sakykim ten kad kažką atviraut ar šiltai, neeee, nei ten kažkokių išsipasakojimų, tai nea“). Ji pasakoja apie gerus santykius su tėvu, ciniškai pabrėždama, kad jie buvo geri, nes „to tėčio nuolat nebūdavo namuose“. Tėčio meilė čia taip pat reiškiamą materialia forma: „tėtis papirkdavo, visada stengėsi pinigais, nupirkt kažką.. nu jis nemokėjo, jis ir dabar nemoka tą“. Tačiau netrukus Jurgita išryškina, kad pinigai - tai išskirtinė tėvo suteikiama privilegija, dėl kurios nevalia skųstis ar reikšti nepasitenkinimą: „iš karto kerta, kad pinigų užtat turėjai“.

Daiva su šiluma ir meile balse pamena tėvo globą vaikystėje („tėvas man visada labai švelnus buvo.. labai jautrus toks... visada su juo jausdavausi kaip moteris, pvz., mergaitei niekada neduodavo kažką nešti, visada kažką padovanodavo“), o mamos būdą perteikia kaip valdingą ir grubų („O mama tokia nervuotesnė, piktesnė, irzlesnė, daugiau dėmesio reikalaujanti, jinai visada tokia buvo.. kažkokia..“), psichologiškai smurtaujančią prieš tėvą. Sekanti Daivos citata vaizdingai perteikia tėvą užgauliojančią sadistišką mamos elgesį, išsakinijusį šios dalyvės prisiminimuose: „įžeisti, pavyzdžiui, jai būdavo visada kažkaip paprasta tėvą... tas prikaišiojimas tėvui, kad tu mamutėlis... iškart gražinami tie mirę tėvai, ten tokie buvote jūs visi tokie.. jei tėvas suklysdavo ar ką - tai jau ten žodžių neieškodavo..“

Panašiai dalijasi Gitana, pasakodama apie itin valdingą mamos būdą, kuriuo ji siekė „sunaikinti“ tėvą tiek psichologiškai, tiek fiziškai: („mes iškraustysime jį ar mes jį išvysime“, „mama jam sulaužė ant galvos kėdę...“). Ji, kaip ir dauguma dalyvių, atskleidžia turėjusi šiltus santykius su tėčiu, tačiau skausmingai atsidūsta, dalindamasi tėčio priklausomybės alkoholiui tema („su tėčiu buvo toks santykis, kad kada aš augau, mano tėtis gėrė / ir aš matydavau tą alkoholizmą, tas daugiadienes, tas dienas visas“), kuomet jai teko prisiimti sudėtingą tėvo gelbėtojos vaidmenį („ir / kai man vaikui tekdavo / traukti jį iš mašinos ir tempti laiptais / vesti namo / nu tai man būdavo labai klaiku, labai..“; „aš klaupdavausi ant kelių prieš mamą ir prašydavau, kad tu nevyk tėčio, nes jis neturi gi kur eiti“). Tuo pačiu, tarsi būtų nusivylusi tėvu, ji kalba apie jo nuolankumą mamai: „tėtis jai leidžia, kad jinai valdytų“.

Regina, nors nuolat pabrėžia, jog konfliktų šeimoje „turbūt nebuvo daugiau nei kitose šeimose“, tačiau čia pat akcentuoja konfliktų baimę, kylančią iš vaikystėje matytų

tėvų konfliktų, kurias ji išgyvendavo itin sunkiai, pati viena („*aš atsimenu, jeigu pavyzdžiui tėvų miegamajame girdėdavau barnį, stovėdavau už durų ir kratydavusi visa [rodo drebančias rankas, kūną], tėvai net nežinodavo kad aš stoviu*“). Ir nors Regina trumpai užsimena apie tėvo meilę jai, tačiau akcentuoja „*daugiau moralizuojanti*“ tėvo charakterį. Tad apibendrintai galima sakyti, kad dalyvių pasakojimuose kuriami tėvų vaizdiniai kardinaliai skiriasi: emociškai nepasiekiamą mamą idealizuojama, o šiltas santykis su tėvu arba nuvertinamas, arba stokojama tikro ryšio su tėvu. Keliais atvejais išryškėja konfliktiški ar smurtiniai dalyvių tėvų tarpusavio santykiai, o tai svarbus tapatumo formavimosi aspektas, nuo kurio priklauso dalyvių vidinių santykių vystymasis, vėliau tampantis ir galutiniu tapatumo sintezės pagrindu.

3.1.3 Mamos kritikos reikšmė: „*Kažkokia nepilnavertė*“

Iš aukščiau pateiktų pavyzdžių matyti dalyvių piešiamas sudėtingas psichologinis šeimos portretas ir jų vieta jame. Ne maža dalis dalyvių dalijasi prisiminimais, kuriuose jos patyrė psichologinį mamos pažeminimą, buvo išnaudotos ar skriaudžiamos, jautėsi neturinčios teisės ar vietos būti. Ugnė išreiškia gluminančius savęs kaip „*kažkokios nepilnavertės*“ patyrimus vaikystėje, susidūrus su mamos nuvertinimu („*labai nuvertindavo mane visa laiką, dėl to nu, kad visą laik lygindavo su draugėm... visą laik taip jaučiau, kad nu netiki* [sutrikusi]“). Net kai Ugnės mokyklos pasiekimai buvo itin aukšti („*baigiau gimnaziją vienais dešimtukais vienintelė istorijoje*“), mamos reakcija buvo: „*niekaip*“. Kaip skaudžiausius vaikystės prisiminimus ji pasakojo atvejus, kai mama slopino jos iniciatyvą ir ambicijas, bandydama „nuleisti“ tyrimo dalyvę ant „žemės“: „*nešok aukščiau bambos*“ ar „*per daug čia savimi pasitiki*“, „*neturi talento ir čia nesąmonė*“.

Kita dalyvė pabrėžia laisvės būti savimi galimybės stoką dėl pernelyg stiprios mamos kritikos ir kontroliavimo: „*bet koks mano judesys erzindavo... žinau, kad aš būsiu kalta, kad aš ne taip valgau arba šakutę ne taip pasiimu*“, tai vertė ją jaustis perdėm suvaržyta „*labai reikėjo save kontroliuoti, kad įtikčiau*“ (Laima). Gitana sako, kad santykis su mama „*šiaip buvo geras*“, tačiau pasakodama apie vaikystę pabrėžia savo kaip vaiko troškimą gauti kitų įvertinimą ar dėmesį bet kokiais galimais būdais „*jeigu man tėtis parvežė knygutę dovanų, aš ją išmokau mintinai visą tą knygelę. Aš eidavau visiems ir skaitydavau tą knygelę ir visi stebėdavosi, kaip tas vaikas sugeba taip skaityti trijų metų*“. Nuolat patiriamas mamos nuvertinimas ar nepriėmimas subjektyviai dalyvių gali būti išgyvenamas, kaip paneigiantis jų vertę, būties pojūtį ar gyvenimo prasmę apskritai.

3.1.4 Chaotiškas vaikystės vaizdas: „Nebūnanti mama“

Tyrimo dalyvės, kurios augo greta priklausomų nuo alkoholio motinų, savo pasakojimuose labiau vysto temas, kurių pagrindiniai motyvai - beviltiški bandymai sukurti ir išlaikyti susietumą su „nebūnančia“ mama („nu mama kaip sakant gal jau buvo, gal ir nebuvo“ Jurgita). Tarsi neturėdama papasakoti nieko daugiau kaip apie rūpestį ir baimę dėl geriančios mamos vaikystėje, savo pasakojimą Jurgita taip ir pradeda („nu vaikystę taip ir prisimenu tokią kad kad // kad // nuo ko čia, / kad su alkoholiu buvo šeimoj problemų visą laiką“; „tokia baimė būdavo vaikui, kaip pasakyt, kad nors mama negertų“ Jurgita). Kita Jurgitos pasakojime netrukus atsiskleidusi skaudi šeimos tema: nedarna tėvų santykiuose ir nuolatinis tėvo smurtas prieš geriančią mamą, kuriame ji vienu metu atsiduria tiek gelbėtojos („norėdavosi, jau tada kaip vaikas suprasdavau, kad norėdavosi, kad tėtis su mama nesibartų“), tiek aukos vaidmenyse („prašydavau, kad negerk, kad tas tėtis grįžta, barasi, muštynės“; „ko tik nedarydavai ir prašydavai ir kad negertų, ir bandydavai kalbėt, tai nieks ten į tą vaiką nieks nekreipdavo dėmesio“). Itin jautrią „nebūnančios“ mamos temą Jurgitos pasakojime iliustruoja laikotarpis, kai mama laukėsi ir dėl to negėrė. Būtent šį gyvenimo laikotarpį ji stipriomis emocijomis apibūdino kaip „geriausiai savo gyvenimo metus gal.. [verkia]“. Vėlesniame amžiuje mamos priklausomybė alkoholiui tapo neigiama žyma Jurgitos gyvenime, neleidusia išgyventi bendrystės su bendraamžiais. Ji dalijasi nuolat išgyvenusi neigiamą išskirtinumą ir gėdą („man labai būdavo gėda, kad mhm kad nu mama geria / kad nesužinotų“), o kartu ir baimę dėl savo paties likimo („labai visą laiką bijojau, kad man nebūtų kaip mamai“). Jurgitos patiriamas nesaugumas dėl mamos gėrimo paliko žymias skylės ne tik jos savivertėje, bet paralyžiavo jos psichologinę būtį. Savo pasakojime ji dalijasi mokyklos laikų situacijomis, kurios iliustruoja ne tik savęs, kaip itin drovios, nepasitikinčios savimi ir bijančios žmonių, patirtis, bet ir vienišumo ir atskirtumo išgyvenimus: „buvau nedrąsi, kaip pavyzdžiui kaime, tai kieme ten nu sakykim 120 mokinių ar ne per visą mokyklą, tai kai būdavo, jei reikėdavo man, jeigu vyresnių klasių stovi koridoriuj prie palangės, o mano klasė pačiam gale, per visą koridorių, aš nepaaidavau... laukdavau kol visi į klases sueis, tada aš viena praeinu, kad nu aš negalėdavau nu visiškai, nu labai nedrąsi“, „nu va perkėlė į mokyklą, tai man buvo košmaras, aš verkiau, man tas kad nauja vieta, ir tų žmonių, aš bijojau žmonių, nedrąsi buvau labai“.

Kita dalyvė, augusi su priklausoma nuo alkoholio mama, savo vaikystę prisimena kaip „labai sudėtingą“, o istorijos pasakojimą irgi pradeda nuo to, kad mamos tiesiog nebūdavo („tiesiog nežinau kur jinai buvo“; „savo mamos praktiškai nemačiau“).

Atskleidusi puoselėjamus šiltus jausmus močiutei, Ineta dalijasi priešiško jausmais mamai, kartinančiais jų santykių („*man močiutė buvo mano mama. O man mama va buvo, kaip šiaip kažkokia tetulė atėjo ir aš dabar turiu pas ją eiti, bet kam? - aš nenoriu pas ją eiti*“). Panašiai, kaip ir Jurgitos gyvenimo istorijoje, Inetos pasakojimas neapsiriboja vien tik mamos priklausomybės istorija, bet persipina su kitomis nedarnių santykių temomis: senelių konfliktais, dėdės girtavimu ir kruvinomis muštynėmis. Toks chaotiškas vaikystės paveikslas, anot Inetos, vertė ją subręsti anksčiau laiko, o anuometinę save ji apibūdino kaip „*vaiką su senom smegenytėmis*“. Šios dalyvės patiriamus bejėgiškumo ir pasimetimo jausmus dėl galimybės sulaukti artumo iš namiškių vaikystėje gerai atspindi vaizdinga jos citata: „*aš būdavau tokia mažutė, toks kaip peliukas, nežinau pas ką: ar pas mamą, ar pas močiutę, ar pas dėduką.*“ Tolesnis Inetos pasakojimas atskleidžia, kad vėliau šis prieraišumo prie kitų poreikis niekur nedingo, o persikėlė į žalingus suaugusiųjų santykius. Patekusi į priešiškas socialines situacijas jau būdama suaugusi, Ineta perteikia saves, kaip „*pagauto triušiuoko*“ - gyvūno, simbolizuojančio baikštumą ir bejėgiškumą, pojūtį.

Viena dalyvė, nors augo su fiziškai būnančia mama, tačiau jos meilės jausmai kylantys mokytojoms ir vaikystėje lančę sapnai taipogi išduoda psichologiškai nebūnančios mamos patirtis. Laima dalijasi pasakojimu apie slaptą meilę mokytojoms, kaip nepatenkinto poreikio būti priimtai, pamatytai ar išgirstai, t. y. mamos perkėlimu į kitą santykį. Meilės jausmai dėmesį į ją atkreipusioms mokytojoms („*kai jos kažkaip susidomėdavo manimi*“, „*priėjo ir kažką pasiūlė man padaryt, kad aš kai padėčiau*“, „*jei man bloga ir ta moteris pastebėjo*“;) užplūdavo Laimą tarsi „*savaime*“, apibūdinama kaip „*meilė iš pirmo žvilgsnio*“. Šis meilės potyris jos gyvenime patiriamas įvairiais laiko tarpniais: pirmoje, devintoje ir dvyliktoje klasėse, išreiškiamas kaip „*labai labai stipri meilė*“, „*pats geriausias jausmas, kurį aš kada gyvenime esu patyrusi*“, kurio ji iki šiol negali suprasti. Tačiau Laima svarsto ir tokio meilės potyrio vienpusiškumą - negalėjimą pasidalinti šiuo jausmu su kitais („*niekas nežinojo apie tai visiškai*“) bei pavydo jausmą, kylantį dėl dėmesio kitiems vaikams („*per daug dėmesio kitam vaikui skyrė, dėl visiško žvilgsnio galėjo griūt gyvenimas, tai vieną minutę aš laiminga, o kitą pražūt noriu*“) ir atgalinio ryšio trūkumą - „*negali gaut to atgal*“. Pasakodama apie meilės išgyvenimus mokytojoms, ši dalyvė dalijasi sapnais, atspindinčiais pašąmonėje glūdinčius nepatenkintus meilės ir priėmimo poreikius, kurie veda ją į emocinę pražūtį („*kaip jos mane gelbsti, kad aš mirštu ir sapnuose jos mane gelbsti*“). Šie sapnuose regėti vaizdiniai – tarsi žvilgtelėjimas į save veidrodyje, Laimai palikdavo itin didelį emocinį sukrėtimą, po ku-

rio „reikėjo porą dienų atsigauti, nes aš drebėdavau“. Svarbu tai, kad šis meilės potyris mokytojoms Laimos apibūdinamas kaip stipresnis nei savo partneriui („buvo stipresnė negu.. negu jam“).

3.1.5 Savo mamos mama

Tokios vaikystės patirtys, kuriose mamos priėmimo ir globos itin trūko, tampa skaudžia dalyvių tarpasmeninių santykių detale, keičiančia visą motinos ir vaiko santykio dinamiką. Kelios dalyvės dalijasi pasakojimais, kuriuose galima įžvelgti vietomis su mama apsikeitusių santykių iliustracijas. Jurgita savo pasakojime atskleidžia, kaip gimus sesei, jai perleidžiamos motinos atsakomybės: „gimus sesei jau mažiuokę man reikėdavo prižiūrėt, jau pati vystydavau ir ant rankų ir visa kita“. Atrodo, kad ši nevaikiška atsakomybė tapo Jurgitai didžiule, jos visą būtį ir net mamos gėrimą užgožiančia našta („nebepastebėdavau kaip vaikas ar mama viena gerdavo ar kaip tai ne“). Savo vėlesniame pasakojime Jurgita atskleidžia, kad atsakomybės jausmas už mažametę sesę, o vėliau – ir mamą niekur nedingsta, bet nusikelia į vėlesnį amžių („tai aš tai su ja bendraudavau, ir parvažiudavau vienu žodžiu, susimatydavau, prižiūrėdavau“).

Ineta, nors teigia, kad ryšio su priklausoma nuo alkoholio mama niekada neturėjo („buvau kaip neprijaukintas kačiukas“), savo pasakojime atskleidžia tokį kuriamą ryšį su mama, kuriame jų vaidmenys nuolat keičiasi vietomis. Arba Ineta tampa savo girtos motinos mama ir „palaiko vadeles“. Arba mama laikinai perima Inetos taip trokštamą „mamytės“ vaidmenį, kuomet Ineta išgyvena visagalybės ar „buvimo kažkuo“ pojūtį: „aš buvau visur ideali, tobula, tuo momentu ir labai graži buvau ir man viskas sekėsi“. Atrodo, kad šio glaudaus ryšio su mama palaikymas ir patyrimas - gyvybiškai būtinas Inetos tapatumo reikšmei patvirtinti. Tai patvirtina mamos atstūmimą lydintys skausmingi išgyvenimai, šios dalyvės įvardinami kaip „patys skaudžiausi gyvenimo laikotarpiai“.

Nuo mažų dienų turėjusi išmokti nereikšti savęs, savo emocijų ir poreikių („negalėjau pasakyti, kad man nepatinka, ką ji daro, nes tada jinai / supykdavo ir visada aš turėjau atsiprašyti“), būdama suaugusi Laima ir toliau rūpinasi savo mama ir paiso jos sukurtų gyvenimo taisyklių. Ji išsako baimę būti savimi dėl mamos reakcijų ir jausmų („bijau kažką padaryti, kad jinai neišsižeistų“), kurių ji nepajėgia atlaikyti („nes kai ji supyksta, man nuo to žiauriai, žiauriai skaudu“, „jeigu ji apsiverks tai automatiškai man bloga“). Tokiu būdu Laima tampa savo mamos mama, prižiūrinti mamą tarsi mažą vaiką. Kad išvengtų nemalonių vidinių ir išorinių išgyvenimų, Laima nustoja reikšti

save ir siekti bendrumo su kitais, tačiau paraleliai praranda savęs egzistavimo pojūtį ir palaiapsniui grimzta į alkoholio vartojimo liūną, kuriame ji, kad ir kaip būtų paradoksalu, iš pradžių patiria savęs kaip gyvos jausmą.

Regina dalijasi, kad vaikystėje stokojo motiniškos globos ir saugumo jausmo šeimoje. Ji teigia, kad būdama vos kelių mėnesių ji buvo „*atiduota*“ kaimynams, o vėliau „*pas tetą į kaimą*“, tad nebuvo „*visą laiką šalia mamos*“. Nors ji sako, kad artimą ryšį su mama užmezgusi vėlesniame amžiuje, atrodo, kad baimė vėl netekti mamos giliai įsišaknijusi Reginos vidiniame pasaulyje. Savo pasakojime ji ne sykį atskleidžia bijanti būti našta mamai, dėl to sauganti mamos jausmus („*neduok Dieve pamatys, jinai dėl manęs pergyvens*“) bei nemokanti atsakyti mamos poreikiams („*ir vėlgi tas ryšys su mama, ir vėlgi aš jau galų gale amžiuje*“). Reginos priklausomybė nuo mamos ir baimė būti savimi pasakojime nusidriekė iki pat mamos netekties laikotarpio ir po jo. Sekanti šios dalyvės citata vaizdingai perteikia tolimesnį mamos gyvavimą jos vidiniame pasaulyje net po mamos netekties: „*nes nu aš vis sakydavau anksčiau, tai aš, nu galvodavau kaip kokį nors žodį reiškia netinkamai nepasakyt, o po mirties sakydavau aš, kad aš dabar negaliu pagalvoti kaip nors neteisingai, nes žinau, kad ji dabar, nu jutau kažkokį jos buvimą.*“

Apibendrintai galima teigti, kad negalėdamos sukurti saugaus ir patikimo ryšio su mama joms reikiamu metu, dalyvės išmoksta prisitaikyti prie aplinkos, daugiau galvodamos apie kitų, o ne savo poreikius. Tokiu būdu dalyvės tampa ne tik per anksti suaugusiomis, tarsi savo mamų motinomis, bet nuskriaudžia ir apleidžia save. Mirtinai bijodamos atstūmimo jausmo, jos išmoksta nereikšti savęs - nepažįsta nei savo poreikių, nei jausmų. Toks išmoktas, sau kenksmingas tarpasmeninių santykių modelis itin neigiamai paveikia jų tolimesnę psichosocialinę raidą: psichologiniame lygmenyje – dalyvės užsiveria nuo patiriamų vidinių išgyvenimų, o socialiniame – susiduria su bendrystės išgyvenimų sunkumais.

3.1.6 Trapi savosios motinystės linija

Paradoksalu, tačiau per anksti tapusios savo mamų mamomis ar kitokiais būdais apleisdamos save, dalyvės susiduria su savosios motinystės iššūkiais. Tyrime dalyvavusios moterys, kurios turi ir augina vaikus, dalijasi įvairiais sunkumais. Vienoms sunku suprasti ir tenkinti emocinius savo vaikų poreikius. Kitoms, leidžiant daugiau laiko su vaiku, stiprėja vidinės tuštumos jausmas. Analizuojant šias patirtis, darosi akivaizdu, kad sau, kaip mamoms, dalyvės kelia pernelyg aukštus reikalavimus. Šį vidinį fenomeną ryškiausiai atskleidžia konceptas, iškilęs Justės pasakojime: „*Turiu būti Mama*

iš *didžiosios raidės*”. Savo pasakojime ši dalyvė ne sykį išsako poreikį būti gerbiama ir vertinama vaikų, būti autoritetinga mama („*mano vaikai į mane žiūri, kad / nu mama, tai nu mama*“), kuri negali turėti žmogiškų silpnųbių („*aš reikalinga savo vaikams sveika*“). Ši aspektą itin gerai iliustruoja jos pateiktas pavyzdys, kuriame vardan tobulos mamos įvaizdžio prieš vaikus ji paneigia bet kokius savo poreikius ir kvestionuoja savo kaip negaluojančios mamos teises apskritai: „*ar gulinti ar serganti mama reikalinga savo vaikams?*“, „*nu kaip vaikui rodyti, kad tau ten galvą skauda ar kas? – taip negalima*”. Kita dalyvė savo pasakojime ne sykį atskleidžia siekianti įkūnyti „*tobulos mamytės*“ įvaizdį savyje. Ugnė nori pasirodyti prieš savo vaikus visada laiminga - „super“ mamyte, kuri niekada neišgyvena „blogų“ jausmų. Atrodo, kad taip dalyvės palaiko trapų savo vertės jausmą, o „super“ galingos mamytės įvaizdis kontroliuojamas tam, kad būtų gerai įvertintos aplinkinių.

Konceptas „Slegiantis namų šeiminkės vaidmuo: pirmieji gėrimo epizodai“ iškilo, pasakojimuose pastebint tyrimo dalyvių sunkumus, kylančius motinystės atostogų laikotarpyje. Daiva, nors teigia, kad pati motinystė buvo „*labai lengva*“, mini, jog būtent šiuo laikotarpiu prasidėjo slapti kasdieniai išgėrimai vienumoje „*ilgokai aš šitaip tą vaiką auginau*”. Aistė pasakoja, kad būnant motinystės atostogose, buities rūpesčiai ir „*apsitrynimasis*“ partnerystėje lėmė jos išgėrinėjimą „*daugiau negu visada, ir tada jau viena*”. Aistė nurodo sunkumus būti tiesiog mama, kuri mėgaujasi motinyste ir lėtesniu gyvenimo ritmu („*tu sėdi namie, pripratai visą gyvenimą kažką daryti, dirbti, eiti, kažkuo rūpintis, o čia tu sėdi namie*“). Rasa dalijasi pasakojimais, kaip po trečio vaiko maitinimo krūtimi pradėjusi išgėrinėti viena, nes jautėsi ne tik „*užsiknisusi buityje*“, bet ir sutrikusiame santykiyje su pačia savimi, kurį atskleidžia vaizdinga jos citata: „*net nesinori, nei nu vat irgi eit kažkur tai, kad ir grožio procedūras, kažką tai, nenori.. labai sau nepatinku paskutiniu metu, pradėjau savęs neapkęst, kaip sau sakau pasižiūriu į veidrodį ir man ir susigadinu nuotaiką visai dienai.. nu absoliučiai nieko nenoriu*”.

Kitas dalyvių patiriamų motinystės sunkumų aspektas – negebėjimas atlipti savo vaikų emocinių poreikių. Dalyvės dalijasi patirtimis, kuriose susidūrusios su emociškai reikliomis situacijomis, jos nemoka būti atrama savo atžaloms - priimti ir atlaikyti jų emocinį krūvį. Konceptas „Motinystės tapatumo krizė: „*nuolat verkšlenanti dukra*““ iškilo vienos dalyvės gyvenimo istorijoje, pastebėjus, jog negalėdama atlaikyti savo vaiko emocinių poreikių, ši dalyvė patiria sumišusius jausmus, kurie situacijai kartojantis veda ją link bejėgiškumo patyrimo. Augindama pametinius vaikus, Rasa, susidūrusi su vyresnio vaiko emocijų raiškos sunkumais, nurodo, jog būtent nuolatinis

dukros „verkšlenimas” atvedė ją į gilią vidinę krizę („*ta mažytė apsunokino visą situaciją*”), kurioje pasireiškė pirmieji alkoholio vartojimo epizodai atskirtyje nuo šeimos. Negalėdama suprasti ir atliepti nepaklusnios dukros emocinių poreikių, Rasa atsiduria tarsi tapatumo aklavietėje, kurioje patiria ne tik stiprias emocijas „*pradedu net purtytis nuo jos verkimo*”, bet ir visiško paralyžiaus išgyvenimus „*išsimušu iš vėžių, jėgų ir sveikatos*”.

Apie emocinio atliepimo sunkumus jau suaugusių vaikų amžiuje byloja ir Reginos pasakojimuose atsiskleidęs „Depresijų sinchronizacijos“ konceptas. Regina pasakoja, kad savo jau suaugusios dukters depresijos diagnozę priėmė kaip „*didelį sukrėtimą*”, kurio metu ji nepajėgė nei būti atrama savo dukrai, nei atlaikyti kylančių baimės jausmų dėl dukros ateities. Smerkdamą save dėl visų jos dukrą užklupusių problemų, Regina užsidaro savyje ir išgyvena bejėgiškumą, kurį šioje vietoje itin gerai atspindi jos verbalinė išraiška - dalelytės „*vėl*“ kartojimas („*ir vėl vartoja [antidepresantus], ir vėl vartoja*“). Atrodo, kad emocinius dukters sunkumus Regina priima kaip buvimą bloga mama apskritai, dėl ko ji išgyvena kaltę, kurią bando slopinti alkoholiu, o tai pamažu ją veda prie depresijos su dukra sinchronizacijos patyrimo. Minėti pavyzdžiai išryškina, kaip nepažindamos savęs ir savo jausmų, dalyvės nemoka atjausti savo vaikų ir dėl to susiduria su rimtomis motinystės krizėmis, iš kurių bando bėgti vartodamos alkoholį.

Konceptas „*Motinystė man reiškė viską*“ iškilo vienos dalyvės motinystės patirties pasakojime, kurį analizuojant susidarė įspūdis, kad į santykį su vaiku ši dalyvė perkelia visus savo poreikius ir lūkesčius „*mano sūnus, man jis reiškė viską /, viską absolučiai*“ (Gitana). Ryšį su vaiku Gitana apibūdina kaip emociškai labai artimą („*toks stiprus*“), o atsiskyrimą išgyvena itin sunkiai („*ir man reikėjo dviem dienom jį palikti pas mamą, išvežti, aš tas dvi dienas praverčiau, nes žinojau, kad mano vaiko nėra šalia manęs. Jisai lygiai taip pat verkė būdamas pas tėvus. Mes negalėjome nei dienos būti atskirai, nei kažkiek, nei kažkaip*“). Visgi, tolesnės Gitanos motinystės patirtys atskleidžia tęstinumo stoką motinystės išgyvenimuose, kuomet vengdama priiimti atsakomybę už save, Gitana apleidžia ir atsakomybę už sūnų.

3.1.7 Uždelsta paauglystė

Analizuojant gyvenimo pasakojimus, paaiškėjo, kad nemaža dalis dalyvių vietoje savojo tapatumo išgryninimo proceso paauglystėje patyrė emociškai sunkius, visą jų būtį užgožiančius įvykius, su kuriais joms buvo sunku susidoroti. Justė dalijasi, kaip būdama trylikos, neteko mamos, tačiau teigia negalėjusi rodyti savo tikrųjų jausmų

vardan tėčio ramybės „todėl, kad buvo tėčiui labai sunku“; „nes jis [tėvas] jaunas žmogus ir ten tokia meilė tarp jų“. Mamos netektį Justė teigia išgyvenusi viena, tyliai raudodama naktimis „naktimis man buvo sunku, aš iki šiol atsimenu“. Siekdama slopinti šį skaudų išgyvenimą, Justė sustiprino ryšį su tėvu. Tačiau suaugusiojo amžiuje jo netektį ji teigia išgyvenusi itin skausmingai („kada mirė tėtis buvo daug sunkiau“). Žemiau pateiktoje citatoje atskleidžiamas skausmingas šios dalyvės tėvo netekties išgyvenimas ir kartu atėjęs vėlyvas suvokimas, kad ji yra tarsi atskiras nuo tėvų, savarankiškas, už save atsakingas žmogus: „O aš supratau, kad aš nu absolūčiai viena ir o j kaip buvo sunku. Būtent, kad nėra“, „pas mus buvo labai didelis ryšys / su tėčiu / labai [kalba su ilgesiu]. Aš vat aplink, kai pažiūriu tai taip, nėra daugiau tokių žmonių /kaip aš gyvenau su tėčiu. Nebuvo tokios dienos, kad mes nepasimatėm. Traukė vienas prie kito, mes visada turėjome vienas kitam ką pasakyti, ką jūs. / Toks ryšys buvo.“, „Paskui visą šitą praradau ir tada supratau, kad nu labai sunku be tėčio.“ „Pasikeičiau. / Nu jau supratau, kad // viską turiu spręsti aš pati, kad tėčio jau nėra.“

Rasa dalijasi brolio netekties patirtimi paauglystėje ne tik kaip „labai dideliu šeimos išgyvenimu“, bet kaip įvykiu, kuriame ji prarado save „aš vat irgi paskendau toje tragedijoje“. Tolesnę Rasos savijautą galėjo slėgti ir mamos patirta emocinė griūtis po brolio netekties („dvylika gal metų praėjo, tai mano mama tada vat tik sako, aš dabar va noriu gyvent“). Ugnė mini sudėtingą mamos smegenų ligą ir pooperacinę priežiūrą, kurią visa šeima patyrė kaip „tragedijų tragediją“. Ji dalijasi, kad ši patirtis užgožė ir neleido „pasireikšti“ jos paauglystei, „nes mes turėjom mamą, kuriai visas dėmesys buvo atiduotas“. Aistė dalijasi, jog paauglystės metu patyrė antras tėvų skyrybas, tačiau, siekdama apsaugoti dukrą nuo skausmingų netekties patirčių, mama bandė jas kompensuoti jaudinančiomis išvykomis („man labai pradėjo visokias ekskursijas pirkti, į užsienį“), tokiu būdu tarsi nebyliai mokydama, kad sunkių jausmų reikia vengti ar bėgti nuo jų. Laima savo pasakojime akcentuoja sesers gimimą paauglystėje ir ant jos pečių užgulusią priežiūrą, dėl kurios jai teko atsisakyti laiko sau, o tai kėlė didelius įsiūčio jausmus („buvau labai pikta, nu kiek prisimenu buvo pykčio, jaučiau“), kurie buvo be aiškaus adresato - „neįsivaizduoju kam“. Tad atskleisti pasakojimai rodo, kad išgyvenimai, kuriuos dalyvės patyrė paauglystės metu, vietoje tapatumo išgryninimo proceso, galėjo kelti atvirkštinius – pasyvumo, kaltės ir bejėgiškumo ar sumišusių ribų jausmus, o tai, savo ruožtu, formavo pasyvų tapatumo išgyvenimą, kai savieji poreikiai ir jausmai atidedami dėl kitų poreikių.

Kitas svarbus aspektas, pastebėtas dalyvių pasakojimuose apie paauglystės laikotarpį – atsiskyrimo su motinomis sunkumai. Šiuo atveju dalyvės išgyveno įvairius

potyrius – nuo liūdesio iki maišto. Kelios dalyvės nurodė fizinį atsiskyrimą nuo mamos suaugusiojo amžiuje patyrusios itin stipriomis emocijomis („*verčiau visą kelią, vat nežinau kodėl*“, „*labai buvo taip kažkaip tai graudu*“ Rasa; „*buvo baisiai liūdna*“, „*namų norėjau*“ Daiva). Rasa užsimena apie iki šiol likusį emocinį prieraišumą tėvams, kurį išreiškia šia savo citata: „*iki šiol aš tokia prisirišus, kiekvieną dieną reikia skambinti būtinai / nu jau ten kas antrą dieną tai jau*“. Atvirkščiai, kelios dalyvės išreiškė laisvės ir fizinio atsiskyrimo nuo valdingos mamos poreikį. Ugnė pasakoja sąmoningai pasirinkusi profesiją kitame mieste, o šio pasirinkimo motyvas – fizinis pasitraukimas iš santykio su mama („*kad tik iš namų greičiau išvažiuot, nes ten neįmanoma buvo gyventi*“).

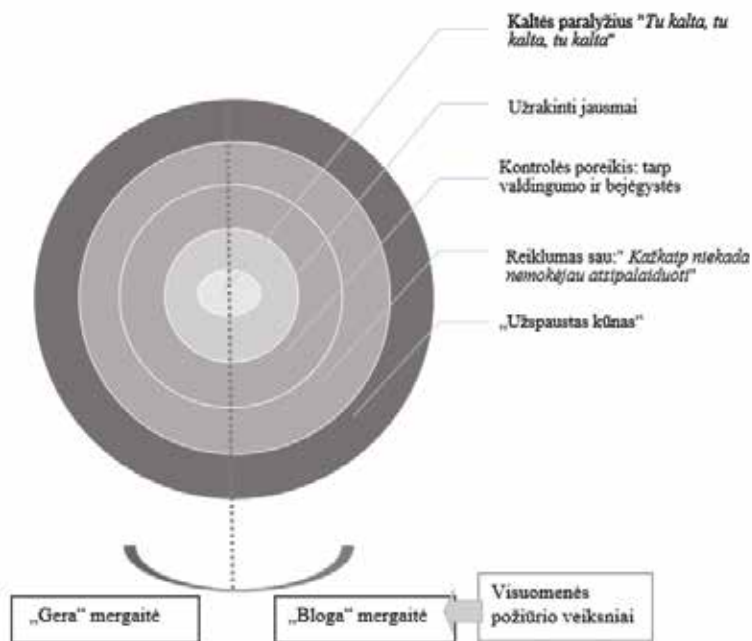
Kelios dalyvės dalijasi apie jų emocinį išsilaisvinimą suvaržančius mamų gestus. Viena dalyvė pasakoja, kaip, būdama „*pasišiaušusia*“ ir laisvės siekiančia maištaujančia paaugle, patyrė mamos fizinės jėgos demonstravimą („*vožtelėjo atgalia ranka*“ Regina), nuneigiantį šios dalyvės teisę į savo raiškos ir jausmų laisvę. Aistė dalijasi prisiminimais apie sudėtingą atsiskyrimą nuo griežtos ir kontroliuojančios mamos, kuriai ji nuolat turėjo aiškintis („*jinai skambindavo, verkdamo, kodėl tu nekeli ragelio*“). Pasak šios dalyvės, reikėjo pusę metų, kad mama suprastų, kad „*vaikas užaugo*“ ir turi savo socialinius poreikius. Analizuojant šias paauglystės patirtis, susidaro įspūdis, jog šių dalyvių savarankiškumo siekis yra ne įvykusio atsiskyrimo nuo motinos proceso pasekmė, bet veikiau kaip vengiančio elgesio išraiška, kuomet norėdamos, kad jų poreikiai būtų patenkinti, dalyvės turėjo kliautis pačios savimi. Kuomet atsiskyrimo procesas daugiau vyksta vengimo principu - pasitraukiant iš sudėtingos aplinkos, neįtvirtinamos savęs ribos. Tai apsunkina tiek tolesnį tapatumo formavimąsi, tiek tarpasmeninius santykius – jie gali būti panašaus pobūdžio.

3.2 PRIKLAUSOMO TAPATUMO PATYRIMAS: VIDINĖ SUMAIŠTIS

Šioje kategorijoje daugiausia perteikiamos dalyvių vidinio pasaulio patirtys, kurias analizuojant labiausiai krito į akis sunkumai, susiję su jausmų įsisąmoninimu ir raiška. Kasdienės jų patirtys rodo, kad dalyvės miglotai pažįsta savo poreikius ar norus, jos nėra jautrios sau, gėdijasi savęs. Jų viduje kylantys natūralūs jausmai ar impulsai veikti - slopinami. Joms sunku save reikšti, jos nemoka ar bijo prašyti pagalbos, dėl ko yra linkusios būti pernelyg savarankiškoms – viską daro pačios, be kitų pagalbos. Dar daugiau, vidinis dalyvių pasaulis kupinas tokių jų psichikai nenaudingų charakterio elementų, kaip - reiklumo sau, visagalės kontrolės ir bejėgiškumo išgyvenimų, uždarumo. Kita, ne mažiau svarbi jų psichinio gyvenimo dalis – savęs kaip itin blogos ar

neigiamos matymas, pasakojimuose išryškėjantis, joms kalbant apie slegiančius kaltės išgyvenimus. Atrodo, kad šie dalyvių išgyvenimai susiję su pernelyg stipriu savo blogumo įtikėjimu, kurio išvengti jos siekia, būdamos itin geromis. Taip darydamos dalyvės nesąmoningai nusivertina, netausoja savęs. Keleri pasakojimai atskleidžia, kad tokio – netausojamo moteriškumo vaizdinys - dalyvių šeimose ne atsitiktinis, o keliaujantis per kelias kartas. Susidaro įspūdis, kad dalyvėms itin sunku priimti silpnąją savojo žmogiškumo pusę, kuri nepriimta - veikia nevaldomai. Tai liudija vienos dalyvės pasakojime išryškėjusi „gerų“ ir „blogų“ mergaičių personifikacijų ir alkoholio sąveikų dinamika. Galiausiai, kaip liudija jų pasakojimai, alkoholis dalyvių pasitelkiamas tarsi efektyvus, galingas įrankis, galintis transformuoti nepageidaujamas jų charakterio savybes ar būsenas į geresnes savęs versijas.

8 pav. Priklausomo tapatumo patyrimo iliustracija: vidinė sumaištis (sudaryta tyrėjos)

3.2.1 Tapatumas – „užrakintų“ jausmų buveinė

Analizuojant dalyvių patiriamus jausmus, vieni ryškiausių - baimės išgyvenimai. Konceptas „Baimės pilnos akys“ kilo, pastebėjus ne tik dalyvių nurodomas kon-

krečias baimės (ligų, žmonių, artumo, priklausomybės, maisto ir pan.), bet ir gyventi apskritai. Dalyvių pasakojimuose įvardijamos baimės daugiau ar mažiau sukasi apie tarpasmeninių santykių lauką. Viena didžiausių Laimos baimių – santykio su mama („*bijau to skausmo, kurį mama sukelia*“; „*bijau kažką padaryt, kad jinai neįsižeistų*“) ir su kitais kūrimas („*bijau įžeist žmones ta prasme, labai priimu, visada galvoju, kad aš neįžeisčiau kito žmogaus*“; „*labai bijau tų santykių, kad kažko ten padaryčiau*“), kuria- me galimas pažeminimo ar sužeidimo patyrimas. Nuolat neįtikusi mamai, suaugusi Laima bijo būti savimi, neatitikti mamos lūkesčių („*bijau padaryt kažką blogo*“). Ji nežino, kaip išlaikyti saugias ribas santykyje su kitais („*tai aš ir atstūmimo ir artumo bi- jau*“). Dar daugiau, Laima bijo meilės jausmo apskritai („*jaučiu tą meilės, tikrai jaučiu, kad labai jį [sutuoktinį] myliu ir tas artumas, ir tada išsigąstu to artumo, kadangi bijau stipriai mylėt, nes jeigu stipriai mylėsiu, kažkas atsitiks ir bus dar skaudžiau*“). Tad iš Lai- mos pavyzdžio matyti, kad jos baimės labiausiai susijusios su artimų santykių kūrimo ir savo vietos juose atradimo dilema.

Kitų dalyvių pasakojimuose išryškėjusi baimė - kitų vertinimas, kuris neįsisa- monintas verčia jas slėpti savo „negerą“ elgesį, savybes ar patirtis. Ne viena dalyvė nu- rodo, kad būtent ši baimė susijusi su jų gėrimu slapta: „*aš tai bijodavau visą laiką va taip va gerti prie visų, kad va taip nesklistų kalbos apie mane, dėl to aš viena*“ , „*bijodavau tų apšnekų, kad pradės šnekėti, kad va jinai geria*“ Aistė; „*nu ką apie mane pagalvotų*“ Rasa.

Kelios dalyvės itin bijo, kad ta „blogoji“, tamsioji jų pusė gali būti pamatyta kitų. Ineta taip bijojo blogosios savo pusės paviešinimo, kad pasidavė ją išnaudojančio partnerio šantažui ir pinklėms („*aš bijojau, vėl kažkokių video, kažkokių nuotraukų, kažkokio paviešinimo, ką pagalvos apie mane kiti..*“). Kita dalyvė dalijasi siaubingai iš- sigandusi, kai sužinojo, kad išgėrusi buvo viskuo nepatenkinta, agresyvi („*Ir aš išsi- gandau, aš išsigandau. Kaip aš neatsimenu?*[sumišusi, nustebusi] *Tokia baimė iškart*“). Ta tamsioji jų pusė, pasirodanti tik išgėrus, taip rimtai slopinama dalyvių, kad laikoma svetima savęs dalimi („*Aš buvau ne aš*“). Gitana bijo, kad bus „bloga“, jei atsisakys dirbti viršvalandžius („*kažkam gal bus vat negerai kažkas, per mane, va dėl manęs, tai gerai, aš pasiliksiu, padarysiu, kad va negalvotų valdžia, kad kažkas tai kažkaip*“).

Dauguma tyrimo dalyvių atskleidžia sunkumus, susijusius su pykčio raiška. Konceptas „Užblokuotas pyktis“ kilo dalyvių pasakojimuose pastebėjus pagrindinę tendenciją - pykčio raiškos slopinimą tose vietose, kuriose jis natūraliai turėtų kilti. Kai kurios dalyvės savo pasakojime visai nekalba apie pyktį ir jo raišką, tarsi šis jausminis elementas būtų „išoperuotas“. Daiva pripažįsta mokanti pykti tik viduje („*nemokėjau*

pykti garsiai“), o šio jausmo nerodo net būdama išgėrusi: „*ką ten kelsi triukšmą?*“. Davos pasyvaus pykčio reiškimas sutuoktiniui matomas tik per slaptą maištą vartojant alkoholį. Kelios dalyvės kalba, kad joms sunku reikšti nepasitenkinimą, priekaištus partneriui („*nes jeigu aš jam kažką priekaištauju, verkiu*“ Regina). Ši dalyvė jaučiasi „bloga“ po to, kai parodo pyktį ir atskirtyje tarsi baudžia save vartodama alkoholį („*esu išėjusi naktį lauk su buteliu, bet tai būdavo tikrai kaip įtampos, kažkokios po konflikto, po to išsibliovimo*“).

Laima pasakoja apie nuolatinį pyktį, skirtą mamai, kuris negalėjo būti rodomas, dėl ko pasireiškėdavo proveržiais : „*daužiau lovą arba // vonią, ar kažkokias plyteles*“. Syki išdrįsusi adresuoti pyktį mamai, Laima atsidūrė situacijoje, kurioje nebuvo jokios išeities. Bandydama konfrontuoti mamos elgesį („*vieną kart pasakiau, kad aš nebijau jos*“), ji sulaukė ne tik mamos pykčio, bet ir fizinio pablogėjimo („*ir supyko ir jai blogai pasidarė*“). Nuo tada Laima vengia rodyti pyktį mamai ar kitiems. Suaugusi Laima jaučia priešišką visiems („*agresijos yra ir kitiems žmonėm, ta prasme, erzindavo visi kiti žmonės*“ Laima), o ypač partnerio rodomam artumui („*pas mane kyla iškart viskas*“).

Aistė pasakoja apie atvirus pykčio jausmus partneriui dėl jai nepakenčiamo jo būdo, kurie daugiausia eskaluojami išgėrus („*visada nervuodavo, jisai prisigeria ir pradeda visiems skambinėti. Užmušti galiu už tokius dalykus [juokiasi]*). Gitana pykčio jausmus reiškia per aktyvų veiksma: sutuoktinio neištikimybės atveju jos namuose, su jos geriausia drauge, pyktį partneriui ji reiškia ne tiesiogiai, bet tarsi „išmeta“ pro langus („*aš aš mėčiau patalynę pro langą, aš mėčiau visus daiktus, mėčiau viską*“). Regina siaubingai pyksta ant partnerio, kai jis neatvirauja, nesidalija su ja savais rūpesčiais („*tai kaip tai, tai mes turime būti artimi, mes turime kalbėtis*“). Kaip ji pati pripažįsta, toks partnerio būdas „*labai ap sunkino*“ bendrą gyvenimą. Tačiau vietoje to, kad reikštų pyktį, ji netrukus bando pateisinti jo būdą, išryškindama teigiamas jo savybes („*niekada eee neturėjau jokių progų kaip sakant ten suabejoti jo juo / kaip žmogum*“).

Kitas, pasakojimuose su jausmų raiška susijęs konceptas „Užtvinktas skausmas“, kilo, pastebėjus dalyvėms būdingus liūdesio ar gedėjimo išgyvenimo sunkumus. Tyrimo analizėje regimos kai kurių dalyvių patirtys, kuriose nurodomi sunkumai verkti, išliūdėti sunkius jausmus. Laima dalijasi, kad „*kartais labai norisi verkti ir aš jaučiu, bet neverkiu. Kartais reikia išspaust*“. Šiuo atžvilgiu alkoholis padeda kaip tikras jausmų išlaisvintojas „*bet kai išgerdavau, verkdavau daugiau*“ (Laima). Jurgita savo pasakojime taip pat atskleidžia, kad tikrąsias emocijas išgyventi kur kas lengviau, pasitelkus alkoholio vartojimą: „*jei tu ten susibarei su kažkuo, kažkas tave sunervino, tai aišku tada verki ir prasiverki, aišku dar gal labiau kai tu išgėrusi alkoholio*“.

Kai kurios dalyvės dalijasi sunkumais patirti teigiamas emocijas. „Užrakinto džiaugsmo“ konceptas ryškiausiai atsiskleidė Rasos gyvenimo istorijoje. Save pame-nanti kaip linksmo būdo: „*aš tokia linksma labai buvau linksma jaunystėje, linksmas žmogus*“, dabartyje šio linksmumo jausmo Rasa itin pasigenda „*normaliai žmogus tai džiaugiasi gyvenimu, o pas mane dabar to džiaugsmo neišlikę*“. Nutrūkusio džiaugsmo šaltinių šiai dalyvei norisi ieškoti išorinėse priemonėse „*vat kartais sakau net norisi to kažkokio tai, kad ir tabletę kažkokią išgerti ar kažką, kad būčiau linksma*“. Laima tik trumpai užsimena, jog „*retai šypsosi*“. Daiva pasakoja apie pastoviai niūrią emoci-nę būseną („*tai pastoviai aš tokioje būsenoje buvau, visą laiką, taip nieko nenoriu, niekas neįdomu*“).

Daugumos dalyvių liudijimai atskleidžia ne tik sunkumus išgyventi tiek tei-giamus, tiek neigiamus jausmus, bet tendenciją kaupti neįsisąmonintus, neišgyventus jausmus viduje, o tai vėliau patiriama kaip „*nebelaikantių smegenų*“ sindromas. Ineta savo istorijoje ne sykį dalijasi apie psichinio krūvio „*nebeišnešančias smegenis*“, kurių turinys - „neapdorotos“ šeimyninės situacijos ir nuslopinti pykčio jausmai mamai.

Šiame kontekste verta paminėti ir pačios tyrėjos subjektyvius paty-rimus ir pastebėjimus interviu pokalbio rinkimo metu, nugulusius pirmo-siose atmintinėse. Nemaža dalis dalyvių tyrėjai paliko „Ledo karalienės“⁴¹ įspūdį, kurį sudarė išorinis nejautrumas – pasakojimo metu išryškėję užverti jausmai slepiami po „ledinio nejautrumo“ kauke. Šį įspūdį sudariusioms dalyvėms buvo bū-dinga emociškai pakili, paviršutiniška nuotaika. Kelių „suledėjusių“ dalyvių gyvenimo pasakojimas labiau priminė nuotykių trilerį, kuomet, pasakojant skausmingus išgyve-nimus, nesustojama. Kitoms dalyvėms, priešingai, buvo būdingos „minkštosios“ savy-bės - jautrumas, pažeidžiamumas, prislėgtas balso tonas, tai labiau priminė emociškai užguitos „Pelenės“ pasakos personažą. Tik trys iš dešimties tyrime dalyvavusių moterų verkė skausmingų gyvenimo momentų pasakojimų metu.

3.2.2 Vidinė ataka: „Užspaus-tas kūnas“

Iš aukščiau pateiktų pavyzdžių matyti, kad dalyvėms sunku susivokti savuose jausmuose, juos tinkamai reikšti bei išgyventi. Pasakojimuose išryškėja, kad jausmų reguliavimo kompetencijos stoka kelia nemažai sunkumų. Neapdoroti jausmai ilgai-niui sukuria neigiamų emocijų krūvį, kurį dalyvės apibendrina kaip „*įtampą*“. Vidinės

⁴¹ „Ledo karalienės“ metafora tyrėjos pasirinkta apibūdinti emociškai itin šaltos, rezervuotos, vienišos ir valdingos asmenybės išorinį pavida-lą.

įtampos, kaip dominuojančios psichiniame gyvenime patirtys, ryškiausiai atsiskleidžia Laimos gyvenimo istorijoje. Ji dalijasi tokiomis patirtimis, kuriose išgyvendama intensyvius įtampos ar nerimo jausmus, ji negali suvokti nei jų turinio, nei ištakų („*toks spaudimas kūne*”, „*užspaudžia visa kūną*” Laima). Laima išreiškia, jog vidinė įtampa ir „*užspausto kūno*” pojūtis yra nuolatinis jos gyvenimo palydovas („*būna darbe, būna vakarais labai dažnai, kai važiuoji namo.. kiekvieną vakarą tiesiog prispaudžia*”). Tokia nemaloni vidinė būseną persekioja ją kiekviename žingsnyje („*jeigu aš guliu namuose ir žinau, kad man reikia kažką išplaut, jau spaudžia, jau tas nerimas kyla*“). Atrodo, kad ši laisvai „plaukiojanti“ įtampa - nuolatinė Laimos psichinio gyvenimo sudedamoji dalis, kuri tarsi koks grobuonis paralyžiuoja visą jos būtį („*užspaudžia visą kūną ir reikia laiko, nežinau kiek, kad paleistų, kažkaip...*“). Iš tiesų, regis, tik būdama statiškoje, sustingusioje būsenoje Laima jaučiasi kažkiek laisvesnė nuo šios įtampos („*nes man reikia, kad viskas būtų ramu, kad sėdėčiau ir tada man kažkiek, gal tas nerimas toks silpnas. O kai kažką reikia padaryt – labai stiprus*“). Nagrinėjant šį patyrimą, tyrėjai susidaro įspūdis, jog apie įtampą ji kalba kaip apie visiškai atskirą – nepažintą ir neintegruotą savęs dalį („*nes nežinau kaip ją išreikšti, nei rėkti, nei ką, neįsivaizduoju, kaip atsikratyti jos*“), su kuria ji nežino kaip tvarkytis. Dėl to Laima dalijasi, kad šią įtampą norėtų tiesiog pašalinti: „*norisi tiesiog perpjaut ir išimt, neįsivaizduoju kaip atsikratyt jos*” (Laima).

Panašiomis patirtimis dalijasi kita dalyvė. Ineta sako, jog tiek, kiek pamenanti, „*gyvenimas ėjo įtampos vaga, tokia konkrečia įtampa*”. Tačiau skirtingai nei Laima, Ineta aktyviai ieškojo būdų įtampai įveikti. Savo dėmesį bandžiusi nukreipti į ligų analizavimą paauglystėje („*įvairiausių ligų – nuo vėžio iki hepatito*”), Ineta tapo hipochondriška. Ši Inetos kančia paauglystėje nulėmė ir pirmąjį priklausomo elgesio pasireiškimą – piktnaudžiavimą vaistais nuo peršalimo : „*aš tiek buvau įsistresinusi vaikystėje, kad man nuolat kildavo temperatūra, ir aš jausdavausi labai blogai*”. Įtampai įveikti atradusi įvairiausių priemonių ir būdų: nuo įvairiausių vaistų, purškalo į nosį iki cigarečių ir alkoholio, Ineta čia pat pripažįsta, jog „*pabėgt nuo savęs negalėjau niekaip*”.

3.2.3 Reiklumo sau refleksija „*Niekada negalėjau kažkaip atsipalaiduoti*“

Analizuojant dalyvių vidinės įtampos patyrimą, į akis krenta daugumos pasakojimuose išryškėjusi reiklumo sau savybė, veikianti tarsi įtampos katalizatorius. Reiklumas sau pasireiškia dalyvių perfekcionizmo tendencijomis, kai iš savęs jos reikalauja labai daug - tiek apimties, tiek kokybės atžvilgiu. Ši vidinė dalyvių savybė neleidžia joms tenkintis nedideliais pasiekimais ir atsipalaiduoti. Reiklumas sau pasakojimuo-

se atsiskleidžia, kaip nemokėjimo mylėti ir atjausti savęs išraiška. Daiva dalijasi apie jaučiamą pareigą patarnauti šeimoje, kuri neleidžia jai atsipūsti ir bent retkarčiais pasimėgauti nerūpestingumu („*atsikeli būtinai pusryčius turi padaryti. Jis guli, o aš keliuosi, kad jis atsikels. Nors ką aš žinau, gal būčiau geriau pagulėjęs, būtų ir jam geriau buvę, ir visiems, negu mano tas vat toks / pastovi įtampa kažkokia tai*“; „*dėmesys ten jam, kad grįž iš darbo ir turi būti ir viskas sutvarkyta, ir valgyti padaryta, ir pavyzdžiui, va taip, kad nu ... aš niekada negalėjau kažkaip atsipalaiduoti*“). Ši dalyvė mena niekada nemokėjusi pasilepinti, džiaugtis nerūpestinga būtimi („*bijodavau ilgiau pamiegoti.. būdavo gėda jei vat ras mane miegančią per atostogas*“).

Rasa pasakoja apie reiklumą sau, verčiantį ją nudirbti visus namų ruošos darbus („*kai grįžus namo ir reikia čia ir išskalbt ir skalbinius ten lankstyt drabužius, ir virtuvę sutvarkyti reikia*“). Šio reiklaus vidinio balso Rasai nepavyksta atpažinti ir užtildyti, o išvengti darbų krūvio padeda alkoholis („*išgeriu pvz., stikliuką ar taurę vyno nu ir galvoju nu ir dzin / ir va atsisėdu*“). Regina dalijasi patirtimis, kuriose ji jaučiasi privalanti tenkinti visų aplinkinių lūkesčius. Jautrumą ir dėmesingumą kitų lūkesčiams – padedančius apleisti save, ji mena įgijusi nuo vaikystės („*nuo pat vaikystės girdėdavau kad esu labai jautri, labai jautri*“; „*turėjau visada matyti kas čia dedasi*“, „*tas mano matymas, jautrumas*“). Tenkindama kitų poreikius, Regina nors pavargsta, tačiau nemoka dalintis slegiamais jausmais su kitais („*visada nenorėdavau tų problemų kažkam tai nukrauti*“).

Užsidarymas su savaisiais „nešuliais“ - kitas dalyvėms būdingas, įtampą palaidantis veiksnys, pasakojimuose atsiskleidžiantis kaip dar viena ryški jų emocinio gyvenimo savybė. Pastaroji savyje dar turi stiprią vienišumo potekstę. Užsidarymas savyje neleidžia dalyvėms patirti artumo ir kurti bendrumą su kitais, kurio joms taip reikia, išgyvenant sunkias akimirkas, o tai veda link atskirties ar net visiškos izoliacijos patirčių. Pasakojimai rodo, kad nuo išorinio pasaulio dalyvės atsiriboja dėl įvairių motyvų, kurių, vėlgi, pagrindinis – baimė, kad kitiems esi nereikalinga, tiesiog našta. Rasa dalijasi, kad apie motinystės sunkumus niekam nesipasakoja („*aš niekam neišsipasakoju*“, „*aš savy*“), o atsivėrimą mamai suvokia, kaip neatlaikomą psichinį krūvį turintį krovinį („*nes nenoriu jos nervuoti*“, „*nes kam kam tų problemų dar jai užkraut*“). Panašiai dalijasi kitos dalyvės, pasakodamos apie santykiuose patiriamo nepasitenkinimo slėpimą viduje („*ir aš visada viską savo širdyje paslėpiau*“ Justė). Įdomu yra tai, kad kalbėdamos apie problemų pasidalijimą su kitais, dalyvės naudoja tokius veiksmoždžius, kaip „*nukraut*“, „*užkraut*“, tarsi tai būtų ne gyvos patirtys, o svetimų, nereikalingų daiktų prikrautas bagažas.

Dalyvių pasakojimuose dažnai išreiškiama formuluotė „aš pati“ - dar vienas svarbus jų vidinio pasaulio patyrimo elementas. Dalyvių siekis viską atlikti pačioms įvardijamas kaip „aš pati“, demonstruojant per didelį savarankiškumą ir neišsenkamas galias, stebimas ne viename pasakojime. Iš pasakojimų matyti, kad šis reikšmingas momentas trukdo joms kreiptis pagalbos dėl priklausomybės gydymo („Bet/ vėlgi aš, aš pastoviai apgaudinėdavau pati save, kad va aš galiu, bet ne, aš negaliu“ (Gitana); „kažkiek aš vis patikiu, kad aš susitvarkysiu pati, vis patikiu savim matyt“ (Regina). Justė pasakoja, jog skyrybų atveju sutuoktiniui pareiškus, kad jis atsisako finansiškai išlaikyti savo vaikus, ji pasyviai susitaikė su tokiu sprendimu: „aš pati išauginau savo vaikus“.

3.2.4 Kontrolės poreikis: tarp valdingumo ir bejėgystės

Konceptas „Kontrolė versus bejėgystė: tarp valdingos mamos ir bejėgio vaiko vaidmenų“ ryškiausiai iškilo Rasos gyvenimo istorijos parafrazėse pastebėjus visagalės kontrolės poreikį bei visiškos bejėgystės patyrimą, ją praradus. Savo pasakojime Rasa ne sykį atskleidžia galingos ir valdingos pozicijos perėmimą buityje („man atrodo kad aš aš turiu padaryti tai, aš turiu, nu ir namuose kaip ir buities darbus turiu aš daryti“). Regis, Rasa neįsivaizduoja, kaip galima tvarkytis namuose, neperimant visos situacijos į savąsias rankas. Ji nemoka priimti pagalbos iš namiškių ar įsileisti kitų į savo erdvę („mane nervina kai jisai [sutuoktinis] kažką daro tvarko, mane nervina, ne taip kaip aš noriu, tai man geriau nelieskit, nesikiškite, aš pati, nu man taip pačiai lengviau“). Šis per didelis kontrolės poreikis, kartu su atsakomybės už kitų šeimos narių gerbuvį perėmimu, veda Rasą į neviltį ir bejėgystę, kuomet visko sukontroliuoti jai nepavyksta („kad dukra verkia, kad šita nespės į autobusą, kad pėdkelnės, kad dėl tokių smulkmenų, nu tokios smulkmenos“). Iš visagalės kontrolės pozicijos jos netekties akivaizdoje Rasa staiga atsiduria visiškai priešingame poliuje – psichinėje ir fizinėje bejėgystėje („nu ir aš tokia viskas, kritau be jėgų, man ir oro trūksta...“). Šiuose emociškai sunkiuose išgyvenimuose Rasa nesuvokia, kas vyksta jos viduje - ji nepajėgia įvardinti patiriamų jausmų - nei „pati sau“, nei kitiems „tiesiog blogai jaučiuosi“. Atrodo, kad šis bejėgiškumo patyrimas yra visa užvaldantis, tarsi koks paralyžius („ir aš viskas pusei dienos negaliu nei dirbt, nieko negaliu“). Šios dalyvės pavyzdys yra puiki – visagališkumo ir bejėgiškumo – polių kaitos iliustracija.

Kitų tyrimo dalyvių pasakojimuose girdisi poreikis kontroliuoti kitų lūkesčius, kuomet užsidedama „nuolat laimingos“ būsenos kaukė taipogi itin kontrastinga, viduje išgyvenant menkavertiškumo ir bejėgystės jausmus. Inetos pasakojime nuolat pabrė-

žiamas viešai rodomas vidinis užtikrintumas pasitelkiant visagalės kaukę: „*ta prasme aš mėgdavau užsidėti kaukę, kad man viskas gerai: jūs visi manim pasitikėkit, aš viską galiu, viskas kontroliuojama*“. Kaip vėliau išryškėja jos pasakojime, ši išorinė kaukė itin prieštaringa tikrajai jos būsenai: „*viduje aš ta tyli mergaitė, ta išsigandusi*“. Be to, ši kaukė neapsaugo Inetos nuo per didelio jautrumo kitų poreikiams ir jausmams, kurie „sugeriami“ į vidų: „*būdavau kempinė*“.

3.2.5 Kaltės paralyžius: „*Tu kalta, tu kalta, tu kalta*“

Kaltės išgyvenimai – svarbi priklausomų nuo alkoholio moterų savybė, atskleidusi beveik visuose pasakojimuose. Laima dalijasi pirmaisiais kaltės patyrimais vaikystėje, kuomet jausdavosi kalta dėl savo egzistavimo apskritai: „*girdžiu jau būdavo riksmi ir žinau, kad aš būsiu kalta, būdavo pavyzdžiui, kad aš ne taip valgau arba šakutę ne taip pasiimu ir tada prasideda*“. Regina sako, kad jaučiasi kalta prieš tėvus dėl kiek „kitokio“, nei šeimoje priimta, partnerio būdo, kuris, kaip ji įsivaizduoja, neatitinka tėvų lūkesčių („*tėvai man nieko niekada nesakydavo, bet aš jaučiau savotišką kaltę*“).

Kelios dalyvės prisiima sau kaltę, patyrusios partnerio smurtą („*toks jausdavau si kad čia pati prisiprašiau, kad čia jam pakėliau balsą, ar dar kažką*“ Jurgita). Ineta irgi pasyviai priimdavo partnerio kaltinimą, neva ji pati kalta dėl agresyvių pagrūmojimų kumščiu („*Jo, Ineta, tu kalta, čia kažkas turbūt negerai*“). Panašiai, Gitana sako bijojusi kreiptis į teisėsaugą po sunkaus smurto patyrimo, visą kaltę užsimesdama sau ant pečių („*Man liepė rašyti pareiškimą aš vėl leisgyvė, visa primušta guliu lovoje, nuo blogumo alkoholio, nuo fizinio skausmo, nuo psichologiškai patirtų smurto tokių atvejų, nuo nežinomybės ką man daryti. Nes aš kaip ir pati dėl to čia kalta...*“).

Dauguma dalyvių jaučiasi itin kaltos dėl savo gėrimo ir jo pasekmių jų artimiesiems („*aš kaltinu save, kad per mane vaikas negali mokytis, kad jisai nesimoko, kad jisai vengia išeiti su draugais, kad jisai vengia kažko kažkaip*“, „*nu vėl tą kaltės jausmą baisiai jaučiu, kad nu, nu vat per mane viskas, nu kodėl aš taip darau*“ Gitana). Aistė dalijasi, kad nors išgyveno kaltę dėl savojo gėrimo prie vaiko, jautėsi bejėgė kažką pakeisti savo gyvenime („*Nu tai va ir grauždavau, nu kiek tu geri, vaikas tavo auga, ką jisai mato, jis toks mažas, tu tokia jauna, o jau negali ten atsispirti tam alkoholiui*“). Daivos kaltės jausmo patyrimas susijęs su negailestingu jos namiškių atstūmimu dėl progresuojančios jos priklausomybės („*kai man va toks santykis, kai atstumtas, jauti /, tai tada dar baisesnis tas kaltės jausmas. Nes tu išvis. Tu kalta, tu kalta, tu kalta*“).

Interpretuojant kaltės išgyvenimus, matyti, kad kartais dalyvės išgyvena perne-lyg stiprų, išpūstą kaltės jausmą. Šis jausmas verčia jas jaustis visiškai blogomis, niekam

tikusiomis. Tokiame patyrimo atrodė, kad jos esą nevertos kitų malonės ar gerumo. Kitaip sakant, dalyvės save mato ir vertina perdėm griežtai ir neigiamai. Šis, giliai išsike- rojęs neigiamas dalyvių savęs vaizdas, verčia jas prisiimti kaltę dėl visų blogybių, kurios tik nutinka joms ar aplinkiniams. Kaltė – emociškai itin sunki patirtis, kuri griaužia ir degina dalyvių vidų savigraužos jausmais. Savigrauža tampa ne tik dar vienu jų įtampos šaltiniu, bet verčia ilgam pastrigti šiuose išgyvenimuose ar situacijose. Čia dalyvėms itin pritrūksta savės, kaip klystančios ir netobulos priėmimo.

3.2.6 „Geros“ ir „blogos“ mergaičių personifikacijų ir alkoholio sąveikų dinamika

Analizuojant priklausomų nuo alkoholio moterų gyvenimo istorijas, kai kuriuose pasakojimuose išryškėjo dalyvėms būdingos „geros“ ir „blogos“ mergaičių personifikacijos ir jų dinamika. Daugumos dalyvių pasakojimuose atsiskleidžia siekis atitikti „geros“ mergaitės pavidalą blaivybėje, kuriam būdingos savybės: jautrumas kitiems, kitų lūkesčių tenkinimas, savo visagalybės pabrėžimas, uždarumas. Tuo tarpu, kita dalis savęs - „bloga“ mergaitė, susijusi su priešišku ir socialiai nepriimtiniu elgesiu - viešai nerodoma, slopinama. Kelios tyrimo dalyvės dalijasi pasakojimais, kai išgėrusios elgia- si taip, kaip joms sąmoningai nepriimtina, pvz., pyksta ar išreiškia nepasitenkinimą ap- linkiniais. Tokias patirtis vėliau dalyvės vertina itin jautriai. Šis elgesys nepripažįstamas dalyvių, o tokių jausmų raiškos bijomasi: „*aš buvau ne aš / ir aš išsigandau, išsigandau tikrai, labai labai*“ (Justė), nes tai prieštarauja įprastam „geros“ mergaitės elgesio ste- reotipui. Iš Justės parafrazių kilęs konceptas „Vaikystės santykių neišaugantis mano ir tėčio santykis: „*tu tokia gera mergaitė*““ atspindi Justės ir tėvo vaikystės santykio pobū- dį, kuriame Justė privalo būti „gera“ mergaitė ir suaugusiųjų amžiuje. Savo pasakojime Justė ne sykį pabrėžia tėvo siekį užauginti „gerą“ mergaitę („*tu pas mane tokia gera mergaitė, aš tave tokią gerą išauginau*“), kuriai nevalia blogai elgtis, o jos pasakojimo kontekste – reikšti savo poreikius ir jausmus.

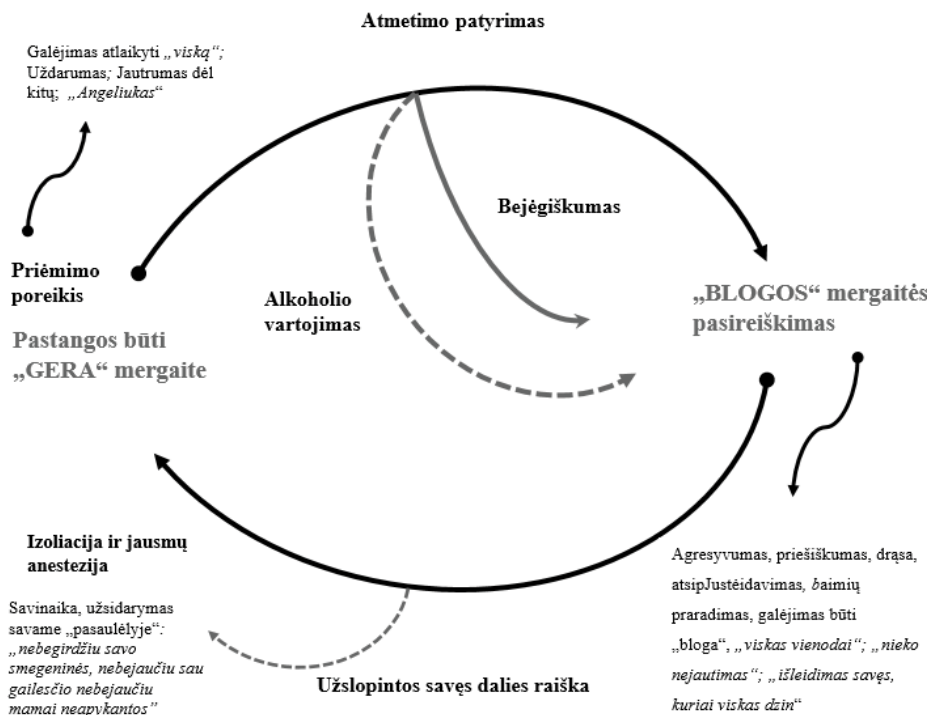
Vienos dalyvės gyvenimo istorijos analizėje išryškėja „geros“ ir „blogos“ mer- gaičių personifikacijų dinamika, kurių katalizatorius - alkoholio vartojimas. Savo gy- venimo istorijoje ši dalyvė nuosekliai atskleidžia, kaip patirdama mamos ir kitų šeimos narių atmetimą, ji ne tik skandina alkoholiu „geros“ mergaitės patiriamus nesaugumo, atmetimo ir bejėgystės jausmus, bet palaipsniui, alkoholio pagalba transformuojasi į „blogą“ mergaitę, kurios būdas ir elgesys itin kontrastuoja su „geros“ mergaitės perso- nifikacija. Šių dviejų personifikacijų elgesiui ir patyrimams būdingi kardinalūs kraštu- tinumai: „*girta galiu duoti į snukį, blaivi viską galiu atlaikyti*“ (Ineta), kurie nėra inte- gruojami į vientisą darinį. Ši dalyvė dalijasi patirtimis, kaip būdama išgėrusi mėgaujasi emociškai išlaisvinančiais potyriais („*pradėjo patikti ta būsena tas nieko nejautimas, tas*

išleidimas tos Inetos, kuriai viskas dzin“), kurie itin kontrastuoja su realybėje išgyvenamu jautrumu („atsibodo būti ta jautria, dėl visko pergyventi“). Tokiu būdu Ineta atsiduria tarsi dvejose atskirose realybėse, kuriose viena „tai, ką nori matyti kiti“, o kita – „iš viso nesąmonė“. Susidaro įspūdis, kad ta dalis, kuri nėra pageidaujama aplinkos, Inetos stipriai slopinama ir vengiama. O ta – „geroji“ dalis, kurios pageidauja aplinka, kuomet yra atmetama aplinkinių, provokuoja „blogos“ mergaitės pasireiškimą.

Inetos gyvenimo istorijoje atsiskleidusi „geros“ ir „blogos“ mergaičių personifikacijų kaita patvirtina šios dalyvės slaptą troškimą būti priimtai kitų ir slopinamos pusės pasireiškimą dėka alkoholio poveikio. Savo istorijos pradžioje Ineta itin siekia būti priimta ir bando įrodyti savo vertę, būdama „gera“ mergaite. Tačiau pasikartojantis mamos ir kitų atmetimas veda Inetą link vis didėjančio bejėgiškumo išgyvenimų, su kuriais ji „tvarkosi“ alkoholio pagalba. Alkoholis ne tik padeda Inetai numarinti po „gera“ mergaite slypinį psichinį skausmą, bet į paviršių iškelia nuslopintą savęs pusę – „blogą“ mergaitę. „Blogos“ mergaitės personifikacija leidžia Inetai laikinai pabėgti nuo varginančių „geros“ mergaitės savybių: per didelio jautrumo, nuolankumo ir kontrolės poreikio. Ši „geros“ ir „blogos“ mergaičių personifikacijų ir alkoholio poveikio dinamiška sąveika pateikiama grafiniame paveikslėlyje (9 pav.).

Apibendrinant galima pasakyti, kad žongliruodama tarp šių dviejų personifikacijų, Ineta, nors ir supranta savo prieštarinę elgesį, tačiau nepajėgia suvokti ir įvardinti už šių emocijų slypinčių motyvų. Stokodama vidinės atsvaros, ji negali atstovėti jai svarbių asmenų atmetimo ir su tuo susijusių liūdesio, pykčio ir bejėgiškumo jausmų. Vietoje to, Ineta aktyviai priešinasi, pykdama ir maištaudama įvairiais sau pavojingais būdais. Toks chaotiškas Inetos elgesys neleidžia sujungti šių dviejų vaidmenų į visumą ir patirti vientisą, tęstinį tapatumą. Negalėdama priimti svarbios savo patyrimo dalies – nesaugumo būsenų dėl mamos atmetimo, Ineta atsiduria tiek tapatumo aklavietėje (neįvirtindama savo ribų ir vildamasi mamos priėmimo ateityje), tiek užburtame priklausomybės alkoholiui rate.

9 pav. „Geros“ ir „blogos“ mergaičių personifikacijų ir alkoholio poveikio dinamiška sąveika (sudaryta tyrėjos)

3.2.7 Transgeneracinis nuolankių *versus* valdingų moterų modelis

Kelios tyrimo dalyvės pasakoja apie iš šeimos, kurioje jos augo, perimtą moteriškumo modelį, persiduodantį iš kartos į kartą. Tačiau šie, dalyvių perteikiami per kartas keliaujantys moterų tapatumai, kardinaliai skiriasi. Vienu atveju, dalyvės dalijasi moteriškumo, kaip demonstruojamo nusižeminimo vyrams ir darbštumo pavyzdžiu. Kitu atveju, atskleidžiama iš kartos į kartą persikelianti valdingų ir vyrus „triuškinančių“ moterų linija. Užsiminusi apie priklausomybių istoriją šeimoje, Rasa kalba apie „britkų“, „bjaurių“ senelio būdą, kuris „vaikus mušdavo ir pastoviai gerdavo“. Močiutę ji apibūdina, kaip „labai užguitą namų šeimininkę“, „labai mylinčią“ smurtaujančią senelį. Panašiai pasakoja Regina, kuri mena, jog seneliui girtaujant, „močiutė šeima rūpinosi ir ūkį prižiūrėjo nemenką“. Reginos pasakojime akivaizdūs tampa keturių kartų moterų – Reginos, jos dukros, mamos, močiutės būdo panašumai („mano mama visa gyvenimą

buvo su tokiu dideliu krūviu”, „kaip su mama taip su dukra mes, nenormalus, nesveikas jautrumas, ir aš tą turiu, ir dukra tą turi, ir mama tą turėjo, didžiulė atsakomybė, perfekcionistė“). Atrodo, kad visos šios moterys yra tarytum aklas vieno moteriško tapatumo tęsinys – kaip karšta bulvė, perduodama iš kartos į kartą, tiek auklėjimo būdu, tiek silpno moteriškumo pavyzdžiu šeimoje.

Priešingai, viena tyrimo dalyvė dalijasi itin valdingų, vyrams dominuojančių ir naikinančių moterų linija („Mano močiutė va visą laiką valdydavo. Visą laiką“). Pasak šios dalyvės, tokia moteriško tapatumo raiška, kuomet bet kokia kaina siekiama dominuoti kitai lyčiai, lėmė tiek senelio („Mano senelis irgi dėl to pradėjo vartoti alkoholį“), tiek jos tėčio priklausomybę alkoholiui. Gitanos vaikystės prisiminimų pasakojimai atskleidžia valdingą mamos siekį susidoroti su jos geriančiu tėvu ne tik psichologiškai („mes išvysime, mes išmesime, tas daiktų krovimas“), bet ir fiziškai („mama jam sulaužė ant galvos kėdę, medinę tą tokią, seną rusišką kėdę ir jam prakirto“). Įdomu yra tai, jog Gitanos gyvenimo istorijos pasakojimas neatskleidžia Gitanos charakterio panašumų su jos mama ir močiute, t. y. valdingumo apraiškų, o veikia nusižeminimą ir bejėgiškumą bei slaptą, pasyvų priešinimąsi, mamai vartojančią alkoholį. Tačiau, gali būti, jog palyginus neilga gyvenimo istorijos pasakojimo trukmė neatskleidžia visų Gitanos savybių, o šioms prielaidoms patvirtinti reikalinga išsamesnė informacija ir analizė. Tad apibendrintai galima pasakyti, kad pasakojimuose išryškėjusios per kelias kartas pasikartojančios moterų tapatumo linijos yra svarbus priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo aspektas. Abiejų atvejų pavyzdžiuose matyti sudėtingas moterų santykis su priešingos lyties atstovais: vienu atveju, pernelyg jai paklūstant ir atiduodant visas galias, kitu atveju – pernelyg priešinantis, nekonstruktyviai panaudojant savąją galią. Abu atvejai byloja apie asmeninės galios integracijos problemas. Visgi, šis aspektas šiame darbe aptariamas tik trumpai. Ateities tyrimai galėtų plačiau panagrinėti šeimos moterų linijos reikšmę priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimui.

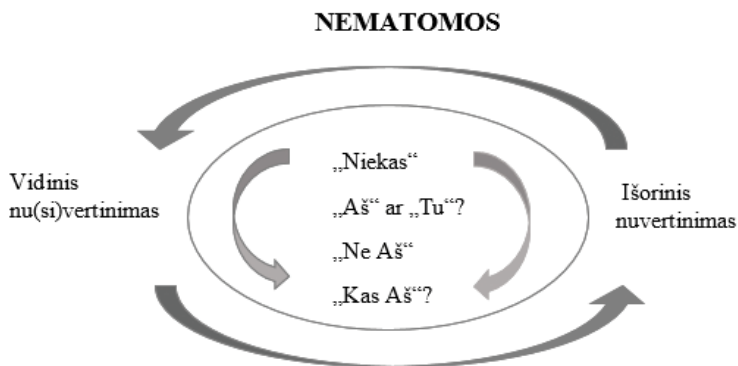
3.3 EGZISTENCINIS NEREIKŠMINGUMAS: „NEMATOMOS“

Šioje kategorijoje aprašomos egzistencinės dalyvių dilemos: kaip jos patiria save ir aplinkinį pasaulį - ar jaučia teisę būti pilnavertėmis šio pasaulio dalyvėmis, ar atvirksčiai - jaučiasi tarsi būtų niekas, ar išgyvena save kaip „aš“ ar „tu“ - atitulusias, sau svetimas. Ši egzistencinė dalyvių krizė susijusi su skaudžia, visuose pasakojimuose atsikleidusia – nematomumo aplinkiniame pasaulyje tema. Kelios dalyvės kvestionuoja tokios slegiančios savo būties prasmę apskritai: „Jeigu atrodys gyvenimas kaip atrodo

dabar, tai / nevertas jisai gyvenimo tikrai“ (Laima).

Kitas itin svarbus dalyvių egzistencijos aspektas – savęs, kaip buvimo „niekuo“ patyrimas, verčiantis jas pasijausti itin nereikšmingomis, nevertomis kitų dėmesio ir pagarbos. Nemaža dalis dalyvių savo pasakojime perteikia savęs, kaip nieko vertos, potyri, kurį dažnai reiškia naudodamos epitetą „niekas“. Svarbu paminėti, jog dalyvių savęs, kaip nieko vertos, potyriai neatsiranda suaugusiųjų gyvenimuose staiga ar netikėtai. Šie fragmentiški patyrimai dalyvėms būdingi nuo ankstyvos vaikystės, o vėliau, kartojantis patirtims, sustiprinančioms savęs kaip nieko potyrius ir paraleliai senkant psichiniams ištekliams, skirtiems prisitaikyti aplinkoje, kondensuojasi į visa apimančią, savęs kaip „nieko“ patyrimą. Šis patyrimas išgyvenamas vidinės griūties ir savosios egzistencijos prasmės netekties jausmais, kuriuos dar labiau sustiprina gyvybingumą sekinantis alkoholio poveikis.

10 pav. Egzistenciniai savęs patyrimo sunkumai ir jų raiška išoriniame pasaulyje: „Nematomos“ (sudaryta tyrėjos)

3.3.1 „Savęs kaip nieko“ patyrimo analizė

Vienos dalyvės pasakojimas itin nuosekliai atskleidžia savęs kaip „nieko“ patyrimo dinamiką, kurios šaknys siekia ankstyvą vaikystę, o galutinė evoliucija išryškėja santykių ir emocinės griūties bei priklausomybės alkoholiui kontekste. „Savęs kaip nieko“ patyrimo dinamikai atskleisti tyrėja pateikia išsamią Inetos gyvenimo istorijos analizę, kurios pagrindinis pjūvis – „savęs kaip nieko“ patyrimo raida ir plėtotė.

Savo gyvenimo pradžioje pirmiausia Ineta patiria atskyrimą nuo mamos ir auga su seneliais („savo mamos praktiškai nemačiau“). Nors ji apibūdina ryšį su močiute kaip itin artimą („man močiutė buvo mano mama“), tačiau jos pasakojimas atsklei-

džia, kad toje aplinkoje ji stokojo emocinio saugumo ir stabilumo „mačiau nuo pat vaikystės tokį bardaką“. Šioje vietoje ji pabrėžia smurtinio pobūdžio aplinką „krūvino dėdės vaizdinius“, senelio girtavimą bei močiutės reiškiamus priekaištus: „kur pinigai? Vėl pragėrei pinigėlius“, o tai trukdo jai patirti saugią aplinką ir artumą. Vėliau ji pereina prie pasakojimo apie kardinalų gyvenimo pokytį, kai „mama susipažino su nauju tėčiu“, tada ji grįžta gyventi pas mamą ir gauna „viską apie ką gali svajoti vaikai“. Tačiau šioje aplinkoje jai tenka susidurti su naujais iššūkiais: artumo mamai sunkumais („buvau kaip neprijaukintas kačiukas“), mamos gėrimo epizodais („jinai kažkur lakstydavo, jinai prisigerdavo, jinai pastoviai bėgdavo iš namų“), kuriuose Ineta itin akcentuoja patiriamą pyktį mamai („pradėjau jos nemėgti“) ir nesaugumo jausmus („aš vaikas nesuprasdavau“). Kalbėdama apie šį gyvenimo tarpsnį, Ineta itin pabrėžia mamos prisidengimą ja, slepiant savo gėrimą („mano mama mane tįsdavosi pas draugę, tipo kad aš einu pas draugę, o iš tikrųjų mes eidavom į barą“). Šioje vietoje ji su nuostaba dalijasi, kaip atsidūrusi suaugusiųjų lankomose vietose, kur ji „tiesiog būdavo pasodinta ant baro“ ir „ten duodavo barmenas šiaudelių koki ir aš žaisdavau“. Kitaip tariant, į Inetos poreikius nebuvo atsižvelgiama: ji privalėjo džiaugtis tuo, kas yra, ir nekelti rūpesčių mamai. Dar daugiau, Ineta pabrėžia be žodžių supratusi, jog teks meluoti už mamą („man net nereikėdavo sakyti kad: „tu dukryte nesakyk“), nors ir žinodama, „kad tai negerai“. Numanomų mamos lūkesčių pildymas išduoda, kad Ineta itin siekė įtikti ir būti priimtai mamos, nedrįso priešintis. Anot jos, tokio pobūdžio įvykiai nuolat kartojosi jos gyvenime, o šiuos „dalykus“ ji atsimena „geriau negu kokią šventę, gimtadienį“.

Toliau savo pasakojime Ineta pereina prie pasakojimo apie meilę seneliui („labai mylėjau savo dieduką dar, be proto“), kuriam ji jautėsi labai artima, nes „jis niekada nebuvo agresyvus“. Tačiau pasakodama apie ryšį su seneliu, ji pabrėžia panašų santykio su mama scenarijų: slaptą senelio alkoholio vartojimą ir melą, prisidengiant ja. Ji dalijasi, kad senelis ją „tįsdavosi į qžuolyną, anukutę, ta prasme vat išsivesdavo pasivaikščioti“. Tačiau vietoj to, ji vėl atsidurdavo „kabake“, kur jai „nupirkdavo keptos duonos“ ir to kaip vaikui „užtekdavo“. Kaip ji pati apibūdino, visa ši patirtis jai suteikė „mažos nuodėmių nešėjos“ vaidmenį, kuriame ji, „susirinkusi iš visų informaciją“, su visais siejosi per „bendrą paslaptį – tai tas alkoholis“. Šioje vietoje ji atskleidžia, savęs - kaip „įrankio“ pojūtį, kaip daikto, kuriuo naudojamasi pasiekti savo tikslus, pabrėždama savo bejėgškumo, nusivylimo ir nereikalingumo jausmus.

Grįždama prie pasakojimo apie santykį su mama, Ineta keliskart akcentuoja tai, kad išgėrusi mama ją lygindavo su tikruoju tėvu, dėl ko ji buvo matoma kaip grėsminga („eik, patraukit ją nuo manęs, aš nenoriu jos matyti“, „tiesiog puodelių mėtymai.. spiegi-

davo, klykdavo, ar tiesiog“). Mamos atmetimas jos kaip „blogo“ tėvo dukros kėlė Inetai didelius pykčio, nesaugumo ir atskirties jausmus, o šiuose išgyvenimuose ji „*labai užsiciklindavo*“, keldama savęs tinkamumo klausimus „*gal ir aš tokia būsiu bloga?*“. Tokios Inetos patirtys formavo savęs kaip išskirtinai blogos, netinkamos suvokimą, stiprino atskirties jausmus ir trukdė formuotis teigiamam savęs vaizdui apskritai.

Savęs kaip suaugusiosios laikotarpio pasakojime Ineta atskleidžia daugiau skaudžių patirčių su mama, kuomet ji vėl susiduria su mamos išnaudojimu, bandant prisidengti ja meluojant („*jinai eilinį kartą mane pavedė*“). Ji dalijasi pasakojimu, kuriame mama parodo savo iniciatyvą atvažiuoti pas ją į svečius (į kitą miestą) ir praleisti laiką drauge. Šioje vietoje vėl itin išryškėja Inetos priklausymo ir meilės mamai lūkesčiai („*dabar atvažiuos mano Mamytė*“; „*kaip gyvenimo dovana man*“, „*Dieve kaip faina, aš jo taip laikiu, mes eisime į miestą, važiuosim su autobusu, mamytė nevažiavo autobusu*“; „*mes dabar eisime į kavinę, mes viską veiksime*“). Tačiau atvykusi mama stipriai ją nuvilia, darydama tai, kas rūpi jai: ne tik užsisakydama „*brendžio kavinėje*“, bet ir „*netikėtai*“ sutikusi meilužį gatvėje parsiveda jį į Inetos namus. Analizuodama savo situaciją, Ineta akcentuoja tuomet užplūdusius nusivylimo ir pykčio jausmus mamai, pasipiktindama, kad mama nepaiso „*savo vaiko*“ asmeninių ribų, bei pastangų susikurti padorų gyvenimą („*vaiko, kuris jau bandė susikurti jau sau gražų gyvenimą su vaikinu, gyveno bute, mokėsi*“). Tai rodo, kaip Inetai svarbu sulaukti mamos patvirtinimo.

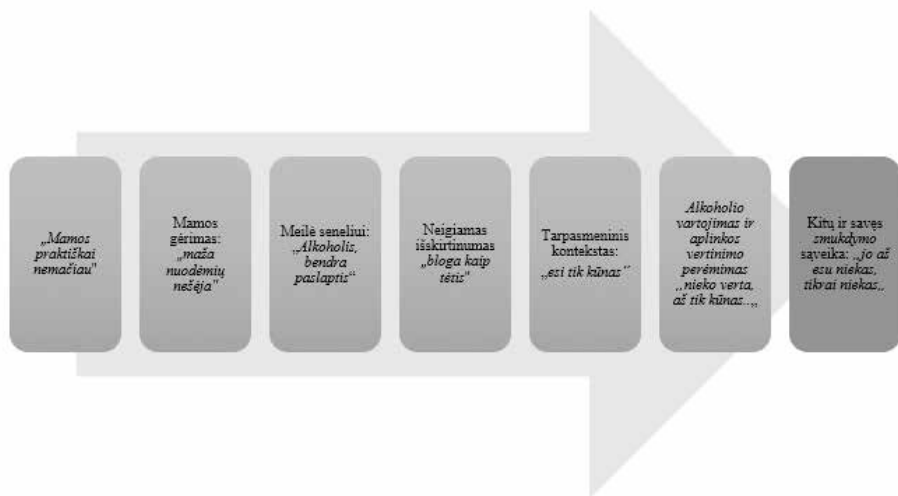
Šiame pasakojimo etape, kaip ir vaikystės pasakojimuose, Inetos nusivylimo ir bejėgiškumo jausmai („*ir aš sėdėjau ir man plyšo širdis, ta prasme iš tikrųjų, kad / plyšo širdis kad aš laukiau mamytės, o ne vien ją matyti su ta taure brendžio*“) ir mamos lūkesčių tenkinimas („*Ir tiesiog nieko, aš galvoju: „tiek to, viskas gerai, išgerk tu tą brendį*“) niekur nedingsta, o jų tarpusavio santykis įgauna įprastus – nužeminimo, buvimo tarsi mamos įrankiu, t.y., „niekuo“ – pojūčius („*aš nesakysiu tėveliui, vėl nieko*“). Eilinį sykį pamynusi savo jausmus, poreikius ir užleisdama savo asmeninę erdvę dėl mamos poreikių, Ineta patiria vidinį lūžį („*bet man buvo taip vienodai, aš jaučiau kad jau viskas, man pasidarė gaila savęs*“), kurį ji išgyveno, fiziškai pasitraukdama iš situacijos. Mišrius neteisybės, pykčio ir bejėgiškumo jausmus, kylančius dėl mamos apgaulės ir išnaudojimo, Ineta „skandino“ „tekila“ drauge su augintiniu „iki pat ryto“. Toks save žalojantis elgesys pačios Inetos traktuojamas kaip maištas prieš mamą: „*kaip keršydama, kaip nežinau ką darydama*“, atspindi jos patiriamą pyktį ir bejėgiškumą, bei poreikį atkurti savo galios veikti jausmą vartojant alkoholį. Tačiau kertiniu įvykiu šiame pasakojime tampa jos „*tėvelio*“ atmetimas, kai ji pirmą kartą, „sulaužydama mamos pasitikėjimą“,

bando „atverti“ jam akis ir išrėžia tiesą apie mamos elgesį. Atrodo, kad tokiu elgesiu Ineta tikėjosi tėvo palaikymo, tačiau, vietoje to, ji sulaukė abejingos tėvo reakcijos lyg „niekur nieko“ („važiuojam pažiūrėti fejerverkų, nu mamai liūdna. Suprask biškeli ją. Tu privalai savo mamą palaikyti“). Toks tėvo elgesys dezorientuoja Inetą, bei iškelia sumišusius pykčio ir bejėgiškumo potyrius, kuriuose ji vėl pasijaučia niekuo, tarsi „jrankiu“ („ar Jūs suvokia žmonės, ką Jūs darot su manim, kaip Jūs statot mane, į kokią padėtį į kokią beprotybę“; „ką jūs su manim darot?“). Šis įvykis Inetos pasakojime atsiskleidžia kaip pagrindinis vidinis lūžis („vat šitas įvykis mane turbūt labiausiai sutrikdė“), kuris iškelia sąmoningą pasipiktinimą tėvais ir bejėgiškumą („Ir viskas, va šitą įvykį aš turbūt akcentuoju, kaip / konkretų užpykimą ant savo tėvų ir tada aš pagalvoju: „Ką Jūs su manim darot?““), nuo kurių emociškai ji jaučiasi itin priklausoma. Šis įvykis nulėmė ne tik dvejų metų blaivybės baigtį ir tolesnį „bombastišką“ gėrimą, bet ir stiprėjančią savęs kaip „nieko“ pojūtį, dėl ko ji vis mažiau stengėsi būti gera tėvams ir tokiu būdu patvirtinti savąją egzistenciją, ir vis dažniau būdavo „bloga“ ir maištaujanti išgėrusi („aš aišku darydavau nesąmones, aš isterikuodavau“; „aš būdavau agresyvi“; „aš galėjau bet ką padaryt“; „absoliučiai viskas man buvo pofik“).

Tolesnis Inetos pasakojimas, apimantis platesnį socialinį kontekstą, atskleidžia panašias patirtis, kai ji vėl stengėsi būti itin priimta kitų, tačiau susidūrė su atstūmimu ir nuvertinimu. Anyta iš jos tyčiojosi ir nevertino („kad aš lepunėlė, kad aš čia graži lėlytė, čia nieko nemačiusi“), o partneris ne tik, kad „nelabai gražiai elgėsi“, bet net nelaikė jos žmogumi, galiausiai išreikšdamas tik jos kūno priėmimą („esi tik kūnas, nieko verta“). Pasakodama savo istoriją, Ineta ne sykį išryškina savo priėmimo poreikį, projektuojamą kitiems, ir skausmingą kitų atmetimo potyrį „kažkas buvo ne taip, visur buvo ne taip“. Atrodo, kad nuolat nesuprasta ir neįvertinta aplinkos, Ineta prarado motyvaciją būti gera „kam man stengtis būti gerai, jeigu aš vis tiek visiems tik kažkokia išlepinta mergaitė, kuri nieko absoliučiai nematė“. Nuolat pasikartojančios situacijos ir santykiai su jai reikšmingais žmonėmis, kuriose ji jautėsi nematoma ir negirdima, vedė Inetą į emocinės griūties patyrimą, kuriame sąveikoje su destruktviu alkoholio poveikiu ji perėmė aplinkos požiūrį: „jo aš esu niekas, tikrai niekas“; esu nieko verta, aš tik kūnas“. Lėtas, „savęs kaip nieko“ tapatumo patyrimo virsmas, atsispindi „savęs kaip

nieko“ patyrimo internalizacijos dinamikos paveikslėlyje (11 pav.).

11 pav. „Savęs kaip nieko“ patyrimo internalizacijos dinamika (sudaryta tyrėjos)

Išsiplėtojus Inetos pasakojimui, sąvoka „*niekas*“ užėmė pagrindinę jos tapatumo išgyvenimo dalį. Iš dalyvės gyvenimo istorijos analizės atsiskleidžia, kad Ineta jautėsi „*nieku*“, kuomet aplinkiniai nevertino jos kaip atskiro asmens su savais poreikiais, vietoje to, naudojo ją, dangstydami savo žalingus poreikius. Savęs kaip „*nieko*“ pojūčio internalizavimą sustiprino panašūs santykio pobūdį, patiriamas su keliomis svarbiomis jos vaikystės figūromis: mama, seneliu, patėviu. Vėlesniame amžiuje giliai viduje įsišaknyjęs savęs kaip „*nieko*“ potyris ir pernelyg stiprus tapatinimasis su šiuo išgyvenimu kartojo tiek santykiuose su mama, tiek su partneriais. Artimųjų paniekimo kontekste vidinį Inetos „*savęs kaip nieko*“ patyrimą galutinai sustiprino izoliacija nuo aplinkos ir tapatumą naikinantis alkoholio poveikis. Tokiuose ribiniuose tapatumo išgyvenimuose ir aplinka Inetai tapo nieko verta, ji nebematė tikslo stengtis „*kai man darbas buvo šventa vieta, jis man irgi pasidarė niekas*“.

„*Savęs kaip nieko*“ tapatumo patyrimo analizė tarpasmeninių santykių kontekste atskleidžia ne tik Inetos išgyvenamą vidinį konfliktą tarp atmetimo baimės ir priėmimo, priklausymo troškimo, bet ir savojo „*Aš*“ įtvirtinimo problemas. Šie sunkumai atsiskleidžia tiek Inetos pasakojimuose apie santykius su šeima, tiek apie santykius su kitais. Gyvenimo istorijos pasakojime išryškėjęs mamos ir kitų šeimos narių poreikių iškėlimas aukščiau Inetos rodo, kad vengdama atmetimo ši dalyvė stengėsi būti itin priimta, tačiau tuo pačiu išgyveno vienišumo ir atskirties jausmus. Pasikartojantys to-

limesni nedarnūs partnerystės ir šeimos santykiai bei vidinės atramos stoka sustiprino Inetos nereikalingumo ir vienišumo jausmus, kurie galiausiai sąveikoje su alkoholiu konsolidavosi į visa apimantį „savęs kaip nieko“ tapatumo išgyvenimą.

3.3.2 Tuščiaviduris tapatumas: „Atrodo, kad pasakoju ne apie save“

Laima augusi su emociškai šalta ir reiklia mama, savo pasakojime kalba apie sunkumus priimti save, savo gyvenimo istoriją bei dvejonas „kas aš esu?“. Nuolat mamai neįtikėjusi, įvardžio „Aš“ negalėjusi naudoti ir mamos jausmus turėjusi saugoti Laima užauga sunkiais jausmais „užblokuotame“ kūne, tarsi užspaustoje tapatumo buveinėje, kurioje stokojama erdvės ir gyvumo jausmo. Gyvenusi motinos vergijoje, Laima ne tik nemoka reflektuoti savęs ir savo jausmų, bet sako nežinanti, ką reiškia būti savimi: „neįsivaizduoju, kas tas yra“. Vidinio autentiškumo stoka veda ją link bejėgiškumo ir beviltiškumo išgyvenimų, kuriose ji svarsto tokios egzistencijos prasmę apskritai: „jeigu atrodo gyvenimas kaip atrodo dabar, tai / nevertas jįsai gyvenimo tikrai“.

Kita Laimos pasakojime atsiskleidusi skaudi tema - savojo tapatumo jausmo stoka. Pokalbio metu ši dalyvė ne sykį dalijasi viduje kylančiais svetimumo jausmais: „atrodo, kad pasakoju, bet toks jausmas, kad pasakoju ne apie save“, „man vis atrodo, kad yra dar kitas žmogus ir kad tai apie jį“. Toks Laimos potyris sudaro tuščiavidurio tapatumo patyrimą, tarsi viduje nebūtų gyvo žmogaus jausmo. Ne mažiau svarbus kitas Laimos pasakojime atsiskleidęs aspektas – troškimas „tapti nematoma“, kurio pagrindinis motyvas – kitų žmonių bendravimo stebėjimas: „galėčiau keliauti ir stebėt, ką veikia kiti žmonės“, „Ir norėčiau vaikščioti ir žiūrėt, kaip kiti žmonės gyvena“. Pasakodama apie nematomumo poreikį, Laima išryškina nesaugumo pojūtį, kurio tiesiog neliktų, jei ji būtų nematoma „tada neįtikėjimo tiesiog nėra“. Tokie dalyvės išreiškiami troškimai byloja apie nepatenkintus egzistencinius poreikius, o tai nesuteikia jai teisės būti jausmo, kurio ji išvengtų - jei taptų nematoma. Laimos pasakojime nematomumo aspektas nusidriekė per visą jos suaugusiojo gyvenimo etapo naratyvą: nuo troškimo būti nematoma tėvų iki situacijų, kai jos gėrimo visiškai nepastebėdavo partneris.

3.3.3 Vidinė dilema: „Aš“ ar „Tu“?

Viena dalyvė didelę savo pasakojimo dalį apie save kalba su nuoroda į „tu“, ypač tose situacijose, kuriose reikalinga atsakomybė už save. Pvz., kalbant apie sprendimus, susijusius su alkoholio vartojimu, įvardis „aš“ visiškai nenaudojamas (tekstas paryškintas tyrėjos): „**tavęs niekas nekontroliuoja, tu neturi tiesioginio vadovo, tu visą laiką kelionėse, tu gali gerti**“; „**tu galėdavai važiuoti gerti, tu galėdavai viešbutyje gerti**“. Šios

dalyvės pasakojime išryškėja, kad reikalavimai keliami „tu“ yra griežti ir smerkiantys. Pvz., kitą dieną po gėrimo dalyvė dalijasi kritišku, smerkiančiu požiūriu į savo vartojimą „ryte atsikeli, ir tu galvoji, tu alkoholiškė, tu du butelius vyno išgeri / du butelius“. Tarsi pykdama ant savęs ir baudama save už tokį netinkamą elgesį, ši dalyvė ištraukia į kompulsyvų elgesį „o tada dar nuo to, tu nori valgyti, valgai, tada tu stora, tu pradedi sau nepatikti“. Klausantis šios dalyvės pasakojimo, susidaro įspūdis, kad „tu“ yra tarsi atskira jos dalis, įteigta aplinkos ir privalanti atitikti tam tikrus standartus. Kuomet „tu“ dalis neatitinka jai keliamų reikalavimų, ši dalyvė praranda kontrolės jausmą, o tai pasireiškia besaikiu valgymo ar alkoholio vartojimo protrūkiais. Analizuojant šį pasakojimą, atrodo, kad „tu“ yra dominuojanti internalizuotų išorės reikalavimų formuojama savęs dalis, kuomet tikrasis „aš“ neturi progos pasireikšti.

Padalinusi save į dvi dalis - „tu“ ir „aš“, ši dalyvė išgyvena vidinę tuštumą, kurioje kylantis vidinis balsas tarsi dar labiau išryškina jos vienišumą ir skausmą: „visi aplinkui turi poras, o tu tokia vieniša“; „atrodė, kad nu ir liksi tu viena“. Vėliau, net kalbėdama apie tokias asmenines patirtis kaip nėštumas, ši dalyvė įvardija, kad laukiasi ne ji, o tu - „tu nėščia“! Tai, kad Aistė nesijaučia savimi, atskleidžia ir jos pokalbyje tyliai reiškiamos dvejonės dėl savo poreikių partnerystėje: „aš nežinau, ko aš noriu iš to vyro, ar ten tvarkos, ar kad jis patylėtų, nu tai gal aš dar tokia, nu nežinau“; „nu aš dar ant tų lentynėlių nesusistačius savo jausmų vyrui, ko aš noriu / kad jisai darytų“. Atrodo, jog ten, kur Aistė nežino atsakymų, atsiranda įvardis „aš“, o ten, kur dominuoja aiškus žinojimas kokia ji turi būti, pasitelkiant internalizuotus griežtus reikalavimus sau - naudojamas įvardis „tu“. Iš jos pasakojimo matyti, kad tai svetima, pasimetusi šios dalyvės tapatumo dalis „tu kažko gal nori gyvenime, nežinai ko“. Toks savojo tapatumo susiskaldymas kelia Aistei psichologinės būties problemas, kurias ji bando spręsti, kompulsyviai vartodama alkoholį ar maistines medžiagas.

3.3.4 „Nematomos“

Konceptas „Nematomos“, pats savaime bylojantis apie tai, kad dalyvės gyvena, tarsi būtų nematomos kitų, atsiskleidė beveik visų dalyvių pasakojimuose. Tokios patirtys, kai jos jaučiasi nematomomis, nereikalingomis, apleistomis – itin dažnos jų kasdienybėje. Šis konceptas labiausiai išryškėjo pasakojimuose apie ilgą laiką trunkantį kasdienį alkoholio vartojimą, kuris pačių dalyvių nuostabai - liko nepastebėtas kitų namiškių. Buvimo nematoma tema dalyvių išgyvenama itin jautriai. Viena dalyvė dalijasi pasakojimais, kuriuose jausdavosi nematoma - tarsi neegzistuojanti, kuomet šeima

ignoruodavo jos pagamintą maistą („Bet buvo toks tarpas, kad gal [susimąščiusi] nu pusę metų kažkur /, kad nei valgė mano paruošto maisto, nieko“ Daiva). Kita dalyvė sutrikusi pasakoja, kaip jau būdama suaugusi jausdavosi nematoma mamos po gėrimo daugiadienių:

„>>T: Nematė Jūsų?

>>D: Nematė manęs, / visiškai nematė.

>>T: Kaip Jūs tai išgyvenote?

>>D: [atsidūsta] *Sunkiai aš tai išgyvenau, nes man tas nebendravimas. Nu atrodo, noriu išsišnekėti, noriu kažko tai ieškoti, kažkokio tai sprendimo, kažkokios atmosferos...*“

Daiva su didžiuliu skausmu dalijasi, kaip grįžus po skyrybų į tėvų namus, jie negebėjo matyti jokių kitų jos poreikių, išskyrus bazinius – maisto ar vandens („Kaip tėvas sakė, gyvenk būk, duonos tau duosiu, o daugiau, sako, tau nieko nereikia. Nu tas.. [varva nosis, šluostosi]“, Daiva). Laima dalijasi apie pusę metų trukusio kasdienio savo gėrimo slėpimą nuo partnerio, kurio jis nepastebėjo („jis tikrai nepastebėdavo, aš neišivaizduoju kaip...“). Ugnė pasakoja, kad dažnai jaučiasi nematoma partnerio, o šiam patyrimui iliustruoti pasidalija metus trukusios bulimijos epizodą („ta prasme, jis daug dalykų nepastebėdavo ir nematė, kai va pavyzdžiui broliukas [sūnus] gimė, tai / po kokių pusės metų aš pradėjau žiauriai svorį mest / bet ten jau buvo ne tai, kad svorio metimas, bet liga [juokiasi], dėl to, kad, ta prasme, aš išvemdavau maistą“). Ineta liūdnei dalijasi, kaip nuolat gerdama buvo nematoma tėvų jų namuose:

„>>D: Paskui kai išėjau iš darbo, jaučiau kad aš namuose, geriu, geriu ir geriu. Ta prasme, pasislėpusi, viena. Visiškai viena pradėjau.

>>T: Pas tėvus namuose?

>>D: Jo, pas tėvus. Ir jie to nematydavo. Tikrai ne.“

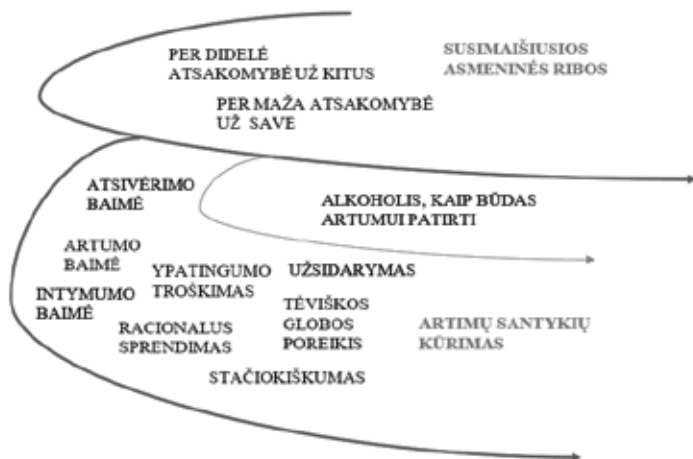
Šiomis citatomis atvaizduotos dalyvių nematomumo situacijos gali būti interpretuojamos dvejopai. Viena vertus, atrodo, kad dalyvės itin nuvertina save, pernelyg pasiduoda užplūstantiems vidinio apleistumo ir nereikalingumo jausmams ir tampa tuo, ko aplinka iš jų pageidauja - „nematomomis“. Kita vertus, susidaro įspūdis, kad dalyvės supantys artimi žmonės iš tiesų nekuria jokio santykio su jomis: nesidomi jų gyvenimu, nesistengia jų suprasti ar atjausti, tarytum jos tebtų koks daugybės funkcijas atliekantis daiktas. Savęs, kaip mechaniško daikto suvokimą, patvirtina ir vienos dalyvės refleksija, kuria ji teigia, kad jaučiasi kaip mechaninė priemonė: „ta mašina kur garaže, stovi kur tau ten viskas ten labai patogu, labai patinka, ten gražiai ta mašina atrodo, gerai važiuoja, traukia, ten turbinos ir visa kita, ta prasme, lygiai tas pats“. Pa-

radoksalu, tačiau tai, kad dalyvės nesipriešina tokioms situacijai, sudaro įspūdį, kad jos jaučiasi priklausomos nuo šios nematančios aplinkos „pamatymo“ ir galbūt to siekia, maištaudamos alkoholiu. Šis dalyvių išgyvenimas itin jautrus, nes jos klaidingai įtiki, kad yra tokios nereikšmingos, jog nenusipelno būti pamatytos ar sulaukiančios kitų empatijos.

3.4 TARPASMENINIŲ SANTYKIŲ KŪRIMO NARATYVAS: NUO SIAUBO IKI EUFORIJOS

Šioje kategorijoje aprašomi dalyvių tarpasmeninių santykių kūrimo ypatumai: motyvai, asmeninių ribų išlaikymas, atsakomybių pasiskirstymas. Dalyvių patirtys rodo, kad joms sunku kurti artimus santykius – reguliuoti tarpasmeninį atstumą, patirti emocinį ir intymų artumą, išsakyti savus poreikius. Kita pastebima dalyvėms būdinga tendencija – kurti santykius su partneriais, kurie nuo santykių pradžios nėra joms dėmesingi, empatiški, o simpatija jiems labiau jaučiama dėl jų pačių neįsąmonintų poreikių tenkinimo motyvų. Būtent pastarasis veiksnys daro jų tarpasmeninių santykių pobūdį pernelyg įtemptą ir neaiškų – susimaišo jų ir partnerių ribos. Susimaišiusios ribos ir dalyvių negebėjimas jų brėžti susijęs su per silpnu jų atsakomybės jausmu už save ir per stipriu – už kitus. Dalyvės neįsąmonina savo laisvės, stokoja autonomijos jausmo. Joms atrodo, kad jei jos elgsis taip, kaip nori kiti, tuomet kiti savo ruožtu darys tą patį. Dėl šio klaidingo įsitikinimo dalyvėms nepavyksta išvengti nusivylimo, kartėlio jausmų, kuriems jos nėra atsparios, o nusiramino ieško alkoholyje. Stebima ir kita tendencija – kai iš pradžių alkoholis padeda dalyvėms patirti artumą su partneriais, kuris joms taip reikalingas.

12 pav. Tarpasmeninių santykių kūrimas: motyvai, būdai, atsakomybių pasiskirstymas (sudaryta tyrėjos)

3.4.1 Artumo sunkumai: „*Apsikabinimai man purvina*“

Nepaisant ankstesnėje kategorijoje aprašytos tyrimo dalyvėms būdingos emociinio užsidarymo, atsiverimo nuo kitų tendencijos, beveik visų pasakojimuose išryškėja stipraus emocinio išitraukimo poreikis. Dėl šių dviejų prieštaringų poreikių dalyvės patiria rimtų artumo sunkumų. Jurgita pasakoja, kad į santykius puldavo „*stačia galva*“, su didžiuliais lūkesčiais, o tai „*atgrasydavo*“ vaikus. Analizuodama nevykusių santykių priežastis, Jurgita samprotauja, kad matyt dėl visko kaltas jos „*jautrumas*“ („*šiaip tokia labai jautri, prieraši*“). Tačiau čia pat Jurgita užsimena apie priešingą jautrumui savybę - „*stačiokiškumą*“, kliudantį jai tiek kurkti, tiek išlaikyti artimus santykius. Dalindamasi santykių patirtimis, Jurgita nurodo, jog buvimas artimame santykiuje su priešinga lytimi jai kelia nemažai iššūkių. Kai, viena vertus, būti su partneriu ir „*patikdavo*“ ir „*erzindavo*“ - norėdavosi atsiskirti, tačiau, kita vertus, būnant vienai norėdavosi būti kartu.

Kalbėdamos apie tarpasmeninius santykius ir bendrumo poreikį, kelios dalyvės atskleidžia patiriančios atsiverimo partneriui sunkumus. Konceptas „Tyli partnerystė: „*gerai būti kartu tyloje*“ ar nemokame kitaip?“ iškilo Rasos istorijos analizėje. Kalbėdama šia tema, Rasa išsako labai nedrąsą poziciją savęs atžvilgiu („*net nežinau ką jam pasakot / nu kad ten man ar sunku ar kažkas tai; kaip man papasakoti kodėl aš nervuojuosi?*“) bei nurodo lūkestį būti nesuprastai vyro („*aš taip galvoju, kad jis manęs*

nesupras“). Tačiau čia pat Rasa išreiškia ir subjektyvų pamatinį saugumo jausmą partnerystėje („aš už vyro, kaip už sienos“), kuri patvirtina jos galėjimas pasitikėti santykiu („jeigu man nelaimė ar blogai kažkas ar ką, tai žinau kad vat ar kas, kad visada jis išspręš visas problemas“). Atrodo, kad artumo sunkumus Rasa priima kaip tylios partnerystės privalumus („mažai kalbamės, taip, gerai būti kartu, bet visai nekalbėt“).

Konceptas „Intymaus artumo sunkumai: „apsikabinimai man nemalonu, purvina““ iškilo Laimos gyvenimo istorijoje, pastebėjus emocinio artumo ir atstumo poreikių derinimo sunkumus („aš išsigąstu to artumo, kadangi labai bijau stipriai mylėt, nes jeigu stipriai mylėsiu, kažkas atsitiks ir bus dar skaudžiau.. Tai geriau man mažiau mylėt, kad nebūtų taip skaudu ir tada užsiblokuoja visas kūnas ir tas artumas dingsta. Nes aš pati išsigąstu, kai jaučiu tą meilę. Ir to bijau ir to bijau“). Jau pasakojimo pradžioje šios dalyvės atskleistas fizinio kontakto pasibjaurėjimas („jeigu norėtų apkabint, aš jaučiu tą, kad man nemalonu“) dėl fizinio ir emocinio kontakto su mama stokos vaikystėje, suaugusiojo amžiuje pasireiškia trukdžiu patirti pilnavertį intymumą su partneriu („dėl to kūniško artumo yra tų problemų, nes kažkaip užsiblokavo kūnas / ir nenoriu to artumo“). Anot jos, intymus atsivėrimas partneriui suvokiamas kaip gėdingas ir purvinas reikalas („iš vienos pusės purvina atrodo, yra toks gėdos jausmas [sako sulėtintai]“). Nuo partnerio artumo Laimai nevalingai norisi gintis priešišku („Ir aš pati neįaučiu, jis lovoj apsikabina ir aš galiu ranka į sieną ar kažkas tokio“), o negalėdama patirti visaverčio intymumo, ji išgyvena vidines kančias („nes ir aš kenčiu ir jis kenčia, ir aš kenčiu dėl to, kad jis kenčia, kad jam bloga nuo manęs“).

Viena tyrimo dalyvė išreiškė sunkumus patirti žmogišką artumą apskritai. Konceptas „Šuo artimesnis už partnerį“ iškilo Jurgitos istorijos pasakojime pastebėjus, jog meilė ir artumas augintiniui patiriami daug lengviau nei partneriui. Jurgitos pasakojime stebima ne tik lengvesnė meilės ir artumo jausmo raiška augintiniui „taip vyras nebuvo artimas kaip šuo“, bet ir negalėjimas išgyventi panašių artumo jausmų žmogui („jo vat tas galbūt aš jį [buvusį vaikina] būčiau mylėjęs ir vat taip išsiskyrusi, gal ir tada būčiau prisigėrus [juokiasi]“).

Polinkis įsitraukti į sudėtingus ar nepilnaverčius santykius, kuriuose nuo pat pradžios stokojama simpatijos ar tarpusavio supratimo su būsimais partneriais, yra kitas svarbus priklausomų nuo alkoholio moterų santykių su kitais kūrimo aspektas. Interviu analizėje iškilęs konceptas „Santykiai su vyrais: nuo nelaimingos meilės iki vė-

lyvos santuokos”, atskleidžia kai kurių dalyvių patiriamas santykių kūrimo problemas. Daiva dalijasi, jog santykyje su būsimu vyru ji nuo pradžių stokojo bendrumo jausmo („*nieko ten nebuvo, tiesiog sakau, kai pagalvoji, nei ten kalbėti labai apie ką buvo*“), o ištėkėjo vyresniame amžiuje tik dėl to, jog „*norėjo šeimos*”. Be to, Daiva išreiškia savo iniciatyvos rodymą santykio kūrimo pradžioje („*aš jam pati rašiau atvirutę*“, „*jau vėl atceit susipykome, tai aš parašiau*“). Regina mini jaunystės santykius su vedusiu vyru, kuriuos nutraukti prirėkė „*kažkokių tai dvasinių jėgų*”. Kalbėdama apie vėlesniame amžiuje draugystės pagrindu užsimezgusius santykius su sutuoktiniu („*draugės draugo draugas, žodžiu bendri bendri draugai [atsidūsta]*“), Regina atvirauja, jog santuokos motyvai – visai ne jausmai, o racionalus sprendimas: „*kažkaip matyt ir tiek tie metai jau ir jisai nebuvo vedęs iki to / nu ir mes susi-susidraugavom*“. Visgi, vėlesnis jos pasakojimas apie santuokos patirtis atskleidžia nerimastingą Reginos artumo siekimą ir pastangas keisti partnerio būdą. Šioje vietoje galima įžvelgti, jog dalyvėms būdingi artimo santykio kūrimo sunkumai vėliau pasireiškia priešinga tendencija – emociškai persipynusiomis, pernelyg artimomis ribomis su kitais.

3.4.2 Santykių kūrimo motyvai: nuo įvertinimo siekio iki noro būti „Pelene“

Konceptas „Persipynę asmeniniai santykiai: „*Aš surišta per visus galus*“¹⁰⁰ iškilo, gyvenimo istorijų analizėje pastebėjus, jog įsitraukusios į artimus santykius dauguma dalyvių pameta savo asmenines ribas. Šie sunkumai pastebimi tiek artimuose, tiek platesniuose socialiniuose kontekstuose. Ugnė dalijasi pasakojimais, kuriuose atskleidžiamos persipynusių ribų santykių tendencijos įvairiuose socialiniuose santykiuose: su darbdaviais, mokslo vadovais, sutuoktiniu, kuomet ji prisitaiko prie jų sąlygų, siekdama savų tikslų ar naudos sau, tačiau galiausiai nukenčia. Šias įžvalgas ryškiausia atskleidžia Ugnės sutuoktinio pažinties pasakojimas. Vos pasikreipus pokalbiui ties santykio su esamu sutuoktiniu pradžia, Ugnės balso tembras pastebimai pažemėja, įgauna liūdesio atspalvį. Neigiamai apibūdindama pirmąjį savo būsimo vyro išpūdį, tiek charakterio („*tokio nu tokio įžūlaus gal, reiklaus tokio, reikalaujančio, kur ten mane šokdins ir šokdins*“), tiek fizinių savybių prasmėmis, Ugnė netrukus atskleidžia, kad ją pavergė išskirtinis vyro įvertinimas („*jis manim žavėjosi, / ta prasme aš jam buvau wow... ta prasme, tai toks natūralus toks kažkoks žavesys, jis mane taip va kėlė ant to sąstato savo kažkokio, susižavėjimo tokio*“) ir liaupsės („*aš jam buvau pati nuostabiausia, pati gražiausia, jis ten klausė nu manęs, ten paskui jau, ten kai įsimylėjo, tai jau ten klausė: „iš kokios tu pasakos esi?*“¹⁰¹). Kaip liudija Ugnės gyvenimo istorija ir jos pačios vėliau atskleistas suvokimas – aplinkinių įvertinimo jai itin trūko nuo vaikystės laikų: „*va labai*

man gal buvo reikalinga per visą gyvenimą, kad vat kažkas didžiutysi, žavėtysi, kur susitinki su žmogumi, tokia pakylėta, tokia ypatinga aš va jaučiausi“, o tai ir nulėmė Ugnės įsitraukimą į santykius, apleidžiant tikrąjį, intuityvų potyrį („nebuvo visiškai nieko“).

Kita tyrimo dalyvė dalijasi santykiuose slapta troškusi būti „Pelene, o jis karalius“ (Justė), dėl ko pasiryžo nutraukti santuoką ir kurti naują šeimą. Kaip atskleidžia Justės pasakojimas, pagrindinis šio ryšio motyvas – tėviškos globos poreikis: „kad man nereikės visą gyvenimą imti į save / kad aš būsiu mergaitė prie to vyro“. Visgi, nepaisant Justės išreikšto trokštamo nuolankumo vyrui, jos pasakojimas atskleidžia maištavimo poreikį („Labai sunku. Aš nepripratau. Aš vis tiek su savo charakteriu. Vis tiek turėjau „aš“ būti“).

Kelių dalyvių pasakojimai išryškina sunkumus, atskiriant save nuo kitų įtakos, pvz., dėl aplinkinių alkoholio vartojimo. Aistė užsimena apie ribų atskyrimo problemas, vartojant alkoholį tiek su mama „ten stopo išvis nebuvo, niekada nemokėjome saiko jausti, jei jau prisigerti, tai iki žemės graibymo“, tiek su kitais „su visais geri / ir su visais gerdavau“. Jurgita šiuo atžvilgiu ne sykį pasiteisina daugumos elgesiu: „visi taip kaime, visi taip vat darydavo“, „vis tiek jau kaip kompanija visa“.

Šioje subkategorijoje iškilę konceptai taipogi liečia dalyvių emocinio artumo ir įsitraukimo poreikį, kurį jos iš dalies bando patenkinti vartodamos alkoholį. Dauguma dalyvių pasakojo situacijas, kuriose įsitraukė į alkoholio vartojimą, siekdamos patirti artumą su partneriu. Ineta dalijasi, jog pradėjo išgerti dėl partnerio, nes suprato, kad negeriant ji bus neįdomi ir nesugebės išlaikyti partnerio arti savęs: „mačiau, kad jisai geria, mačiau, kad jisai nori būti su draugais, supratau, kad aš jam būsiu neįdomi, tad ir pati pradėjau tai daryt“. Daiva dalijasi, kad iš pradžių su vyru išgerdavo dėl kompanijos: „aš gerdavau nu kažkaip su vyru kartais, kartais vyras perka alų, sakykim, krepšinio varžybos, ir sako, išsikepsim duonytės, nu gerai išsikepsim, nu ir po alaus ten butelį, nu sakykim, nusiperkam“. Jurgita išreiškia teigiamą požiūrį į alkoholio vartojimą su partneriu, išryškindama atsakomybės jausmą („kartu išgerdavom jeigu nu va sakykim, rytoj į darbą nereikia ar dar kažkas tai“ Jurgita). Ugnė pasakoja apie dažną alkoholio vartojimą su vyru, kaip laiko leidimo kartu būdą: „mes labai dažnai ir dviese kažkokį ten irgi įsijungdavom filmą ir būtina vat čia kažkokį gėrimą, ten kažkokių užkandėlių, ir va čia toks laiko leidimas“. Aistės istorijoje kaip pagrindinis gėrimo su vyru motyvas atsiskleidžia bandymas geriau suprasti išgėrusį vyrą, kuris „nervuodavo labai“ („aš galvoju, gal tas dar paskatino, gal buvo paskatinimas toks, kad jisai išgėrė, kad ir tu išgerk, kad jį labiau suprastum“). Nemaža dalis dalyvių dalijasi patirtimi, jog pirminiai išgėrimai su vyru,

kaip artumo patyrimo būdai, peraugo į slaptą probleminį gėrimą, kai vyrui nuėjus miegoti – reikėdavo dar „išgerti ant viršaus“ (Aistė).

3.4.3 Atsakomybių persvara: „*Ko gero per daug prisiėmiau sau*“

Analizuojant dalyvių pasakojimus, į akis krenta kitas svarbus jų tarpasmeninių santykių kūrimo aspektas - atsakomybės už save ir kitus pasiskirstymo disbalansas: per silpnas atsakomybės jausmas už save ir per didelis už kitus. Ši atsakomybės pusiausvyros dilema ypač matyti tuomet, kai tai susiję su dalyvių tinkamu pasirūpinimu savimi, priklausomybe alkoholiui. Tempdama didžiulę atsakomybės našta už visus šeimos narius, Regina vengia atsigręžti į save ir vis randa priežasčių vengti priklausomybės gydymo („kažkiek aš vis patikiu, kad aš susitvarkysiu, vis patikiu savimi matyt“). Gitana teigia suprantanti, kad sūnaus bendravimo sunkumai - jos gėrimo pasekmė, tačiau apgaudinėja save, vengdama prisiimti atsakomybę už savo elgesį („jeigu aš žinočiau, kad tai yra tikrai tiesa, tai aš imčiausi galbūt kažkokių priemonių“). Dar daugiau, savo išgėrimus ji bando pateisinti buvimu itin gera mama blaivybėje („bet kai aš nevarčiau alkoholio, kai yra viskas gerai, tai man su vaiku, aš jam esu ir mama, ir draugė, ir visa kita.“). Tokiu būdu ji bando paneigti atsakomybę už savo kaip motinos netinkamą elgesį. Bendrąja prasme, dalyvės yra linkusios neigti ar “užmesti” savo atsakomybes kitiems. Pvz., dėl to, kad nesusitvarko su mažamete dukra, Rasa bando suversti kaltę dukros būdui („jinai nuo mažų dienų tokia, iš kantrybės išvedanti mane“).

Aistės pasakojime pagrindinis atsakomybės už gėrimą vengimo motyvas - jos gyvenimą kontroliuojančio asmens stoka. Savo pasakojime ji ne kartą akcentuoja, kad alkoholį vartoja dėl kitų kontrolės stokos ir lengvo prieinamumo („tavęs niekas nekontroliuoja, tu neturi tiesioginio vadovo, tu visą laiką kelionėse, tu gali gerti“). Toks Aistės požiūris atskleidžia abu: tiek atsakomybės už save vengimą, tiek troškimą atiduoti atsakomybę už save kažkam kitam. Panašiai ir Justė supranta, jog jos gėrimas brandžiam amžiuje susijęs su vidiniu „pasileidimu“, kai palengvėja atsakomybės už kitus nešulys („Aš niekada negalėjau sau leisti, todėl, kad arba tie vaikai, arba ta anūkė. Aš gi... Jūs įsivaizduojate kokia atsakomybė? Aš niekada sau leisti nieko negaliu. O dabar visi jau dideli, o Justė jau sau gali leisti [linksmi pasako]“). Ši dalyvė priklausomybę stereotipiškai sieja tik su sunkiomis emocinėmis patirtimis, vėlgi, apgaudama save, kad tokių išgyvenimų neturėjo („pas mane gi niekas nemirė, kad aš už butelio, nu pas mane gi viskas normaliai. Aš sakau, pasileidau“).

Analizuojant šias patirtis matyti, kad stokodamos atsakomybes jausmo už save ir vildamosi, kad kiti jomis pasirūpins, dalyvės pačios nejaučia, kaip per daug rūpinasi

kitais, perimdamos jų atsakomybes. Konceptas „Primestos atsakomybės: „*Viskas vėlgi man*“ iškilo, pastebėjus dalyvių negebėjimą atsisakyti ar nedaryti to, kas joms per sunku ar per daug. Susidūrusios su konfliktinėmis situacijomis santykiuose, dalyvės neprieštarauja, o tyliai nusizemina ir daro joms primestas darbus, taip manydamos, kad pelnys kitų palankumą, įvertinimą. Ugnė su didžiule nuoskauda kalba apie po gimdymo ant jos pečių nugulusią finansinę atsakomybę („*bet ta atsakomybė tai nu buvo / neapsakomo didumo*“), kurią ji prisiėmė kaip privalomą, apleisdama save („*nu tai nuo to laiko realiai nu taip visą laiką ir buvo, nu aš niekada negalėjau būt normaliai mama ar normaliai nėščia, aš niekada nebuvo taip, kad nedirbau*“). Nors kitos dalyvės išsako reiškančios nepasitenkinimą partnerio būdu ar dėmesio stoka, tačiau nieko nepėšusios ir toliau paklusniai vykdo partnerių primestas pareigas ir atsakomybes („*kaip pasakyt, aš jam priekaištus sakau, bet vis tiek nuo to niekas nesikeičia, vadinasi ir aš toliau vėl darau kažką tai*“).

Kelios tyrimo dalyvės atvirauja, kad net neįsivaizduoja kitokio nei nusizeminusio, užguito vaidmens partnerystėje („*nu negalėdavau, taip išeina*“, Daiva). Rasa, nors supranta, kad šeimoje atsakomybės pasiskirsčiusios jos nenaudai („*per sunku jau man vienai*“), užsimena apie nemokėjamą priimti pagalbos iš vyro („*pati nesuprantu, ir nedasileidžiu ir reikia [pagalbos]*“). Justė, nors pasakojime dalijasi apie savo partnerystės, kaip „*didžiulės meilės*“ išgyvenimą, o pasigedusi bendrystės („*mes neturėjome bendros virtuvės, biudžeto, tikslo*“), teigia niekada nedrįsusi prieštarauti vyrui neva dėl mažamečių vaikų („*aš neturėjau teisės kelti balsą dėl savo vaikų*“) ir toliau pasakoja apie atsakingai vykdomas sau prisiimtas „*mylinčios žmonos*“ pareigas („*viskas turi būti gerai arba niekaip*“). Regina dalijasi partnerystės pasakojimais, kuriuose ji jautėsi itin vieniša, apleista, su didžiule atsakomybės našta („*viskas vėlgi man, ant manęs*“). Atsakomybių perkrovą sustiprino Reginos nemokėjimas reflektuoti savo realių galimybių, poreikių („*kažkaip tai aš jaučiausi esanti pakankamai stipri, turiu pati*“).

Apibendrinant reikia pasakyti, jog pateiktuose pasakojimuose išryškėja dvejo-pas vaizdas. Viena vertus, dalyvėms būdingas pernelyg didelis polinkis prisiimti kitų atsakomybes, viską daryti pačioms. Kita vertus, matyti, kad pernelyg rūpindamosi kitais, dalyvės apleidžia pačias save. Atrodo, kad tokiu būdu dalyvės siekia sudaryti savęs kaip stiprios įspūdį ir išvengti konfliktinių situacijų, kuriose galima patirti partnerių nuvertinimą ar atstūmimą. Analizuojant pasakojimus, susidaro įspūdis, jog tai daroma nesąmoningai, net nesvarstant, kad aukojama ji pati. Daiva teigia niekuomet „*nesisten-gusi*“ atstovėti savo pozicijos („*aš niekada net nebandžiau iš tikrųjų, kad bent būčiau*

bandžiusi. Tai aš net nebandžiau / nieko keisti / kažkaip va taip slinkau ir viskas“). Panašiai, atvirauja Regina, jog apie tai, kad „ko gero per daug prisiėmė sau“ susimąstė tik po to kai „visi kiti aplinkiniai pradėjo sakyti: taigi čia tu / taigi čia tu, viena“.

3.5 PRIKLAUSOMO TAPATUMO PLĖTOTĖ: AUKOS VAIDMUO

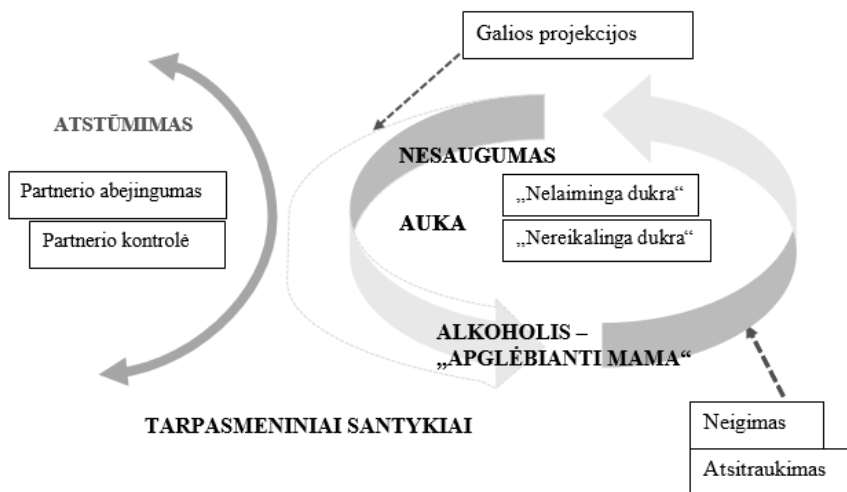
Ši kategorija – viena reikšmingiausių empirinių duomenų analizės dalis. Ši dalis tarsi apjungia visus ankstesnėse kategorijose atskleistus dalyvių kuriamo tapatumo aspektus, pateikiant galutinį - tapatumo plėtojimo artimuose santykiuose – vaizdą. Tarpasmeninių santykių kūrimas dalyvėms - vienas didžiausių iššūkių, nes būtent šioje sferoje ryškiausiai atsiskleidžia jų išgyvenama kitų priėmimo poreikio ir jautrumo atstūmimui dilema. Tarpasmeninių santykių analizės gairės, konkrečiai analizuojant kelerių dalyvių plėtojamų vaidmenų iliustracijas, jų dinamiškumą pasakojime, išryškina, kaip dalyvių tapatinimasis su tam tikrais, vaikystėje prisiimtais vaidmenimis įtakoja jų tarpasmeninių santykių kokybę ir visą priklausomybės alkoholiui vystymosi trajektoriją. Tyrėjos pateikiamas vaidmenų analizės aprašymo būdas leido išryškinti tiek tarpasmeninių santykių reikšmę priklausomo tapatumo plėtotei, tiek konkretaus vaidmens ypatumus.

Iš turimų duomenų aiškiai matyti, jog dalyvių priklausomo tapatumo raiška itin susijusi su prisiimamu aukos vaidmeniu santykiuose. Dalyvių pasakojimai rodo, kad patirdamos aplinkinių atstūmimą, jos dažnai jaučiasi nuskriaustomis, išnaudotomis, bejėgėmis, tačiau vengia įsisąmoninti šį patyrimą. Dalyvės nemoka pasipriešinti joms nepalakioms situacijoms santykiuose, neieško kitų galimų sprendimo būdų. Vietoje to į patiriamą atstūmimą ar skriaudą dalyvės reaguoja gan pasyviai - vartodamos alkoholį. Analizuojant gyvenimo istorijas išryškėjęs dalyvių prisiimamas aukos vaidmuo, leidžia ne tik geriau suprasti priklausomų nuo alkoholio moterų tarpasmeninį kontekstą kaip tam tikrą vietą, kurioje plėtojasi priklausomas tapatumas, bet ir susieti šių vaidmenų ištakas su vaikystės santykiais. Kaip priklausomas tapatumas atsiskleidžia ir plėtojasi tarpasmeniniuose santykiuose, geriausiai išryškina šie du pagrindiniai konceptai: a) „Nelaiminga dukra“ ir b) „Nereikalinga dukra“. Pasitelkdama apglėbiančios mamos metaforą, tyrėja kelia prielaidą, kad atstūmimo sukeltų neigiamų jausmų fone alkoholis

tampa tarsi apglėbianti, nuraminanti mama. Šis alkoholio poveikio sukeltas motiniškos globos išgyvenimas, deja, santykio pobūdžiu primena tikrąsias dalyvių mamas – alkoholis neatliepia tikrųjų dalyvių poreikių, o tik tam sykiui apgaulingai juos nuslopina. Be to, alkoholis reikalauja iš dalyvių to, ko ir kitos reikšmingos jų gyvenimo figūros – paklusimo fiziologiniams poreikiams, sukeltiems alkoholio vartojimo.

Galiausiai, kaip rodo tyrimo duomenys, dalyvių patiriamas nesaugumas dėl vidinio konflikto, susijusio su artumu ir atstūmimu santykiuose - nuolat pasikartojanti patirtis. Tai liudija jų pasakojimuose vyraujančios prieveiksmio dalelytės, žyminčios to paties veiksmo ar būsenos tąsą, kartojimą („vėl“, „visą laiką“, „vėlgi“). Regis, šiomis dalelytėmis dalyvės bando perteikti tai, kad santykiuose su kitais jos tarsi nuolat atsimuša kaktą į sieną. Ši reiškinį visapusiškai atspindi iš vienos dalyvės duomenų kilęs konceptas: „Vėl palūžusi, vėl geriu, vėl be darbo, vėl vaikas nesišneka: vėl atstumta“, žymintis tiek atstūmimo svarbą ir reikšmę sau, tiek beviltiškumą ir bejėgiškumą savo paties atžvilgiu. Toliau pateikiamos grafinė (13 pav.) ir tekstinės santykių iliustracijos, kuriose aprašomi akivaizdūs ir latentiniai bruožai, būdingi priklausomoms nuo alkoholio moterims, pabrėžiant jų bejėgiškumą ir dažniausiai naudojamą atsitraukimą santykiuose, kuriame alkoholis pasitelkiamas, kaip „terapinė“ sunkių jausmų švelninimo priemonė.

13 pav. Tarpasmeninė priklausomo tapatumo plėtotė: aukos vaidmens perėmimas (sudaryta tyrėjos)

3.5.1 „Nelaiminga dukra“

Kitų atstūmimas tampa kertiniu priklausomų nuo alkoholio moterų plėtojamo tapatumo aspektu. Atrodo, kad kitų priėmimas ir galimas atstūmimo patyrimas - pagrindinė dalyvių dilema, vedanti jas link žalingo, sau destruktvyvaus elgesio. Analizuojant dalyvių pasakojimus, susidaro įspūdis, jog dalyvių partneriai patiriami kaip stipresni, galingesni už jas. Dalyvės nemoka jiems pasipriešinti, jų bijo. Atrodo, kad jie nesąmoningai tampa figūromis, reprezentuojančiomis vaikystėje traumavusią tėvišką figūrą, o šio tyrimo kontekste – dažniausiai emociškai šaltą ir atmetančią motiną. Kaip ir vaikystėje, taip ir dabartyje, į šią galingą, vaikystės figūrą reprezentuojantį partnerį, dalyvės projektuoja save kaip bejėges, nelaimingas, nereikalingas dukras. Tokiame archajiškame santykiyje dalyvės atsiduria tarsi tapatumo akligatvyje, nes ne tik nepajėgia išsitapatinti iš šio bejėgės dukters vaidmens, bet ir negali priimti šio vaidmens išgyvenamų emocijų – pykčio, atmetimo, bejėgiškumo ir nereikalingumo jausmų. Ir nors savo partnerius dalyvės apibūdina kaip išnaudojančius, o pats santykis stokoja empatijos, įsivaizduojamo santykio su jais puoselėjimas – joms itin svarbus savojo tapatumo jausmui palaikyti. Tad nepaisant patiriamo partnerio abejingumo, visas tolesnis dalyvių elgesys yra orientuotas į šio santykio ir teigiamo savęs vaizdo jame išlaikymą. Būtent šioje vietoje įvyksta vidinis dalyvių lūžis. Nuolat pasikartojančios situacijos, kuriose jos bando įtikti, tačiau patiria kitų atstūmimą, dalyvių emocijų slopinimas alkoholiu sudaro puikią terpę priklausomybei „įsivešėti“, nes greitai tampa galingu įpročiu, padedančiu efektyviai susidoroti su neigiamomis patirtimis. Galima sakyti, jog šioje vietoje alkoholis atlieka kelias laikinas, tačiau svarbias funkcijas: slopina nereikalingumo ir bejėgiškumo jausmus, sukeltus atstūmimo, kompensuoja tikro artumo patyrimo stoką ir tokiu būdu „palaiko“ vidinę darną. Po tokių „terapinių“ išgėrimų, kurie iš pradžių kruopščiai slepiami nuo viso pasaulio, dalyvės ir toliau nusižemina prieš partnerį, beviltiškai vildamosi, kad ateityje šeimyninė situacija pasikeis jų naudai.

Konceptas „Nelaiminga dukra“ iškilo, pastebėjus kelių dalyvių prisiimamus nelaimingų dukrų vaidmenis partnerystėje. Jiems atskleisti tyrėja pateikia kelių dalyvių tarpusavio sąveikų su partneriais dinamikos iliustracijas. Daivos pasakojime vyras - dominuojanti („*visko turėjome tai, ko labiau norėjo gal vyras*“), tačiau emociškai į šeimos gyvenimą ir santykį neįsitraukianti figūra („*ryšio jokio su vyru nebuvo*“), kuriai ji besąlygiškai paklūsta („*kartais man būdavo aišku, kad atsibosta, bet aš jam nieko nepasakydavau*“). Nors Daiva išreiškia patyrusi skriaudos jausmus, tačiau teigia niekada nemokėjo išsakyti vyrui šių jausmų. Savo pasakojime ji atskleidžia vyrui patarnaujantį,

nusižeminantį elgesį, kuomet ji tarnauja sutuoktiniui, net ilgais tylaus konflikto mėnesiais. Tačiau po viešai rodoma geros žmonos kauke Daivos slopinamas nereikalingumo sukeltas skausmo išgyvenimas, lemia vis didesnę jos įsitraukimą į slaptą alaus vartojimą. Daiva atskleidžia ne vieną situaciją, kurioje ji patyrusi emocinį vyro („santykis šaltas buvo visiškai, ledinis toks..“), o vėliau ir vaikų atstūmimą („niekas jau nei valgė, nei, nei nieką, nu kaip ir esi, bet nu / jie nesiskaito, jie sau, sau gaminasi“), ji išgyvena gėdos, baimės ir atskirties jausmus, o kaltę dėl jų elgesio ji prisiima sau („aš kalta, aš kalta, aš kalta“). Atrodo, kad šiame santykiyje Daiva tapatinasi su visiškai blogos, bevertės, bejėgės dukros pozicija, o jos partneris užima visagalės motinos vaidmenį.

Daivos partnerio, kaip reiklios tėviškos figūros, ir jos - kaip bejėgės dukters atikmens poziciją iliustruoja situacija, kurioje ji atskleidžia slapto maišto motyvus, kai partneris bando alkoholiu kontroliuoti jos gėrimą („kiekvieną dieną tikrino, tada atsirado kontrolės / visokios va tokios.. aš tada dar labiau kažkaip, joa ir būdavo taip, geriu ir galvoju kaip dabar nuslėpti“). Slapto maišto motyvai vartojant alkoholį santykiuose su partneriu, atsiskleidė daugelyje kitų dalyvių pasakojimuose. Susidaro įspūdis, jog alkoholio vartojimas yra būdas, kuriuo dalyvės pasyviai reiškia pyktį ir nepasitenkinimą partneriu, žinodamos, kad tai jam nepatiks. Daivos priklausomybės alkoholiui kulminacijoje – skyrybos su partneriu ir grįžimas pas tėvus, kurie jos nepalaiko, o tai dar labiau sustiprina šios dalyvės išgyvenamus atskirties, bevertiškumo jausmus ir gėrimo problemą. Šiose aplinkybėse Daiva visiškai pasiduoda, gerdama ištisai. Jos emocinės griūties patirtis atspindi iš pasakojimo kilęs konceptas „Grįžimas į tėvų namus: nieko vertos dukros emocinė griūtis ir gėrimas „beleko““.

Kituose dalyvių pasakojimuose taipogi išryškėja tapatinimasis su „nelaimingos dukters“ vaidmeniu, kuriame kaip pagrindinis jausmų išgyvenimo akcentas girdisi – vienišumo, vidinio apleistumo patyrimai. Regina savo istorijoje pabrėžia sudėtingus santykius su sutuoktiniu. Pasakodama apie partnerystę, ji itin akcentuoja savo bendrumo poreikius „man visą laiką reikėdavo kalbėtis, išsikalbėti, išsipasakoti“, kurių ji nuolat nerimastingai siekia. Paradoksalu, tačiau Regina nurodo itin uždara vyro būdą, dėl ko naujienas apie šeimos gyvenimo pokyčius ji sužino paskutinė ir iš svetimų žmonių. Toks vyro elgesys kelia Reginei sumišusius pykčio, baimės („man dar baisiau“) ir atskirties jausmus, o šią santykių problemą Regina įvardija labiausiai „apsunkinančia“ aplinkybe. Nors Regina geba įžvelgti teigiamas savo vyro savybes, tačiau iš pokalbio jaučiamas giluminis, nuolatinio nepasitenkinimo ir pasipiktinimo vyrų pojūtis: „nu dėl šeimos reikia truputėlį daugiau“.

Vėlesniame pasakojime Regina atskleidžia sunkumus reikšti savo poreikius partneriui, baimę rodyti pyktį, o tai rodo, kad giliai viduje ji baiminasi pasirodyti bloga ir būti atstumta partnerio. Dėl šios priežasties Regina itin vengia konfliktinių situacijų su partneriu, tačiau jai nepavyksta išvengti jausmų proveržių („*pykdavomės nedaug, bet būdavo proveržiai*“). Savo pasakojime ji taip pat atskleidžia, jog jai sunku išbūti su neigiamais išgyvenimais, jie slopinami alkoholiu izoliacijoje („*po to aš / esu išėjusi naktį lauk su buteliu, bet tai būdavo tikrai kaip įtampos kažkokios, po konflikto, po to išsibliovimo*“). Toks Reginos elgesys leidžia svarstyti, jog vaikystėje jai itin trūko pilnaverčio santykio su tėvais, kuriame ji galėtų būti savimi, būti visokia, t. y. saugiai reikšti įvairius savo jausmus. Be to, Regina užsimena apie poreikį santykiyje turėti dominuojančią poziciją („*mes galėdavome kalbėtis apie viską šiaip su juo, ee ten kokios diskusijos, bet tai kas yra tokie subtilūs vidiniai dalykai, kalbėdavau aš / kalbėdavau aš*“), o tai suponuoja, kad jai sunku patirti bendrumą su partneriu ir ji saugiau jaučiasi, santykiyje galėdama kontroliuoti situaciją.

Reginos pasakojime atsiskleidė vidinis lūžis, susijęs su vidinio apleistumo patyrimu dėl partnerio abejingumo. Savo pasakojime ji dalijasi prisiimtomis atsakomybėmis namuose: vaiko auginimu („*nu aš vedžiojau visur, į parengiamuosius ten ir taip toliau, į papildomas pamokėles*“), buitimi bei dideliu krūviu darbe („*tai aš dirbdavau daug*“), kurias ji tyliai „tempė“ („*viskas vėlgi man, ant manęs*“). Gali būti, kad ši, tyliai, tačiau su kartėliu „velkama“ atsakomybių našta atspindi Reginos stiprią motinišką identifikaciją, persiduodančią iš kartos į kartą (apie transgeneracinę Reginos šeimos modelį plačiau aprašyta 3.2.7 subkategorijoje). Reginos vidinių vaidmenų kaita yra susijusi su partnerio abejingumu, kai ji pasijaučia palikta partnerio („*paskui jis išvyksta pavyzdžiui į savo darbinės komandiruotes, tai vienur tai kitur*“), o jos pastangos tarsi lieka nepastebėtos ir neįvertintos. Fizinis partnerio palikimas paaštrina Reginos išgyvenamą apleistumą buityje, rūpesčių našta („*aš viena, vėl su tais plintusais neužkaltais [sako liūdnai], skylėm vietoj šviestuvo kokio tai, ir taip toliau, vėl stovi, vėl kažkaip va taip*“), kurį ji priima itin skausmingai, o ši vidinė būsena primena vaikystėje tėvų paliktą, bejėgį vaiką. Vieništumo ir apleistumo išgyvenimų Regina nemoka priimti, o šiuos jausmus bando paneigti vartodama alkoholį („*tai tada ko gero atsirado tas, kad aš pradėjau ir viena / taip sakant*“). Reginos tarpasmeninių santykių analizė atskleidžia išgyvenamą vidinį konfliktą tarp atmetimo baimės ir priėmimo, bendrystės, meilės patyrimo troškimo, kurių negalėdama patenkinti, ji regresuoja į apleistos, pasimetusios ir nelaimingos dukters vaidmenį.

Kitų dalyvių istorijos atskleidžia panašias patirtis. Ugnė pasakoja, kaip po vaikų gimdymo keitėsi situacinio būdas, neatsižvelgiant į šeimoje vykstančius pokyčius ir didesnę partnerio prisidėjimo poreikį: „*nu vat tos išvykos, kad jis ten vis išeidavo ten tai su draugais į barą penktadieniais, tai kažką kiekvieną šeštadienį, tada paskuj atsirado ten daug hobijų, visokių medžioklių*“. Susidūrusi su abejingu partneriu elgesiu, Ugnė išgyvena nusivylimo, bejėgiškumo ir beviltiškumo jausmus. Analizuodama tokią šeimyninę situaciją, ji suvokia, jog partneris savo elgesiu stengėsi atsiriboti, rinkdamasis įvairias, jai nepriimtinas kompanijas savo laisvalaikiui („*eina medžiot su diedais kuriems ten po 50 metų, ir ten vaikai jau universitetus baigę, kurie neturi ką veikti, ir ten sau gali medžiot kiekvieną dieną, nu o jis ten vienas nu jis*“), bei patiria pyktį. Savo pasakojime ji pabrėžia, kad partneriui šeima nėra svarbi („*visą laiką galvoja, kad šeima tai nėra trukdis ir vaikas nėra trukdis*“), ir atskleidžia supaprastintą jo požiūrį į gyvenime kylančius sunkumus („*nes jeigu tau trukdo pasamdai auklė / ir susidėlioji taip kad netrukdytų*“). Toliau ji dalijasi, jog „*skaudžiai reaguodavo*“ į partnerio išvykas ir atmetus jos prašymus pasilikti („*ir verkdavau ir jam ten rašydavau ten žinučių ten milijoną*“) bei išgyvendavo beviltiškumą. Santykiuose su vyru Ugnė akcentuoja partnerio poreikių išskėlimą aukščiau už jos bei empatijos stoką („*nesvarbu ten jam kaip aš jaučiuosi ar ten man skauda neskauda, bet nu vat jis taigi susitaręs, tai jeigu susitaręs ten nu viskas ten ar lyja ar sniega [juokiasi] ar žmona ten guli ar stovi, nesvarbu nu vis tiek reikia važiuoti*“). Tačiau kalbėdama apie skausmingas patirtis, Ugnė pasijuokia iš savo jausmų, o tai rodo, kad ji vengia priartėti prie savo emocinių išgyvenimų ir įsisąmoninti savo tikruosius jausmus.

Atrodo, kad patirdama partnerio atmetimą Ugnė išgyvena ne tik ne reikalingumo, atskirties ir bejėgiškumo jausmus, bet net nesijaučia gyvu žmogumi, prilygindama save mechaninei priemonei („*aš tai jaučiuosi kaip ta mašina, kur garaže stovi kur tau ten viskas ten labai patogiu, labai patinka, ten gražiai ta mašina atrodo, gerai važiuoja traukia, ten turbinos, ir visa kita, ta prasme, nu vat lygiai tas pats*“). Savo pasakojime ji apgalvotai atskleidžia, jog partnerio atmetimas ir atsiskyrimas nuo šeimos tapo kertiniu lūžiu jos alkoholio vartojimo istorijoje („*aš manau, kad ir prasidėjo kažkaip kai jis vis kažkur išvažiuodavo*“), kuomet ji, vartodama alkoholį, bandydavo susidoroti su atstūmimo sukeltais neigiamais jausmais („*aš tada pasiimdavau vynelio*“; „*kažkokį malonumą ir sau suteikti*“). Ugnės atskleistoje tarpasmeninių santykių analizėje išryškėjęs nesaugumo patyrimas dėl partnerio abejingumo atspindi jos išgyvenamą vidinį konfliktą tarp priklausymo poreikio ir atstūmimo baimės, dėl ko ji neišvengiamai atsiduria

atmesto ir nelaimingo vaiko pozicijoje, o jos partnerio būdas reprezentuoja reiklios ir abejingos mamos paveikslą. Analogišką santykį su mama Ugnė išgyveno vaikystėje. Šeimoje pasireiškusiai situacija galėjo paaštrinti Ugnės išgyvenamą vidinį konfliktą, dėl kurio ji regresavo į tą vaikystės tapatumo dalį, kuri nebuvo išsąmoninta, priimta ir integruota vidiniame pasaulyje.

Apleistumo ir nepakeliamo vienišumo tema itin ryški Jurgitos pasakojime, kuriame ji dalijasi, kaip susidūrusi su augintinio netektimi, nepajėgė pakelti sunkių vienišumo ir apleistumo jausmų („*nes tada taip nu viena pasijaučiau tada vat tikrai [verkia]*”). Savo istorijoje ji teigia negalėjusi viena išgyventi šio skausmingo patyrimo („*nu ir taip ir buvo, kad tikrai buvo labai sunku ir namo negalėdavau būt*”), o atramos ieškojo alkoholyje („*nu ir taip gavosi, kad tikrai kaip pasakyt, visą mėnesį pragėriau, / atostogos man buvo plius, / tas buvo kaip ir nenorėjau visiškai nieko galvot, nenorėjau būt namie, nenorėjau vat taip užsimiršdavau būdama su draugais*”). Augintinio netekties išgyvenimo sunkumai tapo vidiniu lūžiu Jurgitos biografijoje „*aš pajaučiau tai va čia va to va tokio jau gėrimo ir ta pradžia ir buvo*”. Jurgitos nupasakota augintinio netekties išgyvenimo situacija atskleidžia neintegruotą, skausmingą apleistumo ir bejėgystės patyrimą, kurio ji negali nei priimti, nei išgyventi viena, dėl to atsiremia į alkoholio vartojimą.

3.5.2 „Nereikalinga dukra“

Tyrimo dalyvėms, užaugusioms su geriančiomis motinomis, būdingas ne tik archajiškų santykių kūrimas, bet ir polinkis sietis su partneriais, kurie išgyveno panašias šeimos istorijas. Konceptas „Partnerystė su tų pačių istorijų autoriais: geriančių motinų, smurto ir nedarnių santykių paralelės“ iškilo tų dalyvių, kurios augo su priklausomomis nuo alkoholio motinomis, pasakojimuose. Šių dalyvių istorijas vienijanti gija – dalyvių ir jų partnerių skausmingų vaikystės patirčių panašumai. Jurgita, pasakodama apie buvusį partnerį, dalijasi savo ir partnerio šeimų istorijų paralelėmis „*pas jį šeimoje irgi tas pats problema buvo, mama priklausomybę turėjo, jo ir irgi, ir tėtis mamą mušė vienu žodžiu, irgi tokios pačios istorijos*”. Panašiai Ineta sulygina savo ir partnerio geriančias mamas: „*net nežinau kuri daugiau gėrė – ar mano draugo mama ar mano mama*”. Analizuojant šių dalyvių pasakojimus, atrodo, jog iš pradžių šie motyvai vienijo partnerystę, tačiau vėlesniuose pasakojimuose atsiskleidžia ryškios darnių santykių kūrimo problemos.

Jurgita dalijasi prisiminimais, kuriuose ji ne tik patyrė nuolatinį fizinį partnerio smurtą, bet ir girtu partnerio atmetimą („*išgėręs jis manęs nei matydavo, nei girdėdavo,*

aš jam neegzistudavau”). Nepaisant patiriamos skriaudos, Jurgita besąlygiškai priėmė atsakomybę už girtą partnerį („nu tai visą laiką kartu varydavau, nes bijodavau, kad neatsitikytų, nenuvarytų kažkur, kažkoks nu vis tiek”). Tokiu būdu Jurgita tiesiogiai atkartojė vaikystės santykio su motina modelį, kuomet rūpindavosi ir saugodavo girtą mamą, kuriai ji visiškai nerūpėjo. Iš Jurgitos gyvenimo istorijos analizės parafrazių iškilęs konceptas “Beviltiškas prierašimas: sunkumai suvokti save ir priimti sprendimus” atspindi pagrindinius šios tyrimo dalyvės partnerystės motyvus ir patirtį - beviltišką santykio poreikį, bejėgiškumą bei atsakomybės už save stoką santykiyje su geriančiu ir smurtaujančiu partneriu.

Kaip ir Jurgitos istorijoje, Inetos partnerystės išgyvenimuose tiesiogiai atsikartojė vaikystės santykių su geriančia mama probleminė gija. Partneris Inetos suvokiamas kaip atstojantis viską („įsikabinau į savo tą vaikiną, kaip į kažkokį tėtį, kaip į mamą, kaip į viską, absoliučiai“), o partnerystėje ji ieško susilieimo potyrio („nes aš jam pasakodavau viską, viską“). Tačiau Inetos santykį su partneriu griauja ne tik jo, bet ir jo šeimos atmetimas, kurį ji skaudžiai išgyvena. Beviltiškus santykio poreikio ir priėmimo motyvus dėl vidinės atramos stokos jau suaugusiojo perspektyvoje atspindi vaizdinga Inetos pasakojimo citata: „laksčiau nuo vietos prie vietos, nuo šeimos prie šeimos, ta prasme, tai vat tikrai kaip koks lapelis skraidžiau”. Panašiai kaip Jurgitos istorijoje, Ineta itin sunkiai pakelia skyrybas su smurtaujančiu partneriu. Šiuose momentuose ji regresuoja tarytum į mažą, bejėgį vaiką, kuris net nepajėgia pats pasirūpinti savimi („aš sakiau, kad aš negyvensiu. Jausmas ta prasme, toks galvojau kad aš apsisiausiu“).

Apibendrintai galima teigti, jog daugumai dalyvių būdinga panaši tarpasmeninių santykių dinamika, kai iš pradžių partnerystė ir partneriai suidealizuojami (net ir pastebint jų trūkumus) dėl saugumo jausmo, kurį pradžioje suteikia pažįstamos partnerių savybės, t. y. atstumas tarp partnerių, šaltas partnerio būdas ir, iš dalies, artumo poreikio tenkinimas. Atrodo, kad dalyvės beviltiškai tikisi sukurti idealų santykį su partneriais, įdėdamos daug pastangų ir neigdamos patiriamą asmeninę žalą sau - atstūmimo ir nereikalingumo jausmus. Dalyvių pasakojimuose išryškėja, kad tarpasmeniniame kontekste jos jaučiasi aukomis dėl vaikystėje patirtų bejėgiškumo, nereikalingumo išgyvenimų, kurie nėra integruojami į suaugusiojo tapatumą. Šie neintegruoti išgyvenimai ne tik kelia dalyvėms santykio problemas ir patiriami emociškai skausmingai, bet čia tarsi atsiduriama tapatumo akligatvyje, iš kurio jos bando išsivaduoti, tyliai vartodamos alkoholį.

3.5.3 Bejėgystės išgyvenimo ir alkoholio sąveika: alkoholis - „apglėbianti mama“

Aukščiau aprašyti dalyvių prisiimami vaidmenys ir jų kaita rodo, kad dalyvės itin vengia priimti bejėgiškumo išgyvenimus. Šie išgyvenimai dalyvių atmetami tarsi nesavi. Tai gali būti susiję su tuo, jog būtent ši dalyvių patirtis niekada nebuvo atspindėta ir išjausta vaikystėje. Atvirksčiai, tikėtina, jog nuolatinis bejėgiškumo ir nesaugumo patyrimas buvo kasdienis tyrimo dalyvių palydovas. Siekdamos paneigti ir nuslopinti šiuos nuolat iškylančius bejėgiškumo jausmus, tyrimo dalyvės pasitelkia alkoholį, gali mai kaip joms žinomą vienintelį saugų ir prieinamą vidinės būsenos sprendimo būdą. Šioje vietoje tyrėja remiasi alkoholio kaip apglėbiančios mamos metafora, nes alkoholis dalyvių naudojamas būtent tame emociniame kontekste, kuriame labiausiai trūksta vidinės mamos - atjautos ir rūpesčio sau – patyrimo. Kitaip sakant, mamos empatijos ir priėmimo stoka vaikystėje neleido internalizuoti priimančios, mylinčios mamos vaizdinio, o tai suaugusiųjų amžiuje pasireiškia jų nemokėjimu atjausti, nuraminti save. Negalėdamos priimti savo poreikių ir silpnųjų pusių, dalyvės kuria uždarą ratą, kadangi neigimo principu siekia išlaikyti savęs tik kaip stiprios įvaizdį, tam pasitelkdamos alkoholį, tačiau lieka įstrigusios priklausomuose santykiuose ir vysto priklausomybę nuo alkoholio.

Alkoholio kaip „apglėbiančios mamos“ prielaidą paremia ir neurobiologinė priklausomybės samprata. Alkoholis – svaiginanti medžiaga, kuri aktyvuoja tam tikras su malonumu susijusias smegenų dalis, kurios paskatina „gerųjų“ cheminių medžiagų išsiskyrimą ir tokiu būdu sukuria vidinės šilumos, ramybės potyrį. Ši „apglėbiančios mamos“ metafora tyrėjai iškilo ne tik iš tyrimo dalyvių interviu pokalbių analizės, bet ir konsultacijų su priklausomomis nuo alkoholio moterimis metu pastebėjus, kad alkoholis pasitelkiamas būtent tose situacijose, kuriose itin trūksta atjautos sau, vidinės motiniškos šilumos, glėbio, kurio, visų pirma, nebuvo vaikystėje.

4. GRINDŽIAMOJI PRIKLAUSOMŲ NUO ALKOHOLIO MOTERŲ TAPATUMO KŪRIMO TEORIJA

Šioje dalyje pateikiama empiriniais duomenimis grįsta teorija apie moterų, kurios save identifikuoja kaip priklausomas nuo alkoholio, tapatumo kūrimo procesus, atskleidžiamus jų biografiniuose naratyvuose. Šis duomenų analizės etapas nuo ankstesnių skiriasi aukščiausiu conceptualumo lygiu ir teorinio modelio struktūra. Remiantis interpretacine pozicija, pateikiami teoriniai komponentai kaip abstrakčios sąvokos, kylančios iš dalyvių istorijų pasakojimų ir tyrėjos sąveikos su duomenimis, kaip bendra prasmė kūrimo išdava.

Aprašomi pagrindiniai teorijos elementai – atskirtos tapatumo konstrukto dalys ir ašis bei visi kiti tyrimo dalyvių pasakojimuose tapatumo atskirtį palaikantys principai. Šie pagrindiniai teorinės struktūros aspektai aprašomi ir iliustruojami schematiškai.

4.1 VIENPUSIŠKUMU PAREMTAS PRIKLAUSOMŲ NUO ALKOHOLIO MOTERŲ TAPATUMO KŪRIMO KONSTRUKTAS: VIDINĖS ATSKIRTIES KOMPENSAVIMAS KURIANT ILIUZINĮ TAPATUMĄ

Vienpusiškumo, kaip vienos savęs, kitų ir savo gyvenimo pusės atskleidimo/priėmimo tema, dalyvių gyvenimo istorijoje vystoma nuo pat pirmųjų savo istorijos eilučių, tyrėjai „krito“ į akis sulig kiekviena nauja dalyvės istorija. Iš pradžių šis fenomenas pastebėtas neatitikimuose tarp dalyvių pasakojamų faktų apie vaikystę kaip „*labai labai graži*“ ar „*tobulą*“, vengiant atskleisti ne tokius „gražius“ savęs ir kitų aspektus. Tyrimo dalyvių akcentuojama tik teigiamų savybių, patirčių ar tik „stiprių“ prisiimamų išorinių vaidmenų svarba dalyvių pasakojimuose leido tyrėjai įžvelgti kitą – latentinę tapatumo pusę, kuri jų vengiama, nepriimta, neatskleista, nepažįstama, apleista. Tad pagrindinis grindžiamosios teorijos principas – atskirtas, vienpusis tapatumo kūrimo procesas, kurio viename, išoriniame poliuje, vyrauja dalyvių istorijoje perteikiamos stipriosios savybės ir siekiamas elgesys, o kitame, vidiniame poliuje - latentinio pobūdžio savybės – menkavertiškumas, bejėgiškumas, apleistumas ir pasyvumas, kurios sąmoningai nėra atpažįstamos pačių dalyvių. Taip šios dvi tapatumo pusės pasidalijo į kompensacinį ir impotentišką tapatumus, kurių esminis elementas – dialektikos nebuvimas, tarsi viena tapatumo pusė būtų orientuota tik į išorinį pasaulį, o kita - gyventų savo atskirą gyvenimą pasąmonės tamsybėse.

Šis dialektikos nebuvimo elementas tarp dviejų tapatumo pusių leido tyrėjai su-

konstruoti sudėtinį, įvairias dimensijas apimančią tapatumo kūrimo konstrukta. Vienpusiškumo paralelės – vidinio apleistumo tema, kuri buvo svarstoma tyrėjos, tačiau nepasirinkta kaip ašinė kategorija, nors pagal savo logiką atitinka vienpusiško tapatumo principą kaip neatskleistos, nepažintos savęs pusės apleistumą.

Išryškinti vienpusiškumo, atskirties temą tyrėjai padėjo ne tik empirinės tyrimo dalyvių medžiagos analizė, bet ir kasdienėje praktikoje girdimi pasikartojantys priklausomų nuo alkoholio moterų gyvenimo istorijų motyvai: siekis atitikti „geros mergaitės“ charakteristiką ir elgesį, baimė būti „blogai“ ir su tuo susijęs neigiamų emocijų patyrimo vengimas savyje ir matymas kituose, savo poreikių nuvertinimas, kitų lūkesčių išaukštinimas ir pan. Bandydama suprasti pagrindinį priklausomų nuo alkoholio moterų susirūpinimą empirinėje medžiagoje, tyrėja pastebėjo nuo pat tyrimo pradžios atmintinėse plėtojamas vidinės pusiausvyros temas - svyravimą nuo visagalybės iki bejėgystės pozicijų, tarp kurių tiek kalbinės, tiek patyriminės kiekybės prasme negalima dėti lygybės ženklą. Atvirksčiai, daugumos tyrimo dalyvių pasakojimai sukosi apie priimamas ir akcentuojamas tik stipriąsias, tik teigiamas savęs puses⁴², tai atsispindėjo ir neverbalinėse išraiškose. Tuo metu, kalbos apie jų silpnąją, pažeidžiamą pusę tarsi visai nebuvo. Dalyvėms kalbant apie išgyvenamus vidinius sunkumus, buvo jaučiamas tik slogus kaltės jausmas dėl savojo netobulumo arba išvis vengiama apie tai kalbėti. Tapatumo kūrimas vienpusiška⁴³ kryptimi, pasireiškiantis vienos tapatumo pusės dominavimo principu pasakojimuose, iliustruoja tapatumo kūrimą formuojančius ir išreiškiančius aspektus, kurie ir bus aprašomi šioje dalyje. Vienpusišku, į išorę orientuotu poliumi kuriamas tapatumas nepadedą tyrimo dalyvėms ne tik suvokti savo/kitų jausmų ir ribų, bet ir priimti įvairias savęs ir kitų puses bei kurti ir išgyventi vientisą ir tęstiną tapatumą.

Priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo teorija sudaryta iš keleto analitinių dimensijų. Horizontaliosios tapatumo konstrukto ašys atspindi priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo dvipoliškumą, kurioje viena pusė išreiškia – savęs teigimą, viešai rodomas savybes ir elgesį, o kita – slepiamas, neįsisamonintas,

⁴² Atmintinės intarpas: Interviu metu Reginos emocijinis, jausmų spektras buvo labai intensyvus, nuo liūdesio ir savęs nuvertinimo, iki didvyriškumo, didžiulės atsakomybės, vidinės stiprybės... Greta to jaučiau šios dalyvės nebylumą, negalėjimą skųstis ar dejuoti, poreikį priimti viską besąlygiškai ir niekada nebūti niekam našta.

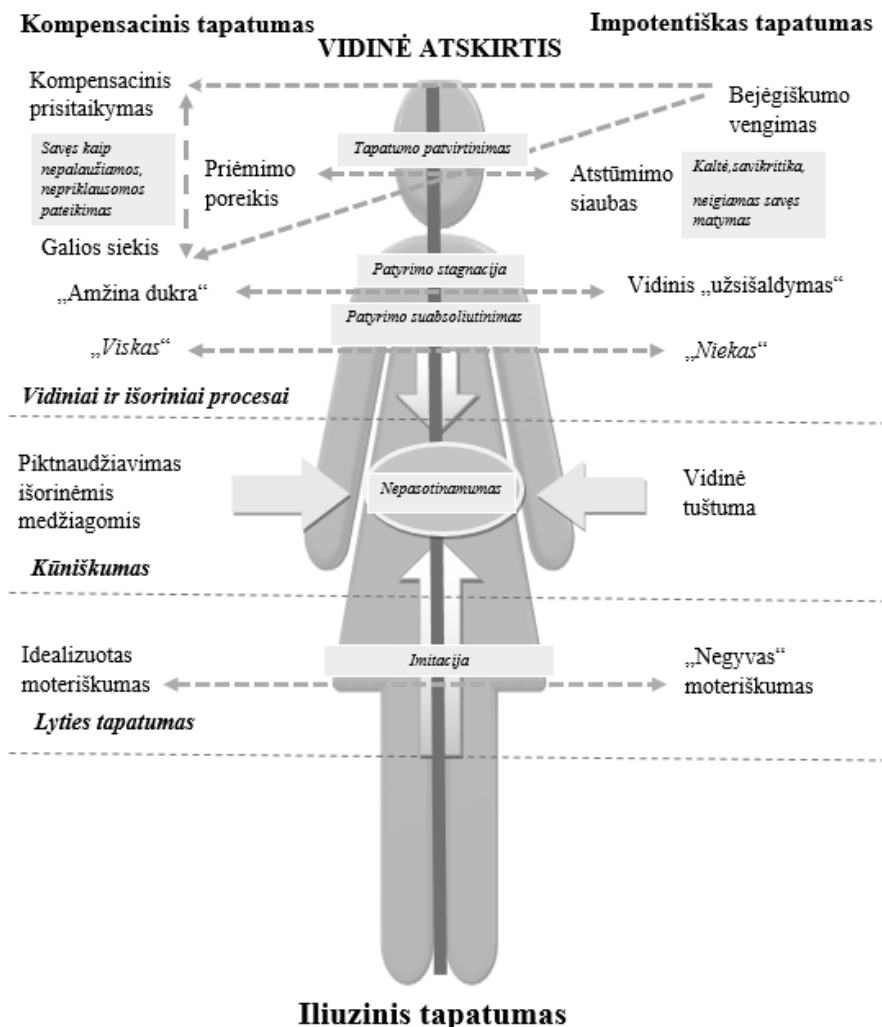
⁴³ Atmintinės intarpas: Jau pirminiame empirinių duomenų kodavimo procese tyrėjai tapo aišku, jog vienpusiškumas – tai viena ir ta pati tema, vienijanti visus interviu, prasidedanti „pagražintos“ vaikystės pasakojimuose, nuneigiant tarpasmenines traumas ir jų reikšmę sau, toliau besiplėtojanti ties temomis, kurių pagrindinis motyvas - siekis būti gerai, būti priimtai kitų, būti tobula, apleidžiant save: tiek savuosius jausmus ir poreikius, tiek atsakomybę už pačią save.

nuneigtas savybes. Vertikalią tapatumo konstrukto ašimi rodomas ryšys tarp abiejų polių, tačiau kadangi dialektinės sąveikos tarp šių polių nėra, šis konstruktas išryškina šešėlinę tapatumo pusę (dešinioji konstrukto pusė). Tokiu būdu atskleidžiamas vientiso ir tęstinio tapatumo darinio nebuvimas. Šis vienpusiškos tapatumo simetrijos principas pasakojimuose pasireiškia, kaip priklausomo tapatumo kūrimo pagrindas.

Pirmasis konstrukto elementas – vidiniai ir išoriniai procesai, jo aspektai atskleidžiami pasakojimuose iškilusiose savosios vertės ir asmeninės galios bei prisiimamų vaidmenų kategorijose. Vidinis ir išorinis matmuo yra svarbūs analizės elementai, išryškinantys vidinius ir išorinius tyrimo dalyvių santykius: savivoką, vyraujančius introjektus, vaikystės identifikacijas ir jų dinamiškumą, vidinius konfliktus. Būtent šioje tapatumo dimensijoje dalyvės susiduria su tapatumo kūrimo ir realizavimo sunkumais: stokojant vidinių išteklių, sutrinka tapatumo tęstinumas ir vientisumas. Vaikystėje nepatenkinti tyrimo dalyvių baziniai poreikiai ir santykių modeliai perkeliama į suaugusiųjų tarpasmeninį kontekstą, kuriame išryškėja pagrindiniai savęs pateikimo socialinėje aplinkoje tapatumo matmenys: kompensacinis elgesys, galios pozicijos siekiamybė ir bejėgystė, atsitraukimas. Šie procesai yra valdomi vidinio konflikto - priėmimo poreikio ir atstūmimo baimės. Šis konstrukto elementas apjungia patyriminių dalyvių matmenį - atskleidžiamas dalyvių patiriamas vidinis ir išorinis sąstingis, polinkis į patyrimo suabsoliutinimą, kraštutinius išgyvenimus. Vidinis ir išorinis konstrukto lygmuo glaudžiai susijęs su antruoju - kūniškumo elementu, tuo aspektu, kad vidinių ir išorinių santykių sumaištis ilgainiui veda dalyvės link tuštumos išgyvenimų, kuriuos jos bando spręsti, pasitelkdamos kūniškas patirtis, vartojant fizinį turinį – maistą ar alkoholį. Galimas ir atvirkštinis ryšys tarp šių dimensijų: vidinė tuštuma veda dalyvės link neaiškių santykių kūrimo, lydimų nepatenkintų sąžoninių poreikių, kurie, patiriant frustraciją, malšinami išorinėmis medžiagomis. Abiem atvejais dalyvės susiduria su nepasotinamumo reiškiniu. Trečiasis konstrukto elementas susijęs su moteriškosios lyties tapatumu: kiek tyrimo dalyvės realizuoja save kaip moteris, atlikdamos su moteriškumu susijusius vaidmenis, o kiek – juos imituoja ar yra priverstos vadovautis iš išorės primetamais reikalavimais jų moteriškumui. Tapatumo dimensija taipogi susijusi su kūniškumo dimensija, kadangi nuolat iškeldamos partnerių ar vaikų poreikius aukščiau savo, dalyvės neišvengia frustracijos, kurią lydi vidinės tuštumos išgyvenimai. Vertikalią tapatumo ašį žymi atskirtį tarp dviejų atskirtų tapatumo dalių, kurios pagal priešingų polių reikšmes atitinkami pasidalija į kompensacinį ir impotentišką tapatumus. Ši atskirtis yra pagrindinė sąžoningumo stokos priežastis, neleidžianti sujungti

šių dviejų tapatumo dalių į vientisą ir tęstiną darinį. Toks atskirtimi paremtas teorinis konstruktas leidžia kelti iliuzinio tapatumo kūrimo prielaidą, kadangi tiek vidiniai, tiek išoriniai dalyvių santykiai remiasi iškreiptu, realybės neatitinkančiu savęs ir pasaulio suvokimu. Svarbu paminėti ir tai, kad atskirtų tapatumo dalių konstruktui būdingas paradokso principas. Priklausomų nuo alkoholio tapatumo kūrimo konstrukto vertikalioji ir horizontalioji dimensijos pavaizduotos 14 paveikslėlyje.

14 pav. „Vidinės atskirties kompensavimo kuriant iliuzinį tapatumą“ teorinis konstruktas (sudaryta tyrėjos)

4.1.1 Vidinė atskirtis – kuriamo tapatumo ašis

Iliuzinio tapatumo kūrimą moterų priklausomų nuo alkoholio pasakojimuose atskleidžia dviejų tapatumo dalių – matomo ir nematomo, stipraus ir silpno, išorinio ir vidinio – atskirties procesas. Tai yra vertikali tapatumo konstrukto ašis, kuri atskirties principu ir sudaro pasakojimuose atskleisto tapatumo kūrimo atskiriančią prasminę matmenį. Vertikali tapatumo konstrukto ašis turi kelis horizontalius teorijos sluoksnius, nes jungia kitus tapatumo konstrukto elementus, kurie pasakojime taip pat pasireiškia kaip atskirti, turintys du kontrastuojančių prasmių polių. Tokiu būdu dalyvės išryškina tik vieną - teigiama laikomą tapatumo pusę, išoriškai pateikiamą kaip stiprią, o kita - vidinė tapatumo pusė - nereiškiama, nesuvokiama, neintegruota, nepažini dalyvėms. Ši neintegruota tapatumo pusė ir yra priklausomo tapatumo pagrindas. Būtent joje glūdi silpnosios dalyvių savybės - pažeidžiamumas, jautrumas, bejėgiškumas, kurių jos nepajėgia nei priimti, nei išgyventi. Priimti savąjį pažeidžiamumą dalyvėms trukdo atjautos sau stoka - neigiamas savęs matymas, sunkūs kaltės išgyvenimai, savigrauža. Taip ši tapatumo dalis tampa impotentiška, neturinti galios reikštis, veikti ar psirūpinti savimi. Šios atskirtos tapatumo dalys pasakojimuose nesąveikauja, tarp jų nėra dialektikos. Silpnoji tapatumo pusė pasakojimuose labiausiai išryškėja, dalyvėms patiriant kitų atstūmimą, dėl ko jos prisiima kaltę sau, nusivertina save ir „grimzta“ į bejėgiškumo patyrimą. Taip jos pernelyg susitapatina su neigiamu tapatumo poliumi. Būtent šios dalyvių patirtys yra vengiamos vartojant alkoholį. Kitaip sakant, alkoholis ar butelis (simboline prasme) tampa jų nepriimamų, neigiamų išgyvenimų talpykla. Tačiau tokiu būdu dalyvės tampa priklausomomis nuo šio „terapinio“ alkoholio poveikio.

Neintegruota, impotentiška tapatumo pusė yra pažeidžiama ir neatspari tiek išoriniams konfliktams, tiek galingam alkoholio poveikiui. Pasakojimuose reflektuojama, kad alkoholis, visų pirma, padėjo dalyvėms spręsti vidinius sunkumus, konfliktus, paneigti silpnąsias savo savybes ir tokiu - iliuziniu būdu - palaikyti savojo tapatumo vientisumą ir tęstinumą. Daugumos dalyvių šis egzistavimo būdas suvokiamas kaip vidinė kančia, varginantis ir nepageidaujamas. Tačiau dalyvių motyvacija alkoholio vartojimo atžvilgiu – itin prieštaringa ir kintanti dienos eigoje. Pasipriešinti galingam alkoholio poreikiui dalyvės stokoja vidinių išteklių, o ieškoti išorinės pagalbos vengia, baimindamosi kitų pasmerkimo ir dar didesnio nuvertinimo. Taip dalyvės atsiduria užburtame priklausomybės alkoholiui rate. Kelios dalyvės, nors gydosi priklausomybės centruose, tačiau dalijasi, jog grįžusios į tą pačią aplinką, kurioje patiria artimųjų at-

stūmimą ar smerkimą, vėl griebiasi alkoholio vartojimo. Tai išryškina, kaip svarbu priklausomoms nuo alkoholio moterims gauti emocinį aplinkinių palaikymą ir tikėjimą jų galimybėmis sveikti. Svarbu paminėti ir tai, jog tikrasis sveikimas nuo priklausomybės alkoholiui galimas, tik integravus impotentiško tapatumo turinį - įsisąmoninus jų pačių pažeidžiamumą, kitų priėmimo troškimą ir savosios egzistencijos priklausomumą nuo aplinkinių. Tam reikalingas intensyvus vidinis darbas su savimi, galintis dalyvėms padėti geriau suvokti save ir savo poreikius, įgalinti jas daryti joms reikšmingus pokyčius savo gyvenimuose, kurių pirmasis - gyventi blaiviai.

Ta neintegruota, impotentiška tapatumo dalis dalyvių pasakojimuose atsiskleidžia, tik joms kalbant apie nesuprantamus ir daug emocijų keliančius savo gyvenimo aspektus, bylojančius apie dalyvių sunkumus apibrėžti save, savo poreikius ir jausmus („aš nežinau kas aš? Neįsivaizduoju kas tas yra?“, „kaip morališkai blogai jaučiuosi, aš pati sau negaliu įvardinti“, „aš nežinau ko aš noriu iš to savo vyro.. nu nežinau ko man trūksta ir panašiai“). Ši, nepažintoji tapatumo dalis, ypatingai išryškėja ribiniuose pasakojimo momentuose, kuriuose dalyvės tarsi atsiskiria nuo savęs kaip aktyvios veikėjos ir perima stebėtojos poziciją, nematydamos savęs, o tik svetimą sau gyvenimą („iki šiol aš galvoju, kad iki galo negaliu priimti, kad tai vyksta su manimi... man vis atrodo, kad yra dar kitas žmogus, ir kad tai apie jį“). Viena dalyvė savo pasakojime nuosekliai atskleidžia internalizuotą savęs kaip „nieko“ patyrimą, kuris kondensuojasi į visa apimantį, save paniekinantį patyrimą alkoholio vartojimo kontekste („aš galvoju: „Jo, aš esu niekas. Tikrai niekas.“ „Dabar dar ir girtuoklė prie to viso nieko“). Ilgainiui ši dalyvė susitapatino su tuo, ką nuo vaikystės patyrė santykiuose su sau reikšmingais žmonėmis – buvimą „niekuo“. Savęs kaip nieko patyrimo ištakos vaikystėje išsamiai nagrinėtos empirinių duomenų analizėje (žr. 3.3.1 „Savęs kaip nieko“ patyrimo analizė“).

Kitas svarbus aspektas, susijęs su dalyvių vidine atskirtimi ir nepažinia, impotentiška savęs dalimi – jų perteikiamas nematomumas išoriniame pasaulyje. Ši tema po truputį iškilo kone visuose pasakojimuose. Vienais atvejais, dalyvės dalijasi, kaip kasdien vartodamos alkoholį, jos yra nematomos šeimos narių – partnerių, tėvų. Kitais atvejais, dalyvės dalijasi, jog jaučiasi tarsi nematomos apskritai: artimieji nesidomi jų problemomis, sunkumais, patiriamomis emocijomis, sveikata ir pan. Interpretuojant šias patirtis, verta pastebėti, jog tiek buvimas nematoma, tiek jausmas, kad esi „niekas“, byloja apie dalyvių psichologinės būties nereikšmingumą, internalizuotą nuo vaikystės, o tai reiškia, kad dalyvės nebuvo priimamos kaip ypatingos ir mylimos, joms nebuvo leidžiama būti savimi, turėti savus poreikius, visų pirma,

motinos akivaizdoje, kas vėliau tapo centrine jų tapatumo išgyvenimo dalimi, atskartojančia santykiuose su kitais vėlesniame amžiuje.

Kelios dalyvės sau nepažinią, silpnąją tapatumo dalį atskleidžia per vengimą kalbėti apie save. Šiuo atveju dalyvės pernelyg daug kalba apie santykius su kitais, apie kitų poreikius bei patiriamą frustraciją, nepatenkinus kitų lūkesčių. Akivaizdu, jog tiek šių, tiek kitų dalyvių savęs reikšmė ir pojūtis itin priklauso nuo to, kaip jas vertina kiti. Viena dalyvė beveik viso pokalbio metu apie save kalba, naudodama įvardį „tu“, o tai taipogi suponuoja atskirtį tarp skirtingų savęs dalių, kuriuose dominuojantis „tu“ – svetimas.

Dar vienas svarbus vidinės atskirties momentas: atskirtis laike. Dėl sutrikusių išorinių ir vidinių santykių tyrimo dalyvės tarsi pastringa laiko tėkmėje. Pasakojimuose tai atspindi visoms tyrimo dalyvėms būdingas „įstrigimas“ vaikystės vaidmenyse - buvimu itin paklusnia dukra ir į solidžią moterį nesuaugančia mergaite. Šį aspektą atskleidžia tiek dalyvių išorinė saviraiška - perdėtas jaunatviškumas, tiek verbalinė raiška, pvz., mažiųjų žodžių, epitetų žodynas („vaikutis, mamytė, broliukas, santykėlis, berniukas“), bei dažnas dalelių „vėl“, „pastoviai“, „nuolat“ ir t. t. naudojimas.

Apibendrinant, dalyvėms nepažini, atskirta šiame darbe priklausoma ir impotentiška laikoma tapatumo dalis pasakojimuose atsispindi per dalyvių patirtis, kuriose joms sunku suvokti save, savo vidinį „Aš“, savo jausmus, poreikius bei ribas. Šios dalies atskirtis reiškiasi tapatumo sintezės stoka, kuri neleidžia priklausomoms nuo alkoholio moterims integruoti pilnesnio savęs ir kitų vaizdo, patiriamų neigiamų emocijų, išlaikyti emocinę pusiausvyrą skirtinguose kontekstuose.

Dalyvių perteiktos vienpusiško santykio su savimi ir aplinkiniu pasauliu patirtys byloja apie sutrikusio, neaiškaus tapatumo struktūrą, kuri šiame tyrime atsiskleidžia dvejopai: tarsi neužbaigtas vidinės brandos procesas, kurį užbaigti dalyvės nerimastingai siekia, ieškodamos atspindžio artimoje aplinkoje. Taigi, vienpusiškumu ir atskirtimi paremtas priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimas ir raiška turi didžiulę neigiamą įtaką. Visų pirma, dalyvės negali pilnai suvokti savęs, įsisąmoninti savo poreikių, jausmų, atsakomybių, laisvės, elgesio motyvų. Antra, jos negali pilnai suvokti kuriamų santykių su reikšmingais kitais - savo vietos, atsakomybės, ribų juose. Trečia, negalėdamos pilnai suvokti savęs ir kitų, dalyvės išgyvena fragmentišką tapatumo patyrimą, o jo palaikymą sustiprina iliuzijų kūrimas ir alkoholio vartojimas, kuomet iliuzijos griūva. Apibendrinant galima teigti, jog vienpusiškas pasakojimas - svarbus atskirtimi paremto tapatumo kūrimo konstrukto būdas, apsunskiantis dalyvių tapatu-

mo vientisumo ir tęstinumo įtvirtinimą. Toks pasakojimo pobūdis neperteikia „gyvo“, nuoseklaus ir rišlaus savęs ir kitų atvaizdavimo, o visas tapatumo konstruktas yra palai- komas priešingų polių - teigiamo, stipraus, viešai pateikiamo ir neigiamo, silpno, viduje užgniaužto, tapatumo pusių atskirtimi.

Galiausiai, atskirti, skirtingų prasmių tapatumo poliai dėl sintezės kaip sąmo- ningumo darinio stokos bendrai sudaro iliuzinio tapatumo struktūrą. Prieš įtvirtinant būtent šio – kuriamo iliuzinio tapatumo sąvoką, tyrėja svarstė kitus šiai sąvokai artimus terminus. Atmintinėse randami – netikro / frustruoto / neatpažinto / nebrandaus / pasklidusio tapatumo terminai. Visgi, iliuzinio tapatumo sąvoka pasirinkta todėl, kad ji geriausiai atitiko tyrimo dalyvių pasakojimuose perteiktas patirtis, kadangi daugu- ma jų rėmėsi idealizavimo/nuvertinimo ir projekcijos principu: kiti idealizuojami, į juos projektuojami sąmoningai nesuvokiami dalyvių lūkesčiai, susiję su savosios vertės patvirtinimu. Ši sąvoka taipogi pasirinkta todėl, kad pasakojimuose itin ryškus savia- pgaulės momentas, t. y. trūksta abipusių patirčių tarp savęs ir kuriamo santykio su aplinkiniu pasauliu, tačiau tai nėra išsąmoninama dalyvių. Atrodo, kad dalyvės gyvena didžiuliam iliuzijų burbule, tikėdamos, kad ne jos pačios atsakingos už save ir savo gyvenimą, o kažkas kitas. Tas „kažkas kitas“ bus labai rūpestingas ir patenkins jų slap- čiausius lūkesčius, troškimus, pasirūpins jų poreikiais ir pan. Tad susidaro įspūdis, kad viskas, ką dalyvės daro, kurdamos santykius su kitais, paremta iliuziniais lūkesčiais – patenkinti artumo poreikius ir patvirtinti savąją vertę.

Toliau atskleidžiama grindžiama teorija apie priklausomų nuo alkoholio mo- terų vidinės atskirties procesą, kuriant iliuzinį tapatumą. Empiriniai duomenimis pa- remta teorija išryškino tokius pagrindinius priklausomų nuo alkoholio moterų tapatu- mo kūrimo charakteristiką atspindinčius aspektus: vidinę atskirtį tarp kompensacinio ir impotentiško tapatumų, kas dėl naudojamos nebrandžios psichologinės gynybos bendrai sudaro iliuzinio tapatumo sampratą. Šis vidinės atskirties procesas susideda iš kelių pagrindinių tapatumo kūrimo aspektų: *kompensacinio prisitaikymo, galios siekio bei bejėgiškumo vengimo*, kurie sudaro *uždarą trikampę figūrą*, kurios šerdis - *priėmi- mo poreikio ir atstūmimo siaubo dilema*, tarnaujanti *tapatumo patvirtinimo* motyvui. Patyriminiame lygmenyje vidinę atskirtį atsispindi keli pagrindiniai dalyvėms būdingi aspektai: *vidinė stagnacija* ir *patyrimo suabsoliutinimas*. Vidinė stagnacija pasakoji- muose atsispindi: vidiniame lygmenyje – „*vidinio užšaldymo*“ fenomenu, išoriniame lygmenyje - santykių su aplinka stagnacija, kuriuose kaip pagrindinis išryškėja prisi- imtas „*amžinos dukters*“ vaidmuo. Patyrimo suabsoliutinimas pasakojimuose išreiškia-

mas per „*viskas*“ ir „*nieko*“ patyrimų įprasminimo kategorijas. Vidinė atskirtis toliau siejasi su dalyvių *vidinės tuštumos* išgyvenimais, kuriuos jos bando atsieti nuo savęs vartodamos *išorines medžiagas*, tačiau susiduria su *nepasotinamumo* reiškiniu. Biografiniuose pasakojimuose taipogi atsiskleidė lyties tapatumo dimensija, kurioje vidinė atskirtis reiškiasi dviem būdais: imitacijos principu moteriškumas yra *idealizuojamas* arba nuvertinamas, bei niokojamas tiek pačių dalyvių, tiek kitų, kas suponuoja sau nepriklausančio ar *negyvo* moteriško tapatumo sąvoką. Visi šie išvardinti aspektai rodo įvairius tapatumo kūrimo procesus, perteikiamus dalyvių pasakojimuose. Pagrindiniai šios teorinės struktūros aspektai aprašomi žemiau ir iliustruojami schema (12 pav.).

4.1.2 Vidiniai ir išoriniai procesai

Vidinių ir išorinių procesų dimensija šiame darbe iškyla kaip pats stambiausias duomenų analizės komponentas, apjungiantis dalyvių vidinės atskirties kompensavimo, kuriant pernelyg nuolankų, tačiau galios siekiantį bei bejėgiškumo vengiantį, tapatumo aspektus. Ši dimensija iškyla kaip pamatinė vidinės atskirties sudedamoji dalis, kadangi tai yra dalyvių kuriamo tapatumo psichinių išteklių bazė, apimanti priklausomų nuo alkoholio moterų pasitelkiamas elgesio strategijas, motyvus, vidinių vaidmenų kaitos dinamiką bei fragmentiško tapatumo patyrimo aspektus. Tyrime atskleidžiami vidiniai ir išoriniai kuriamo tapatumo procesai apima šiuos aspektus: *kompensacinį prisitaikymą prie kitų, galios siekį, bejėgiškumo vengimą*, kurie visi kartu formuoja *uždaro trikampę figūrą*. Tokio nepastovaus dalyvių elgesio pagrindas - *priėmimo poreikio ir atstūmimo siaubo* dilema, kurios latentinis motyvas – *tapatumo patvirtinimas*. Dalyvėms būdingo kompensacinio prisitaikymo ir galios siekio bei bejėgiškumo vengimo aspektai tyrime atskleidžiami kaip nesąmoningi procesai. Patyriminiame lygmenyje iškilę *vidinės stagnacijos* aspektai atskleidžiami per „*vidinio užsišaldymo*“ ir „*amžinos dukros*“ psichinius fenomenus. Dalyvėms būdingas „*viskas*“ ir „*niekas*“ patyrimo įprasminimas atskleidžiamas kaip *patyriminio suabsoliutinimo* tendencija. Visi šie aspektai reikšmingai sudaro dalyvių pasakojimuose kuriamą iliuzinio tapatumo struktūrą.

Uždaro trikampio palaikymas: asmeninės galios dinamika. Analizuojant dalyvių pasakojimus ir jų motyvus, galima išvelgti uždaros trikampės figūros susiformavimą, kurią sudaro kompensacinio prisitaikymo, galios siekio bei bejėgiškumo vengimo aspektai, kurie dėl dalyvių sąmoningumo stokos nuolat kartojasi bei patiriami kaip akligatvis be išeities. Interpretuojant jų pasakojimus, reikia paminėti, jog visų uždaro trikampio aspektų raiška glaudžiai susijusi su neintegruota asmeninės galios

dinamika: kompensacinio prisitaikymo atveju dalyvės savo galias atiduoda reikšmingiems kitiems, siekiant galios pozicijos - sau priskiria per daug galių, o bejėgiškumo vengimo atveju - dalyvės jaučia neturinčios jokių galių keisti sudėtingas situacijas. Gyvenimiškų santykių dinamikoje šie dalyvių vaidmenys greitai kinta: pradėdant nuolankiu prisitaikymu, perimant kitų atsakomybes, patiriamas galios jausmas, kurį greitai keičia bejėgiškumo patyrimas, kylantis iš aplinkinių atstūmimo, nuvertinimo ar patiriamo per didelio atstūmimo santykiuose. Šioje vietoje itin pabrėžtiną vengimo aspektą – patirdamos atstūmimą ir atsidūrusios joms atrodo neįveikiamose patirtyse, dalyvės greitai pasiduoda nesaugumo jausmo sukeltam bejėgiškumui, kuriam įveikti jos neranda jokių kitų konstruktyvių būdų, išskyrus alkoholio vartojimą. Alkoholio vartojimas bejėgiškumo patirtyse veikia dvejopai: iliuziškai padeda dalyvėms atkurti savosios galios jausmą, t. y. pajauti, kad jos yra padėties šeimininkės, ir taip pabėgti nuo išorinių ir vidinių sunkumų. Tačiau toks iliuzinis galios atkūrimo ar problemų vengimo būdas nepadeda suvokti ir įsisąmoninti dalyvėms realios situacijos ar patiriamų sunkumų, tai veda jas toliau link didesnės saviapgaulės ir neigimo naudojimo. Šiose situacijose itin pasigendama dalyvių gebėjimo pasitelkti kitokius, konstruktyvesnius, joms palankesnius problemų sprendimo būdus įtemptose tarpasmeninėse situacijose.

Uždaro trikampio figūros palaikymą vienijantis aspektas – vidinė atskirtis, viena vertus, verčianti prioretizuoti reikšmingų kitų poreikius, viliantis jų priėmimo, o kita vertus, neleidžianti pažvelgti ir įsisąmoninti savojo bejėgiškumo jausmo. Šis nesąmoningas procesas - pagrindinė priežastis, trukdanti dalyvėms patirti vientisą ir darnų, t. y. integruotą tapatumo išgyvenimą.

Kompensacinis prisitaikymas. Šis aspektas pavadintas kompensaciniu prisitaikymu, nes jis atspindi dalyvių vienos pusės trūkumo kompensavimą kitu, tokiu būdu siekiant išlaikyti vidinę pusiausvyrą. Šiame darbe kompensacinis prisitaikymas žymi dalyvių nesąmoningą, pernelyg stiprų siekį pritaipyti prie kitų, kylantį iš impotentiškos - savęs kaip blogos suvokimo ir matymo tapatumo dalies, savo ruožtu stipriai veikiančios dalyvių elgesio motyvaciją. Tokiu būdu viename tapatumo poliuje vyrauja siekis pritaipyti prie kitų elgesio motyvai, o kitame – neigiamas, savęs kaip blogos matymas, kuriam itin charakteringas bejėgiškumo patyrimas. Šiame darbe bejėgiškumas žymi asmeninės galios aktyviai veikti, spręsti bei daryti įtaką kitiems jausmo stoką. Kompensacinis prisitaikymas pasakojimuose atsiskleidžia kaip nevienareikšmis procesas. Viena vertus, iliuziškai tai padeda dalyvėms prisitaikyti išoriniame pasaulyje, nes jos efektyviai veikia kiekio arba našumo prasme ir yra „parankios“ jas išnaudoti

linkusiai socialinei aplinkai. Tačiau, kita vertus, toks išlikimo būdas yra nuolatinis jų įtampos šaltinis bei būdravimo aplinkinių atžvilgiu reikalaujantis procesas, kuris dėl itin siekiamų ir vengiamų elgesio aspektų, kliudo dalyvėms patirti tapatumo tęstinumo jausmą. Galiausiai, negalėdamos prisiliesti prie kitų dalyvės stokoja savosios prasmės ir vertės jausmo.

Kompensacinis prisitaikymas susijęs su dalyviu nesąmoningu siekiu būti labai „geromis mergaitėmis“ ir tokiu būdu tarsi kompensuoti savojo vidinio gerumo jausmo stoką. Geroms mergaitėms būdinga specifiška prisitaikėliško būdo charakteristika – neprieštarauti, nekelti problemų ar rūpesčių, nereikšti jokių savo poreikių, būti tarsi nematomomis kitų. Ši elgesio strategija dalyvėms gerai pažįstama bei įvaldyta santykių su motina dalis, kuomet dalyvės stengdavosi įtikti mamoms, paneigdamos savo poreikius, perimdamos amžiaus neatitinkančias suaugusiųjų pareigas (t. y. prisiimdavo atsakomybę už mažų vaikų auginimą, ūkio darbus, mamų/tėvų blaivinimą, šeimyninius konfliktus ir pan.). Suaugusiųjų amžiuje ši elgesio strategija persikelia į santykius kuriamus su platesniu išoriniu pasauliu: „*aš stengiuosi visada būti gera šiaip, sunku atsisakyti kažko kai reikia padėt*“, „*jo labai bijai įžeist žmones*“, „*visada galvoju, kad aš neįžeisčiau kito žmogaus*“. Šitokių elgesiu dalyvės pernelyg saugo kitų jausmus, gerą savijautą, tačiau taip nuskriaudžia ir apsilaidžia save.

Kompensacinio prisitaikymo aspektui būdingas ne tik savųjų poreikių pamynimas, bet ir saviapgaulės elementas - siekiama apgauti save ir kitus savo laimingumu, nepriklausomumu bei nepažeidžiamumu. Atrodo, kad taip dalyvės tikisi sulaukti teigiamo kitų įvertinimo, palankumo ar sudaryti itin gerą įspūdį. Tam dalyvės pasitelkia įvairias socialines kaukes, pvz., „*nuolat laimingos mamytės*“ (Ugnė), ar savų poreikių neturinčios „amžinos“ dukros („*galų gale aš jau amžiuje ir vėl tas ryšys [su mama]*“), ar nepailstančios darbuotojos. Kalbant apie kompensacinio prisitaikymo aspektą, kaip asmeniniu požiūriu gana pasyvią dalyvių poziciją, minėtina, kad sąveikose su kitais, šie kontroliuojančio elgesio motyvai kai kurių dalyvių sąmoningai suvokiami, kaip padedantys išlaikyti iliuzinį bendrumą partnerystėje ir tokiu būdu palaikyti trapų savosios vertės pojūtį („*nu vien dėl to kad atrodė, kad taip turi būti, pati nenoriu, bet darau taip, kad įtikčiau*“ Daiva).

Kompensacinio prisitaikymo aspektas šiame tyrime siejamas su specifinėmis priklausomoms nuo alkoholio moterims būdingomis savybėmis – vienišumu, nusižeminimu bei reiklumu sau. Dalyvių patiriamas vienišumas šiame darbe suprantamas ne tik kaip subjektyvus negalėjimas patirti artumo su kitais, bet ir kaip tylus buvimas su

savimi, dėl nemokėjimo dalintis patiriama skriauda ar sunkumais su kitais. Nusizėmimas dalyvių pasakojimuose atsiskleidžia kaip negalėjimas aktyviai ir laiku pasipriešinti kito primestai jėgai ar valiai, apginti savas ribas („*tai aš net nebandžiau nieko keisti, kažkaip va slinkau ir viskas*“; „*aš iš jo nieko nereikalavau niekada*“). Vietoje to, dalyvės elgiasi pasyviai, neišisąmonina kylančio pykčio, kaupia jį viduje ar reiškia pasyviomis agresijos formomis – moralizuodamos partnerius ar slapta naudodamos alkoholį. Kelių dalyvių pasakojimuose atsiskleidžia transgeneraciniai nusizėminimo aspektai, kuomet iš kartos į kartą perduodamas pernelyg nuolankaus ir darbštaus moteriškumo pavyzdys („*močiutė pakankamai nuolanki, darbšti moterėlė*“, „*mama visą gyvenimą su tokiu dideliu krūviu*“ Regina). Dalyvėms būdingas reiklumas sau, kaip nesibaigiančių reikalavimų savo atžvilgiu kėlimo savybė, reikšmingai prisideda prie kompensacinio prisitaikymo, nes neleidžia dalyvėms atsikvėpti nei minutei, pagailėti savęs tiek namų ruošoje, tiek santykiuose, tiek darbinėje sferose („*nežinau kodėl aš taip dariau, niekas nereikalavo...*“; „*vat darai, nenori daryt, bet darai, nes turi padaryt*“). Kaip jau minėta, kompensacinis prisitaikymas padeda dalyvėms išvengti kitų priešiško bei prisitaikyti prie aplinkos reikalavimų ir palaikyti iliuzinį bendrumą, kurio jos taip aktyviai siekia. Tačiau, vėlgį, šis psichologiškai varginantis procesas reikalauja iš dalyvių milžiniškų pastangų dėjimo, nusigręžimo nuo savęs, savo poreikių bei realių emocijų ir fizinių galimybių. Apibendrinant galima kelti prielaidą, kad dalyvių prisiimama pasyvi pozicija santykiyje su kitais gali būti susijusi su vyraujančiu savęs kaip nepakankamai geros matymu ir suvokimu bei asmeninės galios stoka – nepakankamais vidiniais ištekiais, kuriuos jos bando kompensuoti būdamos geromis.

Galios siekis. Pasakojime atskleidžiamas galios siekis siejamas su dalyvių kuriamu išdidintu savęs vaizdu, kuriam būdingas savęs kaip išskirtinės, tobulos ir nepalaužiamai stiprios patyrimas, nepriimant duomenį realių savo savybių bei ribotumų. Pavyzdžiui, viena dalyvė net kelis kartus santykiyje su vaikais save apibendrina kaip „*tobulą mamytę*“, kuriai būdingas nuolatinis ir neišsenkantis laimingumo vaizdavimas („*ir vėl laiminga mamytė*“), kurį vietoj realiai patiriamų auklėjimo sunkumų įsisąmoninimo, ji bando išlaikyti alkoholio pagalba. Kita dalyvė jaučiasi išskirtinė santykiyje su mama, įsivaizduodama, jog tik ji gali padėti ištraukti mamą iš priklausomybės alkoholiui liūno („*aš viską galiu, viskas kontroliuojama, aš vienintelė šeimoje, kuri gali padėti*“), paneigdama ne kartą patirtas skaudžias mamos priklausomybės pasekmes jos atžvilgiu. Regina jaučiasi nepalaužiamai stipri partnerystėje, o perimdama partnerio atsakomybes ir „*tempdama*“ didžiulę našta, ji nuvertina skausmingą partnerio abejin-

gumo svarbą sau, vis patikėdama, kad pati gali su viskuo susitvarkyti („kažkaip tai aš jaučiausi esanti pakankamai stipri, turiu visą tą, turiu pati, taip toliau“). Tokiu būdu Regina išlaiko savo visagalybės jausmą bei paslepia susietumo su partneriu troškimus, tačiau neišvengia vidinio apleistumo ir bejėgiškumo išgyvenimų („aš viena, vėl su tais plintusais neužkaltais [sako liūdnei], skylėm vietoj šviestuvo kokio tai, ir taip toliau, vėl stovi, vėl kažkaip va taip“). Kelios dalyvės išreiškia savo galios pajautimą, besilygindamos su vyrais, išryškindamos didesnę suvartojamo alkoholio pajėgumą ir vyrų, šiuo atžvilgiu, silpnumą („aš galiu daug daugiau išgerti, jis biški išgeria ir jis labai greitai nusigeria... jo jo, jo aš visą laiką daug labai galėdavau išgerti [pasididžiavimas balse]“). Rasa kalba, kad jai lengviau, kai partnerystėje ji valdo situaciją („mane nervina kai jisai kažką daro, tvarko, mane nervina, ne taip kaip aš noriu, tai man geriau nelieskit, nesikiškit. Aš pati, nu man taip pačiai lengviau“ Rasa). Tačiau tokia valdinga pozicija buityje trukdo Rasai patirti bendrystę partnerystėje, dalintis atsakomybių našta („trys vaikai per sunku jau man vienai, bet aš vis tiek nedaleidžiu, kad jisai kažką darytų, vis tiek aš“, „pati nesuprantu, ir nedasileidžiu ir reikia, ir neleidžiu“). Tad ir šiuo atžvilgiu dalyvių „išpūstas“, grandiozinis savęs vaizdas tarnauja dvejopai: kaip galimybė patirti iliuzinį pranašumo ir kontrolės jausmą bei kaip apsauga nuo skausmingų savęs ir tarpasmeniniuose santykiuose kylančių patyrimų įsisąmonino. Pasiduodamos galios iliuzijoms ir neįsisąmoninusios realių savo poreikių ir ribų, dalyvės neišvengiamai patiria vidinio apleistumo ir bejėgiškumo jausmus, kurie jų vengiami vartojant alkoholį.

Bejėgiškumo vengimas. Pasakojimuose atskleidžiamas tyrimo dalyvių vengimas priimti savąjį bejėgiškumą yra tarsi vengimas savęs, tampantis rimtu iššūkiu tapatumo kūrimo procese. Tai, kad ši patyrimo dalis nesąmoningai atskiriama nuo savęs, neleidžia dalyvėms kurti realistiškesnio savęs vaizdo ir pasaulio suvokimo. Be to, bejėgiškumo patyrimo atskyrimas neleidžia palaikyti psichinės pusiausvyros, kadangi sąmoningai dalyvės siekia išlaikyti tik išoriškai tobulą – į aplinkinių poreikius orientuotą tapatumą, taip apleidžiant savąjį pažeidžiamumą. Tyrimo analizė rodo, kad patirdamos bejėgiškumą, sandūroje su joms atrodo neįveikiama patirtimi - dažniausiai partnerio ar mamos atstūmimu, dalyvės traukiasi atgal, t. y. įvykdo regresiją, atsigręždamos į laikus, kuomet patyrė panašią situaciją santykiyje su motina. Tokiu būdu, tai, kas traumavo ir likto užgniaužta viduje, vėl sugrįžta į dalyvių dabartį ir bandoma spręsti tais būdais, kurie anąkart padėjo – prisitaikymo strategija. Suaugusiųjų amžiuje dalyvių bejėgiškumo patyrimas sprendžiamas ne tik pasyviu prisitaikymu, bet ir vartojant alkoholį. Taip dalyvės tarsi bando pabėgti nuo šios skausmingos patirties patyrimo.

Dalyvių bejėgiškumas neatskiriama jų biografijos dalis nuo pat pasakojimų pradžios, kuomet jos buvo vaikais. Kalbėdamos apie save vaikystėje iš dabartinės situacijos, jos kalba apie itin skausmingus - beviltiškumu ir bejėgiškumu persmelktus patyrimus, kuriuos joms kaip „vaikams“ teko išgyventi („*Kai man vaikui tekdavo traukti jį [girtą tėvą] iš mašinos ir tempti laiptais / vesti namo / nu tai man būdavo klaiku labai klaiku, labai*“; „*norėdavosi jau tada vaikas suprasdavau, kad norėdavau, kad tėtis su mama nesibartų*“, „*atsimenu, kad seseriai pati vystydavau tas palos būdavo, mokėdavau, ir ant rankų ir visa kita, tai dar būdavo tas, kad nepastebėdavau, kaip vaikas, ar mama viena gerdavo, ar kaip tai ne*“ [tekstas paryškintas tyrėjos]). Atrodo, kad tam vienišam, apleistam, bejėgiui vaikui, apie kurį jos kalba, teko patirti per sunkius išgyvenimus, kad jie būtų integruoti ir apdoroti sąmoningai. Šitaip dalyvės išmoko nereikšti savo neigiamų jausmų, užgniaužti natūraliai kylančius pykčio, baimės, bejėgiškumo ar apleistumo jausmus. Taip ši bejėgio, pasimetusio vaiko dalis tapo svetima, iš sąmonės išstumta dalyvių tapatumo dalimi, kuri nesąmoningai pasireiškia dabartiniuose jų santykiuose su savimi ir aplinka. Kitaip tariant, traumuojančios vaikystės patirtys, kuriose dalyvės jautėsi bejėgėmis dėl aplinkinių abejingumo ir atspindžio stokos, buvo atskirtos nuo savęs, o tai suaugusiame amžiuje pasireiškė nemokėjimu įveikti šių bejėgiškumo patirčių. Galima kelti prielaidą, kad bejėgiškumo patyrimo kontekstuose alkoholis dalyvių pasitelkiamas kaip iliuzinė – „apglėbianti mama“, kuri emociškai „sušildančiu“ poveikiu suteikia tai, ko dalyvėms tuo metu labiausiai trūksta - atjautos ir priėmimo, emocinio įgalinimo. Šis iliuzinis alkoholio „glėbis“ laikinai atkuria dalyvių vidinę darną ir tęstinumo jausmą, tačiau kuria papildomas problemas. Apibendrintai galima teigti, jog bejėgiškumo patirčių atskyrimas nuo savęs vaikystėje, vengiant šių patirčių įsisąmoninimo ir prasmės sau suvokimo, dabartyje veikia dalyvės keleriopai: yra fragmentiško tapatumo kūrimo ir patyrimo sąlyga, kas savo ruožtu prisideda tiek prie iliuzinio tapatumo kūrimo, tiek prie priklausomybės alkoholiui formavimosi.

Kalbant apie bejėgiškumo patyrimą, verta paminėti, kad dalyvių negalėjimas įveikti savųjų bejėgiškumo jausmų yra neišvengiamai susijęs su sutrikusia pykčio ir baimės jausmų raiška: savo ir kitų pykčio baime. Viena vertus, pasipriešinimas bejėgiškumo pozicijai reikalauja dalyvių paprieštaravimo aplinkai, o tai joms nebuvo leidžiama vaikystėje. Be to, rodomas pasipriešinimas kitiems gali sukelti priešiškas aplinkinių reakcijas ar partnerio netektį, o to dėl negalėjimo pasikliauti savimi jos itin bijo ir vengia („*ir nežinodavau ką daryt, kaip išsiskirt? kaip gyvensiu viena? iš ko gyvensiu?*“ Jurgita). Kita vertus, dalyvės nemoka reikšti nepasitenkinimo ar pykčio adekvačiais būdais, vie-

toje to, jos kaupia pyktį viduje, apsimesdamos, jog nereaguoja ir neturi jokių pretenzijų. Šį viduje slopinamą pyktį dalyvės išveikia įvairiausiais būdais: vienos – energingai moralizuodamos partnerį ir taip bandydamos jį pakeisti, kitos – maištaudamos prieš partnerį, vartojant alkoholį. Sutrikusi pykčio raiška dalyvių pasakojimuose turi įvairias formas: pykčio slopinimo („*Būdavau pikta, bet aš žodžiais nemokėdavau jam normaliai pasakyti*“ Daiva, „*aš visada viską savo širdyje slėpiau*“ Justė), pykčio proveržių („*mes iš tikrųjų pykdavomės nedaug, bet būdavo proveržiai, kai aš jau galų gale, taip, proveržiai*“ Regina), kaltės jausmu, parodžius pyktį, ar pasyvaus pykčio raiška, vartojant alkoholį („*jo ir būdavo taip, geriu ir galvoju, kaip dabar tai nusišlepti, nu vat žinau, kad ... bijau, nu vat*“ Daiva). Tai, kad dalyvės neleidžia sau reikšti pykčio kitiems ar nemoka to daryti tinkamais būdais, stumia jas į kampą ir neišvengiamai veda link bejėgiškumo patyrimo, kurio jos nemoka nei priimti, nei tinkamai išgventi.

Bejėgiškumo patyrimą apsunkina tokie dalyvių psichiniai elementai kaip neigiamas savęs matymas, sunkūs kaltės išgyvenimai, aukšti keliami reikalavimai, negalėstingumas sau, nusivertinimas. Neigiamą savęs patyrimą sustiprina dalyvių nemokėjimas dalintis savo sunkumais su kitais, kreiptis pagalbos, eiškoti kitokių problemų sprendimo būdų.

Bejėgiškumo išgyvenimai šiame tyrime neabejotinai susiję su dar viena dalyvių pasakojimuose atsiskleidžiančia savybe – atstūmimo baime. Poreikio būti priimtai ir atstūmimo siaubo dilema justu visuose dalyvių pasakojimuose. Tai tarsi pasakojimo branduolys, apie kurį sukasi dalyvių tarpasmeninių santykių motyvai, kai arba dalyvės siekia susiliejiimo patirčių, arba pasirenka emocinį atstumą, padedantį išlaikyti saugumą. Laima pasakoja, kad bijodama galimo kitų atstūmimo ar priešiško, ji itin tūkosi prie kitų: „*labai bijau padaryt kažką blogo ir visada galvoju ar aš nepadariu to*“, o partnerystėje susiduria su artumo sunkumais („*tai aš ir atstūmimo ir artumo bijau*“, „*aš išsigąstu to artumo, kadangi labai bijau stipriai mylēt, nes jeigu mylėsiu, kažkas atsitiks ir bus dar skaudžiau*“). Ugnė tikisi partnerio pasmerkimo ir atmetimo, dėl to jai sunku atsiverti („*aš žinau, kad nesupras, nepalaikys manęs, o tikrai dar va pasmerks, papeiks, pabars*“). Visos šios patirtys byloja apie dalyvių sunkumus pa(si)tikėti, pasikliauti kitu. Priešingai, matyti, kad giliai viduje dalyvės tikisi kitų atmetimo, pasmerkimo, nuvertinimo. Šie dalyvių patiriami sunkumai kuria užburtus kančios ratus, kadangi jos kenčia ne tik nuo artumo sunkumų, bet ir nuo kaltės jausmų, kylančių dėl savojo „netobulumo“ („*nes ir aš kenčiu ir jis kenčia, ir aš kenčiu dėl to, kad ir kenčia, kad jam bloga nuo manęs*“ Laima).

Svarbu paminėti, jog sąvoka atstūmimo siaubas pasirinkta tam, kad atspindėtų dalyvių išgyvenamą siaubą atstūmimo kontekstuose. Atstūmimo siaubas jų pasakojimuose reiškiasi baime būti sunaikintai kito priešišku jausmų - pykčio, agresijos. Atrodo, kad būtent dėl šio - atstūmimo sukulto siaubo, dalyvės negali pasipriešinti kitiems ir taip apginti savo ribas. Todėl ir visas jų elgesys yra nukreiptas į kitų atstūmimo vengimą.

Apibendrinant visus tris su asmenine galia susijusius uždaros trikampės figūros formavimosi aspektus, reikia pasakyti, kad svariausias pozicijas dalyvių pasakojimuose užima kompensacinio prisitaikymo ir galios siekio aspektai. Jiems palaikyti dalyvės skiria daugiausia vidinių bei išorinių išteklių. Priešingai, patirtys, kuriose patiriamas aplinkinių atstūmimas, vedantis link bejėgiškumo patyrimo - tiek patirti susietumą su kitais, tiek pakeisti nepalankias situacijas, nesąmoningai vengiamos dalyvių, vartojant alkoholį. Šis vengtinas tapatumo aspektas yra didžiausia dalyvių kliūtis, trukdanti patirti joms vientisą ir tęstinį tapatumo išgyvenimą.

4.1.3 Patyriminis lygmuo

Patyriminis lygmuo dalyvių pasakojimuose užima nedidelę, tačiau reikšmingą vietą. Nors dalyvės mažai kalba ar įvardija išgyvenamas emocijas, tačiau jų pasakojimuose galima išvelgti visiems būdingų, tam tikrų su patyrimų susijusių aspektų: patyrimo stagnacijos ir suabsoliutinimo. Patyrimo stagnaciją išduoda dalyvių sunkumai patirti, suvokti bei išsąmoninti įvairias emocijas, jausmus ar situacijas. Ši dalyvių savybė labiausiai pasireiškia, kai jos kalba apie sunkias, emociškai skausmingas situacijas, kuriose jos ne tik nereiškia ir neįvardija jokių jausmų, tačiau iš šių situacijų pasijuokia. Tokiu būdu dalyvės tarsi atsiskiria pačios nuo savęs, perimdamos linksmos stebėtojos iš toli, o ne veikėjos vaidmenį. Nenuostabu, jog toks pasakojimo būdas sudaro šaltą, it „apmirusį“, pašnekovo ir jo tikrovės vaizdą klausytojui. Vidinės stagnacijos fenomenas susijęs su dvipoliais aspektais: vidiniame pasaulyje – su „užsišaldymo“ fenomenu, o išoriniame – išorinių santykių stagnacija, per ilgą užsibuvimu neišaugtuose „amžinos dukros“ vaidmenyse, kurie perkeliama į visus kitus reikšmingus santykius.

Kita, su patyrimu susijusi dalyvės būdinga savybė – patirties suabsoliutinimas, kuris nurodo tokius patyrimo išgyvenimus, kurie pagal jausminę kokybę atitinkamai priskiriami „viskas“ arba „niekas“ kategorijoms. Šios kategorijos, visų pirma, išryškėjo dalyvių naudojamų žodžių, o vėliau ir reikšmių prasmėmis. „Viskas“ ir „niekas“ dalyvių patyrimai nėra siejami tarpusavyje. Atvirkščiai, jie atskiri ir greitai keičia vienas kitą,

ypač tarpasmeninių santykių griūties kontekstuose. Toliau atskleidžiamos šios patyriminio lygmens analizės dalys: *vidinės stagnacijos* aspektai – *vidinis „užsišaldymas“* bei įstrigimas „*amžinos dukros*“ vaidmenyje, bei *patyrimo suabsoliutinimo* poliai: „*viskas*“ arba „*niekas*“.

4.1.3.1 Vidinis „užsišaldymas“

Vidinio „užsišaldymo“ sąvoka, iš pradžių iškilusi atmintinėse, o vėliau – ir teorijoje, išplėtota dėl keletos priežasčių. Pirma, pastebėjus dalyvių emocinį nejautrumą ir neverbalinį sąstingį pokalbių metu, joms kalbant apie itin skausmingas praeities patirtis. Pavyzdžiui, Justė, pasakodama apie mamos netektį paauglystėje, garsiai juokėsi iš savo raudų naktimis. Be to, šią skausmingą patirtį ji, kaip ir kitos, pokalbyje pateikė tik tarp kitko („*aj*“, „*a*“), pakilia intonacija. Klausantis daugiau tokių pasakojimų, susidarė įspūdis, kad dalyvių gyvenimuose apstu skaudžių, nutrukusių santykių situacijų, kurioms išliūdėti, atrodo, nebuvo palankių sąlygų. Linksmas dalyvių pasakojimo pobūdis tarsi patvirtina šių patirčių įsisąmoninimo stoką bei prarastą ryšį su itin svarbiais savo gyvenimo aspektais. Atidus skaitytojas šį reiškinį galėjo pastebėti anksčiau pateiktose dalyvių citatose, kur po liūdesį išreiškiančių citatų, seka linksmas dalyvių emocija, perteikiama laužtiniuose skliaustuose. Antra, vidinio „užsišaldymo“ hipotezę leido patvirtinti skausmingų pasakojimų pateikimo būdas: kraštutinių potyrių apibūdinimas – „*žiauru*“, „*klaiku*“, „*baisu*“, „*tragiška*“, bet ne jausminių išgyvenimų įvardijimas. Kartais, perteikdamos itin sunkias patirtis, kai kurios dalyvės atskleidė perėmusios stebėtojos poziciją („*ten tas viskas buvo tas laikas, tai kaip sapnas / tose laidotuvėse [mamos]*“ Jurgita), tokiu būdu išlaikydamos emocinę distanciją su skausminga patirtimi. Trečia, įžvelgti vidinio „užsišaldymo“ fenomeną leido ir dalyvių neiškalbingumas: skurdūs vaikystės pasakojimai, ilgi tylos epizodai, atsakymų apie save nežinojimas. Šias įžvalgas taipogi pastiprino supervizijų metu kilusi alkoholio kaip „vidinio ledo“ atšildymo metafora, spontaniškai („*brain storming*“) analizuojant kelių dalyvių pasakojimus. Galiausiai, ši sąvoka buvo pažįstama tyrėjai iš jungistinės literatūros autorių kaip psichinis fenomenas, žymintis per ankstyvą trauminių patirčių patyrimą, kurio pasekoje jausmai atsiejami nuo savęs tarsi per stiklą, tampa nepasiekiami sąmonei, užšaldomi sąmonės užkaboriuose. Taigi, visos šios prielaidos, kilusios tiek iš empirinių duomenų, tiek iš psichoanalitinės literatūros, bendrai suponavo dalyvių vidinio „užsišaldymo“ fenomeną, kuris žymi, kad dalyvių patiriami jausmai (tiek teigiami, tiek neigiami) yra atskiriami nuo savęs. Jie tarytum yra, tačiau jaučiami tik fiziologinio sužadavimo lygmenyje – sąmoningai nepasiekiami ir nesiejami su savimi.

Vidinis dalyvių „užsišaldymas“ pasakojimuose turi poveikį tiek vidiniams, tiek išoriniams santykiams. Vidiniame lygmenyje vidinis „užsišaldymas“ pasireiškia jų negalėjimu patirti gyvumo savybę - gyvų emocijų, potyrių, norų ar poreikių. Ši dalyvių vidinio pasaulio savybė detalai aprašyta antroje kategorijoje: „Priklausomo tapatumo patyrimas: vidinė sumaištis“. Pasakodamos apie save, dalyvės atskleidžia blankų ir bespalvį savo vidinį pasaulį. Laima dalijasi, kad gyvendama be alkoholio, ji išgyvena beprasmybę ir vidinę kančią „nežinau nei vienos akimirkos kai buvo gera, ramu, ta prasme, be nerimo, be kažko“. Panašius potyrius ji patiria santykiyje su kitais žmonėmis. Be alkoholio vartojimo žmogiškieji santykiai jai stokoja prasmės, tarsi tai būtų bevertės patirtys: „nenoriu su **niekuo** susitikit, nes mano prasmė būdavo – norėjau susitikit, kad išgert, o ne dėl to, kad noriu su žmonėm pabūt, o kad su jais išgerčiau. O dabar, kai nustojau gert, tai nėra noro nei važiuot susitikit su draugais, nei su kažkuo tai.. nebeindrauju kažkaip.. mažiau bendrauju.. nes kam..?“. Nors iš pradžių, atradusi alkoholi tarsi savotišką vidinės gyvasties stimuliacijos elektrą, po ilgesnio vartojimo Laima dalijasi patirtimis, kuriose nurodo vis labiau numarintą savo vidinį pasaulį, kuomet jai norisi įsipjauti sau, kad įsitikintų, jog yra gyva savam kūne: „iš pradžių kai išgerdavau, tai buvo gera, nes dėl to ir gėriau ta prasme, palengvėjo, žiauriai gerai. Bet kai jau 6-7 buteliai [alaus], prasideda tokios mintys, kad.. ne tai kad apie savižudybę, bet tokios neadekvačios, kad pavyzdžiui, galėjau paimti peilį ir čia vat papjaustyt [rodo į riešą]. Kiek supratau, čia kad dariau tai tik gerdama, nes kai buvau blaiva **nieko** tokių dalykų..“

Vidinį „užsišaldymą“ liudija dalyvių kuriamas paviršinis ryšys su savo vaikais. Ankstesnėse tyrimo analizės dalyse dalyvių patiriami emociniai motinystės sunkumai detalai apibūdinti (subkategorija 3.1.6 „Tarp savosios motinystės linija“). Tad šioje vietoje norisi pridurti tik tai, jog dalyvių negalėjimas suteikti emocinės paramos savo vaikams yra susijęs su jų pačių negalėjimu suvokti savųjų jausmų, kurie „užšaldyti“, analogiškai, nes jų pačių poreikiai nebuvo atliepti.

Tarpasmeniniame lygmenyje vidinis „užsišaldymas“ pasireiškia ligotų santykių su aplinka modeliuose, kurie būtent dėl negalėjimo tinkamai reaguoti į patiriamą skriaudą reiškinių yra įsisenėję. Ši teiginį gerai atspindi dalyvių kalboje itin dažnai naudojamos dalelytės „vis“, „vėl“, „vėlgi“, „visą laiką“, „visada“, „pastoviai“. Įsivaizdavimui, kaip skamba toks tekstas, pateikiama keletos dalyvių skaitmeninė šių žodžių išraiška. Pvz., Laima sąvoką „vėl“ panaudojo 40, Gitana – 36 kartus. Ugnė savo pasakojime „visą laiką“ pasakė 15, „vėl“ – 10, „ten“ - 200 kartų (sąvoka, nurodanti atstumą tarp savęs ir kalbamų įvykių). Šias dalelytes dalyvės naudojo, pasakodamos apie situa-

cijas, kuriose patiria aplinkinių atstūmimą, tačiau vietoje to, kad tinkamai reaguotų, jos „paskęsta“ savuose bejėgiškumo, o vėliau ir kaltės jausmuose, kurie kuria akligatvio be išėities situacijas („*Vėl visa susivėlus, nesimaudžius, su bambaliu alaus 7,5, rankose*“, „*aš vėl jaučiuosi, / nu vėl tą kaltės jausmą baisiai jaučiu*“ Gitana).

Gitanos pasakojime vidinis „užsišaldymas“ ir „vėl“ momentas labiausiai išryškėjo jo sadistiško santykio su mama situacijose, kurių ji nepajėgia atlaikyti. Reflektuodama santykius su mama, Gitana ne sykį dalijasi reikliu ir į jos erdvę lendančiu mamos būdu („*kodėl aš darau tiek, o kodėl tu nepadarai, o kodėl tu nepadarai, o aš padarau, o kodėl taip ir anaip, tas ir tas*“). Ši dalyvė jaučiasi bejėgė prieš mamos priekaištus ir reikalavimus. Ji nesijaučia stipri ar galinti apginti savąją poziciją, vietoje to ji pasiduoda ir atsiskyrusi vartoja alkoholį („*Kol galų gale aš vėl nuėjau į parduotuvę, nusipirkau viskio butelį, nuėjau viena į mišką, atsisėdau ir gėriau*“). Tada ji reflektuoja nuolat pasikartojančias tokio bejėgiškumo pasekmes sau ir savo gyvenimui („*vėl tai tęsėsi savaitę, aš vėl nebeturiu darbo, vėl nebeturiu nieko, vaikas su manimi nesišneka* [liūdesys balse], *mama, mama aišku vėl šoko būsenoje*“ [tekstas paryškintas tyrėjos]). Patirdama psichologinį mamos spaudimą, Gitana ne bando aktyviai priešintis, o elgiasi pasyviai - maištaudama prieš mamą, vartojant alkoholį. Iš pateiktos iliustracijos matyti, kad Gitanai sunku suvokti tikruosius jausmus, kylančius dėl mamos kišimosi ir priekaištų, juo labiau, juos parodyti ir apsiginti. Atrodo, kad net būdama suaugusi, ji vis dar jaučiasi priklausoma nuo mamos ir yra bejėgė kažką pakeisti savo gyvenime. Būtent dėl to ji „vėl“ grįžta prie ydingo elgesio rato. Ši aukos vaidmeniu ir savidestrukcija persmelkta pozicija santykiyje su mama Gitanos yra patiriama visuose kituose santykiuose, kurie atskleidžiami kitose tyrimo analizės dalyse. Tad, galima sakyti, jog vidinis „užsišaldymas“ veikia dalyvių gyvenimus keleriopai: neleidžia suteikti išgyventoms skausmingoms situacijoms prasmę, bei suvokti savųjų jausmų ir, atsižvelgiant į juos, daryti tinkamus/ryžtingus sprendimus, o tai savo ruožtu verčia jas nuolat grįžti prie ydingų santykių modelių.

Kitos dalyvės vidinis „užsišaldymas“ ir „vėl“ momentas labiausiai išryškėjo santykiyje su partneriu. Nesulaukdama partnerio įsitraukimo į buitines darbus, Regina bandė prisitaikyti, viską perimdama į savo rankas, tačiau nesulaukusi partnerio įvertinimo, išgyveno vidinį apleistumą ir nusivylimą („*aš viena, vėl su tais plintusais neužkaltais* [sako liūdnai], *skylėm vietoj šviestuvo kokio tai, ir taip toliau, vėl stovi, vėl kažkaip va taip*“), kuriuos skandino viena, vartodama alkoholį. Kitaip tariant, Regina nesipriešino ir nebandė jų įveikti jokiais kitais labiau konstruktyviais būdais. Vietoje to, ji susigūžė savyje, bandydama sau padėti, vartodama alkoholį. Tokie nekonstruktyvūs šeimyninių

santykių sprendimo būdai rodo giliai viduje „užšaldytus“ Reginos poreikius ir jausmus bei sarkastišką neviltį, kad vargu ar jie bus patenkinti ateityje („bet žmonės nesikeičia [šypsosi] // ta prasme jis vis tiek neėmė nežinau ten grąžto kalt, ar nėjo ten kalti ar daryti kažką tai“).

Apibendrinant galima sakyti, jog dalyvėms būdingas vidinis „užšaldymas“, pastebimas tiek joms kalbant apie vidines patirtis, tiek apie tarpasmeninius santykius. Kaip rodo jų pasakojimai, vidinis „užšaldymas“ veikia dalyvių kasdienybę daugialypiai: neleidžia jausti gyvumo savyje, suvokti patiriamų jausmų ir poreikių artimuose santykiuose, o tai iškreipia jų reakcijas, kylančias problemiškuose santykiuose ir savo ruožtu veikia sprendimų priėmimą, bei kuria užburtą ratą. Galiausiai, vidinis „užšaldymas“ neleidžia dalyvėms „išaugti“ iš vaikystėje susiformavusių ydingų vaidmenų, o jų palaikymas neleidžia kurti vientiso ir brandesnio tapatumo bei veda link pasikartojančių bejėgiškumo patirčių.

4.1.3.2 „Amžina dukra“

Ši tyrimo aspektą atskleidžia tiek verbalinė, tiek neverbalinė dalyvių išraiška: žodžiai, kuriais perteikiami ryšiai su kitais, bei išorinis savęs vaizdas. „Amžinos dukros“ sąvoka šiame darbe žymi nesibaigiantį ar iš vaikystės neišaugantį motinos ir dukros santykį, kuris dalyvių pasakojimuose nepereina į lygiaverčius suaugusiųjų santykius. Ši argumentą iliustruoja dalyvių pasakojimai, kuomet jos jaučiasi tarsi dukromis prieš asmenis, kuriuos jos laiko autoritetingas. Prieš šiuos, jų akimis galingus asmenis, dalyvės jaučiasi tarsi mažais vaikais – nusižemina, paklūsta bei tyliai vykdo jų pageidavimus. Kitaip sakant, į šiuos asmenis dalyvės projektuoja ir tokiu būdu atiduoda savo galią, o pačios užima bejėgės dukros vaidmenį. Ši tema detalios analizuota penktoje kategorijoje „Priklausomo tapatumo plėtotė: aukos vaidmuo“.

„Amžinos dukros“ kaip psichinio fenomeno raišką labiausiai liudija dalyvių santykio su mama analizė, atskleidžianti dalyvėms būdingą motinos vaizdinio suidealizavimą ir savęs kaip mažametės dukros pateikimą. Dauguma dalyvių, kalbėdamos apie mamą, naudojo epitetą „mamytė“, kuriuo išsakė begalinius mamos dėmesio, bendrumo lūkesčius („man buvo nežinau tuo metu gal 20-imt su kažkiek, bet aš kaip mažas vaikas „mes eisime į miestą, važiuosim su autobusu, **mamytė** nevažiavo autobusu, jinai taip seniai tai darė, mes dabar eisim į kavinę, mes viską veiksime“¹ Ineta). Toks pasakojimo pobūdis liudija neaprepiamą dalyvių motiniškos meilė alkį. Kita dalyvėms itin būdinga tendencija, išryškėjusi pasakojimuose – apsikeitę vaidmenys su mama, kai jos itin

stengiasi įtikti mamoms, apsaugoti jų jausmus. Pvz., Regina atskleidžia ne sykį bijojusi, kad mama dėl jos pergyvens, dėl to vengė jai rodyti tikruosius savo jausmus („verkiu.. žinau, kad mama neduok Dieve pamatys, jinai dėl manęs pergyvens, tai aš stengiausi, kad ji nematytų“). Ta pati dalyvė vėlesniame pasakojime, nors bando atsižvelgti į savo asmeninius poreikius, nepajėgia pasipriešinti mamai ir nusileidžia savo nenaudai („galų gale aš jau amžiuji ir vėl tas ryšys“). Taip Regina lieka niekad nesuaugančios dukros vaidmenyje, kuri, paradoksalu, globoja savo mamą tarsi mažą vaiką.

„Amžinos dukros“ psichinį fenomeną su buvimo įkalinta mamos pasaulyje potekste itin gerai iliustruoja Gitanos pasakojime atskleidžiami tarpusavio santykiai: griežtos, visagalės, negailestingos motinos ir nepaklūstančios dukros atmetimas kaip auklėjimo strategija, taikoma „blogam“ vaikui už „blogą“ elgesį: „pasakė, pasėdėsi prie konteinerio, suprasi gal, ką tai reiškia, kad tu neturi nieko, tu neturi namų“. Tokios mamos taikomos auklėjimo strategijos veda šią dalyvę į didesnę tapatinimąsi su bejėgės dukters vaidmeniu, kuriame ji išgyvena beviltiškumą bei bejėgystę „bet aš sakau, aš turiu namus, aš nebenoriu gerti, prašau padėkite man kaip nors, aš maldauju, aš negaliu su savimi nieko padaryti [beviltiškumas balse]“. Motinos galios rodymas kaip emocinis smurtas prieš dukrą persmelkė visą šios dalyvės pasakojimą. Pvz., kiekvieno „buitinio“, „nereikšmingo“ konflikto metu mama, demonstruodama viršesnę savo padėtį gyvenamo būsto atžvilgiu, „tu nepamiršk pas ką tu gyveni..“ bei išreikšdama dukrai jos nereikalingumą nepaklusimo atveju „tau durys atviros“, vėliau demonstruodavo visišką pasmerkimą, abejingumą: „neįleisdavo... neišsigalvok, tau čia vietos nėra“. Tad, galima sakyti, jog šiuo atveju pačių priklausomų nuo alkoholio moterų motinų elgesys yra toks, kuriuo stengiamasi kuo ilgiau laikyti suaugusias dukras mažų vaikų vaidmenyse, o joms priešinantį – rodyti savo jėgą ir žiaurumą jų atžvilgiu.

Vienos dalyvės pasakojime „amžinos dukros“ vaidmens prisiėmimas yra susijęs su itin artimu santykiu su tėvu, kuris, dalyvei netekus mamos, perėmė tiek motinos, tiek tėvo vaidmenį, bei, bandydamas apsaugoti dalyvę nuo netekties skausmo, „kompensavo“ šią patirtį kelionėmis ir išskirtiniu dėmesiu („tėtis viską jau, kad tik man, aš pradėjau keliauti, jis man pirkdavo visur keliones ir aš pradėjau žiūrėti pasaulį“ Justė). Stengdamasi atsidėkoti tėvui už šį rūpestį, Justė tai padarė, nerodydama savųjų jausmų („dėl tėčio nerodžiau savo emocijų“). Neturėjusi progos išgėdėti skaudžios netekties, Justė liko itin prieraiši tėvo atžvilgiu ir suaugusiame amžiuje („jis man ir draugas, ir draugė, ir mama, ir tėtis, jis man viskas“), o jo netektį išgyveno itin sunkiai („O aš supratau, kad aš nu absoliučiai viena ir oj kaip buvo sunku. Būtent, kad nėra...“).

Svarbu paminėti, kad „amžinomis dukromis“ dalyvės jaučiasi ne tik prieš savo motinas, bet ir prieš partnerius, į kuriuos jos žvelgia iš mažos bejėgės dukros pozicijos kaip į galingas tėviškas figūras. Daiva savo pasakojime atskleidžia, jog itin stengėsi įtikti vyrui darbštumu buitėje „*dėmesys ten jam, kad grįš iš darbo ir turi būti ir viskas sutvarkyta, ir valgyti padaryta*“, preciziškai atlikdama tai, ko iš jos reikalavo tėvai vaikystėje „*vis turėdavome kambarius sutvarkyti, turėdavome daržus nuravėti, nu turėdavome*“. Savo pasakojime Daiva išreiškia nuolatinę baimę, jaučiamą tiek vyrui, tiek vėliau, santuokai sugriuvus, tėvams: „*toliau įtampoje // ta baimė tų tėvų... vis tiek ta pastovi baimė*“. Tad šioje vietoje galima sakyti, jog tokį galios santykį, kokį dalyvės suformuoja su mama ar tėvais vaikystėje, vėliau nesąmoningai perkelia į kitus reikšmingus santykius, niekaip negalėdamos išsivaduoti iš bejėgės dukros vaidmenų.

Galiausiai, pasakojimai rodo, jog buvimas „amžinos dukros“ vaidmenyje neišvengiamai veikia dalyvių sprendimų priėmimą, atsakomybės už save jausmą. „Amžinos dukros“ vaidmuo trukdo joms priimti sprendimus, susijusius su savo asmeniniu gyvenimu. Dalyvėms atrodo, jog kažkas kitas, bet ne jos pačios yra atsakingos už save. Pvz., kelios dalyvės ne sykį svarsto, kad gėrimo problema susijusi su tuo, kad trūksta išoriškai kontroliuojančios jėgos ar asmens, tarsi ne jos pačios, o kas kitas būtų atsakingas už jų elgesį („*tavęs niekas nekontroliuoja, tu neturi tiesioginio vadovo, tu visą laiką kelionėse, tu gali gerti*“, „*tu galėdavai važiuoti gerti, tu galėdavai viešbutyje gerti*“ Aistė; „*niekas nekontroliuoja, savaitgalis, o kodėl man neatsigerti?*“ Gitana). Dar daugiau, Gitana pasakoja, kaip iš gėrimo liūno ją traukia bei pravaikštas darbe dangsto tėtis: „*tėtis atvažiavo ieškoti, nes man būtinau jau turėjau išeiti į darbą... nes manęs jau ieškojo jau pats mūsų generalinis, kur sako dingusi. Sako, su sveikata problemos ir t.t ir pan.... nes mano tėtis nu irgi prie valdžios ten dirbo, mane dangstė... jis mane tada susirado, ištempė iš tos landynės, kurioj aš tada buvau... ir pasakė, viskas, važiuojame namo / atsigauni ir pirmadienį kaip nori eini į darbą*“. Tokios tėvų daromos „meškos“ paslaugos ir slapčia puoselėjami dalyvių lūkesčiai, kad kažkas kitas, bet ne jos pačios ištrauks jas iš bėdų, palaiko dalyvių prisiimtą „amžinos dukros“ vaidmenį, o tai savo ruožtu neleidžia joms pilnai patirti neigiamų gėrimo pasekmių bei suvokti savęs kaip suaugusio, už savo gyvenimą atsakingo asmens.

4.1.4 Patyrimo suabsoliutinimas

Patyrimo suabsoliutinimas kaip svarbi patyriminio lygmens dimensija kilo, pastebėjus dalyvių polinkį į jausmų suabsoliutinimą. Užliejančius kaltės ar savęs kaip vi-

siškai blogos potyrius dalyvės savo pasakojimuose įprasmina per „viskas“ arba „niekas“ patyrimų kategorijas.

Tai sudaro įspūdį, kad dalyvėms sunku džiaugtis mažais, kasdieniais dalykais, priimti įvairius savęs ir kitų aspektus. Patyrimo suabsoliutinimas šioje grindžiamojoje teorijoje atskleidžiamas per kraštutines - „*viskas*“ arba „*nieko*“ - kategorijas. „Niekinės“ patirtys dalyvių siejamos su kitų nuvertinimu, atstūmimu bei vidine griūtimi – visa apimančiu savęs kaip „nieko“ patyrimu. Atvirksčiai, patyrimai, kuriems būdingi „viskas“ apibendrinimai, dalyvių pasakojimuose siejami su susiliejimo potyriais - besąlygišku priklausymu kitiems arba išorinių medžiagų vartojimu.

4.1.4.1 „Niekas“

Tarptautiniuose žodynuose sąvokos „niekas“ (angl. *nothing*) reikšmė siejama su tokiais apibūdinimais kaip: kažkas, kas neegzistuoja; dydžio ar kiekio nebuvimas; neturėjimas svarbos ar vertės; buvimu subjektu ar dalyku, neturinčiu geros dingsties susipažinti ar įsitraukti. Dalyvių pasakojimuose sąvoka „niekas“ itin dažnai naudojama, pvz., Ineta sąvoką „nieko“ tekste panaudojo 39 kartus, o „niekas“ – 7 kartus. Kartais šia sąvoka dalyvės perteikia išorinių aspektų nereikšmingumą, o kartais pačių savęs kaip „nieko“ suvokimą. Savęs kaip „nieko“ patyrimo analizė išsamiai aprašyta ankstesniuose šio darbo analizės lygmenyse (subkategorijoje 3.3.1 „*Savęs kaip nieko*“ patyrimo analizė“). Šiame darbe atskleidžiama, kad savęs kaip nieko patyrimas neatsiranda staiga, o rutuliojasi nuo mažų dienų, internalizuojant santykiuose kylantį suvokimą, kad esi tarsi „niekas“ – nevertas nieko - kitų dėmesio ar pastangų. Šis suvokimas, kuris vėliau sustiprinimas kitų reikšmingų santykių, galiausiai išsivysto į galutinį savosios reikšmės praradimą:

*„Ir viskas, aš galvoju: „Jo, aš esu niekas. Tikrai niekas.“ Dabar dar ir girtuoklė prie to viso **nieko**. Kai man darbas buvo šventa vieta, jis man irgi pasidarė **niekas**.“*

Šioje citatoje sąvoka „niekas“ dalyvė perteikia galutinai griūnantį savojo „Aš“ jausmą: nykstantį santykį su savimi, su aplinkiniais ir su visu pasauliu. Šio jausmo įkandin sekė visiškas atsakomybių ir motyvacijos praradimas. Savęs kaip „nieko“ patyrimas Inetos pasakojime yra tarsi užgėsusios ar vos rusenančios egzistencijos stadija, kurios gesimą dar pagreitino besaikis gėrimas. Savęs kaip „nieko“ ir vidinio „Aš“ išnykimo paraleles patvirtina kita šios dalyvės citata, kuria ji išreiškia savęs kaip tuščios, be vidinės materijos, kūno suvokimą, bejėgiškumą savęs atžvilgiu bei pagalbos šauksmą: *„Aš nieko verta. Jūs pažiūrėkit, kas man darosi, aš tik kūnas.“* Vidinio „Aš“ išnykimo kontekste

ši dalyvė imasi traktuoti aplinkinius kaip „nieką“, tokiu būdu tarsi perteikdama, jog santykiai su ja supančiais aplinkiniais suvokiami, kaip neverti daugiau nei „niekas“, t. y. stokoja abipusių jausminių patyrimų bei reikšmės.

Kita tendencija, atsiskleidžianti tyrime – savęs kaip „nieko“ traktavimas po ilgalaikio gėrimo epizodų. Apie nykstančius tapatumo jausmus po ilgalaikio alkoholio vartojimo kalba ne viena dalyvė. Gitana užsimena apie patirtis, kuriose ji nepriima savojo bejėgiškumo, praranda tikėjamą ateitimi ir norą gyventi, „*Aš nebekenčiu savęs tokios... aš nebenoriu stengtis, aš nebenoriu nieko*“. Be to, šis jausmas veda ją link galimos didesnės savidestrukcijos „*aš gersiu iki tokio lygio, kad aš sau kažką pasidarysiu*“.

Tad iš dalyvių perteikiamų ribinių patirčių ir verbalinio turinio matyti, kad sąvoka „niekas“ ir tapatinimasis su šia sąvoka atspindi tokias ribines patirtis kaip vidinę griūtį ar galutinai nykstantį vidinio „Aš“ jausmą. Šis potyris vyksta paraleliai su visų santykių griūtimis: kitais bei aplinkiniu pasauliu. Šiuose kontekstuose anksčiau laikytini svarbiais dalyvių gyvenimo aspektai praranda asmeninę svarbą ar vertę ir perima niekines reikšmes.

4.1.4.2 „Viskas“

Tarptautiniuose žodynuose sąvoka „viskas“ reiškia visa, kas egzistuoja; visi dalykai; visa, kas susiję su subjektu; visa, kas svarbu; nurodo visą situaciją ar gyvenimą apskritai; svarbiausią dalyką gyvenime; trokštamas savybes. Vadinasi, sąvokos „viskas“ konotacijos yra visiškai priešingos sąvokai „niekas“. Tokie šios sąvokos apibūdinimai atitinka pasakojimuose atskleidžiamas dalyvių reikšmes. Jei sąvoka „niekas“ dalyvių naudojama apibūdinti nykstantį vidinio „Aš“ patyrimą ar griūtį, tai sąvoka „viskas“ atspindi priešingas reikšmes – tapatumo pilnatviškumo patyrimą. Jei savęs kaip „nieko“ patyrimui didelę reikšmę turi aplinkinių atstūmimas ar dalyvių negalėjimas užmegzti artimo santykio su savimi ir kitais, tai savęs kaip „visko“ patyrimas dalyvių siejamas su patiriamu glaudžiu, simbiotiniu santykiu su kitais, kuriame dalyvės transformuojasi į geriausias savojo „Aš“ versijas, t. y. tampa viskuo, kuo trokšta būti. Pvz., Ineta dalijasi, jog tuo metu, kai mama palaikė ją morališkai būdama šalia, ji jautėsi vertinga ir sėkminga: „*Ir aš buvau visur ideali, tobula, tuo momentu ir labai graži buvau ir man viskas sekėsi, ir netgi sakau man sekėsi iki tokio lygio, kad aš galvoju: „Kaip taip įmanoma?!“ Toksai mano vienas mėnesis, kuris buvo „Vau, aš buvau kažkas“. Nu tikrai. Aš spindėjau, aš gavau savo gyvenimo džiaugsmą – darbą, gavau viską.*“

Analogiškų, simbiotinių patirčių Ineta ieškojo visuose kituose santykiuose. Santykyje su partneriu ji prarado savęs pojūtį, sukurdama itin glaudų ryšį, kuriame

susiliejo jos ribos: „ir aišku sakau, aš įsikabinau į tą savo vaikiną, kaip į kažkokį tėtį, kaip į mamą, kaip į **viską**, absoliučiai. Nes aš jam pasakodavau **viską, viską**“. Atrodo, kad tokiu glaudžiu, susiliejančiu santykiu Ineta patenkino priklausymo kitam poreikius. Tačiau nepavykus išlaikyti tokio pobūdžio santykio su partneriu, Ineta atkuria panašų santykį su alkoholiu. Tokiu būdu į alkoholį ji perkėlė nepatenkintus susiliejimo ir priklausymo poreikius kaip į objektą, kuris tarsi atstoja žmogiškus ryšius, kurie jei nutrūksta, tuomet jos pasakojime traktuojami kaip „niekas“. („*alkoholis tiesiog mane valdė. Jis man buvo – mama, tėtis, sesė, viskas. Aš nebendravau per tą laiką nei su.. man nieko nereikėjo. Tiktai alkoholio*“).

Kitos dalyvės pasakojime sąvoka „viskas“ žymi fizinį turinį, kuriuo ji nesąmo-ningai siekia užpildyti sumenkusį savojo „Aš“ jausmą: „bet jeigu išgeriu, tai viskas namie grįžus, tada **viską** valgau iš eilės, **viskas viską** valgau, nesustodama... jeigu pradėdu gerti, tai iš šaldytuvo **viską viską viską** kemšu viena, kaip pasakyt, ne tai, kad jau prie bendro stalo“. Pradėjusi vartoti alkoholį ir tokiu būdu išsilaisvinusi nuo vidinių barjerų, ši dalyvė pagaliau leidžia sau patirti bent kažką malonaus - tokias patirtis, kurių jos vidinis pasaulis atrodo negeba sugeneruoti.

Dalyvių naudojama sąvoka „viskas“ pasakojimuose turi daugiau reikšmių. Pavyzdžiui, viskas žymi tiek savybių kraštutinumus, tiek ribas, ties kuriomis dalyvių motyvacija ir elgesys keičiasi į kitą – savigriovos pusę. Pvz., Ineta nurodo blaivi savyje galinti daug sutalpinti - „*atlaikyti viską*“, tačiau kaip pasyvi - darymo atžvilgiu, veikia („*išgėrusi galiu viską, blaiva nieko*“). Atrodo, kad alkoholis Inetą įgalina neigiama prasme - „*galiu viską*“. Pirmuoju, blaivybės, atveju Ineta pernelyg slopina savo natūralius impulsus, jausdamasi nieku – neturinti teisės ar jėgos veikti, o išgėrimo atveju Ineta pernelyg stipriai eksternalizuoja natūraliai kilusius impulsus. Kita dalyvė, Ugnė, savo pasakojime sąvoką „viskas“ panaudojo 51 kartą. Ši sąvoka jos tekste turi kelias konotacijas – itin teigiamą („*viskas nerealiai*“, „*viskas ledas*“, „*žiauriai viskas buvo gražu*“, „*viskas taip labai faina*“) arba itin neigiamą - žyminčią visko baigtį („*tada man viskas sužlugo*“, „*taip viskas blogai*“, „*žiauriai blogai - viskas drebėjo*“, „*man jau viskas buvo dzin*“). Galima sakyti, kad neigiamo patyrimo kontekste naudojama Ugnės sąvoka „viskas“, iš dalies atitinka kitų dalyvių pasitelkiamą apibendrinimą - „niekas“.

Bendrajai prasme, dalyvių itin dažnai naudojama sąvoka „viskas“ arba „niekas“ šiame darbe išryškina jų polinkį į patyrimo suabsoliutinimą. Atrodo, kad dalyvių kuriamas tapatumas svyruoja tarp šių „viskas“ ir „nieko“ patyrimų įprasminimo, o kitokie – nežymūs, neryškūs ar neaiškūs – patyrimai nelaikomi vertingais, į juos neatsižvelgia-

ma. Galima ir kita prielaida: ilgą laiką stokodamos, alkstančios malonių gyvenimiškų patirčių bei tenkindamosi niekingomis patirtimis su kitais, dalyvės stengiasi atsigriebti „viskuo“, tai yra iliuziniais patyrimais - alkoholiu, maistu, nesveikais santykiais ir t.t.

4.1.5 Kūniškumas

Kūnui ir su juo susijusiems aspektams savo pasakojimuose dalyvės skiria palyginus mažai dėmesio. Dalyvių santykis su kūnu pretenzingas: kūnui ne tik keliami griežti reikalavimai, bet ir neatsižvelgiama į jo poreikius. Vienais atvejais, jaučiamas nepasitenkinimas kūnu, kuomet po išgertuvių kūnas „streikuoja“ - stokoja pajėgumo. Kitais atvejais, dalijamasi nepasitenkinimu idealų neatitinkančio kūno formomis po nėštumo, vaikų auginimo ar menopauzės metu. Akivaizdu, jog kūnui, kaip ir pačioms sau, dalyvės kelia nuolatinius reikalavimus: kūnas privalo tarnauti ir „laikyti“ taip ir tiek, kiek joms reikia. Tad, dalyvių kūnas, kaip ir jos pačios, retai sulaukia jų empatijos ar rūpesčio. Vietoje to, kūnu naudojamos kaip įrankiu, tenkinant kitų poreikius, o patiriant frustraciją – nemalonių potyrių transformacijai alkoholiu.

Vidinė tuštuma ir kūniškumas dalyvių pasakojimuose – du tarpusavyje glaudžiai susiję aspektai. Grimzdamos į vidinės tuštumos patirtis, dalyvės sotinasi medžiagomis ir tokiu būdu tarsi atsiskiria nuo jas slegiančių minčių ir jausmų. Šio tyrimo kontekste vidinė tuštuma laikoma tokia dalyvių būseną, kurioje jos išgyvena mišrius neigiamus jausmus – santykių su kitais ilgesį, atstūmimą, abejingumą, beprasmybę, beviltiškumą, bejėgystę, kurie kondensuodamiesi kelia gilios impotencijos veikti ar gyventi apskritai jausmus: „*Joa / ir skaudu, ir kažkokia beprasmybė, koks skirtumas, vis tiek. Aj man jau paskui jau tikrai viskas vienodai buvo [nusiųjuokia]. Galvoju, šeimos nėra, tai ir vienodai [šypsosi]. Kažkaip jau / tas pats, kas bus [šypsosi].*“

Analizuojant vidinės tuštumos patirtis, matyti, kad dalyvės tampa pernelyg užvaldomos šių jausmų: nepajėgia matyti išeičių iš sudėtingų situacijų, nemoka padėti sau. Nesąmoningai siekdamos pabėgti nuo jas slegiančių emocinių patyrimų, dalyvės bando „reabilituoti“ save cheminėmis medžiagomis: maistu, cigaretėmis, alkoholiu ar stimuliuojančiais („Redbull“) gėrimais, kuriuos naudoja be saiko. Šioje vietoje svarbu paminėti skirtingas reikšmes, dalyvių priskiriamas medžiagų vartojimui. Alkoholis dalyvių labiau siejamas su savęs „užpildymo“, „pripildymo“ pojūčiu, pabrėžiant patį vartojimo „procesą“. O apie maistą jos daugiau kalba kaip apie savęs pamaloningumo būdą - „savęs lepinimas“ bei „puota sau“. Tačiau šie žalingi egzistencijos lengvinimo būdai nelieka be pėdsakų – nepageidaujamų išorinių kūno pokyčių. Čia dalyvės mini tiek

biologinio susidėvėjimo ženklus, atsispindinčius veide („*susenau baisiai*“, „*nu iš veido matosi, taip užburkusi visą laiką*“ Jurgita), tiek prarandamą jaunatviškumą bei pasyvumą kūno atžvilgiu - nereikalingus kilogramus. Įdomu ir tai, jog su nepageidaujama išorinio kūno pokyčiais dalyvės yra linkusios susitaikyti. Kita, mažiau priimtina piktnaudžiavimo išorinėmis medžiagomis pasekmė sau – sutrikęs miegas - „*žiauriausias dalykas*“ Ugnė, „*sunkiai keliuosi*“ Rasa. Šioje vietoje galima kelti prielaidą, jog miego reikšmė itin svarbi dalyvėms, kad jos galėtų išlaikyti savo fizinį pajėgumą, taip reikalingą tenkinant kitų poreikius. Priešingu atveju, negalėjimas tenkinti kitų poreikių gresia dalyvėms jų pačių vertės sumenkimu. Apie kitų poreikių tenkinimo reikšmę tyrimo dalyvėms jau rašyta ankstesniuose grindžiamosios teorijos lygmenyse (žr. „Kompenacinis prisitaikymas“).

Piktnaudžiavimas kūnu, siekiant kompensuoti vidinės tuštumos reiškinį, šiame darbe atskleidžiamas kaip procesas, kurio metu panaudojami pertekliniai išorinių medžiagų kiekiai. Nepaisant to, neišvengiama *nepasotinamumo* pojūčio.

4.1.5.1 Vidinė tuštuma

Dalyvių pasakojimai kupini vidinės tuštumos išgyvenimo fragmentų. Šios patirtys pasakojimuose itin išryškėja, kai jos jaučiasi nenaudingos ar neįvertintos aplinkinių, kurie joms svarbūs. Analizuojant šias patirtis, susidaro įspūdis, jog būtent šie – kitų atmetimo – patyrimai veda jas link egzistencinės beprasmybės. Prisitaikėliškas gyvenimas, vienpusiški santykiai, kuriuos jos taip aktyviai kuria, siekdamos išpildyti save, nesulaukiant įvertinimo, ilgainiui ima stokoti prasmės, vilties, siekių bei troškimų („*gyveni taip kažkaip sausai apie nieką*“ , „*visą laiką taip nieko nenoriu, niekas neįdomu*“, „*absoliučiai nieko nenoriu*“). Tokiose patirtyse savęs sotinimas fiziniu turiniu – maistu ir alkoholiu, regis, tampa vienintele dalyvių paguoda abipusių, sveikų psichologinių potyrių išalkusiam bei tarsi iš troškulio sudžiūvusiam jų vidiniam „*Aš*“ („*beveik ištisai viena mintis, kaip prigerti, kaip prigerti, bele ko, sakau*“ Daiva).

Tyrimo analizė rodo, kad dalyvių vidinės tuštumos potyriai kone visais atvejais susiję su artimų santykių, saugumo patyrimo ilgesiu. Kelios dalyvės užsimena apie gąsdinančius tuštumos ir šeimos ilgesio jausmus, kylančius vienatvėje iki priklausomybės pradžios („*Namų norėjau [ilgesys balse]. Namų tiesiog. Namų. Va eidavau, važiuodavau kažkur per miestą ir žiūrėdavau į langus, kad va namuose šviesos dega*“ Daiva, „*aš visą laiką norėjau šeimos*“ Aistė). Panašiai, vienos dalyvės tuštumos jausmas susijęs su apleistumu, dėmesio iš vyrų jausmo stoka „*ir buvo tokia tuštuma, vat nu atrodo, nieks net į pasimatymą nekvietė.*“

Kita dalyvė dalijasi tuštumos jausmais, kylančiais siaurame buities interesų plote, kuriame nutrūksta jos pakilios nuotaikos gija („*normaliai žmogus tai džiaugiasi gyvenimu, o pas mane dabar to džiaugsmo neišlikę*“). Užsidariusi buityje, ši dalyvė jaučiasi pernelyg prisirišusi prie šeimos, o tai trukdo jai rasti laiko sau, mėgautis savais rūpesčiais („*anksčiau tai buvo išviso, kad ten į kirpyklą einu tai vos ne kad greičiau greičiau, greičiau, nes namo reikia kažkodėl tai, o nežinau kodėl pati*“). Tad didžiąją dalį savojo „Aš“ ši dalyvė laiko užgniaužusi, rūpindamasi kitais, neaktualizuodama savų interesų. Taip ji praranda gebėjimą kurti bei mėgautis gyvenimu ir patiria vidinę tuštumą. Tuomet ji atsigręžia į alkoholį ir maistą. Bandydama atsigriebtį prarastą gyvenimo džiaugsmą ir pilnatvės pojūtį tokiu būdu, ji visiškai pasiduoda užvaldoma šių impulsų („*viską valgau iš eilės, viskas viską valgau, nesustodama...*“).

Pailsusi nuo sieko būti pamatyta ir įvertinta, kita dalyvė socialiniame atokume pasiduoda vidinei tuštumai, susikurdama iliuzinį, tik sau prieinamą pasaulį. Mirtiną santykio ir kitų meilės alkį bei tuštumos jausmus ji bando „užlieti“ alkoholiu, kuris trumpam padeda jai paneigti savo bendrumo su kitais poreikius, numarina likusius „gyvus“ jausmus kitiems bei sukuria pasimėgavimo šio „*pasaulėlio*“ romantika pojūtį. „*Man netgi būdavo smagu. Niekas pas mane neikit, man vienai kaip faina. Aš susikurdavau savo pasaulėlį kažkokį... Užsitraukdavau užuolaidas, pasileisdavau muziką, aš viena, kaip čia pasakyt, „tūsindavausi“. Man buvo gerai, aš nebegirdžiu savo smegeninės, nebejaučiu sau gailėsčio, nebejaučiu mamai neapykantos. Nebejaučiu niekam nieko. Ir mane tai „veždavo“. Šita mano būsena mane „veždavo“*“.

Sekanti dalyvė atskleidžia tokias vidinės tuštumos ir izoliacijos patirtis, kuriose justų vos gyvos savasties pojūčiai, kurie reabilituojami alkoholiu bent trumpam padeda patirti gyvybinių jėgų antplūdį: „*tas gyvenimas bus spalvotas, nors spalvotas. Tada žinau, kad kai išgeriu kyla mintys kažką veikti, kažką daryti, nes kai negeriu, tada visiškai nieko. Nenoriu nei gaminti, **nieko**, nenoriu nei su draugais būti.*“ Dar kita dalyvė kalba apie nepakeliamus vidinės tuštumos jausmus, netekus augintinio – vienintelio gyvo padaro, kuriam ši dalyvė galėjo patirti meilę ir artumą („*taip vyras nebuvo artimas kaip šuo*“). Augintinio netekties akivaizdoje Jurgitą užlieja skausmingi artumo ilgesio, vienišumo ir apleistumo jausmai, kurių ši dalyvė nepajėgia priimti ir įveikti jokiais kitais būdais, nei vartojant alkoholį: „*nu ir taip ir buvo, kad tikrai buvo labai sunku ir namo negalėdavau būt / nu ir taip gavosi, kad tikrai kaip pasakyt visa mėnesį pragėriau, / atos-togos man buvo plius, / tas buvo kaip ir nenorėjau visiškai nieko galvot, nenorėjau būt namie, nenorėjau vat taip užsimiršdavau būdama su draugais*“.

Apibendrintai galima pasakyti, jog vidinės tuštumos patyrimas yra itin aktuali priklausomų nuo alkoholio moterų kuriamo tapatumo dalis. Pagrindiniai vidinės tuštumos patyrimo sudedamieji elementai, atsiskleidžiantys jų pasakojimuose – sunkumai patirti susietumą su savimi, bei kitais, suvokti bei atremti visa apimančius vienišumo ir nereikalingumo jausmus, kylančius atstūmimo kontekstuose. Kaip psichologinė gnyba nuo vidinės tuštumos alkoholio vartojimas neišvengiamai veda dalyves link uždaro rato patirčių, kuomet po trumpalaikio palengvėjimo vis didėjantis vidinės tuštumos jausmas reikalauja vis didesnių išorinių medžiagų duoklių.

4.1.5.2 Piktnaudžiavimas išorinėmis medžiagomis

Šiame darbe išorinėmis medžiagomis pavadintos priemonės - maistas ir alkoholis, kurios dalyvių daugiau ar mažiau sąmoningai pasitelkiamos, siekiant keisti nemalonus vidines patirtis, tokiu būdu tarsi laikinai „užpildant“ vidinę tuštumą. Piktnaudžiavimo kūnu sąvoka šiame darbe siejama su nesąmoninga dalyvių pykčio raiška, kuri vietoje to, kad būtų nukreipta į išorinį pasaulį, nukreipiama į save, t. y. daroma tai, kas kenkia sau. Piktnaudžiaujant alkoholiu, dalyvės atsiskiria nuo psichologinio savęs aspekto, sutelkdamos dėmesį tik į kūniškas patirtis. Gali būti, kad tokiu būdu jos reiškia pyktį ant savęs dėl to, kad nepavyksta sukurti tobulo pasaulio ir taip panyra į kitą – fizinių potyrių, dimensiją.

Kaip jau minėta ankstesnėse teorinėse dalyse, pykčio nukreipimas į save neabejotinai susijęs su dalyvėms būdingu polinkiu besąlygiškai prisitaikyti bei neprieštauti, būti labai „gera“ mergaite, kuri nerodo neigiamų jausmų ir kaupia juos savyje. Ši dalyvėms būdinga charakteristika taipogi sietina su patiriamu bejėgiškumu, baime būti „bloga“. Besaikis maisto kimšimas ir gausus alkoholio suvartojimas gali būti interpretuojamas kaip nesąmoningas dalyvių būdas pabėgti tiek nuo sau keliamų aukštų reikalavimų, tiek nuo viduje prikauptų „neapdorotų“ jausmų, kurie neventiliuojami ilgainiui kuria nepaaiškinamos vidinės įtampos ir diskomforto pojūčius. Perteklinis maisto ar žalingų medžiagų vartojimas keičia vidines būsenas, suteikdamas fizinį pilnumo pojūtį, kuris iliuziškai trumpam sukuria pasitenkinimo, galios ar potencijos veikti savo gyvenime jausmus. Tačiau, akivaizdu, jog tai ne tik neproduktyvus, bet ir gan pasyvus bei primityvus išeičių iš skausmingų patirčių būdas.

Kelių dalyvių pasakojimai leidžia kelti maisto ar alkoholio kaip žmogiškojo artumo patyrimo pakaitalo prielaidą. Žmogiško, tikro santykio, o ne fizinio turinio „alkio“ prielaidą patvirtina kelių dalyvių liudijimai, atskleidžiantys „terapinę“ artumo patyri-

mo reikšmę. Pvz., Ugnė, pasakojimo metu dažnai išreiškusi bendrumo patyrimo su sutuoktiniu „alkį“ („*ta prasme vyro arba nėra, arba jis guli žiūri teliką, vaikai tai natūralu, kad ten mušasi pešasi, ten kažkas nutinka atsitinka, verkia, klykia, ten / joo... ir aš viena turiu viską padaryti, ir nieko nepamiršti, ir viską prisiminti, ir suruošti, ir paruošti*“), jo sotinimui griebėsi tiek maisto, tiek alkoholio, tačiau šių problemų išvengdavo atostogų su sutuoktiniu metu, patirdama didesnę artumo jausmą („*atostogos ir subalansuodavo viską*“). Kitos dalyvės patirtys motinystės laikotarpiu patvirtina santykio, kuriame jos jaučiasi reikalingos, patyrimo svarbą priklausomo elgesio plėtojimui. Pasakodama apie motinystės įsipareigojimus, Rasa džiaugėsi mintimis, kad žindymo metu patiriamas artimas santykis su kūdikiu yra tarsi apsauga nuo vidinės tuštumos ir noro gerti („*ir vat būtent man maitinant ar pastojant niekada man minčių nekyla, kad gert norėčiau... trečią sūnų maitinau ir džiaugiausi kaip gerai, kad maitinu ir nereikia gerti nieko*“).

Kalbant apie piktnaudžiavimą fiziniu turiniu, aktualu paminėti dalyvių santykio su motina reikšmę, kuri potencialiai prisideda prie dalyvių patiriamos vidinės tuštumos jausmo. Viena vertus, analizuojant dalyvių pasakojimus, susidarė vaizdas, jog dalyvių viduje internalizuota mama - griežta ir baudžianti, užima nemažą jų vidinės erdvės dalį. Matyti, kad šios reiklios figūros balso dalyvės uoliai klauso, pasiduodamos tiek jai, tiek kitų reikalavimams. Kita vertus, dalyvės kankinančios vidinės tuštumos patirtys liudija begalinę motiniškos meilės ir rūpesčio, santykio su savimi ir kitais ilgesio jausmą. Pailsusios nuo pastangų pritapti, atstumtos ir nesuprastos kitų, o svarbiausia, nesuprasdamos savęs, savo poreikių ir jausmų, dalyvės siekia atsiriboti nuo frustruojančios išorinės ir vidinės aplinkos. Tačiau vien išorinė izoliacija nepadeda dalyvėms nurimti, neišlaisvina jų nuo vidinės mamos atakų. Išsilaisvinti vidumi ir nors akimirką patirti vidinės taikos ir ramybės jausmą efektyviai padeda alkoholis. Tai rodo ir tai, kad dalyvės itin išryškina alkoholio vartojimo „proceso“, o ne poveikio svarbą, kuris suvokiamas kaip būdas, leidžiantis išsivaduoti dalyvėms nuo patiriamo vidinio ir išorinio spaudimo („*man tiesiog procesas vat patinka, jo, kad viena atsisėdu*“ „*kūnas prašo proceso, ne tik, kad alkoholio gaučiau, be to to to kažkokia tai net nežinau, nu tada sakau tada negalvoji kas čia daryta, nedadaryta, pasiteisinimą randu sau - va pailsėsiu.*“ Rasa).

Tad šioje vietoje galima drąsiai sakyti, kad alkoholis dalyvių pasitelkiamas ne malonumui patirti, bet veikiau – sumažinti egzistencinę kančią „*nepavadinčiau to malonumu, kažko papildymas greičiau*“, „*nes tos laimės ten emocijų jokių nebūdavo*“ (Jurgita). Dar daugiau, nusivylusioms išoriniu pasauliu bei išgyvenant vidinę tuštumą, alkoholis dalyvėms tampa vieninteliu patikimą ir saugų santykį garantuojančiu objektu,

visada suteikiančiu tai, ką jis žada: „nuraminantį“ poveikį. Tokiu būdu pašamonėje taip trokštami meilės ir priėmimo poreikiai keliami į butelį, kaip į objektą be animacijos, virsta meile alkoholiui. Tačiau ir šioje vietoje dalyvės negali jų patenkinti bei išvengti atstūmimo. Šis iliuzinis dalyvių kuriamas meilės santykis su alkoholiu atkartoja paviršinio santykio su mama patyrimą vaikystėje, kuomet vos pasibaigus emocinę būseną lengvinančiam alkoholio poveikiui, dalyvės vėl patiria savotišką „atmetimą“ – prasidedančius abstinencijos požymius bei iš naujo pasireiškiantį raminantį alkoholio vartojimo poreikį.

Nepasotinamumas. Šiame darbe nepasotinamumas suprantamas kaip sąvoka, nurodanti dalyvių negebėjimą pajauti ribų ir su tuo susijusio sotumo jausmo. Šis vidinės tuštumos aspektas gali būti susijęs su dalyvių išgyvenamu mirtinu santykio su kitais bei apskritai pilnaverčio ir turiningo gyvenimo badu. Nors nepasotinamumas ryškiausiai pasireiškia negalėjimu fiziniu turiniu užpildyti vidinės tuštumos, šis aspektas justis visuose kituose santykių lygmenyse. Kita, nepasotinamumui artima sąvoka būtų - beribiškumas. Pastarasis geriau atspindi išorinių santykių aspektus, o nepasotinamumas - fizinį turinį. Dėl šios priežasties tyrėja pasiliko prie nepasotinamumo sąvokos, tačiau šiame kontekste abi sąvokos gali būti naudojamos kaip sinonimai. Beribiškumo aspektas, visų pirma, išryškėja tarpasmeninių santykių lygmenyje, kuomet siekdamas kitų priėmimo, dalyvės beatodairiškai, persisunkusios visagališkumo iliuzijų tobulai vykdo joms priskiriamus ar pačių prisiimtus vaidmenis: geros mergaitės, dukros, mamos, žmonos ir kt. Antra, psichologiniame lygmenyje dalyvių nepasotinamumas yra susijęs su begaliniu teigiamo įvertinimo poreikiu. Santykiuose su joms svarbiais asmenimis tai reiškiasi poreikiu būti garbinamomis, vertinamomis, mylimomis, išskirtinėmis. Dalyvės trokšta būti „pačiomis pačiausiomis“, t. y. geriausiomis ir tobuliausiomis bet kurioje jų atliekamoje veikloje. Taip jos tikisi sulaukti kitų įvertinimo. Trečia, santykio su savimi lygmenyje dalyvių prisiimamų vaidmenų vykdymas susijęs su jų maksimaliomis pastangomis paneigti save: savęs aukojimu, saviapgaule, savo poreikių ir jausmų neigimu, nusivertinimu, nusižeminimu. Šis santykio su savimi aspektas susijęs su jų beribiu fizinių jėgų išsekimo, nekvestionuojant nei fizinių, nei psichologinių savo galimybių. Ilgainiui toks beribis savęs ignoravimas bei gyvybinių išteklių išnaudojimas kitų labai, neišvengiamai atsigręžia prieš pačias dalyves, kuomet slopinama ir ignoruojama tikroji savastis išskyla bei užvaldo sąmonės paviršius, reikalaujama dalyvių laiko ir duoklės sau – alkoholio ir maisto. Atrodo, kad tokiu – savo kūnui ir psichikai destruktvyviu alkoholio ir maisto vartojimu - dalyvės siekia kompen-

suoti prarastą saviraiškos, visaverčio ir pasitenkinimą teikiančio gyvenimo ciklą. Tačiau ir čia dalyvėms būdingas nepasotinamumo aspektas taipogi niekur nedingsta, bet keliasi į santykį su alkoholiu. Analogiškai, kaip ir kitų santykių lygmenyse, dalyvėms čia taip pat nepavyksta išlaikyti saugių ribų: alkoholio vartojimo dažnumo, kiekio ir apsvaigimo intensyvumo atžvilgiais.

4.1.6 Lyties tapatumas

Lyties tapatumas pasakojimuose iškilo kaip aktuali ir sudėtinga dalyvių kuriamo tapatumo tema. Sunkumus, susijusius su moteriškumu, išreiškė didelė dalis dalyvių. Moteriškumo realizavimas ir raiška yra daugiau ar mažiau sąmoningas procesas, kuriuo dalyvės renkasi, kaip pateikti kitiems save. Ši tema, panašiai kaip ir kitos, pasakojimuose sukosi ne apie aiškiai suvokiamą ir apibrėžtą moteriškumą, bet apie blausiai piešiamą moteriško portreto vaizdą, kuris momentais buvo panašus į išsiliejusių ribų vaizdinį, momentais – į karikatūrą, o kartais tiesiog dvelkė moteriškumo „palaikais“. Iš pasakojimų matyti, kad dalyvių moteriškumas didžiąja dalimi ne jaučiamas kaip gyvas ir autentiškas, bet kaip suvaržytas ar paralyžiuotas - suvokiamas ir kuriamas pagal aplinkinių lūkesčius ir numanomus vertinimus. Dėl to ir visos jų pastangos nukreipiamos į išorinius aspektus: tobulą savęs pateikimą ir nusižeminimą kitiems. Pasakojimuose išryškėjusi moteriškumo tema atitinkamai išsidalino į du poliūs. Viename, labiau teigiamame, poliuje radosi idealizuojamo moteriško tapatumo siekis. Kitame, daugiau liūdname, poliuje dalyvių temos sukosi apie palaidotą, tarsi negyvą ar joms nepriklausantį moteriškumą. Dalyvių moteriškumo „mirtį“ išduoda jų savinaikos motyvai – pasirenkant sadistiškus, psichologiškai ar fiziškai jas žalojančius partnerius.

Ankstesniuose grindžiamosios teorijos lygmenyse išryškinamas vidinės atskirties procesas, apimantis du grindžiamosios teorijos – vidinių ir išorinių procesų bei kūniškumo – sluoksnius. Šioje tyrimo dalyje vidinės atskirties procesas apžvelgiamas dar vienu – moteriškosios lyties tapatumo – rakursu. Būti moterimi, mama ar žmona, pakankamai nesuvokiant savęs bei neatsižvelgiant į savo kaip moters poreikius ir galimybes – sudėtingas ir emociškai sekinantis procesas. Kaip ir kituose grindžiamosios teorijos sluoksniuose, vidinė atskirtis čia taipogi ryški. Šioje dalyje atskleidžiama, kad moteriškumo savirealizacijos sunkumai yra susiję su imitavimo procesu, kurio viename poliuje – *idealizuotas moteriškumas*, o kitame – *tarsi negyvas, palaidotas moteriškumas*.

4.1.6.1 Moteriškumo imitavimo prielaidos

Kaip jau minėta, sudėtingas moteriškojo tapatumo kūrimas yra neišvengiamai susijęs su vidine atskirtimi. Dalyvių viduje vyraujančios destruktivos jėgos nenumal-

domai reikalauja iš dalyvių tobulumo ir paklusnumo tiek šioms, tiek išorinėms figūroms. Kitaip sakant, dalyvių patirtys su joms artima aplinka nepadėjo išmokti tausoti ir vertinti savojo moteriškumo. Susidaro įspūdis, kad jos yra tarsi šiuolaikinės Pelenės (kurios nepatyrė motinos meilės), įkūnijančios nepailstantį darbštumą ir nusižemimą, be perstojo pluša aplinkinių naudai ir, šiukštu, neleidžia pagailėti savęs ar bent jau pasvajoti apie palankesnes gyvenimo aplinkybes. Šioje vietoje kyla natūralus klausimas: ar dalyvės tampa Pelenėmis dėl motiniškos meilės ir atjautos stokos, ar jos yra tiesiog aklas moteriškosios linijos šeimoje tęsinys? Ar abu? Atsakymas nėra vienareikšmis. Juk, viena vertus, dalyvės dalijasi portretais motinų, kurios nebuvo rūpestingos ir empatiškos jų atžvilgiu, o tai, savo ruožtu, nepadėjo dalyvėms išmokti tinkamai puoselėti ir vertinti savojo moteriškumo. Kita vertus, net trys dalyvės iš dešimties užsimena apie itin užguitą močiutės (iš mamos pusės) būdą psichologiniu bei fiziniu senelio smurtu, kurį jos galėjo perimti tiek per auklėjimą, tiek kaip moteriškumo pavyzdį šeimoje. Gali būti, kad šeimos sąmonėje įsišaknijęs – vyro, kaip galingesnio, ir moters, kaip antrarūšės – požiūris yra perduodamas iš kartos į kartą nesąmoningai, pačioms dalyvėms to net nesuvokiant. Šis giliai sąmonėje glūdintis moteris nuvertinantis požiūris, savo ruožtu, galėjo provokuoti dalyvių pasyvumą ir bejėgiškumą santykių su vyrais atžvilgiu, įtakoti jas menkinančių partnerių pasirinkimą. Tad galima sakyti, kad tiek motiniško santykio deprivacija, tiek šeimoje vyraujantis silpno moteriškojo tapatumo pavyzdys - svarūs, tačiau akivaizdžiai nepakankami moteriškojo tapatinimosi šaltiniai. Šio negausaus tapatinimosi išteklių kompensacinė išdava – moteriškų vaidmenų imitacija.

Kitas potencialiai svarbus aspektas, prisidedantis prie dalyvių moteriškojo tapatumo realizavimo sunkumų - visuomenės spaudimas. Kelios dalyvės užsimena apie šeimoje vyravusią „geros mergaitės“ auklėjimo sampratą, kuri neleidžia augančiai mergaitei, o vėliau ir suaugusiai moteriai elgtis „savanaudiškai“, t. y. atsižvelgiant į save ar savo poreikius, troškimus ir pan. Pasakojimuose išryškėja, kad „geros mergaitės“ elgesio nuostata turi atitikti morališkai teisingos ir „geros“, paklusnios, perdėm savarankiškos mergaitės standartą. Reikia pasakyti, jog tokie visuomenės reikalavimai, taikytini mergaičių auklėjimui, atspindi pačios visuomenės liguistą ir žeminantį požiūrį į moteris, ilgainiui ne tik žalojantį psichologinius moterų būties aspektus, bet ir skatinantį priešingą to rezultatą – neinternalizuotos, sau nepažinios „blogos mergaitės“ pusės pasireiškimą, kuri pasakojimuose siejama su dalyvėms žalingomis pasekmėmis.

4.1.6.2 Idealizuotas moteriškumas

Dauguma dalyvių dalijasi pasakojimais apie suidealizuotus moteriškus vaidmenis. Pavyzdžiui, sau, kaip motinoms, jos kelia pernelyg aukštus reikalavimus. Viena tyrimo dalyvė interviu metu ne sykį pareiškia, jog mama nuolat privalo būti puikios vidinės ir išorinės formos. Siekdama įkūnyti „žmogaus iš didžiosios raidės“ mamos vaidmenį, ši dalyvė neleidžia sau būti visokiai su vaikais nei fiziškai, nei išoriškai: „*Vieną kartą atėjo sūnus, sako, o kur mama. O dukra sako, guli savo kambaryje. / Mūsų mama guli?! [su nuostaba] Ir aš tada labai daug supratau. Kad aš tokia nereikalinga. Aš sirgau, gulėjau. Aš tokia nereikalinga savo vaikams. Aš visada turiu būti / va kaip [griežtai pasako, parodo į nepriekaištingą šukuoseną, makiažą].*“ „*aš reikalinga savo vaikams sveika, aš supratau, kad vaikai priprato mane matyti visada tvarkingą, visada su šukuosena, mano vaikams to reikia*“. Atrodo, kad taip Justė dirbtinai bando sutvirtinti trapų savo kaip motinos vertės jausmą, atmesdama savąjį žmogiškąjį ribotumą. Kita dalyvė kalba, kad būdama tik motinos vaidmenyje, ji neišpildo savojo moteriškumo, nesijaučia vertinga tik būdama mama („*nepasidažau, gražiai neapsirengiu, gi sėdi namie su vaiku, eini kažkur žiemą pasivaikščioti, nu tai ką, užsidėjai kepurę, kailinius ir varai su vežimu*“) ir idealizuoja veiklios moters vaizdinį („*Moteriai vis tiek ten reikia ir gražiau apsirengti, ir pasidažyti / kad nu gerai jaustis*“). Ši dalyvė atskleidžia, jog būtent šio, socialiai pasyvesnio, motinystės atostogų laikotarpio krizė nulėmė tai, kad ji pradėjo išgėrinėti viena ir dažniau nei įprastai.

Savo pasakojimuose apie motinystę, jos užduotis ir išgyvenimus Ugnė kalba apie idealizuotas „*tobulos mamytės*“ kuriamą vaidmenį, atskirtį tarp savųjų poreikių ir prišimamos pernelyg didelės atsakomybės už finansinį šeimos gerbūvį („*nu aš niekada negalėjau būt normaliai mama ar normaliai nėščia, aš niekada nebuvo taip, kad nedirbau...*“). Realizuodama moteriškus vaidmenis, ši dalyvė yra linkusi būti tuo, ko aplinka iš jos reikalauja, tarsi chameleonas. Kitaip sakant, ji imituoja moteriškus vaidmenis, stengdamasi būti viskuo, visiems ir vienu metu. Ugnė nemoka pilnai išgyventi svarbių savo gyvenimo įvykių, nuvertina su moteriškomis užduotimis susijusius džiaugsmus ir skausmus, nuolat aukščiau iškeldama finansinę gerovę: „*dirbau, aš visada dirbau, aš nuo kompo atsistojau ir važiauvau gimdyt. Tai taip ir buvo, kad atsistojau nuo kompo, pagimdžiau ir grįžau, jau ligoninėj aš ten jau maigiau savo paštą toliau, neturėjau aš atostogų...*“ Ši dalyvė ne sykį dalijasi apie moteriškų poreikių frustraciją ir bejėgiškumą pakeisti situaciją: „*ta atsakomybė tai nu buvo / neapsakomo didumo, ta prasme, ar aš nėščia, ar aš turiu mažą leliuką, ar aš vėl nėščia, aš turiu du mažus leliukus, nu niekada*

taip nebuvo... Aš jaučiau visą laik atsakomybę dėl mūsų šeimos ir gerovės, nes aš niekad negalėjau apie tai tiesiog negalvot“. Šią nesąmoningai užsikrautą atsakomybę ant savo pečių Ugnė bando „nešti“, niekam nereikšdama jokių priekaištų. Atvirkščiai, per visą šios dalyvės pasakojimą nusidriekia linksma „tobulos mamytės“ ir šeimos įvaizdžio kūrimo motyvo gija, o nuslopinti poreikiai ir jausmai reabilituojami vakarais, tyliai gurkšnojant vyną iš vaikų puodelio. Kartais klausantis Ugnės pasakojimo, atrodo, kad ji vis dar maža mergaitė, kuri žaidžia šeimą ir mamas, kuriai niekada netrūksta entuziazmo, o jei pritrūksta, ji žino savo slaptus būdus, kaip papildyti šiuos išteklius („su vaikais ten kur nors išvažiuodavau į stovyklą, ir ten būtinai turėjau irgi vyno bagažinėje, kai jau aš juos suguldu, / atrodo tobula mama [juokiasi]“)...

Tos dalyvės, kurios turi vaikų, paprastai susikuria sau idealios motinos vaizdinį, siekia būti tobulomis, viskuo pasirūpinančiomis mamytėmis, tačiau, paradoksalu, nepajėgia atliepti emocinių savo vaikų poreikių. Būtent pastarieji tampa rimta motinystės krizės priežastimi. Dėl negalėjimo natūraliai atliepti savo atžalų poreikių šios dalyvės išgyvena sumišusius jausmus, pasiduoda savęs kaip absoliučiai blogos motinos pojūčiui, o šias skausmingas situacijas bando įveikti, vartodamos alkoholį „Nes aš nežinau kaip taisyklingai vat su ja kaip teisingai elgtis, nes jinai iki šiol jinai verkia verkia verkia, vat dabar jau pradeda tokia darytis biški kitokia, bet vat tuos visus, tuoj bus trys metai, nu jinai tokia kaip sakau verkšlenanti ir verkšlenanti, ir verkšlenanti“, „vat dabar tai tokia visa net drebėt pradėdu, kaip jinai ryte atsikelia ir verkia, jai reikia nuverkt pusvalandį koki pavyzdžiui paverkt, kiekvieną beveik rytą“. Atrodo, kad būdamos motinų vaidmenyse, dalyvės stengiasi būti tobulomis mamomis, tačiau nepajėgia duoti tai, ko jos pačios negavo – besąlygiško priėmimo. Negalėdamos absoliučiai patenkinti savo atžalų poreikių, jos jaučiasi ne tik „blogos“, bet ir kaltos dėl savojo blogumo. Tuo pačiu jos neleidžia sau turėti trūkumų (t. y. būti „blogomis“), įžvelgti ir priimti abi - tiek geras, tiek blogas – savo puses. Susidaro įspūdis, kad dalyvės arba būna tik tobulomis mamomis arba tapatinasi su savęs tik kaip blogos mamos vaizdiniu, kuris jas veda į neviltį. Išgyventi savąjį netobulumą jos pajėgia tik vartodamos alkoholį.

Panašius sunkumus dalyvės išgyvena, pildydamos kitą moterišką vaidmenį - buvimą žmonos ar partnerės pozicijoje. Šioje santykių sferoje dalyvės taipogi iškelia sau per aukštus reikalavimus, stokoja spontaniškumo, neleidžia sau būti visokiomis, įvairiomis, jaučiasi suvaržytos. Kelios dalyvės turi aiškias nuostatas, kokiomis partnerėmis jos turi būti santykiyje. Pvz., Justė teigia, jog santykiyje su vyru moteris turi būti „mylinti moteris“. Mylinčią moterį Justė suvokia, kaip patarnaujančią vyrui buityje („Aš norėjau taip paduoti, kad

ir gražu, ir skanu“), kuri negali reikšti nepasitenkinimo („aš visada tylėjau“). Priešingai, viena dalyvė išsako, kad nežino, ko ji nori iš savo partnerio („aš nežinau, ko aš noriu iš to vyro, ar ten tos tvarkos, ar kad jis patylėtų, nu tai gal aš dar tokia, nu nežinau.... Nu aš dar ant tų lentynėlių nesusistačiau savo jausmų vyrui, ko aš noriu/, kad ką jisai darytų, ko man trūksta ir panašiai“), tarsi jis būtų jai pavaldus vaikas ar norus pildanti mamos figūra. Kita dalyvė susiduria su iššūkiu būti žmona, o ne ūkio darbų vykdytoja, apmąstydamą, kad jai sunku realizuoti save žmonos vaidmenyje dėl nuolat jaučiamos kaltės, kad galbūt neatliko visų darbų, bei baimės, kad galbūt neišpildė partnerio lūkesčių, („grįš iš darbo ir turi būti ir viskas sutvarkyta, ir valgyti padaryta, ir pavyzdžiui, va taip, kad nu ... aš niekada negalėjau kažkaip atsipalaiduoti. Aš nemoku, nežinau, atrodo, kad jei kažko nepadarau, tai...“). Daivos moteriškumas itin suvaržytas. Ji nepriima savęs, savo išorinių duotybių („Nu man ir dabar iš tikrųjų nemalonu į save žiūrėti [nusijuokia]... kažkaip visada matau gražesnius žmones [nusijuokia]“). Ji nekūrė buities taip, kaip jai norėjosi, nesijautė šeimininke savo namuose („vat visko turėjome tai ko labiau norėjo gal vyras, ne aš pavyzdžiui“). Vietoje to, ji triūsė kitų labai („nu žinau, kad reikia eiti, nu einu ir raviu tuos daržus“). Tokios dalyvių patirtys, kai nuolat iš savęs reikalaujama labai daug, nesuvokiant tokio savo elgesio motyvų, yra ne tik nuolatinės jų kasdienybėje, bet nusidriekia per visas santykių sferas. Pvz., Regina vienu įkvėpimu, įtemptai vardija sau prisiimamas atsakomybes, pernelyg siekdama išpildyti geros mamos, žmonos bei tuo pačiu darbuotojos vaidmenis: „tai aš dirbdavau daug, tai va, ir pavargsti, nu dukra, ji pradėjo eiti į pirmą klasę, tai vėlgi, nu aš vedžiojau visur, į parengiamuosius ten ir taip toliau, į papildomas pamokėles, reiškia, taip toliau, tada čia tie grojimai, čia pirma klasė, ten pamokos [sako greitakalbe], ir viskas vėlgi man, ant manęs“.

Viename pasakojime išryškėja dalyvės reiklumas savęs pačios atžvilgiu. Šiai dalyvei sunku priimti save visokią. Ji įsivaizduoja, jog tik būdama idealu, kuris „šviečia kaip saulė“, ji bus verta kitų meilės ir dėmesio: „Bet kaip sako irgi, kaip savęs nemyli tai ir kiti nemyli, nu ne tai, kad nemyli manęs, bet sakau, va dabar aš tokia visada surūgus tokia, įsitempus, tokia nepatenkinta, susiraukus [sako susiraukusiai], kad ten eičiau ir šypsočiausi ir švieščiau kaip saulė, nu neatsimenu kada tokia buvau.“

Tad apibendrintai galima sakyti, kad dalyvės itin suidealizuoja su moteriškumu siejamus vaidmenis, siekia išpildyti savęs kaip tobulos vaizdinį prieš kitus, tačiau neatitikdamos šių įsivaizduojamų standartų, jaučiasi bevertės apskritai. Maža to, pernelyg daug dėmesio skirdamos tam, kad puikiai atliktų vaidmenis, jos patiria nuolatinę įtampą dėl savo tinkamumo. Be to, „tobulai“ atlikdamos motinystės ar žmonos pareigas, dalyvės neišvengiamai susiduria su kartėlio, nusivylimo ir bejėgiškumo jausmais,

kylančiais dėl kitų nuvertinimo. Šie skausmingi jausmai yra slopinami, nesuvokiami ir nereiškami, todėl ilgainiui veda jas link vidinės tuštumos ir izoliacijos patirčių. Tad iš dalyvių pasakojimuose piešiamų santykių su savimi ir jas supančia aplinka paveikslų galima matyti, jog jų kuriamas moteriškas tapatumas yra įvairaus spektro: idealizuojamas, nuvertinamas, pasyvus ir vienpusiškas. Tokiam moteriškumo patyrimui itin trūksta animacijos – gyvumo ir įvairovės jausmo, ryžto ir drąsos, t. y. įvairesnių savęs pusių priėmimo ir įgalinimo.

4.1.6.3 Negyvas moteriškumas

Negyvas moteriškumas šiame darbe žymi dalyvių „mirusią“ ar „nužudytą“ moteriškumo, o drauge ir savasties dalį, kuri būdama negyva nebekovoja už jų gyvenimą, siekius, svajones ir pan. Negyvo ar palaidoto moteriškumo prielaidos kilo, pastebėjus ne tik destruktivų sau žalingą alkoholio vartojimą, bet pasirenkant itin netinkamus, sadistiškus partnerius, kuriems jos besąlygiškai pasiduoda ir nebekovoja už savo gyvenimą. Truputį „gyvesnė“ ar daugiau vilties teikianti nei negyvo moteriškumo versija pasakojimuose atsiskleidžia paralyžiuoto moteriškumo momentais. Pastarasis tipas turi daugiau vilties savyje dar dėl to, kad jis apčiuopiamas, suvokiamas bei įvardijamas pačių dalyvių jų negausiuose atviravimuose apie intymų gyvenimą. Pvz., Laima ne sykį atskleidžia, kad jai sunku kurti artumą - atsiverti kitam, pasitikėti ar atsiduoti („*Jo čia su vyru dažnai būna problema, dėl artumo, dėl artimų santykių, ta prasme.. dėl to kūniško artumo yra tų problemų, nes kažkaip užsiblokavo kūnas / ir nenoriu to artumo*“). Artumo akimirkose šis paralyžius kelia įsiūčio ir baimės jausmus, kurias ji nevalingai išreiškia fizine jėga („*Ir aš pati nejaučiu, jis lovoj apsikabina ir aš galiu ranka į sieną ar kažkas tokio, nevalingus judesius darau*“). Drauge su partneriu Laima ieško būdų, kaip išvengti nevaldomo priešiško artumui („*dabar susitarėm, kad aš jam sakau, kad man kyla ir jis duoda man 5 minutes, ir praeina, ir tada jisai vėl gali*“). Kita dalyvė dalijosi, kad gyvendama su partneriu, ji nemokėjo kurti intymaus artumo - išreikšti savojo seksualumo, seksualinių poreikių „*pas mus tiesiog sekso nebuvo, tuo metu buvo gal 8 mėn. kai mes buvom nesimylėję [juokiasi]. Aš dar atsimenu kaip rūkydavau balkone ir galvodavau: jei aš skirsiuos tai vien tik dėl sekso su juo. Tai jau pirmiausia priežastis bus, kad jisai manęs nenorėdavo, jis manes nenorėdavo [patikina]*“ Jurgita. Ši dalyvė pasakoja, kad bandydama kurti artimesnį ryšį su partneriu, ji tik sulaukdavo ją menkinančių replikų savo išvaizdos atžvilgiu: „*pažiek tu į save*“, kurias ji priimdavo pasyviai, nesipriešindama.

Kelios dalyvės pasakoja, kaip santykiuose su jas nuvertinančiais partneriais jos tarsi „pasilaidoja“ – visiškai apsileidžia ir nusivertina save, tapdamos belaisvėmis įkai-tėmis ar vergėmis. Matyti, kad buvimas kitų nelaisvėje nėra vien tik išoriniai pančiai, tai neišvengiamai susijęs su vidine dalyvių nelaisve, kuomet dalyvės nesiryžta daryti sprendimų ar žingsnių, kurie padėtų joms išsilaisvinti iš keblių gyvenimo situacijų. Vie-na dalyvė savo pasakojime kelis kartus atskleidžia situacijas, kuriose jos moteriškumas bejėgis ir apsileidęs, skandinamas alkoholiu. Ji dalijasi partnerystės patirtimis, kuriose ji nesulaukia partnerio malonės: „*aš gėriau iki tokio lygio, kad nukritau nuo kėdės ir voliojau ant žemės ir jis tiesiog pasižiūrėjo ir nepakėlė manęs nuo žemės*“. Atrodo, kad toks jos pačios nusivertinimas suteikia jos partneriui galios daryti su ja ką tik panorėjęs iliuziją („*pasakė: „Aš parvešiu ją, tada kada aš norėsiu*““). Tokie santykių scenarijai, ku-riuose Ineta apleidžia save ir nusivertina, yra ne atsitiktiniai, o nuolat pasikartojantys. Savo pasakojime ši dalyvė ne sykį dalijasi, kad pasiduoda įvairiam vyrų išnaudojimui, tame tarpe ir seksualiniam: „*aš kokius 3 mėnesius su žmogum per prievartą miegojau, ta prasme tam, kad jis manęs nepaskystų..*“, „*aš jaučiau kaip aš net save dalinu vardan tos ramybės, kad jis manęs nešantažuotų, nors aš.. Ir kiekvieną dieną aš norėjau pabėgti nuo to žmogaus, bet bijojau pasakyti tėvams tą situaciją*“. Ši citata iliustruoja Inetos kaip gyvos moters pasilaidojimą, paverčiant savo kūną beverčiu, bejausmiu daiktu ar įrankiu, kuris tarnauja jai bloga linkinčio asmens seksualiniams poreikiams tenkinti. „*Vardan tos ramybės*” - mirtinai bijodama galimo neigiamo artimųjų (nu)vertinimo, ji pasiduoda ir nebekovoja savo labui. Tai rodo pažeistus jos savisaugos instinktus – negebėjimą teisingai vertinti aplinkos ir aktyviai veikti pavojingose situacijose. Kitaip sakant, Ineta pararanda sveiką nuovoką ir pasiduoda mirties instinktui.

Kita dalyvė, piešdama situaciją, kurioje ji praranda bet kokį sąmoningumo grū-dą ar savimonę apskritai, pasakoja apie savojo moteriškumo žūtį, kuris ją veda link išorinės mirties. Ši dalyvė dalijasi, kaip nesipriešindama leidosi fiziškai niokojama žiau-raus sugėrovo:

„<< Gitana: „... atvažiavo tėvai, tada rado mane visą sumuštą. Nes aš tada turė-jau susiradus tokį gyvenimo, net ne draugą [nusijuokia], sugėrovą, nes jie atsiranda labai greitai šalia tokie žmonės. Pamatė, kad yra šilta vieta, dar yra kažkiek pinigų, galima pagerti [įkvepia] ir...“

<< Tyrėja: *Mušdavo jus?*

<< Gitana: *Labai // Labai, už nieką. Tiesiog jau alkoholis taip veikė, taip veikė jau mano pasąmonė, kad aš leidausi, kad man taip darytų. Jo pasąmonė buvo tokia, kad už menkniekį...“*

Galima sakyti, jog šios dalyvės moteriškumas ir bet kokie savisaugos instinktai žuvę. Ji nebeskiria gėrio nuo blogio. Nors ši dalyvė užsimena apie žmonių polinkį išnaudoti kitus, tačiau ji pati nepajėgia atpažinti ir valdyti tokių situacijų. Vietoje to, ji pasyviai pasiduoda sadistiškam partneriui - išsižadėdama savo gyvenimo, troškimų, ateities. Toks dalyvių pasyvumas, susiduriant su jų gyvybei pavojingomis situacijomis, sudaro vidinio negyvumo įspūdį, t. y. praradęs bet kokius sveikus savisaugos ar nuovokos instinktus.

Vidinis Gitanos negyvumas gali būti siejamas su jos vaikystės trauma, kurią ji akcentuoja kaip sunkiausią vaikystės išgyvenimą („*Būdama 4-5 metų aš atsimeinu viską kaip tai vyktų lyg šiandien, kai tėtis su mama susimušė, kai tėtis paėmė peilį, o mama jam sulaužė ant galvos kėdę... ir jam prakirto ir pilna virtuvė kraujo. Mano tėtis guli su tuo peiliu, mano sesė rėkia... Atvažiavo greitoji, atvažiavo policija, tos visos pajėgos suvažiavo, pas mus namie chaosas. Aš taip stoviu, šitaip užsidengus [rodo uždengtą akis], taip ir noriu nematyti, bet aš viską matau, kaip mano tėčiui uždėda antrankius ir išsiveda jį į policijos mašiną“). Mamos fizinis susidorojimas su tėvu, jo bejėgiškumas prieš jėgos struktūras galėjo amžiams „nužudyti“ Gitanos vyriškąją, autoritetingąją pusę. Neturėdama stipraus tėvo vaizdinio - o tik palaužto, bejėgio, paralyžiuoto - ir pati Gitana nemoka pakovoti už save, išreikšti stiprią savo charakterio pusę, atsakingą už galios, jėgos, pasipriešinimo raišką. Gali būti, kad iš dalies dėl to ji jautėsi bejėgė prieš ją skriaudžiančius asmenis. Kaip ji pati teigia, šis įvykis - simboliška tėviškosios figūros žūtis motinos rankomis - buvo žymiai skaudesnė nei visų kitų vyrų realūs smūgiai („*Tai čia gal buvo tada man didžiausia, nu tikriausiai didžiausias šokas iš visų, trauma tokia buvo, kad jei vat kas manęs paklaustų... Netgi, mano mušimas, kada aš gerdavau, man nebuvo toks baisus, kaip buvo atvejis va tas vaikystėje“). Itin svarbu ir tai, kad šios simbolinės žūties vykdytoja - mama, kuri jos vidiniame pasaulyje turėjo būti internalizuota, kaip itin grėsminga ir žudanti figūra, neleidžianti pasipriešinti destrukcijai.**

Aukščiau pateikti scenarijai iliustruoja silpnąjį dalyvių moteriškumo polių, kuris yra persmelktas negyvumo, bejėgiškumo, paralyžiaus ar impotencijos jausmo - pernelyg didelio pasidavimo kitoms, galingsnėms vyriškoms figūroms. Atrodo, kad dalyvės net nesusimąstydamos perleidžia troškimą atiduoti atsakomybę, būti priklausomomis, globojamomis kitų, tačiau tokiu būdu praranda savo gyvenimo autorystės pojūtį. Matyti, kad priklausomybę nuo alkoholio patiriančioms moterims itin trūksta sveikų, vidinių nuostatų, kurios padėtų išsivaduoti nuo destruktyvių santykių. Kuomet aplinkiniai naudojami bei niokoja dalyvių moteriškumą taip, kaip pageidauja, pačios dalyvės pasyviai pasiduoda, veikiamos aplinkos.

Negyvo moteriškumo prielaidą taipogi patvirtina subjektyvus tyrėjos išpūdis ir pirmieji užrašai atmintinėse, atsiradę iš karto po interviu. Daugumos dalyvių išvaizdoje galima buvo pastebėti pastangas išoriškai paryškinti savąjį moteriškumą, tokiu būdu tarsi kompensuojant vidinio moteriškumo jausmo stoką. Vidinio moteriškumo kompensavimą liudijo kai kurių dalyvių dėmesį itin atkreipiantys išvaizdos aspektai: stipriai balinti plaukai, avangardiška šukuosena, aukštakulnių dėvėjimas. Kelių dalyvių moteriškumas buvo paslėptas po berniukišku įvaizdžiu, tokiu būdu ne paryškinant, bet paneigiant savąją moteriškąją prigimtį.

4.1.7 Iliuzinis tapatumas

Šioje grindžiamojoje teorijoje apžvelgti svarbūs šio tyrimo dalyvių kuriamo tapatumo aspektai leido išvelgti ir išplėtoti jų kuriamo - iliuzinio tapatumo sampratą, kuri pagrįsta iliuziniu savęs suvokimu ir iliuzine jų patirtimi, kylančia artimuose santykiuose. Pats terminas „iliuzinis“, pagal užsienio žodynus (Cambridge Dictionary; Merriam-Webster), nurodo tokias reikšmes kaip: netikros idėjos ar įsitikinimo turėjimą; klaidingą išpūdį, pagrįstą apgaulingu panašumu ar klaidingu stebėjimu, paveiktu emocijų, kurios trukdo aiškiai matyti.

Iliuzinio tapatumo prielaidą pagrindžia pasakojimuose atsiskleidę keleri svarbūs pastebėjimai. Pirma, dalyvių pasakojimuose itin ryškus – idealizavimo ir nuvertinimo momentas. Šis momentas ryškus viso jų pasakojimo metu: idealizuojami praeities ir dabarties santykiai, nuvertinama skausmingų santykių patirties reikšmė sau. Tai neleidžia dalyvėms priimti svarbių savo patyrimo aspektų – skausmą keliančių prisiminimų, artumo ilgesio. Toks pasakojimo pobūdis liudija, kad dalyvės negeba matyti pilnesnio visumos vaizdo – nenori matyti neigiamų kitų savybių, jų abejingumo ir tokio elgesio poveikio sau. Taip jos apgauna save, kad jaučiasi mylimos ir reikalingos, tačiau paneigia savo bendrystės, priklausymo kitam, artumo poreikius. Tad, visų pirma, toks pasakojimas sudaro neadekvatų savęs ir kitų suvokimo vaizdą, o tai tampa jų iliuzijų kūrimo artimuose santykiuose pagrindu. Antra, jų patirti skausmingi išgyvenimai pasakojimuose netrukus užpildomi iliuziniais - idealizuojamais dabarties ar ateities – santykių vaizdiniais ar lūkesčiais. Kiti suvokiami kaip geresni nei jos, santykiui su jais suteikiama svarbi reikšmė, nuo kurios priklauso jų vertė. Trečia, dalyvių pokalbyje gausu situacijų, atskleidžiančių jų pasąmonėje glūdinčios motiniškos globos, egzistencinio patvirtinimo ilgesį, kurį jos išoriškai bando paneigti po savo visagalybe ir nepriklausomumu, tačiau nesąmoningai tai projektuoja į savo partnerius. Tokiu būdu dalyvės

kuria santykius, kuriuose galima įžvelgti puoselėjamas kontrolės, visagališkumo, bendrystės, priklausymo ir kitas iliuzijas. Iliuzinį dalyvių kuriamą tapatumą palaiko ir tai, kad idealizuodamos savo partnerius ar motinas, dalyvės jaučiasi tarsi būtų geresnėmis, nes dėl susietumo su jų „ypatingomis“ savybėmis – esą kyla ir jų vertė. Visgi, kadangi tarpasmeninės situacijos yra itin gąsdinanti dalyvių gyvenimo sfera, nes būtent čia jos tikisi atmetimo, o vos jį pajautusios atsitraukia, savo emocijų reguliavimui jos pasitelkia iliuzinį – vidinių problemų sprendimo alkoholiu – būdą. Visas šis iliuzinio tapatumo išgyvenimas neleidžia dalyvėms priartėti prie savo silpnosios, pažeidžiamosios pusės, po kuria slypi nepatenkinti jų artumo poreikiai ir skausmas.

Apibendrinant, dalyvių iliuzinio tapatumo įtvirtinimas remiasi iliuziniu, netikrovišku savęs ir savo poreikių bei jausmų suvokimu, kurį sustiprina vienpusiški santykiai su kitais, t. y. kuriami santykiai su aplinka nealsuoja abipusiškumu - tikrų jausmų, patyrimų apsikaitimu. Projekcijų vyravimas iškreipia bendravimą su kitais, jis pagrįstas iliuziniu bendrumu. Toks bendravimas niekuo neprilygsta tikram bendravimui. Neveltui, klausantis šių moterų istorijų bei išgyvenimų, susidaro įspūdis, jog savyje jos siekia įkūnyti mistišką - „Gerosios fėjos“ būtybę, kuri turėdama magiškų galių, nepailsdama tenkina visų pageidavimus ir neturi savųjų.

4.1.8 Paradoksalus atskirų tapatumo dalių santykis

Atskirtos, nesujungtos dalyvių tapatumo dalys - ne tik iliuzinio tapatumo kūrimo pagrindas. Šių atskirtų tapatumo dalių santykiui būdingas paradokso principas. Tokia dalyvių tapatumo atskirtis generuoja eilę paradoksų, kurie pasireiškia įvairiose dalyvių kuriamo tapatumo sferose. Pirmą, dalyvės siekia kontroliuoti viską ir visus – save, kitus, santykius, vartojamas medžiagas, taip patikėdamos savo visagališkumu. Tačiau negalėdamos visko sukontroliuoti ir būti tobulos visiems, jos praranda kontrolę ir išgyvena bejėgiškumą, kurio vengia vartodamos alkoholį. Antra, dalyvės perima atskaomybę už visus kitus, taip vėlgi patikėdamos savo visagališkumu ir projektuodamos lūkestį, kad kiti darys tą patį, tačiau galiausiai beviltiškai nusivilia. Kitaip sakant, jos globoja kitus, tačiau negeba pagloboti savęs. Trečia, blaivybėje dalyvės siekia įkūnyti savęs kaip tobulos vaizdą, tačiau išgėrusios neišvengia silpnosios, tamsiosios savęs pusės atsiskleidimo. Panašiai, jos siekia pasirodyti stipriomis ir itin nepriklausomomis, tačiau negali išvengti savo silpnumo ir vienišumo patyrimo, kai jų artumo poreikiai lieka nepatenkinti. Kitaip sakant, ta atskirta savęs dalis, kuri remiasi neigiamu savęs matymu, dalyvių yra slepiama ir ją bandoma kompensuoti, kitiems pateikiant tik tobuląsias sa-

vęs versijas. Tačiau tokio – iliuzinio, pagražinto – savęs vaizdo pateikimas, pakankamai nepažįstant savęs ir savo poreikių, nevaldomai veda jas link frustracijos patyrimo, kurią jos, vėlgi, bando spręsti ne ieškant pagalbos, o pačios – vartojant alkoholį. Paradoksalu, tačiau tokiu būdu jos tampa nelojaliomis pačios sau – naudoja alkoholį sau destruktiviomis formomis. Apibendrinant galima pasakyti, jog dalyvių vengimas atsigręžti į save – savo žmogiškąjį ribotumą ir pažeidžiamumą – neišvengiamai verčia išgyventi jas grįžimą į savąjį pažeidžiamumą alkoholio vartojimo dėka, tol, kol ši problema tampa akivaizdi ir nepaneigiama.

5. DISKUSIJA

Šiame darbe pasitelkta grindžiamosios teorijos metodologija padėjo suprasti tyrėjai moterų, kurios identifikuoja save kaip priklausomas nuo alkoholio, tapatumo kūrimo sunkumus. Žvelgiant iš tyrimo dalyvių perspektyvos, priklausomybės alkoholiui išsivystymas yra glaudžiai susijęs su savasties integracijos ir tapatumo problemomis: *neaiškaus, vientiso ir tęstinio tapatumo jausmo stoka, vidinės tuštumos išgyvenimais ir nepasotinamumo potyriu*. Tokiam tapatumo išgyvenimui būdingas *vidinio susiskaldymo* psichinis fenomenas. Galima sakyti, jog priklausomybė alkoholiui yra tik „ledkalnio viršūnė“, po kuria glūdi egzistencinė dalyvių kančia. Moterų priklausomybės alkoholiui atskleidimas per gelminius tapatumo aspektus, leido tyrėjai pažinti priklausomybę nuo alkoholio ne tik kaip medicininę, bet ir su asmens tapatumu susijusią problemą. Siekiant paaiškinti dalyvių patiriamas tapatumo bei tarpasmeninių santykių dilemas, pasitelkiamos psichodinaminės (O. Kernberg; H.Kohut; D.Winnicot) ir analitinės (K. Asper; C.P. Estes; M.Jacoby; C.G.Jung; V.Kast; E.Neumann) teorinės prielaidos, o gauti duomenys gretinami su tyrimais, atliktais šioje sferoje.

5.1 VIENTISUMO IR TĘSTINUMO STOKOJANTIS TAPATUMAS: VIDINIŲ STRUKTŪRŲ STOKA

Remiantis psichoanalitinėmis teorinėmis perspektyvomis, viena iš esminių brandaus tapatumo susiformavimo prielaidų – darnūs santykiai su pirminiais globėjais (dažniausiai mama) ir afektinės patirtys, kuriuos vaikas patyrė juose. Čia vaikas suprantamas kaip atskira būtybė su savo poreikiais, kurie jei tenkinami nepakankamai, lemia savasties integracijos ir ego struktūros raidos problemas. Vienas iš psichoanalitinių autorių Winnicot (1960) sutrikusią savasties ir ego raidą vaizdingai apibūdino – „netikra“ savastimi, teigdamas, kad jos turinys ne prigimtinis vaiko potencialas, o priešingai – tėvų elgesio imitacijos, identifikacijos. Tai užgožia vaiko savastį, neleidžia reikštis savajam kūrybiškumui, spontaniškumui, originalumui. Užaugęs toks asmuo, patiria save kaip „tuščią“, negali susieti natūraliai kylančių emocijų su savimi, stokoja sąmoningumo savo atžvilgiu. Tyrime atsiskleidęs dalyvių negalėjimas suvokti savęs, savojo „Aš“, reikšti savo jausmus, patvirtina „netikros“ savasties patirtis. Anot Winnicot (1960), asmenys su „netikra“ savastimi gali jausti, kad tiek jie patys, tiek jų vidiniai išgyvenimai yra beverčiai, neefektyvūs, o tai skatina juos ieškoti išorinių sąlygų – galingų

figūrų ar psichoaktyvių medžiagų poveikio, su kuriomis susiliejus galima būtų laikinai „pasiskolinti“ jų galias, idealus ir taip laikinai išgyventi galios jausmą bei užpildyti vidinį vakuumą (Fonagy, Gergely, Jurist ir Target, 2018). Tyrime išryškėjusios dalyvių netikros savasties patirtys bei poreikis „šlietis“ prie joms atrodančių galingų figūrų, kurioms jos tampa visiškai pavaldžios tokiu būdu, tarsi patvirtindamos savo vertę ir laikinai pasiskolindamos jų galias, pagrindžia šias psichodinaminės literatūros autorių prielaidas.

Žvelgiant iš savasties psichologijos teorinės perspektyvos (Kohut, 1968; 1971), dalyvėms būdinga savosios galios ir vertės dilema bei poreikis „šlietis“ prie galingesnių kitų gali būti siejamas su tėviškų figūrų internalizavimo sunkumais vaikystėje. Kitaip tariant, psichologinių struktūrų deficitu. Pasak Kohut (1971), jei ankstyvuojų kūdikystės ir vaikystės laikotarpiu mama stokoja empatijos ir frustruoja vaiko poreikius, tai sutrikdo „savasties figūros“ internalizavimą bei neigiamai paveikia visą psichinės autonomijos raidą. Emociškai atliepiančios ir pastovios dalyvių atžvilgiu motinos trūkumą daugiau ar mažiau paminėjo visos tyrimo dalyvės. Anot Kohut, asmuo, stokojantis psichinės autonomijos, yra pasmerktas likti „amžiname“ regrese, t. y. toks asmuo yra linkęs įsitraukti į priklausomus tarpasmeninius santykius, kuriuose nesąmoningai siekiama patenkinti vaikystėje nepatenkintus psichologinius poreikius ir tokiu būdu palaikyti savąją vertę ir prasmę. Šias teorines prielaidas patvirtina dalyvių pasakojimuose išryškėję priklausomi santykiai su partneriais, jų kritikos ar puolimo baimė bei nesąmoningai projektuojami psichologinės globos motyvai, kurių nepatenkinus partneris suvokiamas kaip baudžianti ir atstumianti mama, kuriai dalyvės privalo besąlygiškai paklusti. Bijodamos likti vienos ir negalėdamos pasikliauti savimi, jos regresuoja į bejėgio ir nereikalingo vaiko būsenas. Tokia vidinių ir išorinių santykių konfigūracija patvirtina Kohut (1968; 1971) postuluojamą archajiškų santykių su motiniška figūra teorinę prielaidą.

Dalyvėms būdinga asmeninės galios stoka, pasireiškianti poreikiu „šlietis“ prie galingesnių, tokiu būdu tarsi pasiskolinant jų galias, gali būti suprantama, remiantis kitu Kohut teoriniu postulatu apie tėviškos „idealizuojamos figūros“ internalizavimą. Dauguma dalyvių dalijosi pasakojimais apie impotentišką, nuolankų arba fiziškai nusisalinusį tėvo vaidmenį šeimoje. Pasak Kohut, kuomet vaikystėje autoritetingo tėviško vaidmens „idealizuojamos figūros“ trūksta, tai lemia superego struktūros deficitą, kuomet vėlesniame amžiuje stokojama vidinių idealų, suteikiančių galios veikti, drąsos ar ryžto, o galingos figūros ieškoma išorėje. Šiuo atveju, tampama priklausomu nuo išo-

rinių galingų figūrų, kadangi tik nuo emocinio susiliejimo su jomis – Kohut terminais „idealizuojančio perkėlimo“ bei jų patvirtinimo – priklauso savosios galios ir pasitikėjimo savimi jausmas. Laikoma, jog toks susiliejimas yra archajiškiausia, primityvi tapatumo su savasties figūra forma, kai kiti suprantami kaip savasties tąsa, atliekanti specifinę, bet tik asmeniui tarnaujančią funkciją (Andrikienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004; Marty, 1958). Tyrimo dalyvės pagrindžia šias prielaidas, nurodydamos priklausomybę nuo partnerių, kurie jų pasakojimuose piešiami kaip autoritetingos, visagalės figūros, kurioms jos paklūsta ir leidžiasi išnaudojamos. Objektų ryšių autorius Kernberg (1985) taipogi antrina, kad partnerių idealizacija tarnauja giliai slypinčiam galios jausmo poreikiui - identifikacijai su visagalybe, kurios dėka dalyvės tarsi „perima“ gerąsias partnerio savybes bei tokiu būdu patenkina psichinius struktūrinius trūkumus. Panašiai kaip Kohut (1971), patologišką nusižeminimą išnaudojantiems partneriams, kuris itin būdingas tyrimo dalyvėms, Kernberg (1985) sieja su išorine figūra, kuri reprezentuoja primityvų, sadistišką superego vaizdinį, internalizuotą vaikystėje kaip ego idealą, kuris reikalauja savidestrukcijos. Anot šių autorių, paprastai šios išorinės figūros yra nei mylimos, nei trokšamos, jos tiesiog reikalingos, kaip pakaitalas dalinėms psichikos funkcijoms palaikyti. Pastarąją prielaidą atspindi dalyvių atskleidžiamos bendrystės ir artumo sunkumų patirtys tarpasmeniniuose santykiuose bei neaiškūs santykių motyvai (išsamiau žiūrėti 3.4 „Tarpasmeninių santykių kūrimo naratyvas: nuo siaubo iki euforijos“).

Apibendrinant šiuos psichoanalitinių autorių postulatus, reikia pasakyti, jog jei dėl ankstyvų psichologinių traumų motinos - „savasties figūros“ – ar tėvo - „idealizuojamos figūros“ – internalizacija neįvyksta sėkmingai, vaikas neišvysto autonomiškos superego struktūros (Kohut, 1968; 1971), o tai savo ruožtu neleidžia susiformuoti stabiliam ir vientisam ego tapatumo jausmui (Kernberg, 1985; 1992). Pagrindinės prielaidos, lemiančios superego struktūros patologiją – traumuojantis nusivylimas suaugusiuoju, kuriuo vaikas žavisi. Tuomet idealizuojamas tėvo vaizdinys lieka nepakitusioje formoje: netransformuojamas į įtampą reguliuojančią psichinę struktūrą, nepasiekia prieinamo introjekto statuso, bet lieka archajiška, tranzitine savasties figūra (Kohut, 1971; p. 28, 65). Tokia psichinė integracija stokoja įvairių vidinių funkcijų, kurios palaikytų vidinę pusiausvyrą, o toks asmuo lieka tarsi „amžinai“ psichologinio pamaitinimo alkanas vaikas, t. y. priklausomas nuo išorinių figūrų ar cheminių medžiagų, kurios „užpildytų“ psichinių struktūrų spragas, kompensuodamos tas psichines funkcijas, kurių psichika negali atlikti autonomiškai.

5.1.1 Galios iliuzijos – kaip apsauga nuo savojo bevertiškumo

Dalyvėms būdingas galios troškimas ir potyris, vėlgi, gali būti siejamas su asmeninės galios stoka, kuri, kaip jau minėta, susijusi su vaikystėje patirta motiniškos „savasties figūros“ nepakankama internalizacija. Kohut (1971) teigia, jog patyręs motinos frustraciją ankstyvoje vaikystėje, kad apsaugotų nuo defekto savyje, vaikas kuria vidinę pusiausvyrą, sustiprindamas kompensacines struktūras: grandiozinę savastį ir savasties figūrų idealizavimą. Grandiozinė savastis kuriama ir remiasi dviem pagrindinėmis psichinėmis konfigūracijomis: požiūriu, kad „esu tobulas“, ir „savasties figūrų“ idealizavimu: „Tu esi puikus, bet aš tavęs dalis“ (Kohut, 1971). Tyrimo dalyvės išreiškė abu aspektus: tiek būdingą polinkį į savęs išdidinimą (t. y. grandioziškumą) bei nepažeidžiamumą, tiek savo motinų ar kitų joms svarbių figūrų idealizavimą. Kernberg (1985) kalba apie tai, jog grandiozinė savastis stipriai iškreipia savo ribų ir galimybių suvokimą (p. 102). Tokie asmenys yra linkę išaukštinti save, galvoti, kad jie nepaliečiami - frustracijų, ligų, mirties ar senėjimo. Tokio mąstymo pagrindas – kitų nuvertinimas, galvojimas, kad kiti silpnesni už juos. Iškreiptas savęs išaukštinimas buvo ryškus dalyvių pasakojimuose. Dalyvių savęs netausojimas alkoholiu, vengimas galvoti apie tokio vartojimo padarinius sau ar galvojimas, kad pavyks išvengti atsakomybės už neatsargų elgesį, irgi iš dalies patvirtina grandiozinės savasties prielaidas. Svarbu paminėti, jog grandiozinė savastis ir kitų idealizavimas slepia žemą savivertę, depresiją, gelminius nereikalingumo, bevertiškumo, atstūmimo jausmus, nepaliaujamą atliepimo alkį ir patvirtinimo troškimą (Kohut, 1971) bei įsitraukimo į pilnaverčius santykius baimę, kurių ego neišsileidžia į sąmonę, siekdamas apsaugoti vaiką nuo ankstyvos vidinės žaizdos (p. 5). Šias Kohut prielaidas ypač patvirtina grindžiamosios teorijos analizėje atskleidžiamos schemas, trikampės figūros dinamika (žr. 4.1.2 „Vidiniai ir išoriniai procesai“), atspindinti dalyvių polinkį vengti kančios ar bejėgiškumo būsenų, siekiant galios pozicijos ir patvirtinimo iš kitų.

Analitiniu požiūriu, galios siekis, išryškėjęs dalyvių pasakojimuose, gali žymėti gerosios motinos komplekso stipriojo poliaus raišką, kaip tapatinimąsi su motiniška figūra. Kast (1997) teigia, kad tokiu atveju gali būti imituojamos šeimos moterys – mamos, močiutės. Kelios tyrimo dalyvės nurodė kelių kartų moterų panašumus, tarsi jos būtų šeimos moterų linijos tęsiniai (žr. 3.2.5.1 „Transgeneracinis nuolankių *versus* valdingų moterų modelis“). Neigiamo motinos komplekso atveju galios pozicija gali rodyti paslėptą priklausymo ar artumo troškimą, kuris dėl baimės būti atmestam yra nerodomas.

Galios aspektas priklausomų nuo alkoholio asmens perspektyvoje nagrinėtas keliuose psichoterapiniuose tyrimuose, atvejo analizėse. Dodes (1990; 1996; 2009; 2011) priklausomybę sieja su narcisistiniu bejėgiškumu ir galios atkūrimo imperatyvu. Panašiai, Director (2002; 2005) teigė, kad priklausomybė visada yra su galia - kurią asmuo ketina sukelti veiksmu ar fantazija, susijęs sprendimas. Tad šie autoriai itin išryškino pašąmoninius bejėgiškumo ir galios vaidmenis priklausomybėse bei galios atkūrimo poreikį, vartojant alkoholį. Šiame darbe galios ir bejėgiškumo patyrimas atskleidžiamas tarpasmeniniame kontekste. Ši asmeninės galios tema itin aktuali priklausomybių psichoterapiniame lauke. Savo galios patyrimo atkūrimas psichoterapiniame kontekste ir galios projekcijų susigrąžinimas - gali būti itin svarbi veiksmingo psichoterapinio darbo dalis.

5.1.2 „Viskas“ arba „niekas“ dilema

Kiti analitinės literatūros autoriai (Asper, 1993) apie galios aspektą kalba ne tik kaip apie apsaugą nuo savojo pažeidžiamumo, bet ir galimą atvirkštinį santykį. Šiuo atveju, dalyvėms būdingas patyrimo suabsoliutinimas - „viskas“ arba „niekas“, gali būti siejamas su galios ir depresiškumo pozicijomis, greitai keičiančiomis viena kitą (Asper, 1993). Nerealios fantazijos su paraleliai kuriamomis mintimis jas įgyvendinti, keliami per dideli lūkesčiai sau ir per menkas pasitikėjimas savo jėgomis gali lemti pasidavimą depresijai kaip apsaugą nuo nerealistiškų fantazijų. Kitaip sakant, šios patyriminės tendencijos gali būti svyruojančios savivertės ir nesaugios egzistencinės būties atspindys. Pasak Asper (1993), ši tendencija itin būdinga narcisistinėms asmenybėms, kurios vietoje visų diferencijuotų jausmų spektro pažįsta tik dviejų ekstremų polių - „viskas“ arba „niekas“.

Psichoanalitinėje literatūroje vyrauja požiūris, kad dalyvėms būdingas patyrimo suabsoliutinimas, reiškiamas „viskas“ ar „niekas“ patyrimais, gali būti suprantamas dėl neatskirtų savęs ir kitų vaizdinių, savęs ir kitų ribų (Kernberg, 1985; p. 165). Ši savybė itin būdinga ribinio lygio asmenybės sutrikimams (Kernberg, 2005). Šis patyriminis svyravimas gali formuotis, kai tėvai negali emociškai prisiderinti prie vaiko, ir šis išmoka, kad tik paklusdamas tėvams sulaukia jų meilės. Tokiu atveju, meilė reiškia autonomijos praradimą, ko bijomasi. Tokios asmenybės nuolat svyruoja virš ribos tarp savęs ir kito - jaučiasi arba visagaliai, būdami su kitu, arba tampa niekuo (Andrikienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004; detaliau žiūrėti 3.3.1 „Savęs kaip nieko“ patyrimo analizė“). Pastarąją prielaidą itin atitinka šiame tyrime atskleistos „viskas“ arba „niekas“ patyrimo suabsoliutinimo tendencijos per tarpasmeninių santykių prizmę.

5.1.3 Psichologiškai „negimusios“

Kai kurių tyrimo dalyvių pasakojimai patvirtino ne tik vientiso ir tęstinio tapatumo sunkumus, bet atskleidė savasties fragmentacijos patirtis. Ši grėsmė randasi tuomet, kai dėl itin nepalankių kūdikystės santykių su mama trūksta branduolinės savasties susiformavimo ir „savasties figūrų“ susietumo (Kohut, 1971). Kaip teigia Winnicot (1960), tokiais atvejais visiškai nėra gerų motiniškų santykių internalizavimo, o sutrikimai vystosi dėl pakankamai geros motinos netekties. Eriksonas (1963; 1968) šią patologiją siejo su pamatinio pasitikėjimo susiformavimo stoka pirmaisiais gyvenimo metais, turinčia didžiulę įtaką tapatumo jausmui vėlesniame amžiuje: būti savimi, būti geru, būti tuo, kuo pasitiki kiti. Anot Kohut (1971), asmenys su tokia psichine konfigūracija apskritai nepažino ir nežino, kas yra meilė, dėl to nemoka jos jausti, o siekdami apsisaugoti nuo tikimosi kitų priešiško, laikosi atstumo. Maža to, jų emocijos blankios, sunkiai suvokiamos. Kelios tyrimo dalyvės pagrindžia fragmentiškos savasties prielaidas, nurodydamos, kad patiria save kaip nepilnai tikras, tarsi nedalyvaujančias savo vidiniame ir išoriniuose pasauliuose, be to, stokoja entuziazmo ir iniciatyvos veikti (žiūrėti detaliau 3.3.: „Egzistencinis nereikšmingumas: „nematomos““). Keli pasakojimai itin išryškina šių dalyvių sunkumus patirti žmogiškąjį artumą bei atsiverti kitiems. Kaip atmainą žmogiškojo artumo patyrimui šios dalyvės nurodo augintinio priežiūrą, tačiau augintinio netekties akivaizdoje regresuoja į savasties fragmentaciją, kuri patiriama visiško pasimetimo ir subyrėjimo jausmais. Šios sunkios būsenos yra tarsi atsikartojimas tų vaikystės patirčių, kuriose kūdikis patyrė motinos atsitraukimą nuo jo. Tokie egzistenciniai dalyvių patiriami sunkumai gali būti interpretuojami, kaip negalėjimas jaustis psichologiškai „gimusių“, t. y. būti atskiru, sąmoningu ir autonomišku asmeniu.

Analogiškas savasties fragmentacijos patyrimui analitinėje literatūroje laikomas silpnas ego-savasties ryšys, kurį formuoja toks ankstyvasis ryšys su mama, kuris nesudaro sąlygų teigiamo mamos vaizdinio integracijai vaiko psichikoje (Neuman, 1966). Silpna ego-savasties ašis sutrikdo asmens ryšį su psichobiologiniu potencialu - neleidžia pasinaudoti savo prigimtinėmis duotybėmis. Tokių asmenų ego yra silpnas: lengvai pasiduodantis pašamonės turinių užliejimui, t. y. sąmonės užtemdymui (Asper, 1993; Neuman, 1966). Kai kurių tyrimo dalyvių pasakojimuose atskleidžiami išgyvenimai, kuriose regresuojama į savęs kaip „nieko“ patirtis, kuomet pasiduodama destruktivioms pašamoninėms jėgoms, kai prarandami bet kokie vidiniai siekiai, atitinka šias analitinės literatūros autorių keliamas prielaidas.

Analitinė autorė Gordon⁴⁴ psichologinį negimimą arba „nebuvimą“ (angl. *non-being*) sieja su pasidavimu mirties instinktui. Vienas pirmųjų Freud Thanatos - mirties instinktą - siejo su poreikiu ar troškimu grįžti į pirminę egzistencinę būseną – „vandenyno patirtis“⁴⁵. Jo pasekėja Klein teigė, kad mirties instikto raiška yra susijusi su neapykantos ir destrukcijos jausmų buvimu labai ankstyvos kūdikystės etapuose. Anot Gordon, mirties instinktas reiškiasi noru pasinerti į „vandenyno patirtis“ tuomet, kai bijoma gyventi, kai siekiama pabėgti nuo gyvenimo. Tai susiję su silpna ego struktūra: kuomet ego siekia destrukcijos – mirtis yra laukiama. Psichologines būsenas, kurios charakterizuojamos susilieji mo patirtimis, nebuvimu ar prarastomis ribomis, Gordon traktuoja kaip mirties instinkto dominavimą. Mirties ar nebuvimo patirtis priklauso savasties sferai, sąmoningai tai galima patirti tik, kai atsiranda ego struktūra – kai aš patiriu save kaip aš, kai jaučiu tapatumo jausmą, egzistenciją⁴⁶. Tad psichologinė mirtis reiškia ego netektį. Tokį psichinį egzistavimą, kuriame asmuo yra susiliejęs su archajiškais objektais ir tokiu būdu palaiko savo tapatumą, ši autorė laiko psichologiniu nebuvimu ar mirtimi.

Šioje vietoje svarbu paminėti ir Zoja (2000) archetipinį priklausomybės kaip iniciacijos modelį, kuriuo jis teigia, kad kiekvienas besaikis alkoholio vartojimas tēra psichinės transformacijos bandymo būdas, kuriuo asmuo siekia vidinio pokyčio. Remiantis šių autorių hipotezėmis, galima kelti kelias prielaidas apie mirties instinkto raišką ir psichologinę dalyvių mirtį. Pirma, kelios dalyvės išreiškė tokias psichologines būsenas, kuriose patyrė save kaip psichologiškai negimusias, nebūnančias, neegzistuojančias. Šiuose emociškai sunkiuose išgyvenimuose dalyvės griebėsi alkoholio, kaip būdo atkurti susilieji mo⁴⁷ potyrį, kuris paprastai išgyvenamas mamos iščiose ir pirmaisiais gyvenimo metais. Antra, dalyvių gėrimas gali būti traktuojamas kaip atvirkštinė iniciacija - beviltiškas bandymas „nuskandinti“ dabartinį tapatumą ir transformuotis į kitokį, naujesnį, labiau saugesnį savęs patyrimą. Trečia, dalyvių negyvo moteriškumo

⁴⁴ Šios autorės postulatai apie mirtį remiasi klinikiniais pastebėjimais, jog fizinės, realios mirties patirtys yra itin panašios į psichologinės mirties – t. y. tas, kuriose dominuoja mirties instinktas.

⁴⁵ Freudo terminas „oceanic feeling“ yra palaimingos būsenos prototipas. Ši būseną yra tokia, kurioje neegzistuoja jokie dirgikliai, norai, įtampa, pojūčiai, ribos. Tokia būseną siejama su buvimu motinos iščiose. Laikoma, kad gyvenimo eigoje žmonės ilgisi ir siekia tokios būsenos.

⁴⁶ Tapatumo jausmo įgijimas – atsiskiriant, atsiliejant nuo kitų, Gordon siejamas su gyvenimo instinktu.

⁴⁷ Gimdos sąlygose vaisius nejaucia ribų, atskirumo ar tapatumo. Vaisius guli vandenyje, kuris panardina fizišką ribų patirtį; jis valgo per placenta ir dėl to neturi sensorinių alkio, troškulio ar šalčio patirčių (Gordon, 2000). Panašiai, alkoholis sukuria tokias vidines patirtis, kuriose išnyksta išorinės ir vidinės ribos, nejauciami jokie poreikiai ar potyriai.

raiška – jų pasidavimas išorinei ir vidinei destrukcijai – taipogi aiškiai rodo mirties instinkto vyravimą jų psichiniame pasaulyje. Gordon teigimu, mirtis laukiama tada, kuomet ego patiriamas kaip skausminga našta, kai atsisakoma savo tapatumo ir siekiama destrukcijos. Tai yra nepakankamai realizuojamos savasties darinys, susijęs su nuslopintais pamatiniais impulsais, skatinančiais gyventi, bendrauti, įveikti sunkumus ir pan. (Estes, 2005).

5.1.4 „Rojaus“ ilgesio hipotezė

Šiuolaikinės analitinės psichologijos autoriai, kalbėdami apie psichinio regreso reiškinį, siūlo rojaus ilgesio hipotezę (Edinger, 1992; Jacoby, 2006; Zoja, 2000). Šie autoriai rojų apibūdina, kaip archetipinį palaikančios, globojančios Motinos vaizdinį, suteikiančios prieglobstį ir saugumą. Šis specifinis vaizdinys žada įgyvendinti skubiausius troškimus ar paskatas, ypač tuos, kurie neranda tinkamų raiškos būdų. Edinger (1992) rašo, kad pagal mitologiją rojaus laikais žmonės buvo jungtyje su Dievais, o tai atspindi dar negimusio ego būseną, neatsiskyrusią nuo pašamonės bambagyslės ir dėl to esančią vis dar buvimo dieviškame pilnume ir totalume dalimi. Buvimas Dievo – pasaulio centro būsenoje, kai aplinka atliepia visus vaiko poreikius, yra būtina vaiko psichologinio vystymosi sąlyga. Tai dar vadinama pradine ego infliacija – kai ego yra laikomas savasties išciuose. Jei mama nepatvirtina vaiko poreikių, ši infliacija bliūkšta, vyksta ego susvetimėjimas. Jei šis aplinkos atmetimas vyksta per anksti, atsiranda reikšmingi ego-savasties pažeidimai. Šiame supratimo, kad nesi Dievas, procese pasireiškia nepagydoma psichinė žaizda. Vaikas jaučiasi išmestas iš rojaus – lieka ilgalaikis sužeidimo ir atsiskyrimo jausmas. Vėliau šis ego-savasties ašies pažeidimas reiškiasi įvairių psichozijų grėsmėmis: regresavimu į pradinę infantilią būseną, kuomet ego tapatinosi su savastimi (Edinger, 1992; p. 13).

Pasąmoninis rojaus ilgesys yra susijęs su poreikiu to, kas neegzistuoja išorinėje realybėje: ilgimasi vienybės su mama jausmo – būsenos be rūpesčių išlaikymo, kur karaliauja visiška harmonija, pilnas sutarimas, visiškas saugumas ir aukščiausia paguoda (ten pat, p. 7). Galiausiai, ilgimasi mamos kaip „atlaikančio pasaulio“, kuri geriausiomis sąlygomis patiriama pirminiuose santykiuose, pirminiame ryšyje tarp mamos ir kūdikio. Beveik visos šio tyrimo dalyvės demonstravo regresyvų rojaus saugumo poreikio dominavimą, ypač atstūmimo ar suvetimėjimo būsenose. Pasiiekti rojaus potyrį primenančias psichines būsenas joms padėjo alkoholio poveikis.

Svarbu yra tai, kad asmenys, kurie gyvena rojaus ilgesyje – visiško pilnatvišku-

mo, saugumo būsenos troškime – psichologiškai dar nėra gimę (Jacoby, 2006). Tai reiškia, kad jie nėra pakankamai sąmoningi, kad galėtų priimti konfliktą tarp priešybių, t. y. jie trokšta absoliutaus saugumo ir malonių potyrių. Tik su didesniu sąmoningumu, su ego gimimu psichikoje viena laikiai atsiranda dualumas, disociacija ir represija (Edinger, 1992). Taigi, kad įvyktų psichologinis vystymasis, reikalinga poliarizacija tarp priešybių - sąmonė *versus* pasąmonė, dvasia *versus* prigimtis ir t. t. Per ilgas užsibuvimas rojaus būsenoje yra tarsi įkalinimas, išvaymas iš rojaus yra būtinas sąmoningumo atsiradimui. Buvimą be sąmoningumo Edinger (1992) prilygina gyvūno būsenai. Kad ego atsirastų, jis turi susiformuoti kaip sąlyginai stipri ir autonomiška struktūra prieš pasąmonę, iš kurios jis kilo.

Rojaus ilgesys dalyvių pasakojimuose labiausiai atsispindi jų negalėjime integruoti „tamsiosios“, neigiamos savęs, o tuo pačiu ir kitų pusės. Dalyvės trokšta gyventi tobulai, be konfliktų ir neigiamų patyrimų, kurių jos bando išvengti vartodamos alkoholi. Tai žymi ribotą dalyvių sąmoningumą savęs ir kitų atžvilgiu. Šią hipotezę atspindi ir grindžiamosios teorijos vertikalioji – vidinės atskirties ašis, neleidžianti sujungti dviejų atskirtų tapatumo dalių į vientisą, tęstinį tapatumo darinį. Kontekstuose, kuriuose aktualizuojama vidinės atskirties pusė, yra paremta neigiamu savęs patyrimu ir matymu, o dalyvės pasiduoda rojaus šauksmui, atsitraukdamos nuo jas slegiančių sunkumų vartojant alkoholi.

5.1.5 Vidinio kritiko gniaužtuose: reiklumas ir nemeilė sau

Dalyvių pasakojimai apie reiklumą ir nemeilę sau, šiame darbe siejami su reiklios vidinės mamos prielaidomis, atitinka Kernberg (1985; 1992) postuluojamą griežtą ir baudžiančią superego struktūrą. Viena iš palankiai išvystytos superego struktūros funkcijų - sveika savikritika bei atjautos sau galimybė. Dalyvių atskleidžiamos mazo-chistinio charakterio tendencijos byloja apie superego struktūroje integruotą grėsminę motinos introjektą, kuris anot Kernberg (1985), tampa ir ego tapatumo dalimi, kai tapatinamasi su nuolankia, kaltę prisiimančia maža mergaite (p. 122). Tokiu būdu dalyvės tampa pavaldžios tiek vidiniam motinos introjektui, tiek išoriniams reikalavimams. Griežta motinos figūra, „gyvenanti“ superego struktūroje, nuolat reikalauja maksimalių pastangų ir tobulumo, o tai veda dalyves link perfekcionizmo apraiškų, kurios sekina jų gyvybines jėgas. Andriekienė, Laurinaitis ir Milašiūnas (2004) primityvių, idealizuojamų figūrų vyravimą vidinėse struktūrose sieja su mažai integruota superego struktūra, kuri yra itin dažna ribinio ir psichozinio lygio asmenybės organizacijos atvejais.

Remiantis Kohut (1971) teorine perspektyva, tokios dalyvių savybės kaip atjautos sau stoka žymi motiniškos figūros internalizavimo problemas. Kohut itin pabrėžia pastarųjų savybių ir priklausomybės grėsmę. Anot jo, viena vertus, savo specifiniu poveikiu alkoholis kompensuoja psichinėse struktūrose esančius trūkumus, kurie dėl pilnaverčių patirčių trūkumo su mama internalizavimo neatlieka šių funkcijų. Kita vertus, susiformavusi silpna ego struktūra, lengvai pasiduoda cheminių medžiagų poveikiui, pavergdama visą likusią asmenybę, kuomet ego tampa tarsi „vergu“ kūno poreikiams. Šias prielaidas patvirtina tyrimo dalyvių nurodomas alkoholio vartojimas, padedantis susidoroti su vidine įtampa, kylančia dėl per didelių sau keliamų reikalavimų namų ruošoje ar santykiuose, bei patiriamas bejėgiškumas, siekiant pasipriešinti vis didėjančiam kūno prisirišimui prie alkoholio.

Analitinėje literatūroje per didelis reiklumas sau gali būti siejamas su neigiamu motinos komplekso raiška (Kast, 1997), kuomet internalizuotas motinos vaizdinys yra atmetantis ir neigiantis gyvenimą (Asper, 1993). Tokia psichinė integracija kelia nuolatinį pojūtį, kad neturi teisės egzistuoti, būti gyvas ar būti savimi. Šis kompleksas pasireiškia neįgyvendinamų reikalavimų sau kėlimu, nes tik tokiu būdu gali užsitarauti teisę būti. Kitas šio komplekso aspektas – pojūtis, kad esi nevertas kitų meilės, tuo pačiu beviltiškas siekis būti priimtam tų, į kuriuos šis kompleksas projektuojamas. Šias savybes ir elgesio tendencijas nurodė didelė dalis tyrimo dalyvių. Kast kalba apie kompensacines šių asmenų galimybes ir ribas, kurias peržengus regresuojama atgal į nepatvirtintos egzistencijos pojūtį. Daugumą dalyvių siekusios kitų priėmimo ir įvertinimo bet kokia kaina, tačiau patyrusios atstūmimą, kuris nebūtinai buvo realus, o daugiau komplekso diktuojamas lūkestis, regresavo į sunkias vidines būsenas, kuriose jautėsi visiškai apleistos, nereikalingos ir vienišos (žiūrėti detaliau: 3.5 „Priklausomo tapatumo plėtotė: aukos vaidmuo“).

Analitinė autorė Estes reiklumą sau prilygina pasidavimą prigimtiniai jėgai, nukreiptai prieš prigimtį – vidiniam grobuoniui⁴⁸. Šiam psichiniam fenomenui ilisutruoti ši autorė pasitelkia Mėlynbarzdžio pasaką⁴⁹. Anot jos Mėlynbarzdis – tai yra vidinis užpuolikas, juodasis baisūnas, kuris slypi kiekvienos moters sieloje. Kad pažabotų šį prigimtinių dvasios grobuonį, moteris privalo nuolat puoselėti savo instinktyviasias jėgas

⁴⁸ Anot šios autorės ši vidinė jėga atskiria moterį nuo jos intuityviosios prigimties. Tai yra gvybingumą naikinanti jėga, po jos žygių moteris lieka bejausmė, nebeturinti jėgų gyventi, išsekusi tarsi negyva.

⁴⁹ Ši autorė sako, kad mokymasis iš pasakų gali būti itin naudingas, suteikiantis kelrodžius ir žemėlapius, padedantis įveikti neįmanomas užduotis.

– įžvalgumą, intenciją, ištvėrmę, atkaklumą, sugebėjimą mylėti, kūrybingumą ir pan.

Apibendrinimas. Apibendrinant tai kas pasakyta, dalyvėms būdinga vientiso ir tęstinio tapatumo problema gali būti ankstyvų santykių su globėjais internalizacijos trūkumo - pakankamos meilės, prisirišimo, gerų figūrų inkorporavimo ir tapatinimosi padarinys, kurio pasekoje susiformavo mažas superego integracijos lygis ir silpno, nepakankamai sintezuojamo ego struktūra. Struktūriniai deficitai analitiniu požiūriu nurodo pašąmoninių kompleksų raišką: motinos komplekso dominavimą bei ego emancipacijos stoką. Dėl tokios neintegralios psichinės konfiguracijos silpnoji tapatumo poliaus pusė pasireiškia baimėmis, bausmių pavojumi, savęs smerkimu ir bejėgiškumu, o stiprioji – visagalybės potyriu. Kadangi ego yra organizuotas apie skėlimą, šios prieštaringos tapatumo pusės nėra integruojamos į vientisą darinį. Tokiu būdu ego apsisaugo nuo nepakeliamų konfliktų tarp meilės ir nepadėtos, tačiau aukoja gebėjimą jausti ir valdyti įvairius jausmus bei didesnę integraciją. Negana to, mažai integruota superego struktūra sąlygoja primityvių introjektų ir priešingų identifikacijų raišką, o toks tapatumo išgyvenimas atitinka Eriksono (1968) tapatumo difuziškumo sampratą, kurios pagrindinė idėja – stabilių ir visapusiškų santykių su vaikystės figūromis integracijos stoka (Kernberg, 1985; 1992). Grindžiamosios teorijos konstrukte šios idėjos atspindi atskirtų - kompensacinio ir impotentiško tapatumų - reikšmėse.

Dalyvėms būdingas neaiškus tapatumo jausmas ir savęs potyris taipogi gali būti siejamas su savasties fragmentacija, lemiančia savasties vaizdinių skėlimą, prieštaringo superego ir nerealistiško ego idealo susiformavimą bei atsitraukiamąją gynybą nuo didžiulio žmogiškojo ryšio poreikio (Andrikienė, Laurinaitis ir Milašiūnas, 2004). Šią prielaidą geriausiai atspindi impotentiško tapatumo raiška tarpasmeninio atstūmimo kontekstuose.

5.2 VIDINĖ TUŠTUMA IR FIZINIS TURINYS: VITALINIŲ POREIKIŲ (PA) PILDYMAS

Psichodinaminė literatūra vidinę tuštumą conceptualizuoja kaip patologišką, itin skausmingą subjektyvią patirtį, kurios metu laikinai prarandamas ryšys su savo vidinėmis figūromis, dėl ko patiriami stiprūs susvetimėjimo ar apleistumo jausmai (Kernberg, 1985; 1992). Tradiciškai vidinė tuštuma apibūdinama, kaip nerimo, beprasmybės, nuobodulio ir negalėjimo išbūti savyje patyrimų kombinacija (Kernberg, 1985). Kalbėdamas apie vidinės tuštumos potyrį, Kernberg pabrėžia psichikai destruktivių, vidinių jėgų poveikį: pašąmonėje glūdintį kaltės jausmą, verčiantį jaustis, kad esi blogas ir nevertas meilės, kuriuo superego atakuoja save patį. Tokia superego ataka į save gali

skatinti atsiskyrimą ir izoliaciją nuo artimų santykių. Sunkesniais atvejais gali kilti fantazijos, didinančios kaltės jausmą. Galima tiek įtikėti savuoju blogumu, kad pasmerkiam save likti vienatvėje, galutinai prarandant tikėjimą, kad šiame pasaulyje nėra gėrio ir meilės (Kernberg, 1985; 1992).

Tyrimo dalyvių pasakojimai persmelkti vidinės tuštumos patirtimis, kurios jų pasakojimuose atsiveria įvairiausiomis aplinkybėmis: pavargus nuo buities krūvio, nuo kitų nuvertinimo ir abejingumo, nuo buvimo nuolat „nematoma“, nuo nereikalingumo jausmo, nuo sau keliamo spaudimo atitikti aukštus standartus ir pan. Žvelgiant iš dalyvių perspektyvos, atrodo, kad vidinė tuštuma patiriama tuomet kai dalyvės stengiasi būti tuo, ko aplinka iš jų reikalauja, tačiau nepaisant to, vis viena patiria atstūmimą ir jaučiasi neįvertintos. Analitinės literatūros požiūriu, kuomet efektyvumas krenta asmens personai - išoriškai pateikiamai tapatumo pusei, iškyla fragmentacijos grėsmė. Tokiose situacijose ego tampa neapsaugotas nuo neigiamų pašoninių proveržių (Asper, 1993), kurie šių autorių prilyginami „pragaro kančioms“. Šioje literatūroje taipogi laikomasi požiūrio, jog neigiamos pašoninės infliacijos šerdis – visa apimantis kaltės jausmas dėl visko ir visų, atsakomybės už visus prisiėmimas. Sunkias emocines būsenas, kuriose dalyvės patyrė jas slegiantį kaltės jausmą dėl visa apimančio savo netinkamumo ar blogumo bei atsakomybės už kitus, išsakė dauguma dalyvių. Regresuodamos į tokias patirtis, dalyvės atsigręžia į alkoholi tarsi vienintelį „objektą“, su kuriuo jos gali palaikyti „saugų“ ryšį. Kernberg (1985) pabrėžia, kad vidinės tuštumos patirtys yra itin grėsmingos tapatumo atžvilgiu tuo aspektu, kad jų metu laikinai prarandami ryšiai su savo vidinėmis figūromis lemia ego tapatumo jausmo praradimą, kadangi būtent pasitarieji sudaro pagrindinį ego tapatumo ingredientą (p. 220).

Nepasotinamumo aspektas, iškilęs vidinės tuštumos pasakojimuose, dalyvėms nurodant besaikį alkoholio ar maisto naudojimą, šiame darbe gali būti interpretuojamas kaip nepasotintas dalyvių santykio su kitais ir savimi alkis, kurį galiausiai bandoma kompensuoti išorinėmis medžiagomis. Tokias tyrėjos keliamas prielaidas patvirtina kai kurie psichodinaminės (Kullman, 2018) ir analitinės (Estes, 2005) literatūros autoriai. Pvz., Estes vidinės tuštumos patirtis prilygina „prarastų ciklų vietai“, „vidinei tremčiai“, „tupėjimui užkaltoje dėžėje be langų“. Estes pažymi, kad vidinės tremties priežastys – nutrūkęs ryšys su pirmaprade prigimtimi, kuris lemia dvasinį badą ir godų išorinių pakaitalų naudojimą. Išgyvenamas dvasinis badas, savo ruožtu, kelia nuolatinį ir nepasotinamą alkį, kuris degina troškimu gauti ką nors, su kuo vėl pajustų gyvybinių jėgų antplūdį (Estes, 2005). Savo ruožtu, nutrūkęs ryšys su pirmaprade prigimtimi sąlygoja

destruktyvių vidinių figūrų ar kompleksų viešpatavimą vidiniame pasaulyje, kurie naikina sąmoningumo ir gyvybingumo užuomazgas. Estes (2005) teigia, kad moteris, gyvenanti vidinėje tremtyje, jaučiasi iškankinta dvasinio bado ir dėl to puola į kraštutinumus: nežiūrėdama kemša į save bet kokį fizinį turinį (maistą ar alkoholį), nes jai terūpi atsigriebti už tai, ko neteko. Nepasotinamumas šiuo atžvilgiu gali būti traktuojamas ne tik, kaip siekis atsigriebti už praeitį, bet ir siekis griebti avansu už ateitį, kadangi nėra aišku, kada ego vėl atsidurs nelaisvėje. Šia prasme, maistu ir alkoholiu tyrimo dalyvės siekė kompensuoti prarastus saviraiškos, dvasinio gyvenimo bei dvasinio pasitenkinimo ciklus, kurie itin ryškūs jų pasakojimuose.

Kita analitinė autorė Gordon (2000) godumą sieja su psichologinės mirties raiška. Anot jos, godumas yra pasąmoninio pasipriešinimo manifestas atsiskyrimo ir diferenciacijos procesui. Godumas – tai desperatiškas bandymas išvengti galimybės kada nors patirti alkį, nes alkis yra požymis, kad esi atskiras ir subjektas pokyčiui laike. Per godumą asmuo išreiškia viltį, kad jis gali išvengti alkio patirčių ir amžinai likti patogioje pasąmonės būsenoje bei tokiu būdu išlaikyti pradinę savasties būseną.

Žvelgiant iš psichoanalitinės perspektyvos, dalyvių tuštumos išgyvenimai, kuriuose jos piktnaudžiauja alkoholiu ir maistu, gali būti suprantami, kaip pykčio nukreipimas į save, kuomet dalyvės negali pasipriešinti agresyviai motinos introjektui, glūdinčiam superego struktūroje, su kuriuo jos nesąmoningai tapatinasi. Vietoje pasipriešinimo pastarajam, pyktis nukreipiamas į save. Tai patvirtina Kernberg (1985; 1992), teigdamas, kad savidestrukcija maistu ir alkoholiu gali kilti dėl „neapdorotų“ pykčio ir baimės jausmų: neaiškios agresijos, pavydo tiems, kas palankesnėje situacijoje, tapatinimosi su sadistiška motinos figūra bei vidinės motinos bausmės baimė, jei nuspreštų išsilaisvinti (p. 127). Tokios idėjos iš dalies yra artimos Swift ir Letven (1984) tyrime atskleistai bulimijos fenomeno atvejo analizei. Anot šių autorių, piktnaudžiavimas maistu tampa gynybiniu manevru, siekiančiu panaikinti pagrindinį defektą (angl. *basic falt*) savastyje ir tokiu būdu patenkinti vitalinius žmogaus poreikius, kuriuos patenkinti nežinoma kitų būdų. Įvairiais bulimijos etapais gali būti tapatinamasi tiek su pernelyg kontroliuojančia/draudžiančia (kai badaujama), tiek su pernelyg globojančia (kai kemšama) vidine mama. Kiti autoriai (Dodes, 1990; 1996) negalėjimo reikšti pykčio ir vietoje to alkoholio vartojimo modelį traktuoja kaip kompulsijos pogrupį, kuriuo ieškoma kompromiso tarp pasąmoningo superego draudimo reikšti paskatą ir bandymo atkurti narcisistinę pusiausvyrą, atliekant priklausomą veiksmą.

Sutrikusioje dalyvių pykčio raiškoje galima išvystyti ir teigiamo motinos komplekso konsteliaciją. Čia taipogi atrodo, kad nukreipdamos pyktį į save, tyrimo dalyvės tapatinasi su silpnuoju – bejėgės dukros – komplekso poliumi. Analitinėje literatūroje manoma, kad teigiamas motinos kompleksas formuojasi tuomet, kai mama sugeba sukurti saugios atmosferos pojūtį, tačiau neleidžia laiku atsiskirti - tarsi „neišstumia vaiko į gyvenimą“. Per ilgai neišsąmoninamas teigiamas motinos kompleksas virsta neigiamu – gyvenimą „dusinančiu“ kompleksu (Kast, 1997). Stokodamos savalaikės ego emancipacijos, pasąmonėje dalyvės jaučiasi neatsiskyrusios nuo mamos sukurto pasaulio. Kast teigia, kad tokie asmenys iš gyvenimo tikisi kaip iš rūpestingos motinos – visiško komforto ir saugumo jausmo. Šis kompleksas gali užvaldyti didybės iliuzijomis, o susidūrę su gyvenimiškais sunkumais tokie asmenys lengvai pasiduoda depresinėms nuotaikoms, susijusioms su jausmu, kad motinos rėmai draudžia patirti tikrąjį gyvenimą, o senas pasaulis - kupinas komforto ir saugumo - daugiau neegzistuoja. Susiliejimo jausmui (vandenyno pojūčiui) atkurti gali būti naudojamas alkoholis, maistas ar kitos emocinį komfortą suteikiančios medžiagos, tarsi patvirtinančios jų teisę būti. Tad apibendrinant galima teigti, kad dalyvių nukreipiamas pyktis į save gali būti siejamas su pasąmonėje glūdinčiu kaltės jausmu dėl neišpildytų kitų lūkesčių ar pojūčio, kad jos yra negeros, nes gyvenimas nustojo būti gražus kaip kažkada. Neišsąmoninus atskiros nuo mamos – savo egzistencijos, pyktis negali būti rodomas į išorę, nes tai reikštų atsiskyrimą nuo pasaulio (Kast, 1997).

5.3 VIDINIS SUSISKALDYMAS: „GERŲ“ IR „BLOGŲ“ TAPATUMO DALIŲ ATSKIRTIES SANTYKIS

Dalyvių negebėjimas patirti vientisumo, išgyventi neigiamus jausmus ir siekis įkūnyti tik socialiai geromis laikomas savybes byloja apie tapatumo susiskaidymą į du prieštarigus polius - gerą ir blogą, kurie pagal analitinę literatūrą atitinka stiprios personos ir šešėlinės vidinės struktūras. Šios dvi tapatumo pusės itin gerai atsispindi schematiškai (žiūrėti į schemą „Grindžiamosios teorijos apie priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimą“): visa dešinioji schemos pusė atitinka neintegruotą šešėlio struktūrą, susidedančią iš *bejėgiškumo vengimo*, *atstūmimo siaubo*, „*vidinio užsišaldymo*“, „*niekas*“, *vidinės tuštumos*; ir *negyvo moteriškumo aspekty*, kurie bendrai reiškiasi *impotentišku tapatumu*. Kairioji schemos pusė atitinka personos struktūrą – *galios siekį*, *kompensacinį nuolankumą*, *įstrigimą dukros vaidmenyje*, *savęs kaip „visko“ patyrimą*, *nesąmoningą piktnaudžiavimą išorinėmis medžiagomis* bei *idealizuojamo moteriškumo demonstravimą*, o visa ši pusė sudaro *kompensacinio tapatumo* sampratą.

Analizuojant vidinį susiskaldymą analitiniu požiūriu, tyrimo dalyvių baimė patirti atstūmimą ir bejėgiškumo vengimas rodo neintegruotą šešėlinę pusę. Šešėlinė tapatumo pusė formuojasi, kuomet neadekvačiai aktualizuojama vaiko savastis: kai vaikas patiria motinos apleistumą, tačiau neturi teisės liūdėti ir išreikšti nusiskundimus (Asper, 1993). Kaip jau minėta, tokiais atvejais vystosi rigidiškas ir silpnas ego, kuris nukerta ankstesnes skausmingas patirtis į sąšmonę – t. y. į šešėlį išstumdamas neigiamas emocijas, tačiau lieka itin pažeidžiamas pastarųjų užliejimui. Tokiu būdu visa, kas susiję su atstūmimo baimė ir apleistumu – pyktis, neapykanta, pavydas, bejėgiškumas, depresija – glūdi šešėlinėje tapatumo pusėje. Kaip jau minėta, būtent dešinioji grindžiamosios teorijos schemos dalis atspindi neintegruotą šešėlinę dalyvių pusę, kuri charakterizuojama kaip impotentiškas tapatumas. Dėl integracijos stokos ši dalyvių tapatumo pusė nėra įsisąmoninta, ji nepažini dalyvėms, todėl nuo aplinkinių slepiama ir nejungiamo į vientisą rišlų sąmoningo išgyvenimo darinį. Būtent šie – šešėliniai turiniai, prasibrovę pro sąmonės kontrolę, dalyvių neigiami alkoholio pagalba.

Analitinis autorius Edinger (1992) šešėlį apibūdina kaip sąšmonės „elgetą“ – išalkusią, ištroškusią, ligotą ir apleistą, neapsaugotą, apnuogintą savasties dalį, į kurią yra būtina atsižvelgti - priglausti, pamaitinti, pagirdyti, aprenkti. Ši neintegruota sąšmonės dalis šio autoriaus prilyginama Šventojo Rašto intarpui (Matas 25, 34:40). Jis sako, kad savosios šešėlinės pusės priėmimas ir atjauta, įsiklausymas į jos poreikius prilygsta savasties priėmimui. Prarasta, atskirta nuo sąšmonės šešėlinė dalis yra svarbiausia, nes būtent jos priėmimas suteikia galimybę į visybiškumą. Tad būtent jai reikia suteikti ypatingą vertę, jei siekiama savasties visybiškumo (Edinger, 1992; p. 143).

Kita analitinė autorė Storch (2011) gilindamasi į stiprių moterų sampratą atskleidžia šešėlyje glūdinčią, bejėgiškumo jausmo apimtą - silpną mergaitę. Pasiremdamą „Pasaka apie mergaitę be rankų“, ši autorė interpretuoja atskirtų asmenybės dalių vyksmą bei gelminius integracijos procesus, siekiant asmenybės visybiškumo.

Remiantis šiomis analitinėmis prielaidomis, galima daryti prielaidą, jog dalyvių šešėlyje glūdi silpna, apleista mergaitė, kuri yra impotentiška savo pačios egzistencinių poreikių, atžvilgiu.

Analitinėje literatūroje manoma, kad tapatinimasis su personos vaidmeniu formuojasi kaip išsigelbėjimo strategija tuomet, kai vaikui nelieka nieko kito, kaip tik prisitaikyti prie poreikių netenkinančios aplinkos reikalavimų ir būti tuo, ko aplinka iš jo reikalauja. Jung (2012) persona laiko sudėtingą santykių tarp individualios sąmonės ir visuomenės sistemą, tam tikra patogia kauke, kurios paskirtys dvejopos: ne tik padaryti

kitiems žmonėms tam tikrą įspūdį, bet ir paslėpti tikrąją savo prigimtį (p. 241). Tačiau toks sąmonės išskyrimas į dvi skirtingas figūras, anot Jungo, - radikali psichologinė operacija, negalinti išvengti pasąmoninių reakcijų: lepaus bejėgiškumo prieš sąmonės poveikį, kol pamažu įsigali įvairių jausmų protrūkiai, įgeidžiai, baimės ir pan. Asmuo, funkcionuojantis po personos kauke, dažniausiai savo emocijų atžvilgiu būna vaikas, nors išorėje vaidinamas paveiklus, stipraus žmogaus vaidmuo. Reikia pasakyti, jog kai kurių dalyvių kuriama persona įspūdinga: solidi apranga, nepriekaištinga išvaizda, aukštos pareigos ir socialinis statusas, po kuriais slypi dalyvių pažeidžiamumas – bejėgystė ir visa apimantis atstūmimo siaubas.

Vienas iš ryškiausių destruktivių tapatinimosi su persona ir neintegruoto šešėlio apraiškų šiame tyrime iškyla kaip „geros“ ir „blogos“ mergaitės personifikacijos. Sąmoningu, socialiai „geros mergaitės“ elgesiu dalyvės demonstruoja tapatinimąsi su personos vaidmeniu, o alkoholio pagalba į paviršių iškyla nesąmoninga - „blogos“ mergaitės personifikacija, susidedanti iš nuslopinto ir neintegruoto šešėlinio turinio – pykčio, agresijos, nusivylimo, depresijos, bejėgiškumo jausmų. Psichodinaminiu požiūriu, dalyvių personifikuojami „geros ir blogos mergaitės“ vaidmenys atspindi skirtingas identifikacijas, integruotas dalyvių charakterio struktūroje. Kaip pažymi Kernberg (1985), kuo daugiau ego ir superego struktūros toleruoja priešingų identifikacijų raišką, tuo didesnis yra ego skėlimo lygis, kuris, savo ruožtu, sąlygoja didesnę kitų, primityvių ego gynybos funkcijų naudojimą. Kitaip sakant, daugiau patologiinių primityvių superego identifikacijų, atsispindinčių charakterio struktūroje bei integruotų ego, kartu prarandant aukštesnes ego ir superego funkcijas, žymi sunkesnę patologiją charakterio atžvilgiu.

Apibendrintai galima pasakyti, kad ego skėlimas į „gerus“ ir „blogus“ savęs aspektus, remiantis psichodinaminiu požiūriu, analogiškai atitinka analitinėje literatūroje keliamas prielaidas apie sąmonės pasidalijimą į personos ir neintegruoto šešėlio struktūras, kuomet persona siekiama įkūnyti tik geromis, o neintegruotame šešėlyje slopinamos tik „blogomis“ laikomos savybės.

5.3.1 „Vidinis užsišaldymas“: Juodvarnių brolių pasaka

Dalyvėms būdingas tapatumo susiskaldymas yra neišvengiamai susijęs su tyrime atskleistu „vidinio užsišaldymo“ psichiniu fenomenu, kurį dalyvės išsako kaip neiškų savo jausmų pažinimą bei negalėjimą jausti įvairius savo jausmus. Analizuodama „vidinio užsišaldymo“ psichinį fenomeną, Asper (1993) pasitelkia „Juodvarnių brolių“

pasaką, kurioje vykstančius įvykius susieja su sudėtingais psichiniais procesais. Anot jos, „Juodvarnių brolių“ pasakoje atskleidžiamas neadekvatus motinos pyktis ant išdykaujančių sūnų, paverčia juos juodvarniais, gyvenančiais stiklo kalne, kurių nepaliamajam ieškos mamos pykčio nepaliesta sesutė - atitinka sekančius emocinius aspektus: motinos drastišką vaiko apleidimą bei vaiko savosios prigimties išsižadėjimą, kuris virsta juodvarniais paukščiais, keliaujančiais gyventi į psichinę tremtį – stiklo kalną. Mergaitė šioje pasakoje reprezentuoja moterį, kuri augdama mamos poreikių deprivacijoje, per anksti išmoksta prisitaikyti prie išorinių reikalavimų, tačiau yra atskirta nuo savo pačios prigimties. Metaforiškai kalbant, moters jausmai tampa juodvarniais, gyvenančiais stiklo kalne. Stiklas, kaip psichinės būsenos metafora, žymi negalėjimą patirti savęs ir pasaulio tikroviškai, kaip susietą savęs dalį (Asper, 1993; p. 128). Anot šios autorės, stiklas ar ledas atspindi užšaldytų jausmų būseną, kai jausmai galbūt atpažįstami, tačiau nebejuočiami. Šioje vietoje galima pasitelkti ankstyvose tyrimo stadijos atmintinėse iškilusias mintis apie tyrimo dalyvių „vidinį užšaldymą“ bei bandymą atitirpinti šį psichinį „išalą“, pasitelkiant degią, ledui atsparią medžiagą – alkoholį, kuriuo efektyviai tirpinamas vidinis ledas, o pasakos kontekste – išlaisvinami broliai juodvarniai, t. y. tikroji savastis. Asper (1993) kalba, kad moteris, gyvenanti su juodvarniais viduje, investuoja į personos vaidmenį, tačiau jos emocinė būsena yra kupina nemeilės sau, izoliacijos, kaltės ir, apskritai, neturėjimu teisės egzistuoti jausmų. Šiame tyrime spekuliuojama prielaida, kad mamos atstūmimas lėmė dalyvių „vidinį užšaldymą“, dėl ko jos liko tarsi amžiams įstrigusios tiek vidinėje nelaisvėje, tiek dukros vaidmenyje.

Dalyvių prisiimtas „amžinos dukros“ vaidmuo taipogi gali būti siejamas su teigiamo motinos komplekso raiška – tapatinimusi su „amžino“ vaiko komplekso poliumi (Kast, 1997). Atrodo, kad stokodamos ego emancipacijos nuo teigiamo motinos komplekso, kai kurios dalyvės liko pernelyg stipriai prisirišusios prie dukters vaidmens. Tai atspindi ir kai kurių dalyvių išorinis vaizdas – mergaitiška ar amžiaus neatitinkanti išvaizda. Pirminis teigiamas motinos kompleksas trukdo joms atsiskirti nuo motinos sukurtų gyvenimo taisyklių, o tai, savo ruožtu, neleidžia būti savimi, gyventi gyvenimo būdą, atitinkantį jų amžių ir poreikius.

Tyrimo radinių apibendrinimas. Savosios vertės ir galios dilemos, kompensacinis elgesys ir galios infliacijos, vidinės tuštumos išgyvenimai, iliuzijų kūrimo, regreso tendencijos ir negyvo moteriškumo prielaidos – specifinės šio tyrimo dalyvių savybės, siejamos su vidine atskirtimi, išryškėjo kaip pagrindiniai šio tyrimo radiniai. Kai kurie jų pastebimi ankstesniuose tyrėjų darbuose.

Savosios galios atkūrimo motyvai, vartojant alkoholį – vienas pagrindinių priklausomybės aspektų, randamų psichoanalitiniuose psichoterapiniuose tyrimuose, kuriuose psichoanalitiškai nagrinėjami pavieniai priklausomybės atvejai (Dodes, 1990; 1996; 2009; 2011). Dodes priklausomybę traktuoja kaip kompulsyvų reiškinį, kurio metu atkuriamas vidinės galios pojūtis, tarsi patvirtinama sau, kad turiu pajėgumą susitvarkyti su savo vidinėmis patirtimis. Anot jo, priklausomiems asmenims svarbu atliepti daugumoje pašąmoniniam bejėgiškumo pojūčiui priklausomą, o ne realiu veiksmu. Visgi, nors šis veiksmas laikomas sveika paskata, jis rodo prastą ar nekonsstruktyvų savo galios demonstravimo ar atkūrimo būdą. Dodes (1990) itin pabrėžia psichologinį momentą bejėgiškumo patyrimo kontekste - alkoholis ar kitos cheminės medžiagos padeda atkurti savo galios ir meistriškumo pojūtį, nepaisant jų farmakologinio poveikio: vien sprendimas išgerti ir įvykių sekos pradėjimas jau kelia palengvėjimo ir pajėgumo suvaldyti krizinę situaciją jausmus. Tad Dodes (1990) priklausomą elgesį mato, kaip skubią „teisės egzistuoti“ poreikio raišką, kuria patvirtinama teisė būti.

Šiame tyrime taipogi išryškėjo, kad dėl vidinės atskirties priklausomos nuo alkoholio moterys vengia įsisašoninti savąjį atskirumą bei įtvirtinti autonomiškumą, dėl ko jos tampa priklausomomis artimuose santykiuose. Šios idėjos itin ryškios Johnson (1992; 1993; 1999; 2003; 2011) psichoanalitinės psichoterapijos tyrimuose. Pasak šio autoriaus, alkoholio vartojimas vietoje tikrosios paskatos raiškos veikia kaip regresas į ankstyvojo amžiaus tarpsnį, kuomet vietoje savo atskirumo patyrimo siekiama susiliejimo su alkoholiu, kuris pasitelkiamas tarsi objektas be animacijos. Tokiu būdu kompensuojamos pašąmonėje glūdinčios susiliejimo fantazijos, o visas priklausomas elgesys tampa idealizuojančiu objektu, padedančiu palaikyti vidinę darną bei laikinai išvengti tarpasmeninių santykių sunkumų.

Šio tyrimo dalyvės patvirtino tiek galios atkūrimo, tiek pašąmoninio susiliejimo hipotezes sudėtinguose tarpasmeninių santykių kontekstuose. Dar daugiau, šiame tyrime keliami prielaidai, jog susiliejimo su archajiškais objektais poreikis ar galios atkūrimo imperatyvai atspindi priklausomų nuo alkoholio moterų psichologinį nebuvimą ar psichologinės mirties reiškinį. Kita galima prielaida – archetipinio rojaus būsenos ilgesys. Šie regresyvūs psichiniai reiškiniai neabejotinai yra susiję su vidine dalyvių atskirtimi - ego nugarimdimu pašąmonėje, buvimu pirminėse savasties būsenose. Šios analitinių autorių (Edinger, 1992; Grodon, 2000; Jacoby 2008; Zoja, 2000) keliamos psichologinės mirties ar nebuvimo teorinės prielaidos iki šiol plėtotos tik teoriniame lygmenyje, šiame tyrime empiriškai patvirtinamos. Apžvelgtuose priklausomo-

mybių psichoanalitiniuose psichoterapiniuose tyrimuose šių – psichologinės mirties raiškos priklausomybėse – aspektų nepavyko rasti. Ateities tyrimai galėtų plačiau nagrinėti psichologinės mirties sąsajas su priklausomų asmenų kuriamu tapatumu, jų raišką ir svarbą priklausomybėse.

IŠVADOS

Sukonstruota grindžiamoji vidinės atskirties kompensavimo kuriant iliuzinį tapatumą, teorija leidžia suprasti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimą kaip daugiasluoksnią ir kompleksišką, su asmens tapatumu susijusį reiškinį. Atlikta kokybinė tyrimo analizė leidžia apibūdinti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimą kaip dvipolį, vidinė atskirtimi paremtą reiškinį, sudarytą iš dviejų priešingų – kompensacinio ir impotentiško tapatumo dalių, kurios nesąveikauja tarpusavyje. Tokiam tapatumo kūrimui būdingi keli pagrindiniai procesai – kompensacinis prisitaikymas, siekiant prisiliesti prie kitų, išpūstas galios demonstravimas bei atsitraukimas ir bejėgiškumo vengimas, vartojant alkoholį atstūmimo kontekstuose. Toks priklausomų moterų tapatumo kūrimo pobūdis yra stereotipiškas, nuolat pasikartojantis elgesys, kurio šerdis - vidinė atskirtis, neleidžianti susieti stiprių ir silpnų savęs aspektų į vientisą visumą ir tokiu būdu išgyventi tapatumo tęstinumą. Vidinė atskirtis iškreipia priklausomų moterų savęs ir pasaulio suvokimą, kurį palaiko nebrandžių psichologinės gynybos strategijų naudojimas, tai bendrai sudaro iliuzinio tapatumo kūrimo sampratą. Biografiniuose naratyvuose vidinė atskirtis reiškiasi bejėgiškumu, vidiniu sąstingiu, tuštumos jausmais bei „negyvumu“. Priklausomoms nuo alkoholio moterims itin trūksta tikėjimo, gyvenimo kūrimo perspektyvos.

Empirinių duomenų analizė atskleidė svarbius priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumą formuojančius kontekstualius – kultūrinius veiksnius mūsų visuomenėje, vyraujančią liguistą moterų, kaip „gerų mergaičių“ auklėjimo nuostatą. Ši nuostata ne tik žaloja psichologinius dalyvių būties aspektus bei skatina priešingą to rezultatą – joms žalingą „blogos“ mergaitės raišką, bet ir apsunkina moterų emancipacijos procesą apskritai. Tai leidžia kelti prielaidą apie mūsų visuomenėje vis dar paplitusį vienpusišką, patriarchalinį požiūrį, kurį patvirtina tyrime atsiskleidę tiek abejingų, šaltų dalyvių moterų portretai, tiek iš kartos į kartą keliaujantys užguitų moterų ir joms dominuojančių vyrų santykių modeliai.

Grindžiamosios teorijos metodologija padėjo suprasti priklausomų nuo alkoholio moterų tęstiną tapatumo kūrimo perspektyvą, suvokti bendrus tapatumo kūrimo aspektus, veikiančius priklausomybės alkoholiui pasireiškimą tarp moterų. Tai leidžia geriau pažinti šį sudėtingą reiškinį bei pagerinti psichologinio konsultavimo rezultatus.

Priklausomoms nuo alkoholio moterims itin reikalinga jas palaikanti, priimanti aplinka, tuo pat metu konfrontuojanti jų sąmoninius poreikius ir skatinanti suaugusio asmens autonomiją. Mūsų visuomenėje moterų priklausomybės alkoholiui reiškinys itin smerkiamas, o tai galimai atspindi pačios visuomenės negalėjimą integruoti silpnosios, tamsiosios bendruomenės narių pusės kolektyviniame psichiniame lygmenyje. Tai aiškiai įrodo dalyvių biografiniuose naratyvuose atskleidžiamas jas supančių asmenų abejingumas jų silpnumo akivaizdose. Vėlgi, atrodo, kad pati visuomenė itin orientuota į galios pozicijos siekimą, nuvertinant žmogiškąjį faktorių. Tad šio tyrimo rezultatai išryškina empatiško ir atjaučiančio požiūrio į priklausomas moteris poreikį tiek profesiniu, tiek visuomeniniu lygmenimis, nes tai gali mažinti visuomenėje paplitusį psichinį skėlimą į „gerus“ ir „blogus“ bei, savo ruožtu, teigiamai paveikti ateities kartų psichinę sveikatą.

REKOMENDACIJOS

1. Psichinės sveikatos specialistams, dirbantiems su priklausomomis nuo alkoholio moterimis, yra rekomenduojamos sekančios psichologinio konsultavimo strategijos:

2. Kurti priimančią, pagarbią ir atjaučiančią atmosferą, dėti pastangas suprasti bei nuosekliai būti nevertinančiu ir emociškai pastoviu.

3. Laikytis tvirtos pozicijos, kuriant santykį su priklausomomis nuo alkoholio moterimis: vengti bet kokių visagalybės užuominų, kita vertus, neužsiimti jų gelbėjimu.

4. Būti ypatingai empatiškam ir atsargiai leisti į konfrontacijas. Reikšti ir nuoširdžią užuojautą/supratimą, kad priklausomų moterų kančia nepriklauso nuo jų sąmoningų pastangų. Tačiau tuo pat metu laikytis konfrontuojančios nuostatos, pabrėžiančios jų laisvą valią spręsti ir keisti gyvenimo aplinkybes galimybę. Taktiškai atspindėti priklausomų moterų kuriamą realybę ir galimas elgesio pasekmes sau.

5. Neskatinėti aukos pozicijos – verčiau akcentuoti jų galimybes pagerinti sudėtingas situacijas, aktyvų elgesį.

6. Kaltės dėl savojo blogumo išgyvenimuose akcentuoti neracionalų kaltės jausmą bei stiprinti jų asmeninių poreikių teisę ir raišką.

7. Demonstruoti, kad priklausomos moterys yra priimamos visokios – ne tik, kai šypsosi, bet ir kai išgyvena neigiamus jausmus ar praranda pusiausvyrą. Patartina laikytis nuoširdžios nuostatos.

8. Akcentuoti kompensacinio elgesio pobūdį, išryškinant priklausomų moterų nesąmoningus priėmimo ir patvirtinimo poreikius. Konfrontuojant šiuos infantilius poreikius, stiprinti jų emocinį autonomiškumą.

9. Aktyviai konfrontuoti bei interpretuoti puoselėjamas iliuzijas, fantazijas bei nesąmoningus lūkesčius, projektuojamus kitiems.

10. Skirti dėmesio jų pastangoms būti „geromis mergaitėmis“, tai pasitarnaujant kaip apsaugai nuo atstūmimo.

11. Rūpintis dvasinės būklės atkūrimu – tikėjimo gyvenimu, realių vilčių sužadiniu.

12. Skatinti tokius pagalbos sau būdus, kaip savęs nuraminimas, pasirūpinimas savimi ir tolerancija ar išbuvimas sunkių afektų būsenose.

13. Svarbu dirbti ties praeities trauminių patirčių rekonstravimu.

Grindžiamąją priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo, paremto vidine atskirtimi, teoriją rekomenduojama pasitelkti:

- Su moterų priklausomybe alkoholiui dirbantiems psychologams/psichoterapeutams ar socialiniams darbuotojams, kurie domisi priklausomybės, kaip su tapatumu susijusio reiškinio požiūriu. Grindžiamoji teorija gali padėti geriau pažinti moterų, priklausomų nuo alkoholio, išgyvenamus psichologinius - savęs suvokimo, patyrimo ir įtvirtinimo, ir socialinius - tarpasmeninio pobūdžio, sunkumus.

- Priklausomų nuo alkoholio moterų šeimos nariams, artimiesiems ir visai visuomenei – priklausomybės alkoholiui pamatymas iš tyrimo dalyvių perspektyvos gali padėti keisti visuotinai nusistovėjusį neigiamą, galia ir nuvertinimu paremtą požiūrį į priklausomas nuo alkoholio moteris ir, apskritai, žmogiškąjį pažeidžiamumą ir kančią.

- Tyrėjams, dirbantiems priklausomybių sferoje bei tyrinėjančiais šį sudėtingą fenomeną šiuo ar kitais metodais ir siekiančiais spręsti mokslines ar praktines problemas.

- Remiantis tyrime atlikta empirinių duomenų analize rekomenduojama:

- Keisti liguistą visuomenės požiūrį į moterų kaip „gerų“ mergaičių auklėjimą ir taip stiprinti moterų tapatumo jausmą ir emancipaciją bendruomeniniame lygmenyje bei, savo ruožtu, skatinti priklausomybės ligų prevenciją šalies mastu. Tuo tikslu gali būti kuriamos auklėjimo ar motinystės edukacinės programos, pabrėžiančios sveikų prierašių santykių reikšmę brandžiam vaiko tapatumo vystymuisi.

- Skatinti priklausomų nuo alkoholio moterų priklausomybės gydymo paslaugų plėtrą, pabrėžiant empatišką požiūrį į moteris, kenčiančias nuo priklausomybės alkoholiui.

LITERATŪROS ŠARŠAS

1. Almond, R. (1997). *Omnipotence and power*. In: *Omnipotent Fantasies and the Vulnerable Self*. Editors C. S. Ellman & J. Reppen. Northvale, NJ: Aronson.
2. Andrikienė, L., Laurinaitis, E., & Milašiūnas, R. (2004). *Psichoanalitinė psichoterapija*. Vilnius: Vaisių žinios, 464-469.
3. Anker, J. J., Kushner, M. G., Thuras, P., Menk, J., & Unruh, A. S. (2016). Drinking to cope with negative emotions moderates alcohol use disorder treatment response in patients with co-occurring anxiety disorder. *Drug and Alcohol Dependence*, 159, 93-100. <http://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2015.11.031>
4. American Psychiatric Association (1994). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV)*. American Psychiatric Association, Washington, DC.
5. Apitzsch, U., & Siouti, I. (2007). Biographical analysis as an interdisciplinary research perspective in the field of migration studies. *Research Integration*.
6. Asper, K. (1993). *The Abandoned Child Within. On Losing and Regaining Self-Worth*. New York: Fromm International Publishing Corporation.
7. Atkinson, R. (1998). *The life story interview*. Sage.
8. Atkinson, R. (2007). The life story interview as a bridge in narrative inquiry. *Handbook of narrative inquiry: Mapping a methodology*, 224-245.
9. Bagdonaitė, N., & Pilkauskaitė-Valickienė, R. (2017). Moterų potrauminio streso sutrikimas ir probleminis alkoholio vartojimas: sisteminė analizė. *Visuomenės sveikata*, 4(79), 37-49.
10. Bagdonaitė-Stelmokienė, R., & Žydzūnaitė, V. (2016). *Grindžiamosios teorijos tyrimo priemonių sudarymas: procesas, parametrai ir rezultatai*. Pedagogika, 80-91.
11. Bagdonaitė-Stelmokienė, R. (2020). Grindžiamoji savaiminio mokymosi „švytuoklės“ teorija: ne gūminaitį vaiką globojančių šeimų patirtis.
12. Bailey, M. J., & DiPrete, T. A. (2016). Five decades of remarkable but slowing change in US women's economic and social status and political participation. *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, 2(4), 1-32.
13. Baker, T. B., Piper, M. E., McCarthy, D. E., Majeskie, M. R., & Fiore, M. C. (2004). Addiction motivation reformulated: an affective processing model of negative reinforcement. *Psychological review*, 111(1), 33.
14. Bandura, A. (2002). Social cognitive theory in cultural context. *Applied psychology*, 51(2), 269-290.
15. Barkauskienė, R., Čekuolienė, D., Adler, A., Gervinskaitė-Paulaitienė, L. (2017). Mentalizacijos paauglystėje raida ir sutrikimai. *Psichologija*, 56 (56), 7-19.
16. Berridge, K. C. (2007). The debate over dopamine's role in reward: the case for incentive salience. *Psychopharmacology*, 191(3), 391-431.
17. Berridge, K. C., & Robinson, T. E. (2016). Liking, wanting, and the incentive-sensitization theory of addiction. *American Psychologist*, 71(8), 670.
18. Bloomfield, K., Gmel, G., Neve, R., & Mustonen, H. (2001). Investigating gender convergence in alcohol consumption in Finland, Germany, The Netherlands, and Switzerland: a repeated survey analysis. *Substance Abuse*, 22(1), 39-53.
19. Blos, P. (1967). The second individuation process of adolescence. *The psychoanalytic study of the child*, 22(1), 162-186.
20. Blos, P. (1979). *The Adolescent Passage. Developmental Issues*. New York: International University Press.

21. Blume, A. W., Schmalings, K. B., & Marlatt, A. G. (2003). Predictors of change in binge drinking over a 3-month period. *Addictive behaviors*, 28(5), 1007-1012.
22. Bosma, H. A., & Kunnen, E. S. (2001). Determinants and mechanisms in ego identity development: A review and synthesis. *Developmental review*, 21(1), 39-66.
23. Brady, T. M., & Ashley, O. S. (2005). *Women in substance abuse treatment: results from the Alcohol and Drug Services Study (ADSS)*. Rockville, MD: Department of Health and Human Services, Substance Abuse and Mental Health Services Administration, Office of Applied Studies.
24. Bratberg, G. H., Wilsnack, S. C., Wilsnack, R., Haugland, S. H., Krokstad, S., Sund, E. R., & Bjørngaard, J. H. (2016). Gender differences and gender convergence in alcohol use over the past three decades (1984–2008), The HUNT Study, Norway. *BMC public health*, 16(1), 1-12.
25. Brudenell, I. (1996). A grounded theory of balancing alcohol recovery and pregnancy. *Western Journal of Nursing Research*, 18(4), 429-440.
26. Bryant, A. (2002). Re-grounding grounded theory. *Journal of Information Technology Theory and Application (JITTA)*, 4(1), 7.
27. Burlingham, B., Andrasik, M. P., Larimer, M., Marlatt, G. A., & Spigner, C. (2010). A house is not a home: A qualitative assessment of the life experiences of alcoholic homeless women. *Journal of Social Work Practice in the Addictions*, 10(2), 158-179.
28. Can, Y., Anli, I., Evren, C., & Usta, O. (2017). The Relation Between Pathological Narcissism and Alcohol Use Disorder.
29. Carter, C. S. (1997). Ladies don't: A historical perspective on attitudes toward alcoholic women. *Affilia*, 12, 471-478.
30. Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory. A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: Sage Publications.
31. Charmaz, K. (2007). *Reconstructing grounded theory*. In: L. Bickman, P. Alasuutari, & J. Brannen (Eds.). *Handbook of social research*. London: Sage.
32. Charmaz, K. (2008). Constructionism and the grounded theory method. *Handbook of constructionist research*, 1(1), 397-412.
33. Charmaz, K. (2010). *Constructing Grounded Theory. A practical Guide through Qualitative Analysis*. Sage publications.
34. Charmaz, K. (2012). The Power and Potential of Grounded Theory. *A Journal of the BSA Medical Sociology Group*, 6(3), 2-15.
35. Charmaz, K. (2014). *Constructing grounded theory (2nd ed.)*. New Delhi: Sage Publications.
36. Charmaz, K., & Mitchell, R. G. (2001). *Grounded theory in ethnography*. *Handbook of ethnography*, 160, 174.
37. Chudley, A. E., Conry, J., Cook, J. L., Looock, C., Rosales, T., & LeBlanc, N. (2005). Fetal alcohol spectrum disorder: Canadian guidelines for diagnosis. *Cmaj*, 172(5 suppl), S1-S21.
38. Churchill Aw.S., Farell L., Alcohol and depression: Evidence from the 2014 health survey for England. *Drug & Alcohol Dependence*, 2017 Volume 180 , 86 – 92.
39. Cigasaitė, D., Dirsiėnė, J., & Zajančkauskaitė, L. (2010). Nuo alkoholio priklausomų asmenų savęs vertinimas ir jo kaita sveikstant. *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichosocialinis požiūris*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 6 (2010).
40. Clark, M. (2011). Conceptualising addiction: How useful is the construct. *International Journal of Humanities and Social Science*, 1(13), 55-64.
41. Clarke, A.E. (2005) *Situational Analysis: Grounded Theory After the Postmodern Turn*. SAGE, Thousand Oaks, CA.
42. Conlon, C., Carney, G., Timonen, V., & Scharf, T. (2015). 'Emergent reconstruction' in grounded theory: learning from team-based interview research. *Qualitative Research*, 15(1), 39-

56.

43. Connery, H. S., Albright, B. B., & Rodolico, J. M. (2014). Adolescent substance use and unplanned pregnancy: strategies for risk reduction. *Obstetrics and Gynecology Clinics*, 41(2), 191-203.
44. Copoeru, I. (2014). Understanding addiction: a threefold phenomenological approach. *Human Studies*, 37(3), 335-349.
45. Corbin, J. & Strauss, A. (1990). Grounded Theory Research: Procedures, Canons, and Evaluative Criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21. doi: 10.1007/BF00988593
46. Corrigan, P. W., & Watson, A. C. (2007). The stigma of psychiatric disorders and the gender, ethnicity, and education of the perceiver. *Community mental health journal*, 43(5), 439-458.
47. Corrigan, P. W., Lara, J. L., Shah, B. B., Mitchell, K. T., Simmes, D., & Jones, K. L. (2017). The public stigma of birth mothers of children with fetal alcohol spectrum disorders. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 41(6), 1166-1173.
48. Corrigan, P. W., Shah, B. B., Lara, J. L., Mitchell, K. T., Simmes, D., & Jones, K. L. (2018). Addressing the public health concerns of Fetal Alcohol Spectrum Disorder: Impact of stigma and health literacy. *Drug and alcohol dependence*, 185, 266-270.
49. Courtwright, D. T. (2010). The NIDA brain disease paradigm: History, resistance and spinoffs. *BioSocieties*, 5(1), 137-147.
50. Čiūras, E., Navickas, A., & Danilevičiūtė, V. (2014). Pacientų, gydomų nuo priklausomybės opioidiniams narkotikams ir alkoholiui, depresijos sunkumo ir savižudybės rizikos bei socialinių demografinių rodiklių palyginimas. *Sveikatos mokslai*, (1), 59-64.
51. Daly, M., & Robinson, E. (2021). High-risk drinking in midlife before versus during the COVID-19 crisis: Longitudinal evidence from the United Kingdom. *American Journal of Preventive Medicine*, 60(2), 294-297.
52. Dams-O'Connor, K., Martens, M. P., & Anderson, D. A. (2006). Alcohol-related consequences among women who want to lose weight. *Eating Behaviors*, 7, 188-195. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eatbeh.2005.09.008>.
53. De Rick, A., Vanheule, S., & Verhaeghe, P. (2009). Alcohol addiction and the attachment system: An empirical study of attachment style, alexithymia, and psychiatric disorders in alcoholic inpatients. *Substance Use & Misuse*, 44(1), 99-114.
54. Diehl, A., Croissant, B., Batra, A., Mundle, G., Nakovics, H., & Mann, K. (2007). Alcoholism in women: is it different in onset and outcome compared to men? *European archives of psychiatry and clinical neuroscience*, 257(6), 344-351.
55. Director, L. (2002). The value of relational psychoanalysis in the treatment of chronic drug and alcohol use. *Psychoanalytic Dialogues*, 12(4), 551-579.
56. Director, L. (2005). Encounters with omnipotence in the psychoanalysis of substance users. *Psychoanalytic Dialogues*, 15(4), 567-586.
57. Dissabandara, L. O., Loxton, N. J., Dias, S. R., Dodd, P. R., Daghlish, M., & Stadlin, A. (2014). Dependent heroin use and associated risky behaviour: The role of rash impulsiveness and reward sensitivity. *Addictive Behaviors*, 39, 71-76. [http:// dx.doi.org/10.1016/j.addbeh.2013.06.009](http://dx.doi.org/10.1016/j.addbeh.2013.06.009).
58. Dodes, L. (1990). Addiction, helplessness, and narcissistic rage. *Psychoanalytic Quarterly*, 59, 398-419
59. Dodes, L. (1996). Compulsion and addiction. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 44, 815-835
60. Dodes, L. M. (2009). Addiction as a psychological symptom. *Psychodynamic practise*. 15, 381-393.
61. Dodes, L. M. (2011). New psychoanalytic understanding of addiction. *American Psychoan-*

alytic Association. 45, 17–27.

62. Dunne, C. (2011). The place of the literature review in grounded theory research. *International journal of social research methodology*, 14(2), 111-124.
63. Duyndam, J. (2009). *Sincerely me. Enjoyment and the truth of hedonism*. In B. Hofmeyr (Ed.), *Radical passivity. Rethinking ethical agency in Levinas*. Dordrecht: Springer.
64. Edinger, F. E. (1992). *Ego and Archetype: Individuation and the Religious Function of the Psyche*. Boston and London: Shambala.
65. Emslie, C., Hunt, K., Lyons, A. (2015). Transformation and time-out: The role of alcohol in identity construction among Scottish women in early midlife. *International Journal of Drug Policy*, Vol. 26(5), p. 437–445
66. Emslie, C., Lennox, J., Ireland, L. (2017). The role of alcohol in identity construction among LGBT people: A qualitative study. *Sociology of health & illness*, Vol. 39(8), p. 1465–1479.
67. Erikson, E. (1963). *Childhood and society (2nd ed.)*. New York, NY: W. W. Norton
68. Erikson, E. (1968) *Identity, youth and crisis*. New York, NY: W. W. Norton & Company.
69. Erikson, E. H. (1950). *Growth and crises of the “healthy personality”*.
70. Erikson, E. H. (1959). *Psychological issues: Identity and the life cycle*. International Universities Press.
71. Estés C.P., 2005. *Bėganėios su vilkais: laukinės Moters archetipas mituose ir pasakose*. Iš anglų kalbos vertė Lina Būgienė, Vilnius: Alma littera.
72. Fischer – Rosenthal, Rosenthal W.G., (1997): ‘Narrationsanalyse biographischer Selbstpräsentation’, Hitzler, Ronald/ Honner, Anne (ed.) *Sozialwissenschaftliche Hermeneutik*, Opladen: Leske + Budrich. 133-165.
73. Fleming, M. (2005). On: What can we learn from psychoanalysis and prospective studies about chemically dependent patients?. *International Journal of Psycho-Analysis*, 86(2), 549-550.
74. Foley, G., & Timonen, V. (2015). Using grounded theory method to capture and analyze health care experiences. *Health services research*, 50(4), 1195-1210.
75. Fonagy, P. (1991). Thinking about thinking: Some clinical and theoretical considerations in the treatment of a borderline patient. *International Journal of Psycho-Analysis*, 72, 639-656.
76. Fonagy, P., & Target, M. (1995). Understanding the violent patient: The use of the body and the role of the father. *International Journal of Psycho-Analysis*, 76, 487-501.
77. Fonagy, P., Gergely, G., & Jurist, E. L. (Eds.). (2018). *Affect regulation, mentalization and the development of the self*. Routledge.
78. Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E. L., & Target, M. (2004). *Affect Regulation, Mentalization, and the Development of the Self*. New York: Other Press
79. Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Moran, G. S., & Higgitt, A. C. (1991). The capacity for understanding mental states: The reflective self in parent and child and its significance for security of attachment. *Infant mental health journal*, 12(3), 201-218.
80. Fordham M., (1985). *Explorations into the Self*. London: Academic Press.
81. Franko, D. L., Dorer, D. J., Keel, P. K., Jackson, S., Manzo, M. P., & Herzog, D. B. (2005). How do eating disorders and alcohol use disorder influence each other? *International Journal of Eating Disorders*, 38(3), 200–207
82. Freud, S. (1920). Beyond the pleasure principle. SE 18, 167–211, 216–22.
83. Fuchs, T. (2002). The challenge of neuroscience: psychiatry and phenomenology today. *Psychopathology*, 35(6), 319-326.
84. Giddens, A. (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius.
85. Gadalla, T., & Piran, N. (2007). Co-occurrence of eating disorders and alcohol use disorders in women: A meta analysis. *Archives of Women’s Mental Health*, 10, 133–140. [http:// dx.doi.](http://dx.doi.org/)

org/10.1007/s00737-007-0184-x.

86. Gaižauskaitė, I., & Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*.
87. Glaser, B. G. (1978). *Theoretical Sensitivity: Advances in the methodology of Grounded Theory*. Sociology Press.
88. Glaser, B. G. (2005). The impact of symbolic interaction on grounded theory. *The grounded theory review*, 4(2), 1-22.
89. Glaser, B. G. ir Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. USA, London: Aldine Transaction.
90. Glaser, B., 1998. *Doing Grounded Theory: Issues and Discussion*. Sociology Press, Mill Valley, CA.
91. Grabauskas V., Zaborskis V., Klumbiene J., Petkeviciene J., and Zemaitiene N., "Changes in health behavior of Lithuanian adolescents and adults over 1994–2002," *Medicina*, vol. 40, no. 9, pp. 884–890, 2004.
92. Goldfried, Marvin R. (2010). The future of psychotherapy integration: Closing the gap between research and practice. *Journal of Psychotherapy Integration*, 20(4), 386–396. doi:10.1037/a0022036
93. Goldkuhl, G. (2012). Pragmatism vs interpretivism in qualitative information systems research. *European journal of information systems*, 21(2), 135-146.
94. Graham, K., Bernards, S., Wilsnack, S. C., & Gmel, G. (2011). Alcohol may not cause partner violence but it seems to make it worse: a cross national comparison of the relationship between alcohol and severity of partner violence. *Journal of interpersonal violence*, 26(8), 1503-1523.
95. Grant, B. F., & Harford, T. C. (1995). Comorbidity between DSM-IV alcohol use disorders and major depression: results of a national survey. *Drug and alcohol dependence*, 39(3), 197-206.
96. Grant, T. M., Jack, D. C., Fitzpatrick, A. L., & Ernst, C. C. (2011). Carrying the burdens of poverty, parenting, and addiction: Depression symptoms and self-silencing among ethnically diverse women. *Community Mental Health Journal*, 47(1), 90-98.
97. Green, C. A. (2006). Gender and use of substance abuse treatment services. *Alcohol Research & Health*, 29(1), 55.
98. Greenberg, E. (2016). *Borderline, narcissistic, and schizoid adaptations: The pursuit of love, admiration, and safety*. Greenbrooke Press.
99. Greenfield, S. F., Back, S. E., Lawson, K., & Brady, K. T. (2010). Substance abuse in women. *Psychiatric Clinics*, 33(2), 339-355.
100. Greenfield, S. F., Hufford, M. R., Vagge, L. M., Muenz, L. R., Costello, M. E., & Weiss, R. D. (2000). The relationship of self-efficacy expectancies to relapse among alcohol dependent men and women: a prospective study. *Journal of Studies on Alcohol*, 61(2), 345-351.
101. Grosch, W. N. (1994). Narcissism: shame, rage and addiction. *Psychiatric quarterly*, 65(1), 49-63.
102. Gruzca, R. A., Sher, K. J., Kerr, W. C., Krauss, M. J., Lui, C. K., McDowell, Y. E., ... & Bierut, L. J. (2018). Trends in adult alcohol use and binge drinking in the early 21st-century United States: a meta-analysis of 6 National Survey Series. *Alcoholism: clinical and experimental research*, 42(10), 1939-1950.
103. Gudaitė G. (sud.) *Santykis ir pokytis: gelminės psichoterapijų ryšių prielaidos*. Kolektyvinė monografija. 2008; 258
104. Gudaitė, G. (Sud.). (2014). *Psichoterapijos veiksmingumas: terapiniai veiksniai ir subjektyviai išgyvenami pokyčiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
105. Hakulinen, C., Elovainio, M., Batty, G. D., Virtanen, M., Kivimäki, M., & Jokela, M. (2015). Personality and alcohol consumption: Pooled analysis of 72,949 adults from eight cohort stud-

ies. *Drug and alcohol dependence*, 151, 110-114.

106. Hallberg, L. R. M. (2010). Some thoughts about the literature review in grounded theory studies. *International journal of qualitative studies on health and well-being*, 5(3).
107. Handley, E. D., Chassin, L., Haller, M. M., Bountress, K. E., Dandreaux, D., & Beltran, I. (2011). Do executive and reactive disinhibition mediate the effects of familial substance use disorders on adolescent externalizing outcomes?. *Journal of abnormal psychology*, 120(3), 528.
108. Hanpatchaiyakul, K., Eriksson, H., Kijssomporn, J., Östlund, G. (2017). Lived experience of Thai women with alcohol addiction. *Asian nursing research*, Vol. 11(4), p. 304–310.
109. Hardesty, M., & Black, T. (1999). Mothering through addiction: A survival strategy among Puerto Rican addicts. *Qualitative Health Research*, 9(5), 602-619.
110. Harrison, B. (2009) *Life story research*, Benchmarks in Social Research. London: Sage.
111. Harrop, E. N., & Marlatt, G. A. (2010). The comorbidity of substance use disorders and eating disorders in women: Prevalence, etiology, and treatment. *Addictive behaviors*, 35(5), 392-398.
112. Heim, D. (2014). Addiction: not just brain malfunction. *Nature*, 507(7490), 40-40.
113. Helasoja, V., Lahelma, E., Prättälä, R., Petkeviciene, J., Pudule, I., & Tekkel, M. (2007). The sociodemographic patterning of drinking and binge drinking in Estonia, Latvia, Lithuania and Finland, 1994–2002. *BMC public health*, 7(1), 1-7.
114. Hingray, C., Cohn, A., Martini, H., Donné, C., El-Hage, W., Schwan, R., & Paille, F. (2018). Impact of trauma on addiction and psychopathology profile in alcohol-dependent women. *European Journal of Trauma & Dissociation*, 2(2), 101-107.
115. Hinote P.B., W. C. Cockerham, and P. Abbott, "The specter of post-communism: women and alcohol in eight post-Soviet states," *Social Science and Medicine*, vol. 68, no. 7, pp. 1254– 1262, 2009.
116. Holderness, C. C., Brooks-Gunn, J., & Warren, M. P. (1994). Co-morbidity of eating disorders and substance abuse review of the literature. *International Journal of Eating Disorders*, 16(1), 1-34.
117. Hout, Michael. 2016. "Money and Morale: Growing Inequality Affects How Americans View Themselves and Others." *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*, 663(1): 204– 28.
118. Husserl, E. (1939). *Erfahrung und Urteil. Untersuchungen zur Genealogie der Logik*, L. Landgrebe (Hg.). Prag: Academia/Verlagsbuchhandlungs.
119. Husserl, E. (1966). *Analysen zur passiven Synthesis*. Aus Vorlesungs- und Forschungsmanuskripten, 1918–1926, M. Fleischer (Hg.). The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff
120. Jacoby, M. (2003). *Jungian psychotherapy and contemporary infant research: Basic patterns of emotional exchange*. Routledge.
121. Jacoby, M. (2006). *Longing for paradise: Psychological perspectives on an archetype* (Vol. 116). Inner City Books.
122. Jacoby, M. (2008). *Individuation and Narcissism*. The Psychology of the Self in Jung and Kohut. New York: Routledge.
123. Jasiukevičiūtė, T. (2013). Priklausomybės nuo alkoholio progresavimas ir asmens tapatumas biografiniuose pasakojimuose: nuo tapatumo valdymo iki „alkoholinės beprotybės“. *Visuomenės sveikata*, 3(62), 76-86.
124. Jasiukevičiūtė, T., Danilevičiūtė, V., & Pajarskienė, B. (2010). Būsimų medicininės, psichologinės ir socialinės pagalbos specialistų požiūris į priklausomybę besigydančius asmenis. *Visuomenės sveikata*, 3(50), 90-99.
125. Jellinek, E. M. (1960). The disease concept of alcoholism.
126. Johnson, B. (1992). The psychoanalysis of a man with active alcoholism. *Journal of Substance*

Abuse Treatment. 9, 111–123. doi: 10.1016/0740-5472(92)90077-2

127. Johnson, B. (1993). A developmental model of addiction, and its relationship to the twelve step program of alcoholics anonymous. *Journal of Substance Abuse Treatment*. 10, 23–32. doi: 10.1016/0740-5472(93)90095-J
128. Johnson, B. (1999). Three perspectives on addiction. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 47(3), 791–815.
129. Johnson, B. (2003a). A Neuropsychoanalytic approach to addiction. *Neuropsychoanalysis* 5, 29–34.
130. Johnson, B. (2003b). Psychological addiction, physical addiction, addictive character, addictive personality disorder: a new nosology of addiction. *Canadian Journal of Psychoanalysis*. 11, 135–160.
131. Johnson, B. (2009). A ‘neuropsychoanalytic’ treatment of a patient with cocaine dependence. *Neuropsycho-analysis*. 11, 151–167.
132. Johnson, B. (2010). The psychoanalysis of a man with heroin dependence; implications for neurobiological theories of attachment and drug craving. *Neuropsychoanalysis*. 12, 207–215.
133. Johnson, B. (2011). Psychoanalytic treatment of psychological addiction to alcohol (alcohol abuse). *Frontiers in psychology*. 2:362. doi: 10.3389/fpsyg.2011.00362
134. Johnson, B., & Faraone, S. V. (2013). Outpatient detoxification completion and one-month outcomes for opioid dependence: A preliminary study of a neuropsychoanalytic treatment in pain patients and addicted patients. *Neuropsychoanalysis*, 15(2), 145–160.
135. Johnson, B., & Flores Mosri, D. (2016). The neuropsychoanalytic approach: using neuroscience as the basic science of psychoanalysis. *Frontiers in psychology*, 7, 1459.
136. Johnson, B. (2001). Drug dreams: a neuropsychoanalytic hypothesis. *Journal of American Psychoanalysis Association*. 49, 75–96. doi: 10.1177/00030651010490011101
137. Jung C.G. (2012) *Du traktatai apie analitinę psichologiją. Apie pasąmonės psichologiją. Santykiai tarp Aš ir pasąmonės*. Vilnius: Margi raštai.
138. Kalivas, P. W., McFarland, K. R. I. S. T. A., Bowers, S., Szumlinski, K., XI, Z. X., & Baker, D. (2003). Glutamate transmission and addiction to cocaine. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1003(1), 169–175.
139. Kaplan-Solms, K., & Solms, M. (2000). *Clinical Studies in Neuro-Psychoanalysis: Introduction to a Depth Neuropsychology*. London: Karnac.
140. Karpuškienė, V., Rastenienė, A., & Liepuonius, A. (2019). Alkoholio vartojimo įpročiai, aplinka ir pasekmės Lietuvoje. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 18, 59–73.
141. Kast V. *Prarasti ir atrasti save*. – Vilnius: Vaga, 1998.
142. Kast, V., (1997). *Father-Daughter, Mother-Son: Freeing Ourselves from the Complexes that Bind Us*. Translated by Matthew Barton. Shaftesbury, Dorset: Element Books.
143. Kelley, M. L., Schroeder, V. M., Cooke, C. G., Gumienny, L., Platter, A. J., & Fals-Stewart, W. (2010). Mothers’ versus fathers’ alcohol abuse and attachment in adult daughters of alcoholics. *Journal of family issues*, 31(11), 1555–1570.
144. Kelley, M.L., Pearson, M.R., Trinh, S., Klostermann, K., Krakowski, K., 2011. Maternal and paternal alcoholism and depressive mood in college students: parental relationships as mediators of ACOA-depressive mood link. *Addictive Behaviours*, 36, 700–706.
145. Kempster, S., & Parry, K. (2011). Grounded theory and leadership research: A critical realist perspective. *The Leadership Quarterly*, 22, 106–120. doi:10.1016/j.leaqua.2010.12.010
146. Kempster, S., & Parry, K. (2014). *Critical realism and grounded theory*. In P. K. Edwards, J. O’Mahoney, & S. Vincent (Eds.), *Studying organizations using critical realism: A practical guide*. Oxford, England: Oxford University Press.

147. Kernberg, O. F. (1976). Technical considerations in the treatment of borderline personality organization. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 24(4), 795-829.
148. Kernberg, O. F. (1981). Structural interviewing. *Psychiatric clinics*, 4(1), 169-195.
149. Kernberg, O. F. (1985). *Borderline conditions and pathological narcissism*. Rowman & Littlefield.
150. Kernberg, O. F. (1992). *Aggression in Personality Disorders and Perversions*. New Haven, CT: Yale Univ. Press.
151. Kernberg, O. F. (2005). *Identity Diffusion in Severe Personality Disorders*.
152. Kernberg, O. F. (2006). Identity: Recent findings and clinical implications. *The Psychoanalytic Quarterly*, 75(4), 969-1004.
153. Kernberg, O. F. (2015, January). Neurobiological correlates of object relations theory: The relationship between neurobiological and psychodynamic development. *In International forum of psychoanalysis* (Vol. 24, No. 1). Routledge.
154. Kernberg, O. F. (2016). What is personality? *Journal of Personality Disorders*, 30(2), 145-156.
155. Kernberg, O. F. (2018). The structural interview. *In Psychoanalysis and Psychiatry* (pp. 163-174). Routledge.
156. Kessler, R. C., Crum, R. M., Warner, L. A., Nelson, C. B., Schulenberg, J., Anthony, J. C. (1997). Lifetime cooccurrence of DSM-III-R alcohol abuse and dependence with other psychiatric disorders in the National Comorbidity Survey. *Archives of General Psychiatry*, Vol. 54, p. 313-321
157. Keyes, K. M., Hatzenbuehler, M. L., McLaughlin, K. A., Link, B., Olfson, M., Grant, B. F., & Hasin, D. (2010). Stigma and treatment for alcohol disorders in the United States. *American journal of epidemiology*, 172(12), 1364-1372.
158. Khantzian, E. J. (1990). Self-regulation and self-medication factors in alcoholism and the addictions. Similarities and differences. *Recent developments in alcoholism: an official publication of the American Medical Society on Alcoholism, the Research Society on Alcoholism, and the National Council on Alcoholism*, 8, 255-271.
159. Khantzian, E. J. (1995). Chapter 2: Self-regulation vulnerabilities in substance abusers: Treatment implications. *In The psychology and treatment of addictive behavior* (pp. 17-41).
160. Khantzian, E. J. (2003). The self-medication hypothesis revisited: The dually diagnosed patient. *Primary Psychiatry*, 10(9), 47-54.
161. Khantzian, E. J. (2012). Reflections on treating addictive disorders: A psychodynamic perspective. *The American journal on addictions*, 21(3), 274-279.
162. Khantzian, E. J., & Mack, J. E. (1983). Self-preservation and the care of the self: Ego instincts reconsidered. *The Psychoanalytic study of the child*, 38(1), 209-232.
163. Kins, E., Beyers, W., & Soenens, B. (2013). When the separation-individuation process goes awry: Distinguishing between dysfunctional dependence and dysfunctional independence. *International Journal of Behavioral Development*, 37(1), 1-12.
164. Kins, E., Soenens, B., & Beyers, W. (2012). Parental psychological control and dysfunctional separation-individuation: A tale of two different dynamics. *Journal of Adolescence*, 35(5), 1099-1109.
165. af Klinteberg, B., Almquist, Y., Beijer, U., & Rydelius, P. A. (2011). Family psychosocial characteristics influencing criminal behaviour and mortality-possible mediating factors: a longitudinal study of male and female subjects in the Stockholm Birth Cohort. *BMC Public Health*, 11(1), 1-14.
166. Klumbienė J, Kalasauskas D, Petkevicienė J, Veryga A, Sakytė E. Trends and social differences in alcohol consumption during the postcommunist transition in Lithuania. *Scientific World*

Journal, 2012; 2012:615183.

167. Kohut, H. (1966). Forms and transformations of narcissism. *Journal of the American Psychoanalytic association*, 14(2), 243-272.
168. Kohut, H. (1968). The Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Personality Disorders – Outline of a Systematic Approach. *Psychoanalytic Study of the Child*, 23, 86-113
169. Kohut, H. (1971). *The analysis of the self*. New York: International Universities Press.
170. Kohut, H., & Wolf, E. (1978). The disorders of the self and their treatment: An outline. *International Journal of Psychoanalysis*, 59, 413–425.
171. Koob GF, Le Moal M. (1997). Drug abuse: hedonic homeostatic dysregulation. *Science*, 278:52– 58
172. Koob GF, Le Moal M. (2001). Drug addiction, dysregulation of reward, and allostasis. *Neuro-psychopharmacology*, 24:97–129
173. Koob, G. F., & Le Moal, M. (2004). Drug addiction and allostasis. *Allostasis, homeostasis, and the costs of physiological adaptation*, 11(3), 150-63.
174. Koob GF, Le Moal M. (2005). Plasticity of reward neurocircuitry and the “dark side” of drug addiction. *Nature Neuroscience*, 8:1442–44
175. Koob, G. F., & Le Moal, M. (2008). Addiction and the brain antireward system. *Annual Review Psychology*, 59, 29-53.
176. Kotov, R., Gamez, W., Schmidt, F., & Watson, D. (2010). Linking “big” personality traits to anxiety, depressive, and substance use disorders: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 136(5), 768.
177. Kroger, J., & Marcia, J. E. (2011). The identity statuses: Origins, meanings, and interpretations. In *Handbook of identity theory and research* (pp. 31-53). Springer, New York, NY.
178. Kuntsche E., Kuntsche S., Knibbe R., et al., “Cultural and gender convergence in adolescent drunkenness: evidence from 23 European and North American countries,” *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, vol. 165, no. 2, pp. 152– 158, 2011.
179. Kullman, A. (2018). *Hunger for Connection: Finding Meaning in Eating Disorders*. Routledge
180. Langdon, K. J., Rubin, A., Brief, D. J., Engasser, J. L., Roy, M., Solhan, M., ... & Keane, T. M. (2017). Sexual traumatic event exposure, posttraumatic stress symptomatology, and alcohol misuse among women: A critical review of the empirical literature. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 24(1), 5-22.
181. Lapsley, D. K., & Edgerton, J. (2002). Separation-individuation, adult attachment style and college adjustment. *Journal of Counseling and Development*, 80, 484–493.
182. Lau-Barraco C, Skewes MC, Stasiewicz PR. Gender differences in high-risk situations for drinking: are they mediated by depressive symptoms? *Addictive Behaviour*, 2009;34:68–74.
183. Legkauskas, V. (2000). Tapatumas ir savimonė: jungtis tarp psichologijos ir sociologijos. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, (3-4), 62-71.
184. Lennox, J., Emslie, C., Sweeting, H., Lyons, A. (2018). The role of alcohol in constructing gender & class identities among young women in the age of social media. *International Journal of Drug Policy*, Vol. 58, p. 13–21.
185. Levers, M. J. D. (2013). Philosophical paradigms, grounded theory, and perspectives on emergence. *Sage Open*, 3(4), 2158244013517243.
186. Levine, H. G. (1978). The discovery of addiction. Changing conceptions of habitual drunkenness in America. *Journal of studies on alcohol*, 39(1), 143-174.
187. Lichtenberg, J. D. (2009). Reflections on a contemporary psychoanalytic metatheory. *International Journal of Psychoanalytic Self Psychology*, 4(4), 414-431.
188. Lindesmith, A. R. (1947). Opiate addiction.

189. Logan, T. K., Walker, R., Cole, J., & Leukefeld, C. (2002). Victimization and substance abuse among women: Contributing factors, interventions, and implications. *Review of General Psychology*, 6(4), 325-397.
190. Mahler, M. S. (1963). Thoughts about development and individuation. *The psychoanalytic study of the child*, 18(1), 307-324.
191. Mahler, M. S., Pine, F., & Bergman, A. (1975). *The Psychological Birth Of The Human Infant: Symbiosis and Individuation*. New York: Basic Books
192. Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego-identity status. *Journal of personality and social psychology*, 3(5), 551.
193. Marcia, J. E. (1980). Identity in adolescence. *Handbook of adolescent psychology*, 9(11), 159-187.
194. Marty, P. (1958). The allergic object relationship. *International Journal of Psycho-analysis*, 39, 98-103.
195. Matthews, C. R., Lorah, P., & Fenton, J. (2005). Toward a grounded theory of lesbians' recovery from addiction. *Journal of lesbian studies*, 9(3), 57-68.
196. Mayseless, O., & Scharf, M. (2009). Too close for comfort: Inadequate boundaries with parents and individuation in late adolescent girls. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(2), 191-202.
197. McWilliams, N. (2014). Psichoanalitinė diagnostika. Asmenybės struktūros samprata klinikiniam procese [Psychoanalytic Diagnosis. Understanding Personality Structure in the Clinical Process].
198. McAdams, D. P. (2011). Narrative identity. In *Handbook of identity theory and research* (pp. 99-115). Springer, New York, NY.
199. McAdams, D. P. (2013). The psychological self as actor, agent, and author. *Perspectives on Psychological Science*, 8(3), 272-295.
200. McAdams, D. P., & McLean, K. C. (2013). Narrative identity. *Current Directions in Psychological Science*, 22, 233-238.
201. McAdams, D. P., & Pals, J. L. (2006). A new Big Five: Fundamental principles for an integrative science of personality. *American Psychologist*, 61, 204-217
202. McDougall, J. (1982). Alexithymia: a psychoanalytic viewpoint. *Psychotherapy and psychosomatics*, 38(1-4), 81-90.
203. McPherson, M., Casswell, S., & Pledger, M. (2004). Gender convergence in alcohol consumption and related problems: issues and outcomes from comparisons of New Zealand survey data. *Addiction*, 99(6), 738-748.
204. Mead, G. H. (1932). The philosophy of the present.
205. Messman-Moore, T., Ward, R. M., Zerubavel, N., Chandley, R. B., & Barton, S. N. (2015). Emotion dysregulation and drinking to cope as predictors and consequences of alcohol-involved sexual assault: Examination of short-term and long-term risk. *Journal of interpersonal violence*, 30(4), 601-621.
206. Milašiunas R. *Psichoanalizė: intersubjektyvusis požiūris*. Kaunas: Vaistų žinios; 2014.
207. Mills, J., Bonner, A., & Francis, K. (2006). The development of constructivist grounded theory. *International journal of qualitative methods*, 5(1), 25-35.
208. Mitchell Jr, R. G., & Charmaz, K. (1996). Telling tales, writing stories: Postmodernist visions and realist images in ethnographic writing. *Journal of Contemporary Ethnography*, 25(1), 144-166.
209. Moffitt, T. E., Arseneault, L., Belsky, D., Dickson, N., Hancox, R. J., Harrington, H., ... & Caspi, A. (2011). A gradient of childhood self-control predicts health, wealth, and public safe-

- ty. *Proceedings of the national Academy of Sciences*, 108(7), 2693-2698.
210. Morse, J. M., Bowers, B., Stern, P. N., Corbin, J., Charmaz, K., & Clarke, A. E. (2016). *Developing grounded theory: The second generation* (Vol. 3). Routledge.
211. Morrow, S. L. (2007). Qualitative research in counseling psychology: Conceptual foundations. *The counseling psychologist*, 35(2), 209-235.
212. Moos, R. H. (2003). Addictive disorders in context: Principles and puzzles of effective treatment and recovery. *Psychology of Addictive Behaviors*, 17(1), 3.
213. Mosri, F. D., (2017). A neuropsychoanalytic understanding and treatment for a borderline patient who used cannabis. *Neuropsychoanalysis*, 19(1), 87-101.
214. Mosri, F. D., (2019). Affective features underlying depression in addiction: Understanding what it feels like. *Frontiers in psychology*, 10, 2318.
215. Mueller, S. E., Degen, B., Petitjean, S., Wiesbeck, G. A., & Walter, M. (2009). Gender Differences in Interpersonal Problems of Alcohol-Dependent Patients and Healthy Controls. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 6(12), 3010–3022. <http://doi.org/10.3390/ijerph6123010>
216. Mullin, A. S., Hilsenroth, M. J., Gold, J., & Farber, B. A. (2018). Facets of object representation: Process and outcome over the course of psychodynamic psychotherapy. *Journal of personality assessment*, 100(2), 145-155.
217. NIH. (2020, April 6). COVID-19, MERS & SARS. National Institute of Allergy and Infectious Diseases. <https://www.niaid.nih.gov/diseases-conditions/covid-19>
218. Naifeh, S. (1995). Archetypal foundations of addiction and recovery. *Journal of Analytical Psychology*, 40(2), 133-159.
219. Narkauskaitė, L., Juozulynas, A., Jurgelėnas, A., & Venalis, A. (2011). Psichiką veikiančių medžiagų vartojimo paplitimas tarp Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų. *Visuomenės sveikata*, 1(52), 91-97..
220. Neill, E., Meyer, D., Toh, W. L., van Rheenen, T. E., Phillipou, A., Tan, E. J., & Rossell, S. L. (2020). Alcohol use in Australia during the early days of the COVID-19 pandemic: initial results from the COLLATE project. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 74(10), 542-549.
221. Neumann, E. (2002). *The Child: Structure and Dynamics of the Nascent Personality*. (1973). Karnac Books.
222. Neumann, E. 1966. Narcissism, normal self-formation, and the primary relation to the mother. *Spring* 1966, pp. 81-106.
223. Novick, J., & Novick, K. K. (1991). Some comments on masochism and the delusion of omnipotence from a developmental perspective. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 39(2), 307-331.
224. O'Brien, C. (2011). Addiction and dependence in DSM-V. *Addiction*, 106(5), 225. 866-867.
226. O'Brien C., Volkow N., Li T. What's in a word: addiction versus dependence in DSM-V. *American Journal of Psychiatry*, 2006; 163: 764–5.
227. Orlikowski, W. J., & Baroudi, J. J. (1991). Studying information technology in organizations: Research approaches and assumptions. *Information systems research*, 2(1), 1-28.
228. Panksepp, J. (1981). *Hypothalamic integration of behavior: Rewards, punishments and related psychological processes*. In: Handbook of the Hypothalamus, Vol. 3: Part B. Behavioral Studies of the Hypothalamus, ed. P. J. Morgane & J. Panksepp. New York: Marcel Dekker, pp. 289–431
229. Panksepp, J. (1998). *Affective Neuroscience*. New York, NY: Oxford University Press, 12.
230. Parnas J., Bovet P. (1995) Research in psychopathology: epistemologic issues. *Comprehensive Psychiatry*, 32: 1-15

231. Patra J, Bakker R, Irving H, Jaddoe VW, Malini S, Rehm J. Dose–response relationship between alcohol consumption before and during pregnancy and the risks of low birthweight, preterm birth and small for gestational age (SGA)—a systematic review and meta-analyses. *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology*, 2011; 118(12):1411–1421. [PubMed: 21729235]
232. Paurienė, G. (2014). Grindžiamoji teorija: samprata, atsiradimo istorija, bendrieji tyrimo proceso aspektai. *Public Security and Public Order*, (11).
233. Pecukonis F.V., Female Children of Alcoholics and Chronic Back Pain, *Pain Medicine*, Volume 5, Issue 2, 1 June 2004, Pages 196–201.
234. Peralta, R. L. (2008). “Alcohol allows you to not be yourself”: Toward a structured understanding of alcohol use and gender difference among gay, lesbian, and heterosexual youth. *Journal of Drug Issues*, 38(2), 373–399.
235. Petronytė-Kvedaraskienė, D. (2018). Santykio su autoritetu plėtotė ir narcizmo problema psichoterapijoje (Doctoral dissertation, Vilniaus universitetas).
236. Piran, N., & Robinson, S. R. (2006). The association between disordered eating and substance use and abuse in women: a community-based investigation. *Women & Health*, 44(1), 1–20.
237. Prins, E., H. (2008, January). “Maturing Out” and the Dynamics of the Biographical Trajectories of Hard Drug Addicts. In *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* (Vol. 9, No. 1).
238. Ponterotto, J. G., & Grieger, I. (2007). Effectively communicating qualitative research. *The Counseling Psychologist*, 35(3), 404–430.
239. Potik, D., Adelson, M., & Schreiber, S. (2007). Drug addiction from a psychodynamic perspective: Methadone maintenance treatment (MMT) as transitional phenomena. *Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 80(2), 311–325.
240. Quinn, P. D., & Harden, K. P. (2013). Differential changes in impulsivity and sensation seeking and the escalation of substance use from adolescence to early adulthood. *Development and Psychopathology*, 25(1), 223–239.
241. Reith, G., & Dobbie, F. (2012). Lost in the game: Narratives of addiction and identity in recovery from problem gambling. *Addiction Research & Theory*, 20(6), 511–521.
242. Robbins, S. B., & Dupont, P. (1992). Narcissistic needs of the self and perceptions of interpersonal behavior. *Journal of Counseling Psychology*, 39(4), 462.
243. Robinson, T. E., & Berridge, K. C. (1993). The neural basis of drug craving, an incentive-sensitization theory of addiction. *Brain Research Reviews*, 18: 247–291.
244. Robinson, T. E., & Berridge, K. C. (2000). The psychology and neurobiology of addiction: An incentive-sensitization view. *Addiction* (Suppl., 2): S91–117.
245. Rooche, A. M., & Deehan, A. (2002). Women’s alcohol consumption: Emerging patterns, problems and public health implications. *Drug and Alcohol Review*, 21(2), 169–178. <https://doi.org/10.1080/09595230220139073>
246. Rodriguez, L. M., Litt, D. M., & Stewart, S. H. (2020). Drinking to cope with the pandemic: The unique associations of COVID-19-related perceived threat and psychological distress to drinking behaviors in American men and women. *Addictive behaviors*, 110, 106532.
247. Room, R. (2005). Stigma, social inequality and alcohol and drug use. *Drug and alcohol review*, 24(2), 143–155.
248. Rosenthal, G. (1993) ‘Reconstruction of Life Stories. Principles of Selection in Generating Stories for Narrative Biographical Interviews.’ In: Josselsen, Ruthhellen/ Lieblich, Amia (eds)(1993) *The Narrative Study of Lives. Volume I*. London: Sage.
249. Rupšienė, L. (2007). Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija.

250. Sales, B. D., & Folkman, S. E. (2000). Ethics in research with human participants. *American Psychological Association*.
251. Salonsalmi, A., Rahkonen, O., Lahelma, E., & Laaksonen, M. (2017). The association between alcohol drinking and self-reported mental and physical functioning: a prospective cohort study among City of Helsinki employees. *BMJ open*, 7(4), e014368.
252. Saunders, J. B. (2017). Substance use and addictive disorders in DSM-5 and ICD 10 and the draft ICD 11. *Current opinion in psychiatry*, 30(4), 227-237.
253. Schlimme, J. E. (2010). Addiction and self-determination: A phenomenological approach. *Theoretical Medicine and Bioethics*, 31(1), 49-62.
254. Schlimme, J. E. (2012). Lived autonomy and chronic mental illness: a phenomenological approach. *Theoretical medicine and bioethics*, 33(6), 387-404.
255. Schlimme, J. E. (2013). Sense of self-determination and the suicidal experience. A phenomenological approach. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 16(2), 211-223.
256. Schoeps, A., Peterson, E. R., Mía, Y., Waldie, K. E., Underwood, L., D'Souza, S., & Morton, S. M. (2018). Prenatal alcohol consumption and infant and child behavior: Evidence from the Growing Up in New Zealand Cohort. *Early human development*, 123, 22-29.
257. Schütze, F. (2007). Biography Analysis on the Empirical Base of Autobiographical Narratives: How to Analyse Autobiographical Narrative Interviews-Part I.
258. Schütze F., (1983) 'Biographieforschung und narratives Interview', *Neue Praxis, Heft*, 3, 283-293.
259. Schwartz, S. J. (2001). The evolution of Eriksonian and, neo-Eriksonian identity theory and research: A review and integration. *Identity: an international journal of theory and research*, 1(1), 7-58.
260. Sekharan, V. S., Kim, T. H., Oulman, E., & Tamim, H. (2015). Prevalence and characteristics of intended adolescent pregnancy: an analysis of the Canadian maternity experiences survey. *Reproductive health*, 12(1), 1-6.
261. Sharmin, S., Kypri, K., Khanam, M., Wadolowski, M., Bruno, R., & Mattick, R. P. (2017). Parental supply of alcohol in childhood and risky drinking in adolescence: systematic review and meta-analysis. *International journal of environmental research and public health*, 14(3), 287.
262. Shinebourne, P., Smith, J. A. (2009). Alcohol and the self: An interpretative phenomenological analysis of the experience of addiction and its impact on the sense of self and identity. *Addiction Research & Theory*, Vol. 17(2), p. 152-167.
263. Shore, S. E., Roberts, L. E., Langguth, B., Physiology, I., & Clinic, I. T. (2016). *HHS Public Access*, 12(3), 150-160 <https://doi.org/10.1038/nrneurol.2016.12.Maladaptive>
264. Simonen, J., Törrönen, J., & Tigerstedt, C. (2014). Femininities of drinking among Finnish and Swedish women of different ages. *Addiction Research & Theory*, 22(2), 98-108.
265. Solms, M., and Panksepp, J. (2012). The id knows more than the ego admits. *Brain Science*. 2, 147-175. doi: 10.3390/brainsci2020147
266. Solms, M., and Turnbull, O. (2011). What is neuropsychoanalysis? *Neuropsychoanalysis*, 13, 133-145. doi: 10.1080/15294145.2011.10773670
267. Solomon, R. L. (1977). Addiction: an opponent-process theory of acquired motivation: the affective dynamics of addiction.
268. Solomon, R. L., & Corbit, J. D. (1974). An opponent-process theory of motivation: I. Temporal dynamics of affect. *Psychological review*, 81(2), 119.
269. Stein, D. J., van Honk, J., Ipser, J., Solms, M., & Panksepp, J. (2007). Opioids: From physical pain to the pain of social isolation. *CNS Spectrums*, 12: 669-674.
270. Stern, B. L., Caligor, E., Clarkin, J. F., Critchfield, K. L., Horz, S., MacCornack, V., ... & Ker-

- berg, O. F. (2010). Structured Interview of Personality Organization (STIPO): Preliminary psychometrics in a clinical sample. *Journal of Personality Assessment*, 92(1), 35-44.
271. Stern, D. N. (1985). *The interpersonal world of the infant: A view from psychoanalysis and developmental psychology*. New York: Basic Books.
272. Stevenson, B., & Wolfers, J. (2009). The paradox of declining female happiness. *American Economic Journal: Economic Policy*, 1(2), 190-225.
273. Strauss, A., Corbin, J. (1990). *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. California: Sage Publications.
274. Storch, M., *Stipri moteris ilgisi stipraus vyro.* – Vilnius: Vaga, 2011.
275. Strauss, A., Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques (2nd ed.)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
276. Substance abuse and mental health services administration (SAMHSA). Results From the 2010 national survey on Drug use and health: summary of national Findings. nsDuh series h-41, hhs Publication no. (sma) 11-4658. Rockville, MD: Samsha, 2011
277. Swift, W. J., & Letven, R. (1984). Bulimia and the basic fault: A psychoanalytic interpretation of the bingeing-vomiting syndrome. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 23(4), 489-497.
278. Švedaitė- Sakalauskaitė B., (2019). *Tirti pagal grindžiamąją teoriją: mokymo(si) knyga*.
279. GJ, T. (2000). Bagby RM. An Overview of the Alexithymia Construct. *The Handbook of Emotional Intelligence: Theory, Development, Assessment, and Application at Home, School and In the Workplace. 1sted. San Francisco: Jossey-Bass*, 263-76.
280. Thege BK, Horwood L, Slater L, Tan MC, Hodgins DC, Wild TC. Relationship between interpersonal trauma exposure and addictive behaviors: a systematic review. *BMC Psychiatry*, 2017;17(1):164.
281. Thurang, A., Bengtsson Tops, A. (2013). Living an unstable everyday life while attempting to perform normality – the meaning of living as an alcohol-dependent woman. *Journal of clinical nursing*, Vol. 22(3-4), p. 423-433.
282. Tuithof, M., ten Have, M., van den Brink, W., Vollebergh, W., de Graaf, R. (2014). The relationship between excessive alcohol consumption and alcohol use disorders according to DSM-IV and DSM-5. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, Vol. 38(1), p. 249-256.
283. Urquhart, C., Lehmann, H., & Myers, M. D. (2010). Putting the ‘theory’ back into grounded theory: guidelines for grounded theory studies in information systems. *Information Systems Journal*, 20(4), 357-381.
284. Veryga, A., Stanislavovienė, J., Ignatavičiūtė, L., Štelemėkas, M., & Liutkutė, V. (2013). Problemio alkoholio vartojimo įvertinimas tarp 15–74 metų amžiaus Lietuvos gyventojų naudojant AUDIT metodiką. *Sveikatos mokslai*, 23(5), 22-8.
285. Volkow, N. D., Fowler, J. S., & Wang, G. J. (2003). The addicted human brain: insights from imaging studies. *The Journal of clinical investigation*, 111(10), 1444-1451.
286. Walitzer, K. S., & Dearing, R. L. (2006). Gender differences in alcohol and substance use relapse. *Clinical Psychology Review*, 26(2), 128-148.
287. Ward, E.M., Sherman, R.L., Henley, S.J., Jemal, A., Siegel, D.A., Feuer, E.J., Firth, A.U., Kohler, B.A., Scott, S., Ma, J., Anderson, R.N., Benard, V., Cronin, K.A., 2019. Annual report to the nation on the status of cancer, featuring cancer in men and women age 20–49 years. JNCI J. Natl. Cancer Inst. <https://doi.org/10.1093/jnci/djz106>.
288. Weisner, C., & Schmidt, L. (1992). Gender disparities in treatment for alcohol problems. *Jama*, 268(14), 1872-1876.
289. Wilsnack, S. C. (2012). The GENACIS project: a review of findings and some implications

- for global needs in women-focused substance abuse prevention and intervention. *Substance abuse and rehabilitation*, 3(Suppl 1), 5.
290. Wilsnack, S. C., & Wilsnack, R. W. (2002). International gender and alcohol research: recent findings and future directions. *Alcohol Research & Health*, 26(4), 245.
291. Winnicott, D. W. (1960). *Ego distortion in terms of true and false self*. The Maturational Processes and the Facilitating Environment. New York: International University Press.
292. Wolfe J.D. (2017) Maternal alcohol use disorders and depression in emerging adulthood: Examining the relevance of social ties, childhood adversity, and socioeconomic status. *Psychiatry Research*, 257, p.441-445.
293. Wolfe, J. D. (2016). The effects of maternal alcohol use disorders on childhood relationships and mental health. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 51(10), 1439-1448.
294. World Health Organization. (2018). Global status report on alcohol and health 2018: Executive summary (No. WHO/MSD/MSB/18.2). World Health Organization.
295. World Health Organization. (2016). World health statistics 2016: monitoring health for the SDGs sustainable development goals. World Health Organization.
296. Wright, J. S., & Panksepp, J. (2012). An evolutionary framework to understand foraging, wanting, and desire: the neuropsychology of the SEEKING system. *Neuropsychoanalysis*, 14(1), 5-39.
297. Yanos, P. T., & Ziedonis, D. M. (2006). The patient-oriented clinician-researcher: advantages and challenges of being a double agent. *Psychiatric services*, 57(2), 249-253.
298. Young, R. M., Connor, J. P., & Feeney, G. F. (2011). Alcohol expectancy changes over a 12-week cognitive-behavioral therapy program are predictive of treatment success. *Journal of substance abuse treatment*, 40(1), 18-25.
299. Yovell, Y. (2000). From hysteria to posttraumatic stress disorder: Psychoanalysis and the neurobiology of traumatic memories. *Neuropsychoanalysis*, 2(2), 171-181
300. Zoja, L. (2000). *Drugs, addiction and initiation: The modern search for ritual*. Daimon.
301. Zywiak, W. H., Stout, R. L., Trefry, W. B., Glasser, I., Connors, G. J., Maisto, S. A., & Westberg, V. S. (2006). Alcohol relapse repetition, gender, and predictive validity. *Journal of substance abuse treatment*, 30(4), 349-353.
302. Žydzūnaitė, V. (2006). *Taikomųjų tyrimų metodologijos charakteristikos*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas.
303. Žydzūnaitė, V. (2016). Metodologiniai svarstymai apie grindžiamosios teorijos ir veiklos tyrimo derinimo galimybes. *Pedagogika*, 122(2), 141-161.
304. Žydzūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai: principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.

1 PRIEDAS. Interviu transkribavimo gairės

Verbalinę ir neverbalinę dalyvių raišką žymintys ženklai transkribuojant interviu.

/ - pasviras brūkšnys	Pauzė kalboje - vienas brūkšnys / 3 sek., du // 6 sek., trys /// 9 sek.
Paryškintas tekstas	Paryškinamas garsesnis kalbėjimo tonas.
[krenkšti] - laužtiniai skliaustai	Laužtiniuose skliaustuose registruojama viskas, ką pastebi ir interpretuoja tyrėja - emocijos, rankų gestai, kvėpavimas, pastabos.
<u>Pabrėžtas tekstas</u>	Vietas, kurias tyrimo dalyvės labiau pabrėžia, tvirtina ar raiškiau sako -pabrėžiamos.
<i>Pasvirasis šriftas</i>	Kursyvu žymima nutylinta ar sulėtinta, neįtikrinta dalyvių kalba.

Interviu transkribavimo metu stengiamasi kuo galima daugiau perteikti natūralią dalyvių kalbą, joje atsispindinčias emocijas. Šis tekstas vėliau koduojamas, o disertacijoje pateikiamas neredaguotas.

2 PRIEDAS. Tyrimo skelbimo pavyzdys.

Esu Neringa Bagdonaitė, MRU psichologijos krypties doktorantė. Rašau disertaciją tema "Priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimas". Kas tai per tyrimas? Tyrimas atliekamas remiantis pačių moterų gyvenimo istorijos pasakojimais, jų balsais apie savo jausmus. Tyrimas - tai pokalbis vykstantis apie 1 val. neutralioje aplinkoje, kur Jūsų konfidencialumas ir autonomiškumas yra garantuojami.

Kaip galėtumėte man padėti? Jei jaučiate, jog Jūsų santykis su alkoholiu yra problematiškas, kas ilgainiui tapo priklausomybe alkoholiui, ir manote, kad galite pasidailinti šia patirtimi tyrimo tikslais, susisieki su manimi žemiau nurodytais kontaktais.

Jūsų patirties atskleidimas gali būti itin vertingas keliais aspektais. Pirmia, Jūs turėsite galimybę giliau panagrinėti savo gyvenimo istoriją saugioje aplinkoje, su besidominčia šia tema profesionale. Antra, atskleisdamos savo gyvenimo istoriją ir jos sąsajas su probleminiu alkoholio vartojimu, Jūs reikšmingai prisidėsite prie mokslo plėtros šioje sferoje. Jei norėtumėte sužinoti daugiau informacijos apie šį tyrimą, taip pat jei norite pranešti apie savo sprendimą dalyvauti tyrime, rašykite man el.paštu nbagdonaitė@yahoo.com arba skambinkite tel. 8-65691773.

3 PRIEDAS. Interviu gairės

Supažindinimas su tyrimu

- Tyrimo temos aptarimas.
- Konfidencialumo užtikrinimas.
- Tyrimo dalyvio teisės (nutraukti interviu bet kuriuo metu, atsisakyti kalbėti tam tikra tema, atsisakyti dalyvauti tyrime, pranešus prieš 5 dienas).

Demografiniai duomenys:

Vardas

Pavardė

Amžius

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Neringa Bagdonaitė

PSICHOLOGINĖ PRIKLAUSOMŲ NUO
ALKOHOLIO MOTERŲ TAPATUMO KŪRIMO
GRINDŽIAMOJI TEORIJA: VIDINĖ ATSKIRTIS
KURIANT ILIUZINIŲ TAPATUMĄ

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, psichologija (S 006)

Vilnius, 2022

Daktaro disertacija rengta 2016–2021 metais, ginama Mykolo Romerio universitete pagal Vytauto Didžiojo universitetui su Mykolo Romerio universitetu Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė:

prof. dr. Rasa Pilkauskaitė Valickienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija, S 006).

Daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto psichologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

prof. dr. Aistė Diržytė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija, S 006).

Nariai:

prof. dr. Joanne Lusher (Londono Regento universitetas, Jungtinė Karalystė, socialiniai mokslai, psichologija, S 006);

prof. dr. Danielius Serapinas (Mykolo Romerio universitetas, medicinos ir sveikatos mokslai, medicina, M 001);

prof. dr. Jolanta Sondaitė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija, S 006);

prof. habil. dr. Vilma Žydžiūnaitė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, edukologija, S 007).

Daktaro disertacija bus ginama viešame psichologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2022 m. balandžio 1 d. 11 val. Mykolo Romerio universitete, I-414 aud.

Adresas: Ateities g. 20, 08303 Vilnius.

Daktaro disertacijos santrauka išsiųsta 2022 m. kovo 1 d.

Daktaro disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto (Ateities g. 20, Vilnius), Vytauto Didžiojo universiteto (K. Donelaičio g. 52, Kaunas) bibliotekose.

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Priklausomybė alkoholiui – psichikos ir elgesio sutrikimas, atsirandantis dėl pasikartojančio alkoholio vartojimo. Pagrindiniai šio sutrikimo požymiai yra stiprus troškimas vartoti psichoaktyviąją medžiagą, sutrikusi kontrolė, vartojimas, nepaisant žalingų pasekmių, padidėjusi tolerancija ir abstinenciniai reiškiniai, nutraukus vartojimą, bei susiaurėjęs gyvenimo interesų repertuaras (TLK-10, 2008).

Probleminis gėrimas – alkoholio vartojimo būdas, kuris nors ir kelia vartotojui problemų įvairiose svarbiose gyvenimo sferose, tačiau dar negali būti diagnozuojamas kaip priklausomybė. Probleminis gėrimas yra potencialus priklausomybei pasireikšti. Šiame darbe probleminis gėrimas apima nesunkaus, vidutinio ir sunkaus alkoholio vartojimo sutrikimų klasifikacijai pagal DSM-V (angl. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders; DSM-V, 2013) ⁵⁰ prisikiriamus vartojimo būdus.

Tapatumas ar ego tapatumas – integruotas savęs pojūtis ir gebėjimas integruotai suvokti kitus (Kernberg, 1985; 1992). Brandžiam tapatumo jausmui susiformuoti reikalinga ego sintezės funkcija, palaikanti savojo tapatumo tęstinumo ir vientisumo jausmą (Erikson, 1963; 1968). Neišsivysčiusi ego sintezės funkcija reiškiasi tapatumo difuziškumu, kuris patiriamas vidiniu fragmentiškumu, prieštaringsais savęs ir kitų vaizdiniais, skurdžiu santykių su kitais suvokimu bei negalėjimu perteikti savęs ir santykių su kitais kitiems (Kernberg, 2016).

Tapatumo kūrimas – asmeninės pastangos, skirtos išlaikyti savęs vaizdo ir gyvenimo būdo tęstinumą gyvenimo eigoje (Erikson, 1963; 1968), atspindinčios naratyviniame pasakojime (McAdams, 2011; 2013).

Sąvokos, kilusios empirinio tyrimo metu

Kompensacinis tapatumas – pusiau sąmoningas mąstymo ir elgesio būdas, orientuotas į kitų poreikių patenkinimą ir susiliejimą su kitais, tokiu būdu kompensuojant savosios vertės ir galios jausmo stoką. Šiame tyrime kompensacinis tapatumas susijęs su savęs kaip itin stiprios pateikimu reikšmingiems kitiems, moteriškų vaidmenų idealizavimu, siekiant kompensuoti trapią savęs vertę, bei bandymu kompensuoti vidinę tuštumą fiziniu turiniu – maistu ar alkoholiu.

⁵⁰ Psichikos sutrikimų klasifikacijoje DSM-IV leidinyje piktnaudžiavimas alkoholiu ir priklausomybė alkoholiui atskiriami kaip skirtingi sutrikimai su specifiniais kriterijais. Sekančiame DSM-V leidinyje šios klasifikacijos integruojamos į vieną – alkoholio vartojimo sutrikimų kategoriją, subklasifikuojamą į nesunkų, vidutinį ir sunkų sutrikimus.

Impotentiškas tapatumas – savęs kaip silpnos, bejėgės ir bevertės pojūtis, kuris reiškiasi troškimo būti priimtai ir mylimai projekcijomis į kitus, nemokėjimu brėžti asmenines ribas, pasipriešinti neigiamai kitų įtakai bei atskirties tendencijomis. Impotentiškas tapatumas susijęs su sutrikusiomis patirties integravimo struktūromis – patyrimo suabsoliutinimu bei stagnacija.

Vidinė atskirtis – neišvystyta ir nediferencijuota vidinė struktūra, susijusi su sutrikusiu savęs pojūčiu ir gebėjimu integruotai suvokti kitus, šiame darbe žyminti ryšio tarp dviejų polių – vidinio ir išorinio, teigiamo ir neigiamo, – stoką.

Iliuzinis tapatumas – nesąmoningas, nesujungtų kompensacinio ir impotentiško tapatumo dalių darinys, kurio pagrindinė prielaida – iškreiptas, iliuzijomis paremtas savęs ir kitų patyrimas ir suvokimas, kurį palaiko skėlimo, visagališkumo, idealizavimo ir nuvertinimo, neigimo, projekcijų bei kitų nebrandžių gynybinių strategijų naudojimas.

1. ĮVADAS

1.1 Tyrimo aktualumas

Šio darbo aktualumą apsprendžia visame pasaulyje sparčiai augantis moterų alkoholio vartojamumas (Roche ir Deehan, 2002; Shore ir kt., 2016) ir su tuo susijusios grėsmės. Kintantį moterų gėrimo modelį išduoda ir pasauliniu mastu fiksuojamas moterų ir vyrų gėrimo supanašėjimas⁵¹ (Bratberg ir kt., 2016; Grucza ir kt., 2018; McPherson, Casswell ir Pledger, 2004), galimai atspindintis mažėjančias vyrų gėrimo tendencijas (Grucza ir kt., 2018). Žvelgiant į socialinius moterų gyvenimo pokyčius iš ilgalaikės perspektyvos, akivaizdu, jog šiuolaikinės moterys išgyvena ypatingą laikotarpį: žymiai daugiau laiko skiria išsilavinimui, karjerai, vėliau gimdo ir augina vaikus, keliauja ir aktyviai dalyvauja socialiniame gyvenime. Vėlgi, šis socialinis ir ekonominis moterų postūmis laikomas „didžiuoju lyčių supanašėjimu“ (angl. *grand gender convergence*), „antruoju demografiniu tranzitu“ bei „moterų pakilimu“ (Bailey ir DiPrete, 2016). Šį postūmį apibūdinantys terminai atspindi ženklų moterų socialinio ir ekonominio vaidmenų transformaciją, vykstančią nuo 1960 m. Tiek užsienyje, tiek Lietuvoje moterys jau kurį laiką užima svarbiausias valstybės ir kitų svarbių sektorių pareigas. Nepaisant šių moterų pasiekimų, randama duomenų, kad didėjanti moterų emancipacija susijusi su panašiais (Hout, 2016) ar ženkliai mažesniais subjektyvaus laimingumo rodikliais nei prieš penkiasdešimt metų (Stevenson ir Wolfers, 2009). Tad tiek globaliai išaugęs moterų alkoholio suvartojamumas, tiek subjektyvūs nelaimingumo rodikliai leidžia kelti prielaidą, kad moterų emancipacijos procesas galimai nėra toks sklandus ir paprastas, kaip yra socialiai reprezentuojamas. Probleminis gėrimas⁵², galiausiai progresuojantis į priklausomybę alkoholiui – po-

⁵¹ Angliškai šis terminas nurodomas kaip „gender convergence“ – juo reiškiamas pastebėjimas, kad vyrų ir moterų alkoholio vartojimo įpročiai supanašėja; didžiąja dalimi, nes moterys susiduria su stresoriais, kas istoriškai priklausė vyrų laukui.

⁵² Mokslinėje literatūroje randama nemažai sutrikusio alkoholio vartojimo apibrėžčių. Pvz., besaikis gėrimas (angl. *binge*) nusako tokį vartojimo būdą, kurio metu suvartojama 5 ar daugiau standartinių vienetų (toliau SV) alkoholio vyrams, 4 SV moterims. Sunkus gėrimas (angl. *heavy*) nusako besaikio gėrimo modelį dažnesniu ritmu, t.y. daugiau kaip penkias dienas per praeitą mėnesį (SAMHSA). Šie vartojimo būdai kelia alkoholio vartojimo sutrikimų ir priklausomybės išvystymo riziką. Šiame darbe probleminio gėrimo kategorijai priskiriamos visos sutrikusio alkoholio vartojimo formos: lengvo, vidutinio ir sunkaus lygio alkoholio vartojimo sutrikimai, atsirandantys dėl žalingo alkoholio vartojimo (APA, 1994; DSM-V), tačiau ne pati priklausomybė alkoholiui.

tencialiai mirtina liga. Mokslinėje literatūroje probleminis gėrimas apibrėžiamas, kaip žalingas alkoholio vartojimo šablonas, susijęs su neigiamais psichinės sveikatos ir funkcionavimo padariniais (Tuithof ir kt., 2014). Šis žalingas alkoholio vartojimo būdas ilgainiui įtvirtina nusistovėjusio elgesio ir fizinio alkoholio vartojimo modelį, kuris kliniškai atpažįstamas kaip priklausomybės sindromas (DSM-V). Remiantis PSO (2018) duomenimis, maždaug 0,7 milijono pasaulio moterų kasmet miršta nuo alkoholio vartojimo, apie 2,6 milijonai moterų dėl gėrimo patenka į oficialius neįgaliųjų sąrašus. Moterų mirštamumo dėl alkoholio vartojimo sukeltų ligų sąrašė pirmauja širdies ir kraujotakos ligos (41,6 % visų su gėrimu susijusių mirčių), virškinimo ligos (22,0 %), netyčiniai sužalojimai (15,5 %). Geriančios moterys susiduria su žymiai didesne onkologinių ligų rizika (Ward ir kt., 2019). Nurodoma (PSO, 2018), kad alkoholio vartojimo sutrikimų paplitimas didesnis tarp Rytų Europos šalyse (3,5 %) ir Amerikoje (5,1 %) gyvenančių suaugusių moterų.

Apčiuopti moterų probleminio gėrimo mastą Lietuvoje nėra paprasta. Žvilgterėjus į Lietuvos statistinius duomenis, moterų gėrimo paplitimas nekelia daug įtariamų. Pavyzdžiui, remiantis Statistikos departamento pateiktais 2019 m. duomenimis, savaitės dienomis (pirmadieniais-ketvirtadieniais) moterys geria visiškai mažai – vos 3,9 proc. apklaustųjų. Tris iš keturių darbo dienų alkoholį vartojo 3,5 proc. (2014 – 2,5 proc.), dvi iš keturių 7,9 proc. (2014 -15,2 proc.). Vieną iš keturių dienų vartojo jau trečdalis – 33,1 proc. apklaustų moterų (2014 -26,3 proc.). Nė vieną darbo dieną alkoholio nevartojo daugiau kaip pusė apklaustųjų - 51,5 proc. (2014 – 52,6 proc.).

Lyginant 2014 m. ir 2019 m. duomenis, matyti, kad moterų alkoholio suvartojamumo tendencijos netolygios, būdinga tai mažėjanti, tai didėjanti gėrimo kryptis. Pavyzdžiui, visas savaitgalio dienas alkoholį vartojo 5,6 proc. moterų (2014 – 1,7 proc.). Tačiau net 76 proc. apklaustų moterų teigė, jog per metus iki apklausos nei sykio nevartojo sveikatai žalingo alkoholio kiekio. Žalingą alkoholio vartojimą kartą per mėnesį nurodė tik 4,3 proc. moterų. Taip nurodžiusių moterų 2014 m. buvo 39 proc.

Vertinant moterų gėrimo duomenis pagal amžiaus grupes, matyti, kad daugiausia alkoholio suvartoja vidutinio amžiaus moterys 35- 44 m. (86,1 proc.), bei šį amžių supančios grupės 25-34 m. (80, 3 proc) ir vyresnės 45-54 m. (81,7 proc.). Atsižvelgiant į apklaustų moterų išsilavinimą, nustatyta, kad alkoholinius gėrimus dažniau naudoja aukštąjį išsilavinimą turintys vyrai ir moterys (procentais nedetalizuojama).

Keletas atliktų tyrimų atskleidžia daugiau duomenų apie Lietuvos ir Baltijos šalių problemiška vartojančių alkoholį moterų demografinius ypatumus. Tyrime, kuriame nagrinėjamos sunkaus gėrimo sąsajos su demografiniais veiksniais keturiuose Rytų

Europos šalyse (Estijos (n = 6271); Latvijos (n = 6106); Lietuvos (n = 7966); Suomijos (n = 15764); Helasoja ir kt., 2007), atskleidžiama kad sunkus gėrimas labiau paplitęs tarp aukštesnio išsilavinimo moterų visose šalyse išskyrus Latviją - čia sunkaus gėrimo buvo daugiau tarp mažiau išsilavinusių moterų, o Suomijoje tarp nevedusių moterų. Sunkaus gėrimų rodikliai buvo labai panašūs visose tirtose šalyse, tačiau Latvijoje ir Estijoje sunkaus gėrimo buvo kur kas daugiau tarp jaunesnių ir mažiau išsimokslinusių moterų.

Pasitelkdami Finbalt tyrimo apklausos formatą, Klumbienė ir kolegės (2012) nagrinėjo, kaip keitėsi gėrimas Lietuvoje posovietinio tranzito metu (1994 – 2010). Tyrimo apklausa vyko paštu, nagrinėjamas 20 – 64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų alkoholio suvartojamumas. Tyrimas parodė, kad per tiriamąjį laikotarpį jaunų ir turinčių išsilavinimą moterų gėrimas drastiškai išaugo (daugiau kaip keturis kartus), ypač reguliarius vyno ir alaus vartojimas. Tyrimo autoriai kelia prielaidą, kad tai galėjo lemti daugelis veiksnių: rūšinio vyno importas į Lietuvą, reklaminės strategijos, nutaikytos į aukštesnio socialinio sluoksnio asmenis, formuojami nauji socialiai „modernūs“ miesto gyvenimo būdo įpročiai bei didesnės finansinės galimybės. Kitame reprezentatyviame tyrime Vėryga ir kolegės (2013) nustatė, kad žalingiausias alkoholio vartojimo paplitimas, remiantis AUDIT⁵³ klausimynu, būdingas 25-34 m. amžiaus moterims. Šiek tiek mažiau žalingas gėrimas nustatytas ištekėjusioms ir našlėms moterims. Tyrimo autoriai nerimauja dėl vis jaunėjančio didelio alkoholio suvartojamumo tarp moterų (amžiaus grupė 15-24 m.).

Neseniai atliktame tyrime (Karpuškienė, Rastenienė ir Liepuonius, 2019) autoriai apklausė 1 101 Lietuvos gyventoją, o gautus apklausos rezultatus palygino su Lietuvos ir naujausiais tarptautinių organizacijų atliktais tyrimų rezultatais. Tyrimo rezultatai parodė, kad iš visų per paskutinius metus gėrusių respondentų pusė moterų (48,3 proc.) apklausos savaitę vartojo alkoholį. Pagal gėrimo pobūdį respondentai buvo skirstomi į kelias grupes. Pažymima, jog tarp girtaujančių grupei priskiriamų respondentų yra tik labai maža dalis moterų (ši grupė geria stiprius gėrimus), reguliariai geriančių grupėje vyrų yra keliskart daugiau nei moterų (ši grupė geria silpnesnius gėrimus), o tarp progomis geriančių grupei priskirtų respondentų dažniau yra moterų (dominuoja putojančių gėrimų ir vyno naudojimas). Pastaroji grupė pasižymi geres-

⁵³ AUDIT testas yra klasikinė metodika, skirta žalingam alkoholio vartojimui nustatyti. Tyrimuose žalingas alkoholio vartojimas nustatomas, apibrėžiant saikingo alkoholio vartojimo ribą, ir įvardijamas kaip probleminis alkoholio vartojimas ar tiesiog piktnaudžiavimas alkoholiu.

niais demografiniais – išsilavinimo, darbinio statuso, pajamų rodikliais. Šiame tyrime taipogi buvo nagrinėjama alkoholio vartojimo aplinka ir įpročiai. Išanalizuoti respondentų duomenys atskleidė, kad dauguma moterų (64,7 proc.) geria su giminėmis, draugais, kolegomis. Atsakymai gauti iš socialinės rizikos šeimų parodė, kad 37 proc. tokių moterų geria viešose vietose. Daugiau specifinės informacijos, susijusios su moterų gėrimo ypatumais, šiame tyrime neatskleidžiama.

Tad iš pateiktų statistinių ir tyrimų rezultatų duomenų matyti, kad sudėtinga apčiuopti probleminio moterų gėrimo mastą Lietuvoje. Remiantis turimais duomenimis, matyti, kad ryškiausias Lietuvos moterims būdingos gėrimo tendencijos yra susijusios su kraštutiniais sociodemografiniais rodikliais: probleminis gėrimas būdingas tiek tarp jaunesnio amžiaus išsilavinusių, dirbančių moterų, tiek tarp jausnesio amžiaus neišsilavinusių, nedirbančių moterų. Šioje vietoje svarbu priimti duomenį prielaidą, jog oficialioji statistika ir apklausos nevisiškai atspindi alkoholio vartojimo tendencijas. Visgi, randami Lietuvos ir Baltijos šalyse atliktų tyrimų duomenys iš dalies sutampa su tarptautinių epidemiologinių tyrimų, nagrinėjančių lyčių gėrimo skirtumus duomenimis – vis dažniau ir daugiau išgeria darbingo amžiaus, išsilavinusios ir dirbančios moterys (IRGGA⁵⁴; GENACIS⁵⁵, Wilsnack, 2002; 2012).

Probleminis moterų gėrimas ir priklausomybė alkoholiui reikalauja ypatingo dėmesio dėl itin žalingo alkoholio poveikio jų pačių psichinei sveikatai, socialiniam gerbuviiui, gyvenimo kokybei apskritai bei ateities kartoms. Kalbant apie moterų psichinę sveikatą ir probleminį gėrimą, svarbu paminėti keletą svarbių aspektų. Pirma, randama duomenų, kad dėl tam tikrų biologinių ypatumų moterims greičiau išsivysto sunkūs priklausomybės simptomai (Diehl ir kt., 2007). Be to, moterys yra linkusios mažiau naudotis arba nesinaudoti priklausomybės gydymo paslaugomis (Brady ir Ashley, 2005; Greenfield ir kt., 2007), o pagalbos dažniausiai ieško bendros sveikatos priežiūros sitemoje (Weisner ir Schmidt, 1992) arba psichiatrinių ligų sektoriuje (Green, 2006).

Antra, probleminio gėrimo pasireiškimas moterims retai būna pavienė problema – gretutinių psichikos sutrikimų ir probleminio gėrimo lygis yra gan aukštas. Pavyzdžiui, užsienio literatūros apžvalgos rodo, kad moterys, turinčios alkoholio var-

⁵⁴ IRRGA yra tarptautinė mokslinė grupė, kuri studijuoja lyties skirtumus, vartojant alkoholį (angl. *The International Research Group on Gender and Alcohol*). Projekte dalyvauja daugiau kaip 35 šalys.

⁵⁵ GENACIS yra daugiadisciplininis tarptautinis projektas, pradėtas, siekiant išspręsti duomenų apie lytį ir alkoholio vartojimą trūkumą. Projekte dalyvauja mokslininkai iš daugiau kaip 20-ies šalių.

tojimo problemų, žymiai dažniau kenčia nuo valgymo sutrikimų (Gadalla ir Piran, 2007; Harrop ir Marlatt, 2010). Net 50 proc. moterų, turinčių valgymo sutrikimus, yra probleminės alkoholio vartotojos arba priklausomos nuo alkoholio (Holderness, Brooks-Gunn ir Warren, 1994). Valgymo sutrikimai ir probleminis gėrimas ne tik siejami su sunkesniais alkoholio vartojimo padariniais jaunų moterų imtyse (Gadalla ir Piran, 2007; Piran ir Robinsons, 2006). Dar daugiau, abiejų sutrikimų pasireiškimas – ypač galingai sudėtinga kombinacija, susijusi su žymiai didesne mirties rizika (Franko ir kt., 2005). Panašiai, beveik trečdaliui moterų, kurioms nustatytas potrauminio streso sutrikimas (toliau PTSS), diagnozuojama priklausomybė alkoholiui, ir atvirkščiai moterims, kurios yra priklausomos nuo alkoholio, yra būdingi PTSS simptomai (Kessler ir kt., 1997). Neseniai atliktos sisteminės analizės (Bagdonaitė ir Pilkauskaitė-Valickienė, 2017; Langdon ir kt. 2016; Thege ir kt. 2017), nagrinėjusios moterų PTSS ir probleminio gėrimo ryšius, atskleidė, jog tarpasmeninės traumos, ypač seksualinės prievartos patyrimas, yra itin sietini su probleminio gėrimo pasireiškimu tarp moterų. Probleminis alkoholio vartojimas gali būti tiek traumos priežastis, tiek pasekmė, o vartojimas dėl traumos įveikos didina abiejų sutrikimų chroniškumo tikimybę (Bagdonaitė ir Pilkauskaitė-Valickienė, 2017). Galiausiai, neįveikta trauma yra linkusi kartotis iš kartos į kartą (Gudaitė, 2008).

Trečia, depresija, nerimas ar panikos sutrikimai persipina su probleminiu moterų gėrimu (Čiūras, Navickas ir Danilevičiūtė, 2014; Grant ir Harford, 1995). Ištirta, kad moterims depresija pasireiškia anksčiau nei gėrimo problemos (Churchill ir Farell, 2017), o geriama dėl neigiamų emocijų įveikos stokos (Anker ir kt., 2016). Dar daugiau, nemokėjimas valdyti savo emocijų ir gėrimas jų įveikai didina seksualinės prievartos riziką (Messman Moore ir kt., 2015). Kiti ištyrė (Grant ir Harford, 2011), jog moterų priklausomybė alkoholiui siejosi ne tik su moterų depresijos požymiais, bet ir tylia socialine izoliacija. Autoriai (Franko ir kt., 2005; Piran ir Robinsons, 2006), analizuojantys gretutinius moterų, turinčių alkoholio vartojimo problemų sutrikimus, nuolat pabrėžia tiek galimą neteisingą sutrikimų diagnozės galimybę, tiek prastus gydymo rezultatus.

Ketvirta – tarpasmeninis aspektas. Girtaujančios moterys žymiai dažniau kenčia nuo smurto artimoje aplinkoje patyrimo (PSO, 2018). Tyrimai rodo, kad jos yra linkusios ištraukti į smurtinius santykius (Mueller ir kt., 2009; Zywiak ir kt., 2006), patiria būtinią smurtą (Graham ir kt., 2011), susideda su geriančiais partneriais (Walitzer, 2006) bei geria konfliktų metu (Lau-Barraco, Skewes ir Stasiewicz, 2009). PSO (2018) duomenimis, smurtinių įvykių sukelta žala neretai „pražiūrima“ – tai yra antrinis gėri-

mo poveikis⁵⁶. PSO (2016) lengvą alkoholio prieinamumą ir žalingą partnerio gėrimą pripažino veiksniais, didinančiais moterų smurto patyrimą.

Galiausiai, alkoholis turi įtakos moterų ir jų (ne)gimusių vaikų sveikatai. Pirma, didesnė nesaugios seksualinės sueities tikimybė gėrimo metu didina nepageidaujamo nėštumo galimybes (Connery, Albright ir Rodolico, 2014; Sekharan ir kt., 2015), kuris dėl gėrimo problemų gali būti ilgai nepastebimas, kas neigiamai veikia būsimo kūdikio sveikatą (Schoeps ir kt., 2018). Antra, gėrimas viso nėštumo metu yra sietinas su įvairiomis nėštumo komplikacijomis (Patra ir kt., 2011) bei vaisiaus alkoholiniu sindromu (Chudley ir kt., 2005). Trečia, motinų gėrimas neišvengiamai susijęs su prasta motinyste, kuri turi lemtingų neigiamų padarinių suaugusių vaikų psichinei sveikatai (Kelley ir kt., 2011; Wolfe, 2017), alkoholio vartojimui (Sharmin ir kt., 2017), nusikalstamumui (af Klinteberg ir kt., 2011), tarpasmeniniams santykiams (Kelley 2010; Wolf 2016) bei sveikatos būklei, ypač lėtinių ligų atžvilgiu (Pecukonis, 2004).

Svarbu paminėti, jog nuo 2020 m. pasaulis išgyvena ypatingą laikotarpį – COVID-19⁵⁷ pandemiją (NIH, 2020). Tyrimai rodo, kad pandemijos metu moterys yra jautresnės patiriamam stresui, dažniau pasitelkia alkoholį jo įveikai, tad moterų alkoholio vartojimas pandeminiu metu didėja (Daly ir Robinson, 2021; Rodriguez, Litt ir Stewart, 2020). Autoriai (Neil ir kt., 2020) svarsto, jog didesnis moterų alkoholio vartojimas per pandemiją gali būti susijęs su specifiniu karantino reikalavimų elementu – užsidarymu namuose, kai darbo ir vaikų auginimo našta daugiausia nugula ant moterų pečių. Visi šie autoriai pabrėžia streso įveikos ar savigydos (Khantzian, 1990, 2003) alkoholio vartojimo motyvus tarp moterų. Didesnis moterų patiriamas stresas pandemijos metu ir gėrimas jo įveikai – ypatingai jautri tema, tačiau šios temos nagrinėjimas išeina už šio darbo ribų, tad tik trumpai apžvelgiamas.

Kalbant apie moterų gėrimo reiškinį iš visuomenės perspektyvos, reikia pasakyti, kad šiuo atžvilgiu moterys sulaukia žymiai daugiau stigmatizavimo⁵⁸ (Keyes ir kt., 2010) nei vyrai. Palyginus su kitomis psichinėmis ligomis, priklausomybės atsiradimas

⁵⁶ Šiai kategorijai taipogi prisikirama žala jaunesniems nei penkiolikos metų asmenims, kurie negeria, tačiau dalyvauja smurtiniuose įvykiuose ir rizikuoja būti sužaloti.

⁵⁷ COVID-19 yra infekcinė, lengvai persiduodanti liga, susijusi su kvėpavimo, virškinimo, širdies ir neurologiniais simptomais, kurie sunkiais atvejais gali sukelti mirtį. COVID-19 pandemija yra antra labiausiai mirtina pandemija, pastebėta nuo Ispaniško gripo 1918 m. laikų.

⁵⁸ Stigma reiškia socialinio priėmimo diskvalifikavimą, marginalizavimą. Su šiuo reiškiniu paprastai susiduria alkoholį ar narkotines medžiagas naudojantys asmenys. Tai yra diskriminacijos aktas, paremtas neigiamo socialinio požiūrio, jausmų, suvokimo, reprezentacijų.

apskritai sulaukia daugiau viešo pasmerkimo (Corrigan ir kt., 2007) dėl kitų suvokiamos atsakomybės už savo veiksmus. Tyrimai moterų atžvilgiu rodo, kad ypač kaltinamos ir smerkiamos tos moterys, kurios vartoja alkoholį nėštumo metu, gimdo lėtinio alkoholizmo sindromu sergančius kūdikius (Corrigan ir kt., 2017; 2018). Room (2005) kalba, kad stigmatizavimo ir marginalizavimo tikimybę didina tokie socioekonominiai faktoriai kaip socialinė nelygybė ir skurdas⁵⁹. Autoriai, analizuojantys istorinę moterų stigmatizavimo perspektyvą, pabrėžia nuo senovės moterims taikomus dvigubus standartus, o stigmatizavimą didžiąja dalimi sieja su geriančių moterų neatitikimu joms socialiai priskiriamų – žmonos, mamos, globėjos, meiluzės – vaidmenų bei specifinių su nuolankumu ir globa susijusių savybių stoka (Carter, 1997). Svarbu pabrėžti, kad bijodamos viešo pasmerkimo ir atstūmimo moterys mažiau naudojasi priklausomybės gydymo paslaugomis (Keyes ir kt., 2010). Tai išryškina neigiamą stigmos poveikį, ne tik siekiant blaivybės, bet ir sveikstant. Lietuvoje atliktas tyrimas parodė pačių sveikatos specialistų stigmatizuojantį požiūrį į sergančius priklausomybe (Jasiukevičiūtė, Danilevičiūtė ir Pajarskienė, 2010). Tad moterų gėrimo stigmatizavimo problema yra aktuali, bei reikalaujanti atskiro dėmesio tiek sveikatos priežiūros, tiek visuomenės lygmenyse.

Iš pateiktų duomenų matyti, kad probleminis gėrimas ir priklausomybė nuo alkoholio yra vienas pagrindinių moterų prastos psichinės ir fizinės sveikatos, nelaimių, smurto, ypač buitinio, neįgalumo, socialinių problemų bei ankstyvos mirties priežasčių visame pasaulyje. Moterų gėrimas didina finansinę ir ekonominę naštą – mažėja girtaujančių moterų darbinis pajėgumas ir įsidarbinimo galimybės rinkoje, dėl ko didėja ir socialinių paslaugų poreikis (Salonsalmi ir kt., 2017). Tokios moterų gėrimo pasekmės neigiamai veikia visą visuomenę, dėl to tai yra svarbi visuomenės sveikatos problema, reikalaujanti ypatingo tiek sveikatos priežiūros specialistų, tiek socialinių darbuotojų, tiek tyrėjų dėmesio. Bet koks reikšmingas moterų gėrimo pokytis yra svarbus, atsižvelgiant į potencialią moterų gėrimo žalą.

Šiame darbe siekiama nagrinėti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus priklausomybės alkoholiui kontekste. Tokia priklausomybės alkoholiui tyrinėjimo perspektyva padėtų pažinti priklausomybę ne tik kaip medicininę, bet su asmens tapatumu susijusią problemą. Tyrimo metu gauti rezultatai galėtų pasitarnauti, sprendžiant įvairius su moterų priklausomybe alkoholiui susijusius klausimus Lietuvoje – gerinant psichinės sveikatos gydymo rezultatus, parenkant efektyvesnes

⁵⁹ Skurdas apima ne tik prastesnį ekonominį statusą, bet ir išsilavinimo lygi, pajamas, profesiją, prastą kaimynystę.

psichologinės prieigos priemonės, kuriant ir plėtojant prevencines ir specializuotas reabilitacijos, edukacines motinystės ar vaikų auklėjimo programas. Galiausiai, tai padėtų pačioms priklausomoms nuo alkoholio moterims geriau suvokti save, atpažinti sau destruktivią elgseną bei atrasti konstruktyvių tapatumo kūrimo galimybių.

Apibendrinant, dėl augančio moterų alkoholio suvartojamumo ir su tuo susijusių grėsmių moterų priklausomybės alkoholiui tema yra aktuali tyrinėjimų sfera įvairias lygmenimis: moksliniu, praktiniu (specialistams dirbantiems su priklausomomis moterimis), bei visuomeniniu.

1.2 Tyrimo naujumas

Priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimas šiame darbe suprantamas kaip psichologinis fenomenas, kuris buvo tiriamas, remiantis priklausomų nuo alkoholio moterų asmenine perspektyva. Tai mažai tyrinėta tema psichologijos mokslo krypčių erdvėje. Kokybinės prieigos tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjami psichologiniai priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo aspektai tiek Lietuvoje, tiek užsienyje, nėra daug. Literatūros apžvalga atskleidė, kad dauguma tokių tyrimų akcentuoja socialinius tapatumo konstravimo aspektus (Emslie, Hunt ir Lyon, 2015; Emslie, Lennox ir Ireland, 2017; Hanpatchaiyakul ir kt., 2017; Jasiukevičiūtė, 2013; Lennox ir kt., 2018; Peralta, 2008; Simonen, Torronen ir Tigerstedt, 2014) bei rodo, kad socialinės struktūros, tokios kaip lytis ir vaidmenų stereotipai, yra svarbūs tapatumo konstravimo aspektai moterų priklausomybės alkoholiui kontekste.

Kokybinių tyrimų, nagrinėjančių priklausomų nuo alkoholio moterų patirtis psichologiniu lygmeniu, yra, tačiau nedaug. Šie tyrimai išryškina vidinio nestabilumo ir bandymo atitikti normalumą patirtis (Thurang ir Tops, 2013) bei alkoholio poveikį nestabiliam savęs patirimui (Shinebourne ir Smith, 2009). Pasitelkdami grindžiamosios teorijos metodologiją, kiti autoriai analizavo specifines priklausomų nuo alkoholio moterų imtis – sveikstančių nėščiųjų (Brudenell, 1996), lesbiečių (Mathews, Lorah ir Fenton, 2005) bei tam tikrus su savęs priėmimu ir motinyste susijusius tapatumo aspektus. Daugiau išsamių tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjami psichologiniai priklausomų nuo alkoholio moterų išgyvenimai, sistemiškai analizuojant duomenis, nepavyko rasti.

Šiame tyrime nagrinėjama priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo tema siūlo į biografinį naratyvą orientuotą požiūrį. Žinojimo, kuris būtų pagrįstas autentiškomis, asmenine patirtimi paremtomis priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo istorijomis, Lietuvoje labai trūksta tiek psichologinėje, tiek kultūrinėje

aplinkoje. Tyrimų, kuriuose būtų nagrinėjama priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesai psichologinėje literatūroje nepavyko rasti. Darbe pateikiama se priklausomų nuo alkoholio moterų biografiniuose aspektuose atsispindi Lietuvos kultūra, vyraujantis požiūris į moteris, jų vietą visuomenėje, kas savo ruožtu formuoja priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumą. Šis disertacinis darbas yra pirmasis Lietuvoje, kuriame priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimas nagrinėjamas biografinio naratyvo perspektyvoje. Taip siekiama kuo išsamiau pažinti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus. Tam specialiai pasirinkta biografinio naratyvo interviu ir grindžiamosios teorijos (toliau GT) metodologija leidžia pažinti tiek asmens kuriamą gyvenimo kontinuumą, tiek jį konceptualizuoti bei interpretuoti, taip užpildant dalyvių nutylimas, neįsisažmonintas reikšmes. Biografinis naratyvo interviu taikomas kaip pagrindinis duomenų rinkimo būdas, siekiant tyrinėti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo tęstinumą ir vientisumą. Empiriniai duomenys buvo analizuojami, taikant grindžiamosios teorijos metodologines gaires. Atliktas tyrimas atskleidė svarbių radinių: išnagrinėtos pagrindinės priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo aspektų charakteristikos, atskleisti išoriniai ir vidiniai priklausomybę alkoholiui veikiantys tapatumo kūrimo veiksniai, sugeneruotas empiriniais tyrimo radiniais paremtas teorinis konstruktas, galintis paaiškinti tapatumo kūrimo procesus. Šie tyrimo radiniai praplečia psichologinių tapatumo kūrimo procesų priklausomybės alkoholiui kontekste supratimą. Tokios žinios gali būti itin aktualios specialistams, dirbantiems šioje srityje, bei paskatinti tyrėjus tolesniems tapatumo kūrimo kaip psichologinio fenomeno priklausomybių kontekste tyrinėjimams.

1.3 Mokslinė problema

Apibendrinant mokslinius tyrimus, atliktus moterų priklausomybės alkoholiui sferoje (Anker ir kt., 2016; Churchill ir Farell, 2017; Gadalla ir Piran, 2007; Grant ir Harford, 1995; Grant ir Harford, 2011; Harrop ir Marlatt, 2010; Holderness, Brooks-Gunn ir Warren, 1994; Franko ir kt., 2005; Kessler ir kt., 1997), galima pastebėti, kad dauguma užsienyje atliktų tyrimų nagrinėja tarpusavio ryšius su gretutiniais sutrikimais, pasiremdami kiekybine tyrimo prieiga. Tikrinamos įvairios teorinės prielaidos, teoriniai modeliai. Šiuose tyrimuose vyrauja funkcinė nuostata į priklausomybės pasireiškimą: lydimas vieno ar kito emocinio ar biologinio aspekto ar motyvacinių nuostatų asmuo įsitraukia į alkoholio vartojimą. Itin trūksta tęstinės ir kompleksiškos priklausomo asmens perspektyvos supratimo – savęs suvokimo ir integracijos įvai-

riuose kontekstuose. Randami tyrimai neatskleidžia tapatumo kūrimo aspektų ir jų charakteristikos – kaip pačios moterys suvokia save ir kaip kuria savąjį tapatumą įvairiuose kontekstuose. Trūksta tyrimų, kurie padėtų atskleisti priklausomybės reiškinių daugiasluoksniškumą ir sąsajas su asmens kuriamu tapatumu.

Apžvelgus užsienyje atliktus kokybinius tyrimus, skiriančius dėmesį moterų gėrimui (Emslie, Hunt ir Lyon (2015; Emslie, Lennox ir Ireland 2017; Lennox ir kt., 2018; Peralta 2008; Simonen, Torronen ir Tigerstedt, 2014; Hanpatchaiyakul ir kt., 2017), pastebima, jog itin mažai dėmesio kreipiama psichologijos mokslo atžvilgiu, pasigendama psichologinių įžvalgų. Ypač trūksta tyrimų, kuriuose dėmesys būtų sutelkiamas į priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimą kaip psichologinį fenomeną. Kitas svarbus pastebėjimas – randamuose tyrimuose mažai dėmesio skiriama emociniams išgyvenimams. Taip pat trūksta žinių apie priklausomų nuo alkoholio moterų tarpasmeninį kontekstą ir jo reikšmę jų kuriamam tapatumui. Iki šiol moksliniuose tyrimuose nėra detaliai atskleista, kokie veiksniai sąlygoja moterų priklausomybės alkoholiui pasireiškimą. Visi šie trūkumai neleidžia pažvelgti į priklausomas nuo alkoholio moteris iš jų pozicijos, riboja šio sudėtingo fenomeno supratimą ir apsunkina sėkmingo gydymo galimybes.

Lietuvoje psichologinių tyrimų, atliktų priklausomybės alkoholiui ir tapatumo tematika, itin trūksta. Lietuvos psichologinėje literatūroje nepavyko aptikti tyrimų, kurie nagrinėtų moterų priklausomybę alkoholiui tapatumo kūrimo perspektyvoje. Šiuo atžvilgiu moterims skiriamas per mažas dėmesys. Stinga tyrimų, kuriuose atsišpindėtų kontekstiniai – socialiniai, kultūriniai – veiksniai priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procese. Mokslinis šios temos ištirtumas psichologiniame kontekste yra menkas. Pasigendama tyrimų, kurie nagrinėtų moterų, identifikuojančių save kaip priklausomas nuo alkoholio, tapatumo kūrimo procesą, remiantis jų vidine perspektyva – biografiniu naratyvu, kuriame galėtų atsiskleisti priklausomybės alkoholiui trajektorija, įvairūs savęs integracijos aspektai. Iki šiol lieka neaišku, kokie yra priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesai ir kaip šie procesai susiję su priklausomybės alkoholiui pasireiškimu. Moterų priklausomybė alkoholiui sulaukia žymiai daugiau stigmos visuomenėje, deja, kol kas nėra tyrimų, kurie leistų pažiūrėti į šį reiškinį iš jų perspektyvos.

Tyrimo tikslas ir klausimai

Šie moksliniai trūkumai suponuoja pagrindinius tyrimo klausimus:

1. Kokios pagrindinės charakteristikos išryškėja priklausomų nuo alkoholio

moterų tapatumo kūrimo aspektuose: patyrimuose, prielaidose, kontekstuose, sąveikoje su savimi ir kitais?

2. Kokie vidiniai ir išoriniai tapatumo kūrimo veiksniai sąlygoja moterų priklausomybės alkoholiui pasireiškimą?

Šio tyrimo tikslas – sukurti grindžiamąją teoriją, paaiškinančią priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus. **Tyrimo objektas** – priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesai.

1.4 Teorinė ir praktinė tyrimo reikšmė

Šio tyrimo indėlis į mokslinę literatūrą yra tiek teorinis, tiek praktinis. Teorinis šio tyrimo indėlis - siūlomas integralus psichologinės priklausomybės sampratos modelis, integruojant kelias skirtingas priklausomybės reiškinių sampratas per psichologinį aspektą. Šis tyrimas papildo tyrimų, kuriuose priklausomybė yra suprantama kaip psichologinis fenomenas gretas (Dodes, 1990; 1996; 2003; 2009; Johnson, 1992; 1993; 1999; 2003a,b; 2011). Psichologinė priklausomybės nuostata yra svarbi, nes leidžia suvokti psichologinį priklausomo asmens sau destruktivaus elgesio aspektą, kuris ir yra kompulsyvaus elgesio pagrindas priklausomybėse. Šios nuostatos itin stinga tiek psichologiniuose, tiek socialiniuose moksliniuose tyrimuose, kurie nagrinėja priklausomybės reiškinių ar jo aspektus. Ateities tyrimuose būtų prasminga toliau plėtoti psichologinius priklausomybės aspektus reikšmingai prisidedančius prie priklausomybės alkoholiui pasireiškimui.

Praktiniame lygmenyje, tyrime pateikiama grindžiamoji priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo teorija yra aktuali siekiant pagerinti psichologinio moterų priklausomybės alkoholiui konsultavimo rezultatus. Šiuo tyrimu bandoma perteikti autentiškas priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo patirtis į daugiadimensinį grindžiamosios teorijos konstrukta. Tai leidžia suprasti priklausomų nuo alkoholio moterų perspektyvą iš jų pačių pozicijos. Tyrimo rezultatai išryškina empatiško ir atjaučiančio požiūrio poreikį į priklausomas nuo alkoholio moteris tiek praktiniame, tiek visuomeniniame lygmenyse. Tyrimo rezultatai leidžia pateikti naujų įžvalgų apie nuo alkoholio priklausomų moterų tapatumo kūrimo procesus, nurodo ateities tyrinėjimų kryptis, bei pabrėžia poreikį pažvelgti į nuo alkoholio priklausomų moterų problemas iš tapatumo kūrimo perspektyvos.

2. TYRIMO METODOLOGIJA

Šiame darbe pasitelkta kokybinė prieiga. Siekiant sukurti grindžiamąją teoriją apie priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus remtasi konstruktyvistine⁶⁰ (Charmaz, 2006; 2010; 2014) GT strategija, pasitelkiant sistemingą duomenų rinkimą, sintezę, analizę ir konceptualizavimą. Duomenys buvo renkami pasitelkiant biografinį naratyvinį interviu (Fisher-Rosenthal ir Rosenthal, 1997; Schutze, 1983; 2007). Biografinio naratyvinio interviu pasirinkimą lėmė tai, kad tyrėja nagrinėjo tapatumo kūrimo procesą, tad svarbus buvo pasakojimo tęstinumas ir nuoseklumas, įvairios detalės. Biografiniuose tyrimuose biografijos pasakojimas yra identiškas tapatumo fenomenui, kuris atskleidžiamas per asmens tęstinumo ir rišlumo kūrimą įvykių kaitoje (Apitzsch ir Siouti, 2007).

Šio darbo GT apie priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimą konstravimas prasidėjo nuo tiriamojo klausimo iškėlimo. Toliau sekė biografinio naratyvo interviu pagrindinio klausimo suformulavimas. Surinkus pirminius interviu duomenis jie buvo iškart transkribuojami, atliekamas pirminis kodavimas, renkami kiti interviu, atmintinėse rašomi svarbūs tyrimo metu išskylantys aspektai. Duomenys buvo renkami tol, kol analizėje nebekilo naujų analitinių įžvalgų, o kategorijos tapo prisodrintos (Charmaz, 2006). Pagrindinis konstruktyvistinės GT versijos darbo su duomenimis principas – teorijos konstravimas kartu su tyrimo dalyviais t.y., abipusiai svarbios tiek tyrimo dalyvių kuriamos reikšmės, tiek tyrėjos interpretacijos.

Tyrimo dalyvės buvo atrenkamos teorinės atrankos būdu. Pastangos buvo dedamos pasiekti tą tyrimo dalyvių grupę, kuri tyrimo metu suteiktų informacijos, leidžiančios nuodugnai suformuoti teoriją apie nagrinėjamą reiškinį – priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo procesus biografiniuose naratyvuose. Kriterijai, pagal kuriuos tyrimo dalyvės buvo kviečiamos dalyvauti tyrime, buvo nustatyti remiantis metodologinėmis GT gairėmis – skirtingų ir panašių atvejų įtraukimu siekiant sukurti induktyviai grindžiamą teoriją ir empiriškai prisotinti atskirus tiriamojo reiškinio aspektus. Pagal šį principą, buvo ieškoma dalyvių turinčių tiek **homogeniškų**

⁶⁰ Konstruktyvistinė GT – tai šiuolaikinė GT versija taikanti metodologines strategijas tokias kaip kodavimas, atmintinių rašymas, ir teorinė atranka, tačiau nutolstanti nuo savo pirmtakų epistemologinėmis nuostatomis, bet priimanti duomenų pastarųjų penkių dešimtmečių metodologinį kokybinių užklausų progresą. Konstruktyvistinė GT sutelkia dėmesį į gamybą, kokybę, duomenų panaudojimą, tyrimo santykius, tyrimo situaciją, tyrėjo subjektyvumą ir socialinę padėtį. Konstruktyvistiniai GT tyrėjai siekia abstraktaus studijuojamo gyvenimo supratimo ir mato analizę kaip priklausomą nuo laiko, vietos ir situacijos, kuri nagrinėjama.

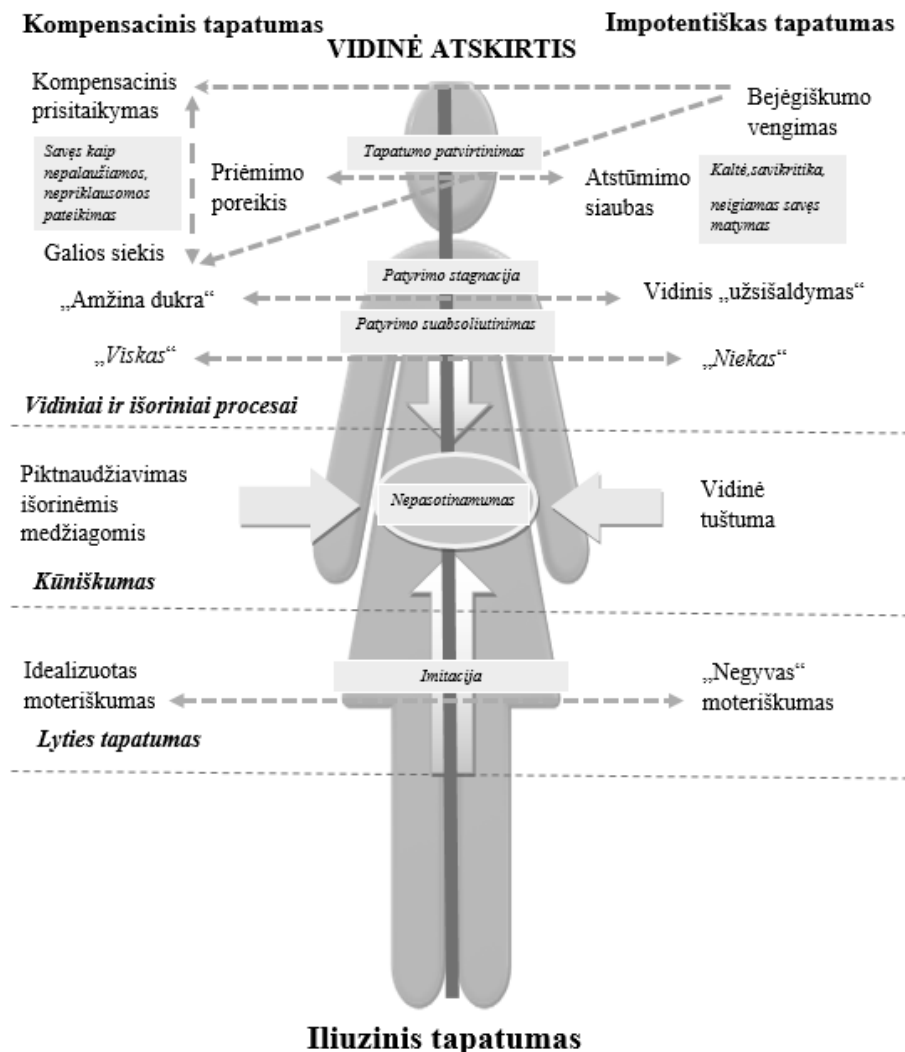
kriterijų – moteriška lytis, pripažįsta esanti priklausoma nuo alkoholio t.y., nekontroliuoja alkoholio vartojimo intensyvumo, šiuo metu visai nevartoja alkoholio, ne mažiau kaip 2 mėn.; tiek **heterogeniškų kriterijų** – amžius (nuo 20 iki 60 m.), priklausomybės trukmė (nuo 1 m.), šeiminė padėtis (netekėjusi, bevaikė, augina vaikus, išsituokusi), išsilavinimas ir profesinis statusas (studentė, bedarbė, dirbanti), gydymo patirtis (jokios, AA ar kita bendruomenė, psichologas). Tyrime dalyvavo 10 tyrimo dalyvių. Tyrimas vyko Lietuvos sostinėje Vilniuje, nuo 2018 m. lapkričio iki 2019 m. liepos mėnesio. Interviu vyko dalyvėms tinkamu laiku, jaukioje klinikinėje aplinkoje. Prieš interviu dalyvės buvo informuojamos apie konfidencialumą ir jų teises palikti tyrimą. Siekiant užtikrinti dalyvių konfidencialumą ir anonimiškumą vardai ir kita identifikavimo informacija buvo pakeista.

3. TYRIMO RADINIAI

Pristatomi tyrimo radiniai - empiriniais duomenimis grįsta grindžiamoji „Vidinės atskirties kompensavimo kuriant iliuzinį tapatumą“ teorija (1 pav.). Ši teorija sudaryta iš keleto analitinių dimensių. Horizontaliosios tapatumo konstrukto ašys atspindi priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo dvipoliškumą, kurioje viena pusė išreiškia – viešai rodomas savybes ir elgesį, o kita – slepiamas, neįsisąmonintas, nuneigtas savybes. Vertikaliąją tapatumo konstrukto ašimi rodomas ryšys tarp abiejų polių, tačiau kadangi dialektinės sąveikos tarp šių polių nėra, šis konstruktas išryškina šešėlinę tapatumo pusę (dešinioji konstrukto pusė). Tokiu būdu atskleidžiamas vientiso ir tęstinio tapatumo darinio nebuvimas. Šis vienpusiškos tapatumo simetrijos principas pasakojimuose pasireiškia kaip iliuzinio tapatumo kūrimo pagrindas, reikšmingai veikiantis priklausomybės alkoholiui pasireiškimą.

Remiantis interpretacine pozicija, pateikiami teoriniai komponentai kaip abstrakčios sąvokos, kylančios iš dalyvių biografinių pasakojimų ir tyrėjos sąveikos su duomenimis, kaip bendra prasmų kūrimo išdava.

1 pav. „Vidinės atskirties kompensavimo kuriant iliuzinį tapatumą“ teorinis konstruktas (sudaryta tyrėjos)

4. ILIUZINIS TAPATUMAS

Toliau atskleidžiami pagrindiniai grindžiamosios teorijos apie priklausomų nuo alkoholio moterų vidinės atskirties procesą kuriant iliuzinį tapatumą analitiniai elementai. Vidinių ir išorinių procesų dimensija iškilo kaip stambiausia, pamatinė konstrukto dalis, apimanti priklausomų nuo alkoholio moterų pasitelkiamas elgesio strategijas, motyvus, vidinių vaidmenų kaitos dinamiką, bei fragmentiško tapatumo patyrimo aspektus. Visas priklausomų moterų elgesys yra orientuotas į *kompensacinį prisitaikymą*, kuris žymi dalyvių pusiau sąmoningą, pernelyg stiprų siekį pritaipti prie kitų, kylantį iš latentinės savęs kaip blogos suvokimo ir matymo tapatumo dalies, savo ruožtu stipriai veikiančios dalyvių elgesio motyvaciją. *Galios siekis* siejamas su dalyvių kuriamu išdidintu savęs vaizdu, kuriam būdingas savęs kaip išskirtinės, tobulos ir nepalaužiamai stiprios, pateikimas kitiems. Šiems tapatumo kūrimo aspektams itin būdingi saviapgaulės, kontrolės ir neigimo elementai. Dalyvių galios poziciją greitai keičia *bejėgiškumo patyrimas* kitų atstūmimo kontekstuose, kuomet jos jaučiasi neįvertintos ar nereikalingos kitiems. Šį potyrį sustiprina neigiamas savęs matymas, kaltės dėl savojo blogumo jausmai, savikritika. Būtent šiuose išgyvenimuose dalyvės tarsi pameta save, atsiskiria nuo šių potyrių ir griebiasi alkoholio. Visas šis elgesys sudaro uždarą trikampę figūrą, kurios šerdyje *priėmimo poreikio* ir *atstūmimo siaubo* dilema, tarnaujanti *tapatumo patvirtinimui*. Svarbu pastebėti, kad šio uždaro trikampio aspektų raiška glaudžiai susijusi su neintegruota asmeninės galios dinamika: kompensacinio prisitaikymo atveju dalyvės savo galias atiduoda reikšmingiems kitiems, siekiant galios pozicijos - sau priskiria per daug galių, o bejėgiškumo vengimo atveju - dalyvės jaučia neturinčios jokių galių keisti sudėtingas situacijas. Gyvenimiškų santykių dinamikoje šie dalyvių vaidmenys nuolat keičiasi: pradedant nuolankiu prisitaikymu perimant kitų atsakomybes, patiriamas galios jausmas, kurį greitai keičia bejėgiškumo patyrimas kylantis iš aplinkinių atstūmimo, nuvertinimo ar patiriamo per didelio atstumo santykiuose. Šioje vietoje itin pabrėžtinas vengimo aspektas – atsidūrusios joms atrodo neįveikiamose patirtyse dalyvės greitai pasiduoda nesaugumo jausmo sukeltam bejėgiškumui, kuriam įveikti jos neranda jokių kitų konstruktyvių būdų išskyrus alkoholio vartojimą. Alkoholio vartojimas bejėgiškumo patirtyse veikia dvejopai: iliuziškai padeda dalyvėms atkurti savosios galios jausmą t.y., pajaušti, kad jos yra padėties šeiminkės ir taip pabėgti nuo išorinių ir vidinių sunkumų. Tačiau toks iliuzinis galios atkūrimo ar problemų vengimo būdas nepadeda suvokti ir išsąmoninti dalyvėms re-

alios situacijos ar patiriamų sunkumų, kas veda jas toliau link didesnės saviapgaulės ir neigimo naudojimo, bei priklausomybės vystymo. Šiose situacijose itin pasigendama dalyvių gebėjimo pasitelkti kitokius, konstruktyvesnius – joms palankesnius problemų sprendimo būdus įtemptose tarpasmeninėse situacijose.

Patyriminiame lygmenyje atskleidžiami keleri pagrindiniai dalyvėms būdingi aspektai: *vidinė stagnacija* ir *patyrimo suabsoliutinimas*. Vidinė stagnacija vidiniame lygmenyje reiškiasi „*vidinio užšaldymo*“ fenomenu - užšaldytais jausmais, įsisėnėjusiomis santykių problemomis kurias atspindi dažnas dalelių „*vėl, vėlgi, pastoviai*“ naudojimas pasakojimuose. Išoriniame lygmenyje tai pasireiškia santykių su aplinka stagnacija, kuriuose kaip pagrindinis išryškėja prisiimtas „*amžinos dukters*“ vaidmuo.

Patyrimo suabsoliutinimas pasakojimuose išreiškiamas per „*viskas*“ ir „*nieko*“ patyrimų įprasminimo kategorijas, kurios ryškiausiai atsiskleidė per tarpasmeninių santykių prizmę. Kitų atstūmimo kontekstuose dalyvės tapatinasi su savęs kaip „*nieko*“ potyriu, o psichologiškai glaudžiuose susiliejančiuose santykiuose su kitais patiria save kaip „*viskas*“.

Tokia vidinių ir išorinių santykių sumaištis ilgainiui veda dalyves link *vidinės tuštumos* išgyvenimų, kuriuos jos bando spręsti pasitelkdamos kūniškas patirtis *piktnaudžiaujant išorinėmis medžiagomis* – maistu ar alkoholiu. Taip dalyvės bando pripildyti psichinę tuštumą, tačiau susiduria su *nepasotinamumo* potyriu.

Lyties tapatumo dimensijoje išryškėjo: viename poliuje dalyvių moteriškų vaidmenų *idealizavimas* paremtas *imitacijos* principu, kitame *negyvo* moteriškumo apraiškos, kuomet dalyvės pasiduoda fiziškai ar seksualiai skriaudžiamos kitų ir nebekovoja už savo gyvenimą, už save.

Apibendrinant, visi šie išvardinti aspektai rodo įvairius tapatumo kūrimo procesus perteikiamus dalyvių biografiniuose naratyvuose. Bendrai, visa kairioji tapatumo kūrimo konstrukto dalies charakteristika nurodo *kompensacinio tapatumo* sampratą, skirtą prisitaikymui prie kitų siekiant savojo tapatumo patvirtinimo. Tuo tarpu, visa dešinioji konstrukto dalis sudaro neišvystyto, neintegruoto, *impotentiško tapatumo* sampratą. Vidinė atskirtis yra pagrindinė sąmoningumo stokos priežastis, neleidžianti sujungti šių dviejų tapatumo dalių į vientisą ir tęstiną darinį. Toks neintegralus, atskirtas tapatumo kūrimo patyrimas leido išplėtoti *iliuzinio tapatumo* kūrimo sąvoką, kurio pagrindinė prielaida – iškreiptas, iliuzijomis paremtas savęs ir kitų patyrimas ir suvokimas kurį palaiko idealizavimo, neigimo, visagališkumo, projekcijų ir disociacijos gynybinių strategijų pasitelkimas. Galiausiai, šiam - vidine atskirtimi paremtam tapatumo kūrimui - būdingas paradokso principas.

5. DISKUSIJA

Šiame darbe sukonstruota grindžiamoji teorija paaiškina, kaip nuo alkoholio priklausomos moterys kuria savąjį tapatumą skirtinguose kontekstuose. Siekiant paaiškinti dalyvių patiriamus tapatumo kūrimo sunkumus pasitelkiama keletas psichoanalitinių ir analitinių teorinių prielaidų. Savosios vertės ir galios dilemos, kompensacinis elgesys ir galios infliacijos, vidinės tuštumos išgyvenimai, iliuzijų kūrimo, regreso tendencijos ir negyvo moteriškumo prielaidos – specifinės šio tyrimo dalyvių savybės, siejamos su vidine atskirtimi, išryškėjo kaip pagrindiniai šio tyrimo radiniai. Kai kurie jų pastebimi psichoanalitinėje literatūroje ir ankstesniuose tyrėjų darbuose.

Asmeninės galios ir vertės jausmo stoka, bei poreikis šlietis prie kitų taip patvirtinant savo vertę ir galią susiję su vidinių struktūrų integracijos stoka (Kohut, 1971; Kernberg, 1985). Šis trūkumas reiškiasi kaip pagrindinė dalyvių problema kuriant vientisą ir tęstinį tapatumą, kuri atsiskleidžia keliais aspektais: grandiozine savastimi - išoriniame lygmenyje, bei savęs nuvertinimu, smerkimu, baimėmis, kaltės pamatais, bejėgiškumu - vidiniame lygmenyje. Pasak Kernberg (1985), grandiozinė savastis gerokai iškreipia savo ribų ir galimybių suvokimą. Panašiai, Kohut (1971) teigia, jog vidinių struktūrų stoka susijusi su psichinės autonomijos problemomis ir „amžino“ regreso tendencija: t.y., tokie asmenys yra linkę įsitraukti į priklausomus santykius siekdami patenkinti pašamonėje glūdinčius vaikystės poreikius ir taip palaikyti savąją vertę ir prasmę. Tokiu būdu, išorinės figūros ar psichoaktyvios medžiagos užpildo psichinių struktūrų trūkumus, kompensuodamos tas psichines funkcijas, kurių psichika negali atlikti autonomiškai. Tyrime atsiskleidusios dalyvių puoselėjamos galios iliuzijos bei poreikis šlietis prie kitų patvirtina šias teorines prielaidas.

Savosios galios atkūrimo motyvai, vartojant alkoholį – vienas pagrindinių priklausomybės aspektų, randamų psichoanalitiniuose psichoterapiniuose tyrimuose, kuriuose psichoanalitiškai nagrinėjami pavieniai priklausomybės atvejai (Dodes, 1990; 1996; 2009; 2011). Dodes priklausomybę traktuoja kaip kompulsyvų reiškinį, kurio metu atkuriamas vidinės galios pojūtis, tarsi patvirtinama sau, kad turiu pajėgumą susitvarkyti su savo vidinėmis patirtimis. Anot jo, priklausomiems asmenims svarbu atliepti daugumoje pašamoniniam bejėgiškumo pojūčiui priklausomu, o ne realiu veiksmu. Visgi, nors šis veiksmas laikomas sveika paskata, jis rodo prastą ar nekonstruktivų savo galios demonstravimo ar atkūrimo būdą. Dodes (1990) itin pabrėžia psichologinį momentą bejėgiškumo patyrimo kontekste - alkoholis ar kitos cheminės

medžiagos padeda atkurti savo galios ir meistriškumo pojūtį, nepaisant jų farmakologinio poveikio: vien sprendimas išgerti ir įvykių sekos pradėjimas jau kelia palengvėjimo ir pajėgumo suvaldyti krizinę situaciją jausmus. Šis, asmeninės galios klausimas itin aktualus psichoterapinėje priklausomybių sferoje. Asmeninės galios jausmo atkūrimas ir galios projekcijų susigrąžinimas gali būti esminė veiksmingo psichoterapinio darbo dalis.

Šiame tyrime taipogi išryškėjo, kad dėl vidinės atskirties priklausomos nuo alkoholio moterys vengia įsisažmoninti savąjį atskirumą bei įtvirtinti autonomiškumą, dėl ko jos tampa priklausomomis artimuose santykiuose. Šios idėjos itin ryškios Johnson (1992; 1993; 1999; 2003; 2011) psichoanalitinės psichoterapijos tyrimuose. Pasak šio autoriaus, alkoholio vartojimas vietoje tikrosios paskatos raiškos veikia kaip regresas į ankstyvojo amžiaus tarpsnį, kuomet vietoje savo atskirumo patyrimo siekiama susilieji su alkoholiu, kuris pasitelkiamas tarsi objektas be animacijos. Tokiu būdu kompensuojamos pašąmonėje glūdinčios susilieji fantazijos, o visas priklausomas elgesys tampa idealizuojančiu objektu, padedančiu palaikyti vidinę darną bei laikinai išvengti tarpasmeninių santykių sunkumų.

Šio tyrimo dalyvės patvirtino tiek galios atkūrimo, tiek pašąmoninio susilieji hipotezes sudėtinguose tarpasmeninių santykių kontekstuose. Dar daugiau, šiame tyrime keliamą prielaidą, jog susilieji su archajiškais objektais poreikis ar galios atkūrimo imperatyvai atspindi priklausomų nuo alkoholio moterų psichologinį nebuvimą ar psichologinės mirties reiškinį. Tai gali būti siejama su mirties instinkto raiška – ego praradimu ir „vandenyno jausmo“ (buvimo mamos iščiose pojūtis) poreikiu (Gordon, 2000). Kita galima prielaida – archetipinės rojaus būsenos ilgesys. Šie regresyvūs psichiniai reiškiniai neabejotinai yra susiję su vidine dalyvių atskirtimi – ego nugrimzdimu pašąmonėje, buvimu pirminėse savaties būsenose. Šios analitinių autorių (Edinger, 1992; Grodon, 2000; Jacoby 2008; Zoja, 2000) keliamos psichologinės mirties ar nebuvimo teorinės prielaidos iki šiol plėtotos tik teoriniame lygmenyje, šiame tyrime empiriškai patvirtinamos. Apžvelgtuose priklausomybių psichoanalitiniuose psichoterapiniuose tyrimuose šių – psichologinės mirties raiškos priklausomybėse – aspektų nepavyko rasti. Ateities tyrimai galėtų plačiau panagrinėti psichologinės mirties sąsajas su priklausomų asmenų kuriamu tapatumu, jų raišką ir svarbą priklausomybėse.

6. IŠVADOS

Sukonstruota grindžiamoji vidinės atskirties kompensavimo kuriant iliuzinį tapatumą, teorija leidžia suprasti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimą kaip daugiasluksnį ir kompleksišką, su asmens tapatumu susijusį reiškinį. Atlikta kokybinė tyrimo analizė leidžia apibūdinti priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimą kaip dvipolį, vidine atskirtimi paremtą reiškinį, sudarytą iš dviejų priešingų – kompensacinio ir impotentiško tapatumo dalių, kurios nesąveikauja tarpusavyje. Tokiam tapatumo kūrimui būdingi keli pagrindiniai procesai – kompensacinis prisitaikymas, siekiant prisišlieti prie kitų, išpūstas galios demonstravimas bei atsitraukimas ir bejėgiškumo vengimas, vartojant alkoholį atstūmimo kontekstuose. Toks priklausomų moterų tapatumo kūrimo pobūdis yra stereotipiškas, nuolat pasikartojantis elgesys, kurio šerdis - vidinė atskirtis, neleidžianti susieti svarbių savęs aspektų į vientisą visumą ir tokiu būdu išgyventi tapatumo tęstinumą. Vidinė atskirtis iškreipia priklausomų moterų savęs ir pasaulio suvokimą, kurį palaiko nebrandžių psichologinės gynybos strategijų naudojimas, tai bendrai sudaro iliuzinio tapatumo kūrimo sampratą. Biografiniuose naratyvuose vidinė atskirtis reiškiasi bejėgiškumu, vidiniu sąstingiu, tuštumos jausmais bei „negyvumu“. Priklausomoms nuo alkoholio moterims itin trūksta tikėjimo, gyvenimo kūrimo perspektyvos.

Empirinių duomenų analizė atskleidė svarbius priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumą formuojančius kontekstualius – kultūrinius veiksnius mūsų visuomenėje, vyraujančią liguistą moterų, kaip „gerų mergaičių“ auklėjimo nuostatą. Ši nuostata ne tik žaloja psichologinius dalyvių būties aspektus bei skatina priešingą to rezultatą – joms žalingą „blogos“ mergaitės raišką, bet ir apsunkina moterų emancipacijos procesą apskritai. Tai leidžia kelti prielaidą apie mūsų visuomenėje vis dar paplitusį vienpusišką, patriarchalinį požiūrį, kurį patvirtina tyrime atsiskleidę tiek abejingų, šaltų dalyvių moterų portretai, tiek iš kartos į kartą keliaujantys užguitų moterų ir joms dominuojančių vyrų santykių modeliai.

Grindžiamosios teorijos metodologija padėjo suprasti priklausomų nuo alkoholio moterų tęstinę tapatumo kūrimo perspektyvą, suvokti bendrus tapatumo kūrimo aspektus, veikiančius priklausomybės alkoholiui pasireiškimą tarp moterų. Tai leidžia geriau pažinti šį sudėtingą reiškinį bei pagerinti psichologinio konsultavimo rezultatus.

Priklausomoms nuo alkoholio moterims itin reikalinga jas palaikanti, priimanti aplinka, tuo pat metu konfrontuojanti jų sąmoninius poreikius ir skatinanti suaugusio asmens autonomiją. Mūsų visuomenėje moterų priklausomybės alkoholiui reiškinys itin smerkiamas, o tai galimai atspindi pačios visuomenės negalėjimą integruoti silpnosios, tamsiosios bendruomenės narių pusės kolektyviniame psichiniame lygmenyje. Tai aiškiai įrodo dalyvių biografiniuose naratyvuose atskleidžiamas jas supančių asmenų abejingumas jų silpnumo akivaizdose. Vėlgi, atrodo, kad pati visuomenė itin orientuota į galios pozicijos siekimą, nuvertinant žmogiškąjį faktorių. Tad šio tyrimo rezultatai išryškina empatiško ir atjaučiančio požiūrio į priklausomas moteris poreikį tiek profesiniu, tiek visuomeniniu lygmenimis, nes tai gali mažinti visuomenėje paplitusį psichinį skėlimą į „gerus“ ir „blogus“ bei, savo ruožtu, teigiamai paveikti ateities kartų psichinę sveikatą.

Disertacijos tyrimo rezultatų sklaida

Mokslinės publikacijos

Bagdonaitė, N., & Pilkauskaitė-Valickienė, R. (2017). Moterų potrauminio streso sutrikimas ir probleminis alkoholio vartojimas: sisteminė analizė. *Visuomenės sveikata*, 4(79), 37-49.

Bagdonaitė N., & Pilkauskaitė-Valickienė, R. (2019). Analysing the development of alcohol-dependent women's identity: the main findings of grounded theory. *Tiltai*, (2), 1-19.

Disertacijos tema skaityti moksliniai pranešimai

Bagdonaitė N., Pilkauskaitė-Valickienė, R. *Depresijos, impulsyvumo ir aštrių pojūčių simptomų sąsajos su priklausomu elgesiu // The relationship between various addictive behaviours and symptoms of anxiety, depression, impulsiveness, and sensation seeking // Lietuvos psichologų kongresas "Psichologija tradicijų ir inovacijų sandūroje" : 2017 m. gegužės 11-13 d., Mykolo Romerio universitetas, Vilnius : kongreso pranešimų santraukos. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2017. p. 73.*

Bagdonaitė N., *Post-traumatic stress disorder and problem drinking in women: systematic analysis // Conference Program, June 11-12, 2018 Copenhagen, Denmark. Copenhagen. 2019, p. 997.*

Bagdonaitė N., *Priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimas: preliminari empirinių duomenų analizė // Alcohol dependent female identity development: preliminary analysis of empirical data // Lietuvos psichologų kongresas „DIALOGAI“ : recenzuota kongreso medžiaga : 2019 m. gegužės 24-25 d., Vilnius / Vilniaus universitetas, Lietuvos psichologų sąjunga. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos institutas. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2019. p. 74.*

Bagdonaitė N., *Identity formation from early childhood to adolescence: an interpersonal approach // Book of abstracts : XVI European Congress of Psychology (ECP*

2019) (2-5 July, 2019, Lomonosov Moscow State University). Moscow : Moscow University Press. 2019, p. 1446.

Bagdonaitė N., *Self-determination and mental disorders: a phenomenological approach* // Book of abstracts : XVI European Congress of Psychology (ECP 2019) (2-5 July, 2019, Lomonosov Moscow State University). Moscow : Moscow University Press. 2019, p. 1447-1448.

Mokymai

Vytauto Didžiojo universitetas. Doktorantų vasaros mokykla, tema: „*Mokslinių projektų rengimas: būdai, formos ir iššūkiai*“. 2020 m. liepos 20-24 d.

Gyvenimo aprašymas

Išsilavinimas

2016–2021 m. doktorantūros studijos Mykolo Romerio universitete, Psichologijos institute

2010 m. įgytas „Priklausomybių psichologija ir gydymas“ magistro laipsnis (London Metropolitan University, UK)

2009 m. įgytas „Taikomoji psichologija“ bakalauro laipsnis (London Metropolitan University, UK)

Profesinė veikla

Nuo 2021 m. – Lektorė, projekte „Vilnius sveikiau“

2021-2022 m. – nuotoliniai mokymai priklausomybių psichologijos tematika (Mykolo Romerio Universitetas)

2012–2022 – Med. psichologė (Grožio terapijos ir chirurgijos klinika Sugihara)

Nuo 2011 m. – Med. psichologė (Baltijos-Amerikos klinika)

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Neringa Bagdonaitė

PSYCHOLOGICAL GROUNDED THEORY OF
ALCOHOL-ADDICTED WOMEN'S IDENTITY
DEVELOPMENT: INTERNAL DETACHMENT BY
ESTABLISHING AN ILLUSORY IDENTITY

Summary of Doctoral Thesis
Social Sciences, Psychology (S 006)

Vilnius, 2022

The doctoral dissertation was prepared in 2016–2021 and defended at Mykolas Romeris University under the right to organise doctoral studies granted to Vytautas Magnus University together with Mykolas Romeris University by 22 February 2019 Order of the Minister of Education, Science and Sport of the Republic of Lithuania No. V-160.

Scientific supervisor:

Prof. dr. Rasa Pilkauskaitė Valickienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Psychology, S 006)

The doctoral dissertation will be defended at the Board of Psychology Field of Science of Mykolas Romeris and Vytautas Magnus Universities:

Chairperson:

Prof. dr. Aistė Diržytė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Psychology, S 006).

Members:

Prof. Dr. Joanne Lusher (Regent's University London, United Kingdom, Social Sciences, Psychology, S 006);

Prof. Dr. Danielius Serapinas (Mykolas Romeris University, Medicine and Health Sciences, Medicine, M 001);

Prof. Dr. Jolanta Sondaitė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Psychology, S 006);

Prof. Habil. Dr. Vilma Žydžiūnaitė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Education Science, S 007).

The doctoral thesis will be defended in the public meeting of the Psychology Science Board on the 1st of April, 2022 at 11 a.m. at Mykolas Romeris University, room I-414.

Address: Ateities str. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania.

Summary of the doctoral thesis is sent on 1st of March 2022.

Doctoral thesis may be reviewed at Martynas Mažvydas National Library of Lithuania (Gedimino pr. 51, Vilnius), and libraries of Mykolas Romeris University (Ateities str. 20, Vilnius), Vytautas Magnus University (K. Donelaičio g. 52, Kaunas).

GLOSSARY OF TERMS

Alcohol addiction – a mental and behavioural disorder caused by recurring alcohol abuse. The main signs of this disorder are a strong desire to use a psychoactive substance, impaired control, substance use despite its harmful effects, increased tolerance and abstinence after discontinuation and a narrowed repertoire of life interests (ICD-10, 2008).

Problem drinking – a form of alcohol use that causes problems for the user in a variety of important areas of life; it cannot, however, be diagnosed as an addiction. Problem drinking has the potential to become addiction. In this study, problem drinking includes the classifications of mild, moderate and severe alcohol-use disorders according to the *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM-V, 2013) for the assigned uses.

Identity or ego identity – an integrated sense of self and an integrated way of perceiving others (Kernberg, 1985; 1992). The development of a mature sense of identity requires a function of ego synthesis that maintains a sense of continuity and coherence of one's identity (Erikson, 1963; 1968). The underdeveloped function of ego synthesis is expressed in identity diffusion, which is experienced as internal fragmentation, conflicting images of self and others, poor perception of relationships with others and an inability to convey to others a sense of self and relationships with others (Kernberg, 2016).

Identity development – personal efforts to maintain throughout life the continuity of one's self-image and lifestyle (Erikson, 1963; 1968), which are reflected in a narrative story (McAdams, 2011; 2013).

The concepts originated in an empirical study

Compensatory identity – a semi-conscious pattern of thinking and behaving that is focused on fusing and meeting the expectations of others, thereby compensating for a lack of self-worth and sense of power. In this study, compensatory identity is related to presenting self as very strong to significant others, the idealisation of female roles in order to compensate for fragile self-worth and attempts to fill the inner emptiness with physical content – food or alcohol.

Impotent identity – a sense of weakness, worthlessness and powerlessness, which manifests as an unconscious desire to be loved and accepted projected on to

others, an inability to draw personal boundaries or oppose negative influence from others, as well as withdrawal tendencies. Impotent identity is related to impaired experience-integration structures – the absolutisation and stagnation of experience.

Internal detachment – an undeveloped and undifferentiated internal structure related to impaired self-perception and ability to perceive others in an integrated way. In this study it manifests as the lack of connection between the two poles – positive and negative, internal and external.

Illusory identity – an unconscious derivative of unconnected compensatory and impotent parts of identity, based on the premise of distorted, illusion-based experience and perceptions of oneself and others, maintained by the use of splitting, idealisation, omnipotence and devaluation, denial, projection and other immature defensive strategies.

1. INTRODUCTION

1.1 The relevance of the study

The relevance of the topic of women's alcohol addiction is determined by the rapidly growing use of alcohol by women worldwide (Daly & Robinson, 2021; Roche & Deehan, 2002; Rodriguez et al., 2020; Shore et al., 2016) and the threats associated with it. The changing pattern of women's alcohol use is also evidenced by the globally recorded gender convergence⁶¹ between women's and men's drinking (Bratberg et al., 2016; Grucza et al., 2018; McPherson et al., 2004), possibly reflecting a decreasing trend in maledrinking (Grucza et al., 2018). Examining the social changes in women's lives from a long-term perspective, it is clear that modern women are going through a unique period: they spend significantly more time than ever before on their educations and careers, they give birth and raise children and they travel and participate actively in social life. Their socio-economic progress has been called variously a "grand gender convergence," a "second demographic transit" and a "women rise" (Bailey & DiPrete, 2016). The terms used to describe this progress reflect the significant transformation of women's socio-economic roles since the 1960s. Both abroad and in Lithuania, women have been holding key positions in the state and other important sectors for some time. Despite these achievements, evidence shows that increasing women's emancipation is associated with rates of subjective well-being that are similar to those of fifty years ago (Hout, 2016) or significantly lower (Stevenson & Wolfers, 2009). Thus, both women's increased global alcohol use and the subjective indicators of their well-being allow us to presuppose that the process of women's emancipation may not be as smooth and simple as it is socially represented.

Problem drinking can eventually progress to addiction – a potentially deadly disease. In the scientific literature, *problem drinking* is defined as a harmful pattern of alcohol use associated with adverse effects on mental health and behaviour (Tuithof et al., 2014). This harmful pattern of alcohol use eventually establishes a pattern of well-established behaviour and physical alcohol abuse that is clinically recognised as addiction syndrome (DSM-V, 2013). According to the World Health Organisation (WHO; 2018), about 700,000 women worldwide die each year from alcohol abuse, and

⁶¹ The term "gender convergence" means that men's and women's drinking habits have become similar, largely because women are exposed to stressors that have historically belonged to the male domain.

about 2.6 million women are on an official disabled list because of their drinking. Cardiovascular diseases (composing 41.6% of all alcohol-abuse-related deaths), gastrointestinal diseases (22.0%) and unintentional injuries (15.5%) are the leading causes of alcohol-related deaths among women. Problem drinkers face a significantly higher risk of oncological diseases (Ward et al., 2019). It is reported that the spread of alcohol-use disorders is highest among adult women in Eastern European countries (3.5%) and United States (5.1%; WHO, 2018).

It is not easy to see the problem of women's alcohol use in Lithuania. At first glance, the Lithuanian statistics on the spread of women's drinking problem are not remarkable. For example, according to the data provided by the Department of Statistics in 2019, women use very little alcohol on weekdays – only 3.9% of respondents acknowledged doing so; 3.5% stated that they used alcohol three out of four working days (up from 2.5% in 2014), 7.9% drank two out of four working days (down from 15.2% in 2014), and 33.1% drank one out of four working days (down from 26.3% in 2014). More than half of the respondents stated that they did not drink any alcohol on working days (51.5%, down from 52.6% in 2014).

Comparing the data from 2014 and 2019, trends in women's alcohol use appear uneven, with decreasing trends of alcohol use overall. For example, 5.6% (1.7% in 2014) of women drank alcohol on all weekend days, but 76% said they had not consumed any alcohol in the year before the survey. Only 4.3% of women reported harmful alcohol use once a month, down from 39% in 2014.

Assessing women's drinking data by age group, it can be seen that most alcohol is used by middle-aged women (35–44 years, 86.1%), and the groups just below and above this group (25–34 years, 80.3%, and 45–54 years, 81.7%). Regarding the education of the women in the survey, it was found that alcoholic beverages were more often used by women with higher levels of education (percentage not specified).

Several studies reveal more data on the demographic characteristics of women with problem drinking in Lithuania and the Baltic states. Research examining the links between heavy drinking and demographic factors in four Eastern European countries (Estonia [n = 6,271], Latvia [n = 6,106], Lithuania [n = 7,966] and Finland [n = 15,764]; Helasoja et al., 2007), revealed that heavy drinking is more common among women with higher education levels in all countries except Latvia, where it was more common among less educated women; in Finland it was most common among unmarried women. The rates of heavy drinking were very similar in all researched countries,

but in Latvia and Estonia there was much more heavy drinking among younger and less educated women. Using the survey format of Helasoja et al.'s (2007) study, Klumbienė and colleagues (2012) examined how drinking in Lithuania changed during the post-Soviet transition (1994–2010). The survey was conducted by post, examining the alcohol use of the Lithuanian population aged 20–64. The research showed a drastic increase (more than fourfold) during the research period in the alcohol use among young and educated women, especially the regular use of wine and beer. The authors of the research presupposed that this might be caused by many factors: the importation of quality wine into Lithuania, advertisement strategies aimed at people of a higher social class, the establishment of new socially “modern” urban lifestyle habits and greater financial opportunities. In another representative study, Veryga et al. (2013) found that the most harmful prevalence of alcohol use, according to the AUDIT⁶² questionnaire, was among women aged 25–34. Slightly less harmful drinking was found in married and widowed women.

In a recently performed study, Karpuškienė et al. (2019) interviewed 1,101 residents of Lithuania and compared the results of the survey with the latest results of research conducted by the Republic of Lithuania and international organisations. The results of the survey showed that, of all respondents who used alcohol in the last year, half of the women (48.3%) had drunk alcohol during the week of the survey. The respondents were divided into several groups according to the nature of their alcohol use. It was noted that women were more often than men classified as occasional users. This group has better demographic indicators (e.g., higher education, employment status and income). The research also examined the environment and habits of alcohol use. The respondents' analysed data revealed that most women (64.7%) drink with relatives, friends and colleagues. Responses from families at social risk showed that 37% of women in such families drink in public places. More specific information about the characteristics of women's drinking was not disclosed in this study.

Thus, the presented statistical and research data show that it is difficult to understand the extent of women's problem drinking in Lithuania. Based on the available data, the most pronounced drinking tendencies of Lithuanian women are related to extreme socio-demographic indicators: problem drinking is typical both among younger, less educated, unemployed women and among younger, uneducated, unemployed

⁶² The AUDIT test is a classical method used to identify harmful alcohol use. In research, harmful alcohol use is identified by defining a moderate alcohol use threshold and identifying higher levels of use as problematic alcohol use or simply alcohol abuse.

women. At this point, it is important to consider that official statistics and surveys do not accurately reflect the trends of alcohol abuse. Data from studies in Lithuania and the Baltic states, however, partly overlap with data from international epidemiological studies on gender differences in drinking: increasing amounts of alcohol are used by women of working age, who are educated and employed (IRGGA⁶³; GENACIS⁶⁴; Wilsnack, 2002; 2012).

Women's problem drinking and alcohol addiction require special attention due to the extremely harmful effects of alcohol on their mental health, social well-being and general quality of life and on future generations. When it comes to mental health and problem drinking, it is important to mention a few important aspects. First, it is evident that, due to certain biological features, women tend to develop more severe alcohol addiction symptoms than men (Diehl et al., 2007). In addition, women tend to access addiction treatment less often (Brady & Ashley, 2005; Greenfield et al., 2007), more often seeking help within the general health care system (Weisner & Schmidt, 1992) or the psychiatric sector (Green, 2006).

Secondly, the manifestation of problem drinking in women is rarely a single problem – the level of comorbid mental disorders and problem drinking is quite high. For example, the literature review shows that women with problem drinking are significantly more likely to suffer from eating disorders (Gadalla & Piran, 2007; Harrop & Marlatt, 2010; Holderness et al., 1994). Eating disorders and problem drinking are not only associated with more severe consequences of alcohol abuse among young women (Gadalla & Piran, 2007; Piran & Robinsons, 2006) but are also associated with a significantly higher risk of death (Franko et al., 2005). Similarly, nearly one third of women diagnosed with post-traumatic stress disorder (thereafter PTSD) are also diagnosed with alcohol use disorder and vice versa – women who have alcohol use disorder show symptoms of PTSD (Kessler et al., 1997). Recent systematic analyses analysing the links between women with PTSD and problem drinking (Bagdonaitė & Pilkauskaitė-Valickienė, 2017; Langdon et al., 2016; Thege et al., 2017) have shown that women who have experienced interpersonal trauma, especially sexual abuse, are particularly associated with the onset of problem drinking. Problem drinking can be both a cause and a con-

⁶³ IRGGA is an international research group studying gender differences in alcohol use. More than 35 countries are participating in this project.

⁶⁴ GENACIS is a multidisciplinary international project launched to address the lack of data on gender and alcohol use. The project involves researchers from more than 20 countries.

sequence of trauma, and the use of alcohol to cope with trauma increases the probability of the chronicity of both disorders (Bagdonaitė & Pilkauskaitė-Valickienė, 2017). Finally, unresolved trauma tends to recur from generation to generation (Gudaitė, 2008).

Thirdly, depression, anxiety and panic disorders are intertwined with problem drinking among women (Čiūras et al., 2014; Grant & Harford, 1995). It has been found that depression in women precedes drinking problems (Churchill & Farrell, 2017) and that women tend to drink due to a lack of ability to cope with negative emotions (Anker et al., 2016). Moreover, a lack of emotional control and drinking to cope with this increases the risk of sexual abuse (Messman Moore et al., 2015). Others have found (Grant & Harford, 2011) that women's problem drinking has been associated not only with depressive symptoms but also with social isolation. Authors (Franko et al., 2005; Piran & Robinsons, 2006) who have analysed comorbid disorders of problem drinking in women consistently highlight both the possibility of misdiagnosis and poor treatment outcomes.

Fourthly, there is an interpersonal aspect to problem drinking. Women with problem drinking are significantly more likely to experience domestic violence (WHO, 2018). Research shows that they tend to engage in violent relationships (Mueller et al., 2009; Zywiak et al., 2006), experience domestic violence (Graham et al., 2011), have drinking partners (Walitzer, 2006) and drink in conflict situations (Lau-Barraco et al., 2009). According to WHO's (2018) data, the damage caused by violent events is often "unseen" – this is a secondary effect⁶⁵ of drinking. WHO (2016) has identified easy access to alcohol and harmful partner drinking as factors that increase women's experiences of violence.

Finally, harmful alcohol use has a negative effect on the health of children and fetuses. First, the increased probability of unprotected sexual intercourse during drinking increases the chances of an unwanted pregnancy (Connery et al., 2014; Sekharan et al., 2015), which may go unnoticed for a long time due to problem drinking, which would have adverse effects on the health of the unborn child (Schoeps et al., 2018) due to lack of needed antenatal care. Secondly, drinking throughout pregnancy is associated with a variety of pregnancy complications (Patra et al., 2011) and foetal alcohol syndrome (Chudley et al., 2005). Thirdly, maternal drinking is inevitably associated with poor motherhood, which has fatal adverse effects for the mental health of adult

⁶⁵ This category also includes harm to individuals under the age of fifteen who do not drink but are involved in violent incidents and risk being injured.

children (Kelley et al., 2011; Wolfe, 2017), alcohol-use problems (Sharmin et al., 2017), crime (af Klinteberg et al., 2011), interpersonal relationships (Kelley, 2010; Wolf, 2016) and health status, especially with regard to chronic diseases (Pecukonis, 2004).

Regarding the phenomenon of women's drinking from a social perspective, it should be said that in this regard women receive significantly more stigmatisation⁶⁶ (Keyes et al., 2010) than do men. Compared to other mental illnesses, addiction generally receives more public disapproval (Corrigan et al., 2007) for the perceived responsibility of the addicted person's actions. Findings of the studies in this area show that women who use alcohol during pregnancy or give birth to infants with chronic alcoholism syndrome are particularly blamed (Corrigan et al., 2017; 2018). Room (2005) argues that socio-economic factors, such as social inequality and poverty,⁶⁷ increase the probability of stigmatisation and marginalisation. The authors who have analysed the historical perspective of women's stigmatisation emphasise the double standards that have been applied to women since ancient times and attribute stigmatisation largely to the mismatch of drinking women with their socially assigned roles as wives, mothers, guardians and lovers and their lack of specific characteristics related to humility and care (Carter, 1997). It is important to emphasise that women are less likely to use addiction-treatment services because of the fear of public blame and rejection (Keyes et al., 2010). This highlights the negative effects of stigma for not only sobriety but also recovery. One study conducted in Lithuania showed the stigmatising attitudes of health professionals towards addiction patients (Jasiukevičiūtė et al., 2010). Thus, the problem of stigma requires separate attention at both the health care and social levels.

The provided data suggest that problem drinking and alcohol addiction are among the leading causes of poor mental and physical health, distress, violence (especially domestic violence), disability, social problems and premature death worldwide for women. Women's drinking increases the financial and economic burden by reducing their working capacity and employability, leading to an increase in the need for social services (Salonsalmi et al., 2017). Such consequences of women's problem

⁶⁶ Stigma means disqualification and marginalisation of social acceptance. This phenomenon is usually experienced by people who use alcohol or drugs. It is an act of discrimination based on negative social attitudes, feelings, perceptions and representations.

⁶⁷ Poverty includes not only poorer economic status but also poor educational status, income, occupation and neighbourhood.

drinking negatively affect the whole society, making it an important public health problem. Therefore, women's drinking requires special attention from health professionals and social workers as well as researchers. Any significant change in women's drinking is important, given its potential harm.

This study aims to deepen the knowledge in the field of women's alcohol addiction by revealing the perspective of alcohol-addicted women's identity development. Such an alcohol-addiction research approach allows addiction to be identified as a problem related to a personal identity: i.e., beyond the concept of the medical approach of addiction. The findings from this study could serve to solve various issues related to women's alcohol addiction in Lithuania – improving the results of mental health treatment, applying more effective psychological-approach instruments or creating and developing preventive and specialised rehabilitation, maternity educational or childcare programs. Finally, it can help alcohol-addicted women better understand themselves, recognise their self-destructiveness and find more constructive opportunities for identity development.

In summary, due to women's increasing alcohol use and related threats, the field of women's alcohol addiction is relevant to study at various levels: scientific, practical (for professionals working with addicted women) and social.

1.2 The novelty of the study

The identity development of alcohol-addicted women in this study is understood as a psychological phenomenon that has been researched from the personal perspective of alcohol-addicted women. This is a very little researched topic in the field of psychology. There are few qualitative-approach studies examining the psychological aspects of alcohol-addicted women's identity, either in Lithuania or abroad. A review of the literature has revealed that most such research emphasises the social aspects of identity construction (Emslie et al., 2015; Emslie et al., 2017; Hanpatchaiyakul et al., 2017; Jasiukevičiūtė, 2013; Lennox et al., 2018; Peralta, 2008; Simonen et al., 2014) and shows that social structure, such as gender-role stereotypes, are important aspects of identity construction in the context of women's alcohol addiction.

Qualitative studies analysing the experiences of alcohol-addicted women at the psychological level are, however, very limited. These studies highlight the experiences of internal instability and the attempts to conform to social norms (Thurang & Tops, 2013), as well as the effects of alcohol on unstable self-experiences (Shinebourne

& Smith, 2009). Using the methodology of the grounded theory, other authors have analysed specific samples of alcohol-addicted women – recovering pregnant women (Brudenell, 1996), lesbians (Mathews et al., 2005) and certain identity aspects related to self-acceptance and motherhood. No more detailed studies examining the psychological experiences of alcohol-addicted women throughout systematic data analysis have been found.

In this study the analysis of the theme of alcohol-addicted women's identity development offers an approach oriented to a biographical narrative. Knowledge based on the authentic, personal experiences of alcohol-addicted women's biographical narratives is very lacking in both the psychological and cultural environments. Studies analysing alcohol-addicted women's identity-development processes could not be found in the psychological literature. The accounts of alcohol-addicted women presented in this study reflect the Lithuanian culture – the prevailing attitude towards women and their place in society, which in turn forms the identity of alcohol-addicted women. This dissertation is the first in Lithuania to examine alcohol-addicted women's identity development from the perspective of biographical narrative, thus aiming to gain profound knowledge of their identity-development processes. Therefore, specially chosen biographical narrative interview and grounded theory (thereafter GT) methodology allows the comprehension of a personally created continuum of life, as well as its conceptualisation and interpretation, thus filling the unspoken and unconscious gaps of the meanings of the participants.

A biographical narrative interview was used as the main method of data collection, aiming to explore the continuity and coherence of the alcohol-addicted women's identity development. Empirical data were analysed using the methodological guidelines of the GT. The conducted study revealed important findings: the analyses of the main characteristics of alcohol-addicted women's identity development revealed the external and internal identity-development factors that influence the onset of alcohol addiction, leading to a theoretical model based on empirical study findings that can explain alcohol-addicted women's identity-development processes. These study findings broaden the psychological understanding of the identity-development processes of alcohol-addicted women. Such knowledge may be particularly relevant to professionals working in this field and may encourage researchers to explore further identity development as a psychological phenomenon within the context of addiction.

1.3 Scientific problem

Alcohol addiction is a multidimensional phenomenon that can be analysed through various conceptions. The scientific literature is dominated by the medical view of addiction. It is interpreted as a behavioural and physiological disorder resulting from regular alcohol abuse (ICD-10). Despite the benefits of this model in the scientific and practical fields of addiction, the exclusion of a psychological dimension is a serious problem (Courtwright,2010). Therefore, this study aims to contribute to extending the concept of psychological addiction by revealing the profound aspects of alcohol-addicted women's identity development. It also aims to answer this question through a review of the literature on the theoretical concept of addiction by analysing various stances and providing a conceptual integral model of psychological addiction.

A literature review of the quantitative research approach in the field of women's alcohol addiction (Anker et al., 2016; Churchill & Farrell, 2017; Gadalla & Piran, 2007; Grant & Harford, 1995; Grant & Harford, 2011; Harrop & Marlatt, 2010; Holderness et al., 1994; Franko et al., 2005; Kessler et al., 1997) showed that most foreign studies examined interrelations among comorbid disorders. Various theoretical premises and theoretical models were examined. A functional stance dominates the manifestation of addiction in these studies: accompanied by one or more emotional or biological aspects or motivational beliefs, a person is involved in alcohol use. There is a great lack of continuous and complex understanding of the alcohol-addicted women's perspective (self-perception and integration in various contexts). The studies found do not reveal identity-development aspects of their characteristics – how women perceive themselves and how they develop their identities in different contexts. There is a lack of studies that would help reveal the multi-layered nature of the addiction phenomenon and its links to the personal development of identity.

A literature review of the qualitative studies abroad focusing on problem drinking or addicted women (Emslie et al., 2015; Emslie et al., 2017; Lennox et al., 2018; Peralta, 2008; Simonen et al., 2014; Hanpatchaiyakul et al., 2017) revealed very little attention paid to the scientific field of psychology, leading to a lack of psychological insights on the subject. There is a lack of studies focusing on the development of alcohol-addicted women's identity as a psychological phenomenon. Another important observation is that the studies found pay little attention to emotional experiences. There is also a lack of knowledge about the interpersonal context of alcohol-addicted women and

its implications for their identity development. To date it remains unclear which factors contribute to the onset of women's alcohol addiction. All these limitations prevent us from looking at alcohol-addicted women from their position, complicating our understanding of this complex phenomenon and opportunities for successful treatment.

Psychological studies conducted in the field of alcohol addiction and identity are very lacking in Lithuania. It was impossible to find studies that analyse women's alcohol addiction from an identity perspective. Too little attention is paid to women in this regard. Moreover, studies analysing women who identify themselves as alcohol-addicted from their own perspective – a biographical narrative that would help reveal the trajectory and self-integrational aspects of alcohol addiction – are also lacking. To date the processes of alcohol-addicted women's identity development and how these processes relate to the onset of alcohol addiction remain unclear. Women's alcohol addiction receives significant stigma in society, however, studies that would allow this phenomenon to be seen from the women's own perspective are lacking.

The aim and questions of the study

These scientific limitations presuppose the main study questions:

1. Which main characteristics of alcohol-addicted women's identity development aspects –experiences, assumptions, contexts and interactions with themselves and others – are revealed?
2. Which internal and external identity-development factors contribute to the manifestation of alcohol addiction?

The aim of this study is to develop a GT that would explain of alcohol-addicted women's identity-development processes. **The object of the study** is the identity-development processes of alcohol-addicted women.

1.4 Theoretical and practical significance of the study

The contributions of this study to the scientific literature are both theoretical and practical. The theoretical contribution is the proposed integral model of the concept of psychological addiction that would integrate several theoretical perspectives on the addiction phenomenon through their psychological aspects. This study is in line with other research in which addiction is understood as a psychological phenomenon (Dodes, 1990; 1996; 2003; 2009; Johnson, 1992; 1993; 1999; 2003a, b; 2011). The psychological angle of addiction is important because it allows an understanding of the psychological aspects of the addicted person's self-destructive behaviour, which is the

basis of compulsive behaviour in addictions. Such standpoints are particularly lacking in both psychological and social research that detail the phenomenon of addiction or its aspects. In future research it would make sense to expound further on the psychological aspects of addiction that contribute significantly to the onset of alcohol addiction.

On a practical level, the GT presented in this study regarding the development of alcohol-addicted women's identity is relevant to improving the outcomes of these women's psychological counselling. The study attempts to convey authentic alcohol-addicted women's identity-development experiences into a multi-dimensional GT construct. This will allow us to understand the alcohol-addicted women's own perspectives. The results of the study highlight the need for an empathetic and compassionate approach to alcohol-addicted women on both a practical and societal level. The findings of this study provide new insights into the processes of alcohol-addicted women's identity development, indicate directions for future studies and emphasise the need to examine the problems of alcohol-addicted women from the perspective of identity development.

2. RESEARCH METHODOLOGY

A qualitative approach was used in this study. The constructivist⁶⁸ GT strategy (Charmaz, 2006; 2010; 2014) was applied to develop a GT of alcohol-addicted women's identity-development processes based on systematic data collection, synthesis, analysis and conceptualisation. Data were collected through biographical narrative interviews (Fisher-Rosenthal & Rosenthal, 1997; Schutze, 1983; 2007). The choice of the biographical narrative interview was determined by the researcher's examination of the processes of identity development, so the continuity and coherence of the story and various details were important. In biographical research, the narrative of a biography is identical to the phenomenon of identity, which is revealed through the creation of personal continuity and coherence in the course of life events (Apitzsch & Siouti, 2007).

In this study the construction of a GT regarding the development of alcohol-addicted women's identity began with the proposal of the research question. The formulation of the main question of the biographical narrative interview then followed. After the initial data of the interviews were collected, they were immediately transcribed, primary coding was performed, other interviews were collected and all important aspects of the research were recorded in the notes. Data were collected until no new analytical insights emerged in the analysis and the categories became enriched (Charmaz, 2006). The main principle of the constructivist GT when working with data is that the theory is constructed together with the research participants: i.e., the meanings created by the research participants and the researcher's interpretations are mutually important.

Research participants were selected using theoretical sampling. Efforts were made to reach the group of participants who would provide information during the study, which would allow the thorough construction of a theory about the question of the phenomenon: the processes of alcohol-addicted women's identity development in their biographical narratives. The criteria for inviting study participants were determined based on the methodological guidelines of the GT – the inclusion of different and similar cases in order to develop an inductive GT and empirically saturate

⁶⁸ Constructivist-based GT is a modern version of GT that applies methodological strategies, such as coding, memo writing and theoretical sampling, but distances itself from the epistemological provisions of its predecessors, taking into account the methodological progress of qualitative queries over the past five decades. The constructivist GT focuses on production, quality, data use, research relationships, research situation, subjectivity of the researcher and social status. Constructivist researchers of GT seek an abstract understanding and measure of the study life, which is dependent on the time, place and situation under consideration.

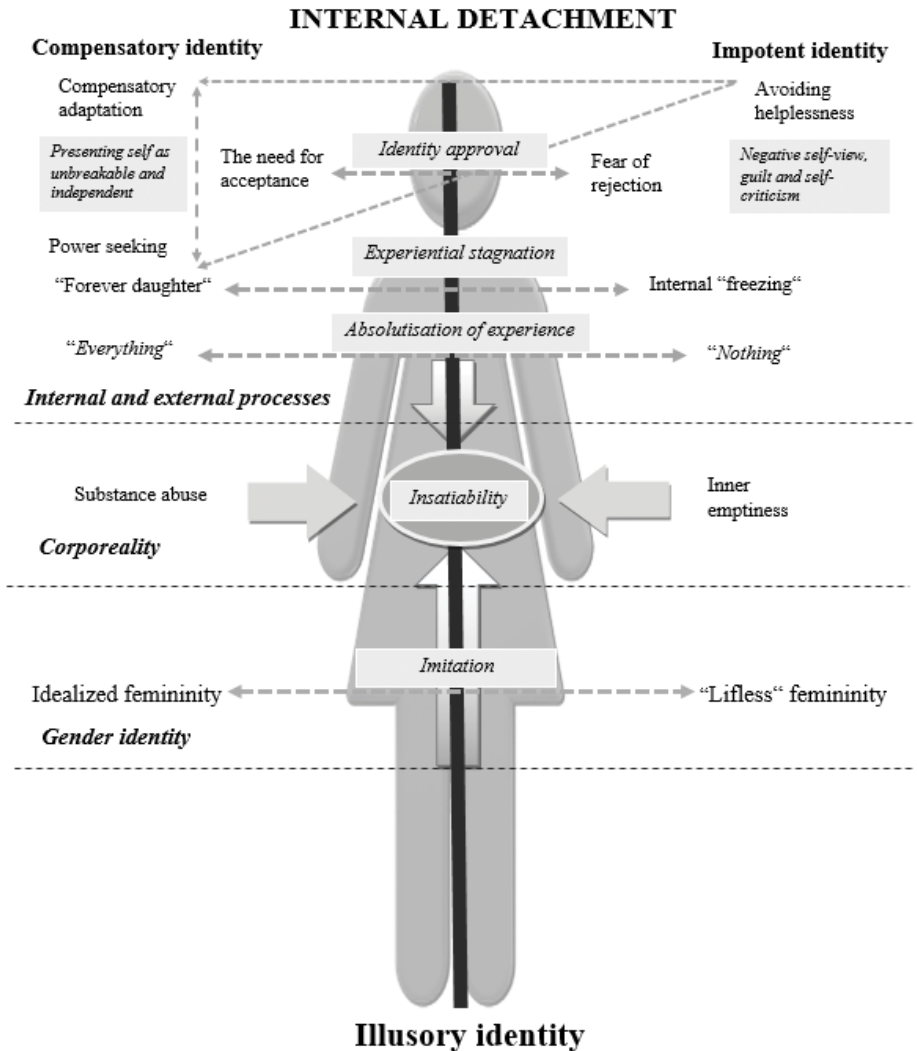
separate aspects of the studied phenomenon. Participants with such **homogeneous criteria** – female gender; admits being addicted to alcohol (i.e., does not control the intensity of alcohol use); currently does not use alcohol at all for at least 2 months; and **heterogeneous criteria** – age (20–60 years old); duration of the addiction (at least 1 year); marital status (unmarried, childless, raises children, divorced); education and professional status (student, unemployed, employed); treatment experience (none, AA or other community, visiting psychologist); were searched according to this principle. Ten participants participated in this study. Research took place in Vilnius, the capital of Lithuania, from November 2018 to July 2019. Interviews were carried out at an appropriate time for the participants in a comfortable clinical setting. Before the interview, participants were informed about confidentiality, anonymity and their rights to leave the study. To ensure their confidentiality and anonymity, the participants' names and other identifying information have been changed.

3. FINDINGS OF THE RESEARCH

The findings of the research are presented as a GT based on the empirical data: “compensating for internal detachment by establishing an illusory identity” (Figure 1). This theory consists of several analytical dimensions: the horizontal axes of the identity construct reflect the bipolar nature of the alcohol-addicted women’s identity development, in which one side expresses visible or perceptible, publicly displayed qualities and behaviours and the other expresses hidden, unconscious and denied qualities. The vertical axis of the identity construct shows the relationship between the two poles, but since there is no dialectical interaction between them, this construct highlights the shadow side of identity (right side of the construct). As such, it reveals the absence of a coherent and continuous derivative of identity. The process of internal detachment, keeping contrasting sides of the identity separate without conscious communication, is a key component of the development of an illusory identity and the onset of alcohol addiction.

Based on the interpretive position, the theoretical components presented are abstract concepts that emerged from the participants’ biographical narratives and the researchers’ interaction with the data as a result of mutual meaning creation.

Fig. 1. Theoretical Construct: Compensating for Internal Detachment by Establishing an Illusory Identity. (Developed by researcher.)

4. ILLUSORY IDENTITY

The main analytical elements of the GT of the process of internal detachment of alcohol-addicted women in the establishment of illusory identity are revealed below. The dimension of internal and external processes emerged as the largest, most fundamental part of the construct, covering behavioural strategies, motives, dynamics of internal role change and aspects of the experience of fragmented identity in alcohol-addicted women. All alcohol-addicted women's behaviour is focused on *compensatory adaptation*, which indicates a semi-conscious, excessive desire to adapt to others stemming from a latent negative self-perception as bad and worthless, which in turn strongly influences the participants' behavioural motivation. *Power-seeking* is associated with the presentation of an inflated self-image to others, characterised by being exceptional, perfect and unbreakable. These two aspects of identity development are strongly maintained by the elements of self-deception, omnipotent control and denial. The position of the participants' inflated power is rapidly changed by the experience of helplessness in the contexts of rejection by others when feeling underestimated, abandoned or unnecessary. This experience is strengthened by a negative self-view, feelings of guilt about self-badness and self-criticism. It is in these experiences that participants seem to lose themselves by avoiding the sense of helplessness and turning to alcohol abuse. All this behaviour forms a closed triangular figure with the dilemma of *the need for acceptance* and *the fear of rejection* at its core that serves the need of unconscious *identity approval*. It is important to note that the expression of the aspects of this closed triangle are closely related to the non-integrated dynamics of personal power: in the case of compensatory adaptation, the participants give all their power to their significant others, while in power-seeking, they attribute too much power to themselves, and in the case of avoiding helplessness, the participants feel they have no power to change difficult situations. In the dynamics of life relationships, these roles are constantly changing: from submissiveness to others, a sense of power is rapidly changed by the experience of helplessness resulting from real or perceived rejection, underestimation or distance in relationships with others. At this point, the aspect of avoidance is particularly important: when they find themselves in a seemingly insurmountable experience, the participants quickly abandon themselves to the helplessness caused by the feelings of insecurity for which they find no constructive means of coping other than alcohol abuse. In the experience of helplessness, the abuse of alcohol operates in two ways: it il-

lusively helps participants to regain a sense of self-power – i.e., using alcohol helps restore a sense of power to act in a difficult situation and thus to escape from external and internal difficulties. However, this illusory way of power reinstates does not help participants understand or realise the real situation or internal difficulties they are experiencing, which leads them to further use self-deception and denial, significantly promoting the progression to alcohol addiction. In such contexts, the participants severely lack the ability to use different, more constructive or more helpful solutions to their problems in tense interpersonal situations.

At the experiential level, several important aspects of the participants are revealed: *internal stagnation* and *the absolutisation of the experience*. Internal stagnation is revealed in the phenomenon of *internal freezing* – arrested emotional states and obsolete problems of relationships, which are reflected in the participants' frequent use of phrases like *again, all over again, always, yet* and *constantly* in their biographical narratives. On the external level, this expresses itself in stagnated relationship patterns with others, in which participants take over the role of being *forever daughter*.

In the biographical narratives, the *absolutisation of the experience* is expressed by sorting the meanings of experiences into *everything* or *nothing* categories, which is most clearly revealed in the realm of interpersonal relationships. In the context of rejection by others, participants identified themselves as *nothing*, and in psychologically close, fusing relationships with others, they experienced themselves as being *everything*.

Such confusion of internal and external relationships eventually leads participants to experiences of *internal emptiness*, which they try to solve through physical experiences, while *abusing external substances*, such as food or alcohol. In this way, participants try to fill a psychic void but face an experience of *insatiability*.

Two different aspects emerged in the gender-identity dimension: the tendency of participants to *idealise* gender roles based on the principle of *imitation* at one pole and expressing the signs of *lifeless femininity* at the opposite pole, when participants allow themselves to be physically and sexually abused by others and no longer fight for themselves and their lives.

In summary, all of the above-mentioned aspects show various identity-development processes conveyed in the biographical narratives of participants. In general, the overall characteristics of the left side of the identity-development construct refer to the concept of *compensatory identity* devoted to adapting to others with the main unconscious purpose of self-approval. Meanwhile, the entire right part of the cons-

tract links to a conception of an undeveloped, unintegrated, *impotent identity*. Internal detachment is the main cause of the lack of consciousness, which in turn strongly prevents the synthesis of these two parts of identity into a whole and coherent identity structure. Such a non-integral, detached experience of identity development has allowed the explication of the concept of establishment of an *illusory identity*, based on the main premise of distorted, illusion-based experience and a perception of participants' selves and others supported by the immature defensive strategies of idealisation, denial, omnipotence, projection and dissociation. Finally, such identity development based on internal detachment is characterised by the principle of paradox.

5. DISCUSSION

The constructed GT explains how alcohol-addicted women develop their identity in various contexts. To explain the identity-development difficulties experienced by the participants, some presumptions of psychoanalytical and analytical theory are presented. Dilemmas of self-worth and power, compensatory behaviour and power inflation, experiences of inner emptiness, illusion-making and regressive tendencies and lifeless femininity premises emerged as specific features of participants related to an inner detachment as a main finding of this study. Some of these are prominent in the psychoanalytical literature and previous studies.

A lack of sense of personal power and self-worth, as well as the need to attach to others in order to maintain inner balance, is associated with a lack of integration of psychological structures (Kohut, 1971; Kernberg, 1985). This lack manifests as a main problem of the participants in developing a continuous and coherent sense of identity in two ways: grandiose self-tendencies on the external level and low self-esteem, fears, self-criticism, a foundation of guilt and helplessness on the internal level. According to Kernberg (1985), a grandiose self severely distorts self-boundaries and the perception of possibilities. Likewise, Kohut (1971) argues that a lack of internal structures relates to problems of psychic autonomy and tendency for “eternal” regression: i.e., such people tend to engage in dependent interpersonal relationships in order to satisfy unmet unconscious childhood needs and thus maintain self-worth and meaning. In this way, external figures or substances “fill” the gaps of psychic structures, compensating for those psychic functions, which the psyche cannot perform autonomously. The illusions of power created by participants and the need to attach to others confirm these theoretical premises.

Several psychoanalytical psychotherapy studies have examined the dynamics of power from the perspective of addicted people. Dodes (1990; 1996; 2009; 2011) relates addiction to narcissistic helplessness and the power-reinstatement imperative, arguing that in addictions it is important to respond to unconscious feelings of helplessness through the addictive act rather than a real action. Thus, addiction is seen as a compulsive phenomenon. While this action is seen as a healthy incentive, however, it shows a poor or unconstructive way of demonstrating or restoring a sense of power. Dodes (1990) emphasises the psychological moment in the context of experiencing helplessness; alcohol or other substances help restore a sense of power or mastery, despite their

pharmacological effects: the decision to drink alone and the onset of related events already evoke feelings of relief and crisis management. The issue of personal power is especially relevant in the psychotherapeutic field of addictions. Reinstating a sense of power in a psychotherapeutic context and the redemption of power projections can be a crucial part of effective psychotherapeutic work.

Another important aspect emerged in the findings of this study: due to their internal detachment, alcohol-addicted women avoid realising their own separateness and establishing autonomy, making them dependent on others in relationships. These ideas are particularly prominent in Johnson's (1992; 1993; 1999; 2003; 2011) psychoanalytical psychotherapy studies, which argue that it is the use of alcohol rather than the actual expression of the incentive that prompts regression to an early age when fusion with alcohol is sought instead of experiencing self-separateness. Alcohol is used as an object without animation, which compensates for unconscious fantasies of fusion. In this way, addictive behaviours become an idealising object that helps maintain inner balance and temporarily avoid interpersonal relationship difficulties.

Participants in this study confirmed both power reinstatement and unconscious fusion hypotheses in the interpersonal context. Moreover, this study hypothesises that the need for fusion with archaic objects or power-reinstatement imperatives reflects the phenomenon of psychological death or "non-being" of alcohol-addicted women. This can be attributed to the expression of the death instinct – ego loss and the need for the "oceanic feeling" (the state of being in one's mother's womb⁶⁹; Gordon, 2000). Another premise supposed is the longing for an archetypal state of paradise (Edinger, 1992; Jacoby, 2008). Such regressive mental phenomena are indisputably related to participants' inner detachment: ego sinking in the unconscious, being in the primary states of the self. These theoretical premises of psychological death or "non-being" introduced by analytical authors (Edinger, 1992; Gordon, 2000; Jacoby, 2008; Zoja, 2000) were developed on a theoretical level only; in this study, they are grounded empirically. A literature review on psychoanalytical psychotherapy studies of addiction did not find the psychological death aspect of addiction. Future studies could further explore the links between psychological death and the development of personal identity, its manifestation and its importance in addictions.

⁶⁹ Under uterine conditions, the foetus does not feel boundaries, separateness or identity. The foetus lies in water, which immerses the physical experiences of the boundaries; he or she is nourished through the placenta and therefore has no sensory experience of hunger, thirst or cold (Gordon, 2000). Similarly, heavy alcohol use induces inner experiences in which the external and internal boundaries disappear and no needs or experiences are felt.

6. CONCLUSIONS

The constructed GT of compensating for internal detachment by developing an illusory identity allows us to understand alcohol-addicted women's identity development as a multi-layered and complex phenomenon related to personal identity. Qualitative analysis of the study permits the description of alcohol-addicted women's identity development as a bipolar on internal detachment based phenomenon, consisting of two contradictory parts – compensatory and impotent identities, which do not interact with each other. Such identity development is characterised by several main processes: compensatory adaptation in order to attach to others, demonstration of inflated power and withdrawal and avoidance of helplessness by abusing alcohol in the context of rejection by others. This nature of this identity development is a stereotypical, constantly recurring behaviour, the core of which is internal detachment, which does not allow these important aspects of self to be connected into a coherent whole and thus to experience the continuity of identity. Internal detachment distorts addicted women's perceptions of themselves and the world, supported by the use of immature psychological defence strategies, which together imply the concept of the development of illusory identity. In the biographical narratives, inner detachment manifests by helplessness, an inner stagnation, feelings of emptiness and "inanimateness." Alcohol-addicted women are extremely lacking in faith and a life-creating perspective.

The analysis of empirical data revealed important contextual sociocultural factors contributing to the alcohol-addicted women's identity – the prevailing attitude of bringing up women to be "good girls" in our society. This attitude not only damages the psychological aspects of the participants' psychological existence and promotes the opposite result – the expression of a "bad" girl who is self-destructive – but also complicates the process of women's emancipation in general. This suggests a patriarchal approach that remains prevalent within our society, as evidenced by both the portraits of participants' indifferent, emotionally distant mothers and the transgenerational models of the family relationships in which men take dominant positions and woman submissive ones.

The methodology of the GT helped to understand the continuing perspective of identity development among alcohol-addicted women in order to recognise general aspects of identity development affecting the manifestation of alcohol addiction among women. This allows this complex phenomenon to be better understood and the results

of psychological counselling to be improved. Alcohol-addicted women strongly need a supportive, containing environment that allows them to confront their unconscious needs and promote adult autonomy. The phenomenon of women's alcohol addiction is judged harshly in our society, possibly reflecting the inability of society itself to integrate the weak, dark side of the community on a collective psychic level. This is clearly shown in the biographical narratives of the participants, which reveal the indifference of those around them to their addictions. Again, society itself seems to be highly focused on pursuing a power position and underestimating the human factor. Thus, the results of this study highlight the need for an empathetic and compassionate approach to alcohol-addicted women at both the professional and societal levels, which can reduce the widespread psychological split into "good" and "bad" society members and in turn can positively affect the mental health of future generations.

Publications on the topic of the dissertation

Bagdonaitė, N., & Pilkauskaitė-Valickienė, R. (2017). Post-traumatic stress disorder and problem drinking in women: systematic analysis. *Visuomenės sveikata*, 4(79), 37-49.

Bagdonaitė N., & Pilkauskaitė-Valickienė, R. (2019). Analysing the development of alcohol-dependent women's identity: the main findings of grounded theory. *Tiltai*, (2), 1-19.

Presentations at conferences on the topic of dissertation

Bagdonaitė N., Pilkauskaitė-Valickienė, R. *Depresijos, impulsyvumo ir aštrių pojūčių simptomų sąsajos su priklausomu elgesiu // The relationship between various addictive behaviors and symptoms of anxiety, depression, impulsiveness, and sensation seeking // Lietuvos psichologų kongresas "Psichologija tradicijų ir inovacijų sandūroje"* : 2017 m. gegužės 11-13 d., Mykolo Romerio universitetas, Vilnius : kongreso pranešimų santraukos. Vilnius : Mykolo Romerio universitetas, 2017. p. 73.

Bagdonaitė N., *Post-traumatic stress disorder and problem drinking in women: systematic analysis // Conference Program, June 11-12, 2018 Copenhagen, Denmark. Copenhagen. 2019, p. 997.*

Bagdonaitė N., *Priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimas: preliminari empirinių duomenų analizė // Alcohol dependent female identity development: preliminary analysis of empirical data // Lietuvos psichologų kongresas "DIALOGAI" : recenzuota kongreso medžiaga : 2019 m. gegužės 24-25 d., Vilnius / Vilniaus universitetas, Lietuvos psichologų sąjunga. Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Psichologijos institutas. Vilnius : Vilniaus universiteto leidykla, 2019. p. 74.*

Bagdonaitė N., *Identity formation from early childhood to adolescence: an interpersonal approach // Book of abstracts : XVI European Congress of Psychology (ECP 2019) (2-5 July, 2019, Lomonosov Moscow State University). Moscow : Moscow University Press. 2019, p. 1446.*

Bagdonaitė N., *Self-determination and mental disorders: a phenomenological approach // Book of abstracts : XVI European Congress of Psychology (ECP 2019) (2-5 July, 2019, Lomonosov Moscow State University). Moscow : Moscow University Press. 2019, p. 1447-1448.*

Training

20-24 July 2020 – doctoral students summer camp at Vytautas Magnus University: “Preparation of research projects: methods, forms and challenges”.

Curriculum vitae

Education

2016–2021 doctoral student at Mykolas Romeris University (Institute of Psychology)

2010 Master’s degree in Addiction Psychology and treatment (London Metropolitan University)

2009 Bachelor’s degree in Applied Psychology (London Metropolitan University)

Work experience

From 2021 lecturer at “Vilnius Healthier” project

2021–2022 online lecturer on addiction psychology (Mykolas Romeris University)

2012–2022 – Health psychologist (Beauty Therapy and Surgery Clinic Sugihara)

From 2012 – Health psychologist (Baltic American Clinic)

Bagdonaitė, Neringa

PSICHOLOGINĖ PRIKLAUSOMŲ NUO ALKOHOLIO MOTERŲ TAPATUMO KŪRIMO GRINDŽIAMOJI TEORIJA: VIDINĖ ATSKIRTIS KURIANT ILIUZINIŲ TAPATUMĄ: daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022. P. 284.

Bibliogr. 205-219 p.

Moteryų priklausomybė nuo alkoholio yra opi visuomenės problema, kurią yra aktualu tyrinėti ir plėsti šias žinias tiek moksliniu, tiek profesiniu, tiek visuomeniniu lygmenimis. Kol kas šios temos iširtumas psichologijos mokslų atžvilgiu yra mažas, tad šiuo tyrimu bandoma užpildyti esamą spragą. Tyrime dalyvavo dešimt moterų, kurios save identifikavo kaip priklausomas nuo alkoholio. Empiriniai duomenys buvo renkami pasitelkiant biografinio naratyvo interviu. Siekiant atskleisti bendrą priklausomų nuo alkoholio moterų charakteristiką, bei priklausomybę alkoholiui veikiančius veiksnius, kaip metodologinę strategiją pasirinkta K.Charmaz konstruktivistinė grindžiamosios teorijos prieiga. Sugeneruota grindžiamoji teorija atskleidė pagrindinius priklausomų nuo alkoholio moterų tapatumo kūrimo charakteristiką atspindinčius aspektus: vidinę atskirtį tarp kompensacinio ir impotentiško tapatumų, kas dėl naudojamos nebrandžios psichologinės gynybos bendrai sudaro iliuzinio tapatumo sampratą. Remiantis psichoanalitinėmis teorinėmis perspektyvomis keliami prielaidai, kad vidinės atskirties reiškinys susijęs su psichologinių struktūrų integracijos stoka, tai reiškiasi savosios galios ir vertės jausmo stoka, bei tarpasmeninių santykių sunkumais. Tyrime keliami prielaidai, jog vidinių struktūrų stoka siejama su psichologiniu dalyvių „negimimu“, mirties instinkto raiška, bei archetipinio „rojaus“ būsenos ilgesiu, kurį suteikia gausus alkoholio vartojimas. Tyrimo rezultatai išryškina empatiško požiūrio poreikį į priklausomas nuo alkoholio moteris tiek profesiniu, tiek visuomeniniu lygmenimis, nes tai gali teigiamai paveikti priklausomų moterų ir dėl to ateities kartų psichinę sveikatą.

Women's alcohol addiction is a serious social problem, which is relevant to study at scientific, practical, and social levels. So far, it has received little research attention in the field of psychology; thus, this study aims to fill the existing gap in the literature. Ten self-identified alcohol-addicted women participated in the study. Empirical data was collected through biographical narrative interviews. In order to reveal the main characteristics of alcohol-addicted women's identity development, as well as factors contributing to the manifestation of alcohol addiction, K. Charmaz's constructivist grounded theory approach was chosen as a methodological strategy. The constructivist grounded theory reveals a key characteristic of alcohol-addicted women's identity development: inner detachment between compensatory and impotent identities, which due to the use of an immature psychological defences constitutes the concept of illusory identity. This study uses psychoanalytical theoretical perspectives to explain the difficulties experienced by participants. It is proposed that the process of internal detachment stems from the lack of integration of internal structures, which manifests in a lack of self-power and worth, as well as in interpersonal difficulties. Moreover, this study hypothesizes that a lack of internal structures relates to being psychologically "unborn," the manifestation of the death instinct, and a longing for an archetypal state of paradise, which can be induced by heavy alcohol use. The results of this study highlight the need for an empathetic and compassionate approach to alcohol-addicted women at both the professional and societal levels, which can positively affect the mental health of both alcohol-addicted women and future generations.

Neringa Bagdonaitė

PSICHOLOGINĖ PRIKLAUSOMŲ NUO ALKOHOLIO MOTERŲ
TAPATUMO KŪRIMO GRINDŽIAMOJI TEORIJA: VIDINĖ ATSKIRTIS
KURIANT ILIUZINIŲ TAPATUMĄ

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, psichologija (S 006)

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas roffice@mruni.eu
Tiražas 20 egz.

Parengė spaudai Jovita Jankauskienė

Spausdino UAB „Šiaulių spaustuvė“
P. Lukšio g. 9G, 76200 Šiauliai
El. p. info@dailu.lt
<https://siauliuspaustuve.lt>

